

บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2566

บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2566

INTEGRATING THE VALUE OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE

PHRA PRASAN JAYABHIRATO (ARAMVANICH)

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DOCTOR DEGREE OF PHILOSOPHY

PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY

GRADUTATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2023

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	:	**บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย**
ชื่อนักศึกษา	:	**พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์)**
ชื่อปริญญา	:	**ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**พุทธศาสนาและปรัชญา**
ปีพุทธศักราช	:	**2566**
อาจารย์ที่ปรึกษา	:	**พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย .....
(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ :

ประธานกรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา) .....
(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร. บุญร่วม คำเมืองแสน)

กรรมการ .....
(ดร. กฤตสุชิน พลเสน)

กรรมการ .....
(ดร. สันติราษฎร์ พวงมลิ)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dissertation Topic	:	Integrating the Values of Faith According to Theravada Buddhist Philosophy towards the Lives of Thai People
Student's Name	:	Phraprasan Jayabhirato (Aramvanich)
Degree Sought	:	Doctor of Philosophy
Program	:	Buddhism and Philosophy
Anno Domini	:	2023
Advisor	:	Phrasutthisanmethi, Asst. Prof. Dr.

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Doctor Degree of Philosophy (Buddhism and Philosophy)

Dean of Graduate School .....
(Phrasutthisanmethi, Asst. Prof. Dr.)

Dissertation Committee :

Chairman .....
(Assoc. Prof. Dr. Praves Intongpan)

Member (Advisor) .....
(Phrasutthisanmethi, Asst. Prof. Dr.)

Member .....
(Assoc. Prof. Dr. Boonruam Khammuangsaen)

Member .....
(Dr. Kitsuchin Ponsen)

Member .....
(Dr. Santirat Phuangmali)

Copyright of the Graduate School, Mahamakut Buddhist University

บทคัดย่อ

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์ : **บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย**

ชื่อนักศึกษา : **พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์)**

ชื่อปริญญา : **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**

สาขาวิชา : **พุทธศาสนาและปรัชญา**

ปีพุทธศักราช : **2566**

อาจารย์ที่ปรึกษา : **พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.**

ดุษฎีนิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตของคนไทย 2) เพื่อศึกษาคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท 3) เพื่อบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพแบบเอกสารโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำราและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า:

1. การดำเนินชีวิตของคนไทย เริ่มตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ประเทศได้มีการพัฒนาไปตามลำดับกระแสโลก มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่มากขึ้นทำให้คนในสังคมมีความสะดวกสบายในการใช้ชีวิตมากขึ้น วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยมี 5 ด้านคือ 1. ด้านเศรษฐกิจ 2. ด้านการเมืองการปกครอง 3. ด้านศาสนาและสังคม 4. ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี และ 5. ด้านดนตรีนาฏศิลป์ การดำเนินชีวิตของคนไทยอยู่บนพื้นฐานคำสอนของพระพุทธศาสนาทำให้คนในสังคมไทยรักความสงบร่มเย็น ครอบครัวอบอุ่นมีความสุขอยู่กินอย่างพอเพียง

2. คุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นคือหลักศรัทธา 4 ได้แก่ 1. กัมมสัทธา เชื่อกฎแห่งกรรม 2. วิปากสัทธา เชื่อผลแห่งกรรม 3. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตัวเอง 4. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อพระปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การที่คนในสังคมมีศรัทธาความเชื่อที่แน่วแน่ไม่หวั่นไหวนั้นเป็นพลังทำให้เกิดคุณค่าของ

ศรัทธาขึ้นได้แก่ 1. ความมั่นคง 2. เสรีภาพความยุติธรรม 3. ความกล้าหาญ 4. การสงเคราะห์ 5. ความสามัคคี 6. ความคิดสร้างสรรค์ 7. ความสงบสุข

3. บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย ได้บูรณาการ ดังนี้ 1. นำความมั่นคงมาบูรณาการกับด้านเศรษฐกิจ 2. นำเสรีภาพความยุติธรรมและความสามัคคีมาบูรณาการกับด้านการเมืองการปกครอง 3. นำการสงเคราะห์และความสงบสุขมาบูรณาการกับด้านศาสนาและสังคม 4. นำความกล้าหาญมาบูรณาการกับด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี 5. นำความคิดสร้างสรรค์มาบูรณาการกับด้านดนตรีนาฏศิลป์ ผลจากการบูรณาการพบว่าคุณค่าของศรัทธาที่นำมาบูรณาการในการดำเนินชีวิตแต่ละด้านสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้และคุณค่าของศรัทธายังส่งผลให้การดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยนั้นมีความสามัคคีปรองดองเป็นปึกแผ่นกันและทำให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุขมีความสงบร่มเย็นมีสันติสุขไม่เบียดเบียนกัน

4. องค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย คือ “VLHP Model” มาจากดังนี้

V มาจาก Value of Faith เป็นคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทประกอบ ด้วย 1. ความมั่นคง 2. ความกล้าหาญ 3. เสรีภาพความยุติธรรม 4. การสงเคราะห์ 5. ความคิดสร้างสรรค์ 6. ความสามัคคี 7. ความสงบสุข

L มาจาก lifestyle of Thai people เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย มี 5 ด้าน ดังนี้ 1. ด้านเศรษฐกิจ 2. ด้านการเมืองการปกครอง 3. ด้านศาสนาและสังคม 4. ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี 5. ด้านดนตรีนาฏศิลป์

H มาจาก Harmony ความสามัคคี เป็นคุณค่าร่วม

P มาจาก Peace ความสงบสุข เป็นคุณค่าร่วม

คำสำคัญ : บูรณาการ, คุณค่า, ศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท, การดำเนินชีวิตของคนไทย

ABSTRACT

Dissertation Topic : **Integrating the Value of Faith According to Theravada Buddhist Philosophy towards the Lives of Thai People**

Student's Name : **Phraprasan Jayabhirato (Aramvanich)**

Degree Sought : **Doctor of Philosophy**

Program : **Buddhism and Philosophy**

Anno Domini : **2023**

Advisor : **Phrasutthisanmethi, Asst. Prof. Dr.**

The objectives of this dissertation were : 1) to study the lives of Thai people 2) to study the value of faith according to Theravada Buddhist philosophy 3) to Integrate the value of faith according to Theravada Buddhist philosophy towards the lives of Thai people 4) to present the body of knowledge about integrating the value of faith according to Theravada Buddhist philosophy towards the lives of Thai people. The research is the documentary qualitative research in which data were collected from the Tipitaka, Commentaries, and the relavant documents. The in-depth interview was collected from the key informants.

The results of study were shown as follows:

1. Lifestyle of Thai people starts from the Sukhothai period onwards to the present. The country has developed according to the global trend. The technology is more development that causes people in society to be more comfortable in their lives. There are 5 factors of lives, namely; 1. Economy 2. Policy 3. Religion and Society 4. Arts and Culture and 5. Music and dancing arts. The lives of Thai people are based on the teachings of Buddhism that cause people in Thai society love in peace and warmly hospitalize and live sufficiently.

2. The value of faith according to Theravada Buddhist philosophy is based on the four principles of faith, namely; 1. Kamma-saddhā belief in the law of kamma, 2. Vipāka-

saddhā belief in the results of kamma, 3. Kammassakatā-saddhā belief in that all beings have their own kamma and 4. Tathāgatabodhi-saddhā belief in the wisdom and rightful enlightenment of Buddha. People in society who have confidence are always of the power creating the value of faith as follows; 1. security 2. freedom and justice 3. courage 4. helping 5. Harmony 6. creativity 7. peace.

3. Integrating the values of faith according to Theravada Buddhist philosophy towards the lives of Thai people can be created the value as follows; 1. to be stability in the economy, 2. to be freedom, justice and harmony into the politics and governance, 3. to be social welfare and peace into the religion and society, 4. to be courage into art and culture, 5. to be creativity into music and dance. The result of each value of faith could be applied to solve problems. It also causes people to live in harmonious, stable and peaceful life without harming each other.

4. The body of knowledge about integrating the value of faith according to Theravada Buddhist philosophy towards the lives of Thai people was synthesized as the "VLHP Model" which is derived from the accronyms namely;

V = Value of Faith as consists of 7 factors viz. 1. Stability 2. Courage 3. Freedom of Justice 4. Assistance 5. Creativity 6. Harmony 7. Peace

L = Lifestyle of Thai people as consists of 5 factors viz. 1. Economy 2. Politics and governance 3. Religion and society 4. Arts and culture traditions 5. Music and dancing arts.

H = Harmony as the shared value.

P = Peace as the shared value.

Keywords : Integration, Value, Faith according to Theravada Buddhist philosophy, the lives of Thai people

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้เนื่องจากบุคคลหลายฝ่าย ลำดับแรกนี้ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางการศึกษาด้านพุทธศาสนาและปรัชญา ระดับปริญญาเอก

ขอกราบขอบพระคุณอธิการบดี และคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่ได้ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดการศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ขอขอบพระคุณพระอาจารย์และคณาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ขอขอบพระคุณประธานกรรมการและกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับความถูกต้องของเนื้อหาในเล่มดุษฎีนิพนธ์ด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร. ที่รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา แนะนำ ตรวจสอบข้อบกพร่องต่าง ๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาของดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้จนดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ พระครูวินัยธรเจริญ ทนฺตจิตฺโต, ดร. เจ้าอาวาสวัดนครอินทร์, อุบาสก อุบาสิกา วัดนครอินทร์, คุณอรทัย บางนิ่มน้อย พร้อมครอบครัว และมูลนิธิพันเอกเกษม นันทกิจ ที่ได้สนับสนุนทุนการศึกษา และอำนวยความสะดวกในการศึกษาทุกด้าน ขอขอบคุณครอบครัวและญาติมิตร เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ให้ความสะดวกด้วยดี ตลอดจนเพื่อนนักศึกษาระดับปริญญาเอกทั้งที่เป็นบรรพชิตและฆราวาสทุกท่าน ที่เป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมาจนจบการศึกษา

คุณงามความดีและประโยชน์อันเกิดจากดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นเครื่องบูชาคุณพระรัตนตรัย พระคุณบิดามารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ผู้มีพระคุณสนับสนุนการศึกษาและญาติพี่น้อง ขอผลแห่งคุณงามความดีนี้จงมีแด่เทพเทวดา เพื่อนมนุษย์ และสรรพสัตว์ทั้งหลายให้มีความสุข พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเทอญ

พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์)

สารบัญคำย่อ

การใช้อักษรย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

สำหรับการเขียนดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง 45 เล่ม ของกรมการศาสนา จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2530 ในการอ้างอิงและใช้ชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎกโดยมีคำย่อและคำเต็ม ดังนี้

คำย่อ	**คำเต็ม**
วิ.มหา.	พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์
ที.ม.	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที.ปา.	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ที.สี.	พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค
ม.ม.	พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ม.มู.	พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ม.อุ.	พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
สำ.ส.	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
สำ.ม.	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค
สำ.ข.	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค
สำ.นิ.	พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
อง.เอก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต
อง.ทุก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต
อง.ติก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต
อง.จตุกฺก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
อง.ปญฺจก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต
อง.สตฺตก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
อง.ทสก.	พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต
ขุ.ขุ.	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ
ขุ.สุ.	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต
ขุ.ชา.	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก
ขุ.เถร.	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา
ขุ.ธ.	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท
ขุ.ปฏิ.	พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค

คำย่อ	**คำเต็ม**
อภิ.สं.	พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณีปกรณ์
อภิ.วิ.	พระอภิธรรมปิฎก วิภังคปกรณ์

การใช้หมายเลขเพื่ออ้างอิงในดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ในส่วนที่เป็นการอ้างอิงจากพระไตรปิฎก หมายเลขจะแสดงถึง เลขเล่ม/เลขข้อ/เลขหน้า ตามลำดับ เช่น ที.ปา.16/283/191 หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค เล่มที่ 16 ข้อที่ 283 หน้าที่ 191 เป็นต้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... ช
กิตติกรรมประกาศ ..... ฌ
สารบัญคำย่อ ..... ญ
สารบัญ ..... ฏ
สารบัญตาราง ..... ณ
สารบัญแผนภูมิ ..... ด
บทที่ 1 บทนำ **1**
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1
1.2 คำถามวิจัย 3
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย 4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย 4
1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย 5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 6
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 7
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย 17
1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย 18
บทที่ 2 การดำเนินชีวิตของคนไทย **20**
2.1 ความหมายและธรรมชาติของชีวิต 21
2.1.1 ความหมายของชีวิต 21
2.1.2 ธรรมชาติของชีวิต 23
2.1.3 องค์ประกอบของชีวิต 29
2.2 ความเป็นมาและวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย 31
2.2.1 แนวคิดความเป็นมาของคนไทย 32
2.2.2 วิเคราะห์แนวคิดความเป็นมาของคนไทย 33
2.2.3 แนวคิดการดำเนินชีวิต 35

2.2.4 วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยสมัยต่างๆ 37
2.3 ความหมายและลักษณะของสังคมไทย 50
2.3.1 ความหมายของสังคมไทย 50
2.3.2 ลักษณะของสังคมไทย 51
2.3.3 โครงสร้างของสังคมไทย 52
2.4 การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย 56
2.4.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในอดีต 57
2.4.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในปัจจุบัน 59
2.4.3 ปรากฏการณ์ความเชื่อของคนไทยในปัจจุบัน 61
2.5 ผลกระทบของการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน 65
2.6 สรุปการดำเนินชีวิตของคนไทย 69
บทที่ 3 คุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท 72
3.1 แนวคิด ทฤษฎีคุณค่า 73
3.1.1 ความหมาย 73
3.1.2 ทฤษฎีคุณค่า 74
3.1.3 ประเภทของคุณค่า 76
3.1.4 รูปแบบของคุณค่า 78
3.2 ศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท 81
3.2.1 ความหมายของศรัทธา 81
3.2.2 ความสำคัญของศรัทธา 88
3.2.3 กระบวนการเกิดศรัทธา 89
3.2.4 ประเภทของศรัทธา 92
3.2.5 หลักธรรมที่เกื้อหนุนส่งเสริมให้เกิดศรัทธา 96
3.2.6 ปัญญาเป็นเครื่องกำกับศรัทธาให้เป็นสัมมาทิฏฐิ 102
3.3 คุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท 120
3.4 สรุป 136
บทที่ 4 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย 139
4.1 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านความมั่นคงที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านเศรษฐกิจ 139

4.2 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านเสรีภาพความยุติธรรม และความสามัคคีที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านการเมืองการปกครอง.....144
4.3 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านการสงเคราะห์และ ความสงบสุขที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านศาสนาและสังคม.....149
4.4 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านความกล้าหาญที่มีต่อ การดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี..... 154
4.5 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านความคิดสร้างสรรค์ ที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านดนตรีนาฏศิลป์..... 159
4.6 สรุปบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิต ของคนไทย..... 164

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ..... 167

5.1 สรุปผลการวิจัย..... 168
5.1.1 การดำเนินชีวิตของคนไทย..... 168
5.1.2 คุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท..... 171
5.1.3 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการ ดำเนินชีวิตของคนไทย..... 173
5.2 อภิปรายผลการวิจัย..... 176
5.3 องค์ความรู้เรื่องบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อ การดำเนินชีวิตของคนไทย..... 189
5.4 ข้อเสนอแนะ..... 191
5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย..... 191
5.4.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัย..... 192

บรรณานุกรม..... 193

บุคลานุกรม..... 202

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย..... 206
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย..... 208
ภาคผนวก ค เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน..... 214
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์..... 216
ภาคผนวก จ รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์..... 222

ภาคผนวก ฉ หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์..... 226
ภาคผนวก ช เอกสารวุฒิบัตร/เกียรติบัตร..... 242
ประวัติของผู้วิจัย..... 245

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1.1	แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	19
ตารางที่ 2.3	เปรียบเทียบแสดงโครงสร้างของสังคมเมืองกับสังคมบ้าน	54
ตารางที่ 3.1	ชุดคุณค่าของชวอทซ์ (Schwartz Shalom H.)	79

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ 3.3	แผนผังคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท	135
แผนภูมิที่ 5.3	องค์ความรู้เรื่องบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย	190

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เจริญรุ่งเรืองในดินแดนประเทศไทยแห่งนี้มาหลายศตวรรษ ตั้งแต่คราวที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระโสณะเถระและพระอุตตระเถระ[1] เป็นสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิในราวปี พ.ศ. 236 ทำให้พระพุทธศาสนาประดิษฐานในดินแดนประเทศไทยนี้มาโดยตลอดถึงแม้ว่าบางครั้ง บางช่วงเวลาอาจเกิดความไม่สงบ มีศึกสงครามเกิดขึ้นก็ตาม แต่พระพุทธศาสนาก็ยังดำรงตั้งมั่นเจริญรุ่งเรืองในดินแดนแห่งนี้เรื่อยมา การที่พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานอย่างมั่นคงจนถึงปัจจุบันนี้ได้นั้น ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญเป็นเพราะเกิดจากความศรัทธาของประชาชนที่เลื่อมใสเชื่อมั่นยึดถือและปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วเกิดผลคือความสงบสุขร่มเย็น มีความสามัคคีปรองดองเอื้อเฟื้อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้สังคมเข้มแข็งประเทศชาติมีความมั่นคงมีเสถียรภาพ ถึงที่สุดแล้วผู้ปฏิบัติตามสามารถดับทุกข์สิ้นทุกข์ไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสารอีกซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ศรัทธาความเชื่อเป็นธรรมชาติที่ปรากฏและเกิดขึ้นกับมนุษย์ในแทบจะทุกสังคมในโลกถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง ศรัทธาความเชื่อของแต่ละคน แต่ละสังคมก็มีความแตกต่างกัน ศรัทธาความเชื่อในสังคมหนึ่งอาจไม่เป็นที่ยอมรับในอีกสังคมหนึ่งก็ได้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นหลักคำสอนที่ประกอบด้วยเหตุผลคงทนต่อการท้าทายพิสูจน์ทดลองของผู้ปฏิบัติเสมอ[2]ความรู้ทั้งหมดที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้เป็นความรู้อันนำไปสู่การดับทุกข์ทั้งสิ้น[3] ดังนั้นศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้นจึงเป็นศรัทธาความเชื่อในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเรียกว่า ศรัทธา 4 ประกอบไปด้วย กัมมศรัทธาคือเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม วิปากศรัทธาคือเชื่อเรื่องผลของกรรม กัมมัสสกตาศรัทธา คือเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของของตน และตถาคตโพธิศรัทธาคือเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การที่บุคคลมีศรัทธาความเชื่อตามหลักศรัทธา 4 อย่างมั่นคงไม่หวั่นไหวโลเล บุคคลนั้นย่อมเชื่อมั่นตั้งมั่นดำรงตนอยู่ในการทำความดี อยู่ในกรอบของศีลธรรมไม่เบียดเบียนไม่ทำร้ายผู้อื่น เมื่อบุคคลในสังคมคิดและเชื่ออย่างเดียวกัน มีการกระทำอย่างเดียวกันย่อมเป็นพลังที่มีกำลังทำให้เกิดความดีงามหรือคุณค่าหลายประการ เช่น ความสามัคคี ความ

---

[1]พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ, ดร. (ชัยยันต์ จตฺตาลโย), *ประวัติและพัฒนาการพระพุทธศาสนา*, (นครปฐม : สาละพิมพการ, 2562), หน้า 183.

[2]สรวิชญ์ วงษ์สอาด ดร., *ศรัทธากับปัญญา*, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2561), หน้า 4.

[3]สุวรรณา สถาอานันท์ รองศาสตราจารย์ ดร., *ศรัทธากับปัญญา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 19.

กล้าหาญ การสงเคราะห์ช่วยเหลือ เป็นต้น ความดีงามหรือคุณค่าเหล่านี้จะช่วยจรรโลงให้บุคคลผู้มีศรัทธานั้นอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีความภาคภูมิใจ รักและหวงแหนในพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมของตน

วิถีชีวิตดั่งเดิมของคนไทยส่วนใหญ่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันบนพื้นฐานคำสอนทางพระพุทธศาสนาคือ การไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว[4] คนไทยจึงดำรงตนอยู่ในกรอบของศีลธรรมมีการให้ทาน รักษาศีล และการเจริญจิตภาวนามาโดยตลอด อิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนาได้หลอมรวมกลมกลืนกับประเพณีวัฒนธรรมดั่งเดิมจนกลายเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย การดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและกรอบจารีตประเพณีทำให้คนในสังคมอยู่เย็นเป็นสุข สังคมไทยจึงเป็นสังคมแบบเครือญาติมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้น้อยให้ความเคารพผู้ใหญ่กว่าเป็นสังคมที่ครอบครัวอบอุ่นอยู่กินอย่างพอเพียง แต่เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบันนี้ที่ความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยีได้ถูกนำมาพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกสบายให้แก่คนในสังคมอย่างกว้างขวาง สังคมปัจจุบันกลายเป็นสังคมออนไลน์ เป็นสังคมทันสมัยไร้พรมแดนความเจริญทางเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกๆ ด้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม และดนตรีนาฏศิลป์ ความเจริญนี้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตแบบดั่งเดิมของคนในสังคมไทย ความเตรียมพร้อมในการปรับตัวให้เข้ากับความเจริญสมัยใหม่นั้นไม่เป็นไปอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในสังคมชนบททำให้คนในสังคมไทยต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ความเจริญทางวัตถุมีมากกว่าการพัฒนาจิตใจทำให้คนในสังคมไทยต้องแสวงหาความสุข ความสะดวกสบายมาตอบสนองตนเอง อะไรที่ทำให้ตนเองสุขสบายมีชีวิตที่ดีขึ้นก็จะแสวงหาสิ่งนั้นโดยขาดการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองในการทำสิ่งนั้นๆ ยิ่งเมื่อตนเองประสบกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิตก็จะหาที่พึ่งที่ทำให้ตนได้สมหวังพ้นจากความยากลำบากนั้นโดยไม่คำนึงถึงศีลธรรมจารีตประเพณี จนบางครั้งก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมได้ เช่น ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาการขาดศีลธรรมคุณธรรมของเยาวชน ปัญหาค่านิยมในการนับถือศาสนา ปัญหาสิทธิเสรีภาพ และแม้กระทั้งปัญหาเรื่องศรัทธาความเชื่อซึ่งมักจะปรากฏเป็นข่าวตามสื่อต่างๆ ถึงศรัทธาความเชื่อที่ผู้คนหลั่งไหลกันไปขอพึ่งบนบานศาลกล่าวขอสิ่งที่ตนปรารถนานั้นจากสิ่งลี้ลับ และเชื่อว่ามีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถดลบันดาลให้ตนสมประสงค์ได้ เช่น การไปบนบานอ้อนวอนกับพญานาคที่คำชะโนด การขอหวยกับนางไม้นางตะเคียน การขอโชคขอลาภกับไอ้ไข่ การเข้าผีทรงเจ้า เป็นต้น

[4]ขุ.ธ.25/24/33-34.

ปัญหาดังกล่าวนับวันจักทวีคูณขึ้นและส่งผลเสียต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยเป็นลำดับ การรับทราบข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว คนในสังคมไทยถูกชักจูงให้รับทราบข้อมูลข่าวสารได้ง่าย ขาดการพิจารณากลั่นกรองทำให้ศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนาถูกบิดเบือนและบางครั้งถูกสร้างขึ้นบนผลประโยชน์ที่แอบแฝง คนในสังคมขาดการใช้ปัญญาและวิจารณญาณในการแยกแยะความถูกผิดหลงเชื่อในสิ่งที่นำเสนอไม่รู้ว่าสิ่งไหนเป็นแก่นแท้หลักคำสอนพระพุทธศาสนาหลงประพฤติปฏิบัติตาม จนบางครั้งเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่คนในสังคมเอง ในทางตรงกันข้ามหากคนในสังคมไทยมีความรู้ ความเข้าใจในความดีงามหรือคุณค่าของศรัทธา มีวิจารณญาณใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองประคับประคองศรัทธาความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาและนำคุณค่าของศรัทธามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตแล้ว จะสามารถเข้าใจและดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ตนเองก็จะสามารถอยู่ในโลกแห่งความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข เช่น การนำคุณค่าด้านการสงเคราะห์ที่เกิดจากศรัทธามาบูรณาการร่วมกับการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านศาสนาและสังคมย่อมก่อให้เกิดการช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน คนในสังคมมีจิตเมตตาพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่ได้หวังผลตอบแทน ความสมัครสมานสามัคคีปรองดอง ความเป็นระเบียบ ความสงบสุขก็จะเกิดขึ้นในสังคม หากทุกๆ สังคมมีศรัทธาความเชื่อและพร้อมใจกันปฏิบัติในทิศทางเดียวกันแล้วย่อมก่อให้เกิดพลังที่มีความมั่นคงกล้าหาญเด็ดเดี่ยวในการที่จะขับเคลื่อนให้สังคมประเทศชาติพัฒนาก้าวสู่ความเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมนานาอารยประเทศและทำให้สังคมโลกสามารถอยู่ร่วมกันด้วยสันติสุขอย่างถาวร

จากสภาพการณ์ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาถึงคุณค่าของศรัทธาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์วิมุตติมรรค และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อนำองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษามาทำความเข้าใจให้คนในสังคมไทยรู้และเข้าใจเพื่อที่จะสามารถนำคุณค่าของศรัทธามาบูรณาการใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมมีความสุข เพื่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตที่ตั้งไว้ได้ตามปรารถนา อีกทั้งยังสามารถสร้างความสามัคคี ความมั่นคงเป็นปึกแผ่นมีเสถียรภาพให้แก่สังคมประเทศชาติด้วยและยังเป็นการธำรงรักษาไว้ซึ่งหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องทั้งนี้เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อพุทธศาสนิกชนและประเทศชาติด้วย

1.2 คำถามวิจัย

ในงานวิจัยครั้งนี้มีปัญหาสำคัญที่ต้องการทราบ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดไว้ดังนี้ คือ

1.2.1 การดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นอย่างไร

1.2.2 คุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร

1.2.3 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นอย่างไร

1.2.4 องค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่องบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1.3.1 เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตของคนไทย

1.3.2 เพื่อศึกษาคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

1.3.3 เพื่อบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

1.3.4 เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย มีขอบเขตของการวิจัยในด้านเนื้อหาและด้านเอกสารดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ เกี่ยวข้องกับบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย โดยมีเนื้อหาประกอบด้วย 4 ส่วน คือ

1. การดำเนินชีวิตของคนไทย โดยศึกษาถึงความหมาย หลักการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ความเป็นมาของคนไทย วิถีชีวิตของคนไทยในสมัยต่างๆ ลักษณะและโครงสร้างของสังคมไทย ลักษณะการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบของการดำเนินชีวิตของคนไทย

2. คุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในพระสูตรต่างๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เอกสารตำรางานวิชาการต่างๆ โดยศึกษาถึงแนวคิดทฤษฎีคุณค่า ความหมายของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ความสำคัญของศรัทธา กระบวนการเกิดของศรัทธา ประเภทของศรัทธา รวมถึงศึกษาถึงคุณค่าของศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาท

3. บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย โดยนำหลักคุณค่าของศรัทธามาบูรณาการร่วมกับหลักการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทย ประกอบกับบทสัมภาษณ์ที่สัมภาษณ์จากนักวิชาการหรือผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา เพื่อให้ทราบว่าหลักคุณค่าดังกล่าวมีผลหรืออิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านใดบ้างและอย่างไรบ้าง

4. รูปแบบองค์ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย โดยมุ่งเน้นศึกษาว่าคุณค่าของศรัทธาส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างไร แนวคิดรูปแบบคุณค่าของศรัทธาที่ปรากฏเด่นชัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร มีปัจจัยหรือหลักธรรมใดที่จะช่วยนำคุณค่าของศรัทธาไปใช้ในการดำเนินชีวิตของคนไทยได้อย่างถูกต้องประสบกับความสุขตามจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาได้อย่างไร

1.4.2 ขอบเขตด้านเอกสาร

การวิจัยบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย ใช้เอกสารประกอบการทำวิจัยดังนี้

1. เอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง

2. เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารและตำราทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา

1.4.3 ขอบเขตด้านผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการนำมาวิเคราะห์ร่วมในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยกำหนดจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิไว้ 15 รูป/คนและแบ่งผู้ทรงคุณวุฒิออกเป็น 3 กลุ่มๆ ละ 5 รูป/คน โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้

1. กลุ่มที่ 1 กลุ่มนักวิชาการพระพุทธศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิต้องเป็นนักวิชาการที่ได้รับการยอมรับและมีชื่อเสียงในงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนา มีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาโทหรือมีตำแหน่งทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา

2. กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้บริหารองค์กร เช่น เจ้าอาวาส เจ้าคณะจังหวัด หรือ หัวหน้าสำนักฯ ในส่วนของหน่วยงานราชการ

3. กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้ชี้นำสังคม เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากสังคมว่ามีบทบาทสามารถชี้นำทางความคิดแก่คนในสังคมได้ เช่น นักวิชาการอิสระ ปราชญ์ท้องถิ่น เป็นต้น

1.5 วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก ผู้วิจัยมีการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีกระบวนการและขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.5.1 การศึกษาเอกสาร เป็นการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง แนวคิด ทฤษฎี ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องดังนี้

1) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources)

2) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) หรืออรรถกถา ตำราวิชาการ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยนี้

3) นำข้อมูลที่รวบรวมทั้งหมดมาวิเคราะห์ และรวมทั้งข้อมูลที่ได้จากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิมาทำการศึกษาตีความ มีการวิเคราะห์ในประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4) ขอคำแนะนำ ปรึกษาความเห็นจากอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์

5) สร้างเครื่องมือวิจัยเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ โดยเครื่องมือวิจัยที่สร้างนั้นต้องผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยจำนวน 5 รูป/คน

6) นำเครื่องมือวิจัยที่ผ่านการตรวจสอบแล้วนำไปขอการรับรองจริยธรรมการทำวิจัยในคนจากคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน แล้วจึงนำเครื่องมือวิจัยนั้นไปใช้ในการสัมภาษณ์ได้

1.5.2 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลผู้เกี่ยวข้องที่เป็นนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์รวม 15 รูป/คน โดยจัดแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มๆ ละ 5 รูป/คน คือ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา กลุ่มที่ 2 ผู้บริหารองค์กร และ กลุ่มที่ 3 ผู้ชี้นำสังคม ในการสัมภาษณ์นี้ผู้วิจัยได้มีหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อติดต่อขออนุญาตสัมภาษณ์และไปสัมภาษณ์ตามวันเวลาที่ท่านเหล่านั้นสะดวก โดยการสัมภาษณ์นี้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียงการให้สัมภาษณ์ หลังจากนั้นผู้วิจัยจะนำบทสัมภาษณ์มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

1.5.3 นำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย จากการวิจัยข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง ตำรา และการสัมภาษณ์

1.5.4 นำผลงานที่ได้ไปทำบทความวิจัยเพื่อลงตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบหลักการดำเนินชีวิตของคนไทย

1.6.2 ทำให้ทราบคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

1.6.3 ทำให้ทราบบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

1.6.4 ทำให้ทราบรูปแบบและแนวทางการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

1.6.5 เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงเพื่อการศึกษาค้นคว้าวิจัยต่อไป

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้นำเอกสารและงานวิจัยที่มีเนื้อหาสอดคล้องเกี่ยวข้องกับงานวิจัยในเรื่องบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย มาเสนอโดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ เอกสารที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.7.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระมหานวม คุตฺตธโม ได้กล่าวถึงความเชื่อว่า คนโบราณมักเชื่อและถือเอาแม่น้ำ ภูเขา ต้นไม้ พระจันทร์ พระอาทิตย์ และดาวทุกดวง ตลอดจนกระทั่งทุกๆ สิ่งในเอกภพล้วนแล้วแต่มีภูติที่มีชีวิต หรือเจตภูตอาศัยอยู่ซึ่งทำหน้าที่คอยเฝ้าปกปักรักษาสิ่งนั้นๆ อยู่ ถือกันว่ามีอำนาจอิทธิฤทธิ์มากหลายและโกรธง่าย มักไม่พอใจอยู่เสมอ สามารถให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ได้ เพราะฉะนั้นมนุษย์โบราณจึงมีความหวาดกลัวต่อภูตและเจตภูตจึงต้องทำพิธีบวงสรวงบูชาด้วยข้าวปลาอาหารเพื่อทำให้เจตภูตพึงพอใจจะได้ดลบันดาลให้มนุษย์มีความสุข พ้นจากภัยอันตราย[5]

กีรติ บุญเจือ ได้กล่าวไว้ในหนังสือสรุปได้ความว่า การดำเนินชีวิตเพื่อความสุขและความเจริญต้องพยายามหลีกเลี่ยงปัญหาที่จะเกิดจากวัตถุภายนอกทั้งหลาย และต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็ง รู้จักการใช้ปัญญาในการแสวงหาคุณธรรม เพราะคุณธรรมและปัญญาเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชีวิต จุดมุ่งหมายของชีวิตอยู่ที่การใช้ความรู้แสวงหาคุณธรรม แต่กิเลสทำให้ไขว้เขวจึงต้องตัดกิเลสควบคู่กับการแสวงหาความรู้ เพราะคุณธรรมคือความรู้ ซึ่งเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต[6]

วศิน อินทสระ ได้กล่าวไว้สรุปความได้ว่า เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง เราควรยอมรับในระเบียบกฎเกณฑ์นั้นๆ ที่ประจักษ์ด้วยปัญญาแล้วว่ามีประโยชน์ เป็นไปเพื่อความดีงาม เพื่อความสงบสุข เราควรยอมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและปรับตัวปรับใจให้ถูกต้องสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงนั้น นอกจากนี้เราต้องมีหลักในการดำเนินชีวิตรวมทั้งข้อปฏิบัติที่จะทำให้เราเจริญขึ้น มีความก้าวหน้าในชีวิตตามสมควร ทั้งนี้ต้องก้าวหน้าไปในทางที่ดีงามทั้งที่เป็นบุญกุศล ทั้งที่เป็นประโยชน์แก่ตนและชุมชนสังคม เราควรรู้คุณค่าอันแท้จริงของชีวิต อะไรคือคุณค่าที่เราควรแสวงหาโดยไม่เสียเวลาเปล่า ศึกษาถึงคุณค่าแห่งชีวิตมนุษย์เพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้มนุษย์พยายามแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุดมีคุณค่าที่สุดในชีวิตของตน[7]

---

[5]พระมหานวม คุตฺตธโม, *ปรัชญาสังเคราะห์*, (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, 2495).

[6]กีรติ บุญเจือ, *ชุดพื้นฐานปรัชญา จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2528).

[7]วศิน อินทสระ, *พุทธจริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญกิจ, 2529).

แสง จันทร์งาม ได้กล่าวถึงความเชื่อว่า เป็นกิจกรรมหรือพฤติกรรมทางจิตที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน เราสามารถแยกความเชื่อออกเป็นประเภทต่างๆ ได้หลายอย่าง เช่น ปสาทศรัทธา เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยอารมณ์ ความรัก ความกลัว ความไว้วางใจ ความจงรักภักดี บางทีถึงขั้นหลงใหลงมงาย เป็นความเชื่อแบบอัตตวิสัย ปสาทศรัทธาเป็นสภาพจิตที่ไม่เกี่ยวกับเหตุผล พิสูจน์ไม่ได้เป็นความเชื่อที่เป็นภาวะทางอารมณ์มากกว่าจะเป็นความเชื่อในหลักการบางอย่าง[8]

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวถึงศรัทธาไว้สรุปความได้ว่า ศรัทธา แปลว่าความเชื่อ เชื่อผิดมันก็ศรัทธาผิด เชื่อถูกก็ศรัทธาถูก ฉะนั้นเราต้องมีศรัทธาที่ถูกจึงจะเรียกศรัทธา ถ้าเชื่อผิดไม่เรียกว่าศรัทธา เพราะเป็นมิจฉาศรัทธา ถ้าพูดว่าศรัทธาเฉยๆ ก็ต้องหมายความว่า ศรัทธาถูก ศรัทธาในพระพุทธศาสนาระบุไปยังความเชื่อที่ถูกต้องเสมอ มีพุทธภาษิตโดยเฉพาะคือ กาลามสูตรระบุไว้ชัดในเรื่องนี้[9]

สมัคร บุราวาส ได้กล่าวถึงปัญญาสรุปความได้ว่า ปัญญาคือความรอบรู้ในสรรพสิ่งทั้งหลายปรากฏเป็นพัฒนาการและวิวัฒนาการต่างๆ ผลของปัญญาคือปรีชาญาณที่จะปรากฏออกมาเป็นการกระทำที่เฉลียวฉลาด ปัญญาทั่วไปเป็นปัญญาแคบๆ เพื่อใช้ในการประกอบการงาน ยังไม่สามารถทำให้เข้าใจโลกได้อย่างตลอดปลอดโปร่งได้ มีปัญญาอีกอย่างหนึ่งที่สอนให้เรารู้จักหลักวิทยาศาสตร์ที่กว้างที่สุดซึ่งครอบงำสรรพสิ่งและปรากฏการณ์ทั้งหลายในสากลโลก ปัญญาอย่างนี้คัมภีร์วิสุทธิมรรคระบุว่าคือวิชาการที่ทำให้เรารู้แจ้งในโลกและเมื่อรู้ก็สามารถตัดกิเลสตัณหาออกจากจิตได้[10]

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ) ได้กล่าวไว้ว่า ปัญญาอันบริสุทธิ์ย่อมเป็นหนทางให้ผู้ปฏิบัติบรรลุพระนิพพาน ปัญญานี้จึงเป็นปัญญาในการรู้ตามความเป็นจริง เป็นปัญญาเพื่อสลัดออกจากสังสารวัฏเพื่อความหมดทุกข์สิ้นทุกข์ การเจริญสติปัฏฐานเป็นการฝึกสติให้ระลึกอยู่ในสภาวธรรมปัจจุบันเป็นหนทางเดียวที่จะนำพาจิตให้รู้แจ้งเกิดเป็นปัญญาอันบริสุทธิ์ได้ สติจะกำหนดรู้จิตที่คิดฟุ้งซ่านทำให้จิตที่ไม่แยบคายเปลี่ยนเป็นจิตที่แยบคาย สติกำหนดรูปนามปัจจุบันระลึกรู้อยู่ในสภาวะธรรมปัญญาอันเกิดจากการร่วมกันระหว่างสติกับสมาธิย่อมแก่กล้าพัฒนาตามลำดับเป็นญาณหรือวิปัสสนาญาณจนกระทั่งบรรลุมรรคญาณตามลำดับ[11]

---

[8]แสง จันทร์งาม, *ศาสนศาสตร์,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์, 2534).

[9]พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *โพธิปักขิยธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2542).

[10]สมัคร บุราวาส, *ปัญญา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2542).

[11]พระโสภณมหาเถร (มหาสีสยาดอ) รจนา, พระคันธสาราภิวงศ์ แปลและเรียบเรียง, พระพรหมโมลี ตรวจชำระ, *มหาสติปัฏฐานสูตรทางสู่พระนิพพาน*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, 2549).

สุเชาวน์ พลอยชุม ได้กล่าวการดำเนินชีวิตสรุปความได้ว่า การมีชีวิตอยู่อย่างไม่มีความทุกข์นั้น คือ ชีวิตที่ดี มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิต คือการแก้ทุกข์ดับทุกข์ในแต่ละขั้นในแต่ละเรื่องถือได้ว่าบรรลุเป้าหมายของชีวิตในระดับหนึ่งๆ หากสามารถแก้ทุกข์ดับทุกข์ได้หมดสิ้น ก็ได้ชื่อว่าบรรลุเป้าหมายของชีวิตอย่างสมบูรณ์ ฉะนั้นความดีหรือความสูงต่ำของชีวิตในทางพระพุทธศาสนาจึงมิได้วัดหรือดูที่จำนวนของวัตถุที่แต่ละคนหาหรือมีอยู่ แต่วัดหรือดูที่ความสำเร็จในการแก้ทุกข์ได้มากน้อยเพียงไร หากชีวิตมีทุกข์น้อยก็แสดงว่าบรรลุเป้าหมายของชีวิต หากชีวิตไม่มีทุกข์เลยโดยสิ้นเชิง ก็แสดงว่าสามารถบริหารชีวิตจนบรรลุเป้าหมายของชีวิตได้อย่างสมบูรณ์เป็นชีวิตที่สูงสุดหรือประเสริฐสุด[12]

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้ให้ความเห็นว่า ไตรสิกขาคืออริยมรรคมีองค์ 8 ในฐานะที่เป็นระบบฝึกฝนอบรมก็จะฝึกฝนสามมิติคือ ทางด้านศีล ด้านสมาธิและด้านปัญญา โดยด้านปัญญาเป็นเรื่องความรู้ ความเข้าใจแนวคิดค่านิยมที่ถูกต้อง ด้านศีล เป็นการควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจาให้อยู่ในกรอบ ความรู้ความเข้าใจทางด้านจิตเป็นกระบวนการพัฒนาจิตให้มีสมาธิ พัฒนาจิตให้มีความเพียร พัฒนาจิตให้มีสติ ดังนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา องค์ประกอบทั้งหมดนี้เป็น 3 มิติ ต้องปฏิบัติควบคู่กันอย่างบูรณาการ[13]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการดำเนินชีวิตของคนเราสรุปได้ว่า การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องที่ดีนั้นมนุษย์ต้องประกอบด้วยพฤติกรรมสุจริตทางกาย วาจา และ ใจ คือ การกระทำ การพูด และการคิดในสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์ การรู้จักคิด การคิดเป็น ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเพราะความคิดเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่การแสดงออกทางกายและวาจา ดังนั้นการคิดถูกต้อง รู้จักคิด จึงเป็นศูนย์กลางที่บริหารการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องทั้งหมด คือ ถ้าคิดดี คิดเป็นบุญเป็นกุศล ย่อมส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นไปตามครรลองธรรม วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย และวิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ เป็นกระบวนการวิธีคิดหนึ่งที่ส่งเสริมให้การดำเนินชีวิตของคนนั้นเป็นไปตามครรลองธรรม[14]

วัชระ งามจิตเจริญ ได้กล่าวว่า พุทธศาสนาเถรวาทที่คนไทยส่วนใหญ่เข้าใจและถือปฏิบัติกันอยู่โดยทั่วไปนั้นเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน เพราะมีการผสมผสานกับความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีสางเทวดา และที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ เป็นพุทธศาสนาที่ประนีประนอมให้เข้ากับความ

---

[12]สุเชาวน์ พลอยชุม, *พุทธศาสนาเถรวาท*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549).

[13]เสฐียรพงษ์ วรรณปก ศาสตราจารย์พิเศษ, *"มัชฌิมาปฏิปทา : สายกลางสองมิติ"*, คอลัมน์ ธรรมะใต้ธรรมาสน์, ข่าวสด, (24 กุมภาพันธ์ 2549), หน้า 29.

[14]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *จาริกบุญ-จาริกธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์สวย, 2551).

เชื่อพื้นบ้านในเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีสางเทวดา นางไม้ ผีบ้านผีเรือน หรือความเชื่อกับคติพราหมณ์เรื่องขวัญ พระภูมิเจ้าที่ การดูฤกษ์ยาม และเทพเจ้าต่างๆ ความเชื่อและพิธีกรรมที่ไม่ใช่ของพุทธศาสนาเหล่านี้ปนมาอยู่กับความเชื่อและพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา แม้จะไม่ถึงกับขัดแย้งกับหลักการสำคัญของพุทธศาสนา แต่ก็มีส่วนทำให้คนไขว้เขว หรือเข้าใจผิดทำให้คนเหินห่างจากแก่นแท้ของพุทธธรรม[15]

วศิน อินทสระ ได้กล่าวถึงศรัทธาว่า ศรัทธาที่ถูกต้องจะต้องเป็นศรัทธาในคุณของพระรัตนตรัยอย่างไม่หวั่นไหว หรือเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา จึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง ศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนให้เชื่อเรื่องกรรม และผลของกรรม เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของๆ ตน และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และว่าเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาให้ใช้สติพิจารณาด้วยเหตุและผล ไม่ถือมงคลตื่นข่าว พระองค์สอนว่าความสุขและความทุกข์ของมนุษย์นั้น ขึ้นอยู่กับกรรมคือการกระทำไม่มีใครเป็นผู้บันดาลให้เกิดขึ้น[16]

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายการอยู่อย่างไม่มีความทุกข์ที่จะต้องดับ ความว่า การดำเนินชีวิตหรือการเป็นอยู่ของมนุษย์ มองด้านหนึ่งเป็นการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดและเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต แต่มองอีกด้านหนึ่งทุกคนแสวงหาความสุข ทั้งนี้มิใช่เฉพาะคนมั่งมีพรั่งพร้อมอยู่แล้วที่กำลังหาทางปรนเปรอตนเองเท่านั้น แม้แต่คนที่กำลังดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดอย่างสุดแรงก็กำลังพยายามทำให้ชีวิตของตนมีความสุขเช่นเดียวกัน การประกอบอาชีพดำเนินกิจการต่างๆ ความเป็นอยู่ ความเคลื่อนไหวและการกระทำในแต่ละขณะก็ตาม การใฝ่หาความสุขจะแฝงอยู่ด้วยเสมอแม้จะถูกขัดถูกย้อนถูกยั้งด้วยสำนึกทางจริยธรรมก็ตาม กระบวนการหาความสุขของมนุษย์ก็คือ เกิดความอยากขึ้น หรือทำความอยากให้เกิดขึ้นแล้วทำการต่างๆ เพื่อสนองความอยากนั้น เมื่อได้สนองก็มีแต่ความสุขสมบูรณ์ยิ่งๆ ขึ้นไป[17]

สรุป จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบถึงความเชื่อของคนสมัยโบราณที่ยังศรัทธาเชื่อกับสิ่งลี้ลับว่าสรรพสิ่งล้วนมีเจตภูตสิงสถิตย์อยู่สามารถให้คุณและโทษได้ มนุษย์จึงต้องเซ่นสังเวยบูชาข้าวปลาอาหารเพื่อจะได้ช่วยให้ตนเจริญรุ่งเรืองสุขสบาย ศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยปัญญาจึงจะทำให้การดำเนินชีวิตของคนประสบกับความสำเร็จมีความสุขและเพื่อให้สังคมเกิดความเป็นระเบียบ คนในสังคมต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม

---

[15]วัชระ งามจิตเจริญ ดร., *พุทธศาสนาเถรวาท*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552).

[16]วศิน อินทสระ, *ศรัทธากับปัญญา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2554).

[17]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ 53*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทบพัน, 2562), หน้า 844.

1.7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุมานพ ศิวารัตน์ ได้ศึกษาเรื่องการเรียนรู้เพื่อการพึ่งพาตนเองและการพึ่งพากันในสังคมตามแนวพุทธศาสนาเถรวาท สรุปความได้ว่า การเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสนานั้นเป็นการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาที่ศึกษาเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ หลักคำสอนที่สำคัญคือ เรื่องทุกข์และการดับทุกข์ของชีวิตโดยอาศัยปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยไตร่ตรองพิจารณา มีแหล่งเกิดของการรับรู้และการเรียนรู้ที่ส่งผลให้เกิดสัมมาทิฏฐิ 2 ทาง คือ 1. ปรโตโฆสะ 2. โยนิโสมนสิการ แหล่งเกิดปัญญามี 3 แหล่ง ได้แก่ 1. สุตมยปัญญา 2. จินตามยปัญญา 3. ภาวนามยปัญญา หลักการพึ่งพาตนเองและการพึ่งพากันตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นแนวทางที่ใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต เพื่อให้คนสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันได้โดยใช้องค์ธรรม 3 ข้อ คือ ปัญญา ความเพียร และสติ[18]

สรวิชญ์ วงษ์สอาด ได้ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท สรุปความได้ว่า ศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาททั้ง 4 ประการ คือ 1) เชื่อกฎแห่งกรรม 2) เชื่อผลแห่งกรรม 3) เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตัวเอง 4) เชื่อพระปัญญาการตรัสรู้เองโดยชอบของพระผู้มีพระภาคเจ้า ความเชื่อทั้ง 4 ประการนี้เป็นความเชื่อที่เกิดจากเหตุปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ โยนิโสมนสิการ และปรโตโฆสะ ปัจจัยทั้ง 2 นี้ทำให้เกิดสัมมาทิฏฐิที่คอยอบรม และพัฒนาตนเองให้อยู่ในกรอบของศีล สมาธิ และปัญญา ตามลำดับด้วยคุณลักษณะของจิตที่ไม่คิดร้ายเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตโดยอาศัยขบวนการพัฒนาปัญญาได้ 2 ระดับ คือ โลกียะปัญญา และ โลกุตตระปัญญา ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับปัญญาเป็นความสัมพันธ์ที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ เพราะว่าศรัทธากับปัญญาเป็นปัจจัยที่เกื้อกูลต่อกันในระดับโลกียะปัญญาและโลกุตตระปัญญา ซึ่งเกิดจากปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ[19]

สโรชา คุณาธิปพงษ์ ได้ศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการของศรัทธาในพระพุทธศาสนา สรุปความได้ว่า ความศรัทธาต่อสิ่งสูงสุดในพระพุทธศาสนานั้น คือ ความศรัทธาต่อการตรัสรู้ขององค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงเป็นมนุษย์ต้นแบบที่แสดงให้เห็นว่าหากมนุษย์ได้เพียรพยายามฝึกฝนตนเองก็จะเข้าถึงความดีสูงสุดด้วยศักยภาพของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งแหล่ง

---

[18]สุมานพ ศิวารัตน์, “การเรียนรู้เพื่อการพึ่งพาตนเองและการพึ่งพากันในสังคมตามแนวพุทธศาสนาเถรวาท”, ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2552.

[19]สรวิชญ์ วงษ์สอาด, “วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2554.

อำนาจสูงสุดใดๆ นอกจากนี้ยังศรัทธาในหลักธรรมที่ทรงตรัสรู้ พระสงฆ์สาวกผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระพุทธองค์ และความเชื่อในเรื่องกรรม 4[20]

พระครูปลัดสุวัฒนเมธากุล (ชัยยันต์ สืบกระพันธุ์) ได้ศึกษาเรื่องบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน สรุปความได้ว่า ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเคลื่อนตัวไปอย่างรวดเร็วนั้นส่งผลให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมโลก ความเจริญด้านวัตถุมีอย่างต่อเนื่อง แต่ความเจริญทางด้านจิตใจกลับเสื่อมถอยลงซึ่งก่อให้เกิดปัญหาเชิงจริยธรรมมากมายในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันในทุกกลุ่มอาชีพ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวควรนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาบูรณาการใช้ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันซึ่งสามารถทำได้โดย 1) นำหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นได้แก่ หลักเบญจศีลและเบญจธรรม มาบูรณาการใช้กับการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มทั่วไป เช่น นักศึกษา ครูอาจารย์ ข้าราชการ เป็นต้น 2) นำหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับกลางได้แก่ ศีล 8 และกุศลกรรมบถ 10 มาบูรณาการใช้กับการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม ได้แก่ แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา 3) นำหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับสูงได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 มาบูรณาการใช้กับการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มบรรพชิต ได้แก่ พระภิกษุและสามเณร[21]

พระอุดมธีรคุณ (สมคิด จินฺตามโย) ได้ศึกษาเรื่องบูรณาการการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธด้วยหลักสติในพุทธปรัชญาเถรวาท สรุปความได้ว่า ชาวพุทธที่ดีต้องเรียนรู้การดำเนินชีวิตโดยไม่ล่วงละเมิดกรรมกิเลสทั้งหลายพร้อมเข้าใจการใช้สติเพื่อการดำเนินชีวิต ทั้งนี้เพื่อให้ชีวิตสามารถดำเนินไปได้อย่างสงบสุขไม่เบียดเบียนกัน การดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธควรใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตร่วมด้วย เช่น ศรัทธา ฯลฯ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมประคับประคองให้เกิดความมั่นใจความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายด้วย[22]

ประวิทย์ ฤทธิบูลย์ ได้ศึกษาเรื่อง นาฏศิลป์ไทย : สื่อทางวัฒนธรรมที่มากกว่าความบันเทิง ได้กล่าวไว้ว่า การแสดงดนตรีนาฏศิลป์เป็นมายาคติที่ได้พัฒนาการมาจากศาสนาพราหมณ์โดยมีการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม นำเอานวนิยาย เทพนิยายที่มีความเชื่อและความศรัทธาในศาสนามา

---

[20]สโรชา คุณาธิปพงษ์, “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการของศรัทธาในพระพุทธศาสนา”, สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2554.

[21]พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธุ์), “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน” ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2556.

[22]พระอุดมธีรคุณ (สมคิด จินฺตามโย), “บูรณาการการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธด้วยหลักสติในพุทธปรัชญาเถรวาท”, ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2558.

สอดแทรกในรูปแบบการแสดงซึ่งเป็นการนำเอาความเป็นจริงในสังคม การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏมาถ่ายทอดผ่านในรูปแบบของการแสดง การอนุรักษ์และพัฒนาไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ดนตรีนาฏศิลป์ นั้นมีแนวคิดของกลุ่มคนแบบอนุรักษ์นิยม คือ การรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด และอีกแนวคิดเป็นกลุ่มคนนักพัฒนาเป็นความคิดที่ขัดแย้งและนอกกรอบ คือ อนุรักษ์ไว้แต่มิได้อยู่ในกรอบเดิมแต่เป็นการทำให้ดีกว่าเดิม ดำรงอยู่อย่างเหมาะสมตามกาลสมัย ความเป็นอดีตและปัจจุบันสามารถนำมาประสานให้สืบเนื่องในความเป็นวัฒนธรรม ดนตรีนาฏศิลป์เดียวกันได้ การรักษาดนตรีนาฏศิลป์เดิมไว้ให้คงอยู่ไม่ได้เป็นเพียงแค่เก็บไว้สอนเพียงอย่างเดียว แต่สามารถนำมาพัฒนาให้เข้ากับยุคสมัยเพื่อเป็นการเผยแพร่และแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรมด้วย[23]

พระครูปทุมธรรมโศภิต (รณชัย สุมิตฺโต) ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า แนวคิดการเมืองการปกครองเป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว้าหาทางแก้ไขปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยบนพื้นฐานความแตกต่างทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มคนนั้น การเมืองการปกครองเป็นการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าหรือทรัพยากรโดยมีอำนาจที่เป็นที่ยอมรับทำให้เกิดการปฏิบัติตามโดยการที่มีกลุ่มคนหนึ่งใช้อิทธิพลต่อคนอีกกลุ่มหนึ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม แนวคิดทางการเมืองการปกครองจะเน้นในรูปแบบการแบ่งอำนาจการปกครองออกเป็นส่วนสำคัญเพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจต่อกันคือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยไม่สามารถสร้างความสุข ความสงบสุขให้กับประชาชนได้อย่างเต็มที่เนื่องจากขาดระบบธรรมาภิบาลที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการตรวจสอบความถูกต้องของนักการเมือง ขาดระบบธรรมาธิปไตยที่ยึดถือความเป็นธรรม ความถูกต้อง สิทธิเสรีภาพเป็นใหญ่ นักการเมืองยึดถือผลประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้งก่อให้เกิดปัญหาทุจริตคอรัปชั่น ความขัดแย้ง ความต้องการอำนาจและความเหลื่อมล้ำทางสังคม[24]

พระครูปลัดสังวาลย์ เทวสโร (ศรีสุข) ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์ สรุปความได้ว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นการเชื่อมั่นในความดีประกอบด้วยปัญญา เชื่อตามความเป็นจริงสัมพันธ์กันระหว่างเหตุกับผล มี 4 ประการ คือ 1) กัมมสัทธา 2) วิปากสัทธา 3) กัมมัสสกตาสัทธา 4) ตถาคตโพธิสัทธา ในส่วนของ

---

[23]ประวิทย์ ฤทธิบูลย์, “นาฏศิลป์ไทย : สื่อทางวัฒนธรรมที่มากกว่าความบันเทิง”, *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์ Journal Art Klong Hok คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญญบุรี,* ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน 2558, หน้า 113.

[24]พระครูปทุมธรรมโศภิต (รณชัย สุมิตฺโต), “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง, (คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2559.

ศาสนาพราหมณ์นั้นมีความเชื่อว่า 1) วิญญาณจะเวียนว่ายเกิดแล้วเกิดอีกจนกว่าจะเข้าถึงโมกษะ แล้วกลับไปอยู่กับ ปฐมวิญญาณ คือ มหาพรหม 2) ชีวิตแตกต่างกันเพราะอำนาจของกรรม ทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิด 3) การหลีกหนีจากการเวียนว่ายตายเกิดคือการเข้าถึงอกรรม คือ พรหม ด้วยการสละบ้านเข้าป่าแสวงหาธรรม 4) การเกิดแห่งโลกและการสิ้นสุดแห่งโลก เป็นหน้าที่ของเทวะผู้สร้างและเทวะผู้ทำลาย[25]

ศิริพรรณ วีระนันทาเวทย์ ได้ศึกษาเรื่อง การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสองทศวรรษหน้าเชิงพุทธบูรณาการ สรุปความได้ว่า สภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยปจจุบันมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว สวนใหญ่เป็นโสด บางสวนบุตรหลานไปทำงานต่างถิ่นทำให้ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจเนื่องจากไม่ได้วางแผนการเงินลวงหน้า การศึกษาโดยเฉลี่ยยังต่ำ ไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีที่ทันสมัย แนวโน้มการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยในสองทศวรรษหน้ามีลักษณะชีวิตที่เป็นปัจเจกมากขึ้น ตัดสินใจแต่งงานชา มีบุตรน้อย เป็นโสด หรือแต่งงานกับเพศเดียวกัน ทำให้ผู้สูงอายุมีแนวโน้มอยู่ตามลำพังมากขึ้น กระแสโลกาภิวัตนทำให้มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ผู้สูงอายุต้องใช้ชีวิตในโลกดิจิทัลที่หลากหลายทำใหมีความต้องการที่ไม่สิ้นสุด เกิดความสับสนในการดำเนินชีวิตมากขึ้น[26]

ปิ่นบุญญา ลำมะนา ได้ศึกษาเรื่อง การจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกในประเทศไทย สรุปได้ว่า เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองทั้งในกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในของรัฐในฐานะเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบอบประชาธิปไตย แต่เสรีภาพดังกล่าวมิใช่สิทธิเด็ดขาด รัฐจึงมีอำนาจในการจำกัดเสรีภาพของประชาชนได้โดยให้เป็นไปตามกติกาว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966 อย่างไรก็ดีการใช้อำนาจรัฐเพื่อจำกัดเสรีภาพของประชาชนต้องไม่สร้างความขัดแย้งและทำให้เกิดการแตกแยกความสามัคคีในสังคมไทย รัฐจะต้องตระหนักว่าการใช้อำนาจเป็นไปเพื่อคุ้มครองประโยชน์ร่วมกันของประชาชนในสังคมและความมั่นคงแห่งรัฐ อีกทั้งรัฐยังคงมีหน้าที่ยึดมั่นต่อการเคารพสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอันเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วย

---

[25]พระครูปลัดสังวาลย์ เทวสโร (ศรีสุข), “ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2560.

[26]ศิริพรรณ วีระนันทาเวทย์, “ การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยในสองทศวรรษหน้าเชิงพุทธบูรณาการ”, ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2560.

ธำรงไว้ซึ่งระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เป็นรากฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาประเทศในทุกด้าน[27]

อนุชา โสภาคย์วิจิตร ได้ศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ของนักออกแบบโดยรูปแบบการฝึกสมาธิเชิงประยุกต์ สรุปความได้ว่า การใช้สติเป็นตัวเชื่อมประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัสเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์เกิดจากการฝึกสมาธิ จิตอยู่กับความสงบ ไม่ซัดส่าย ไม่หวั่นไหว ไม่ฟุ้งซ่าน เมื่อจิตบริสุทธิ์เป็นกุศลไม่เจือด้วยกิเลสต่างๆ คือ ราคะ โทสะ โมหะไม่เศร้าหมอง มีความตั้งมั่น จิตพร้อมที่จะใช้งานคือเกิดสัมมาทิฏฐิ เกิดปัญญาเพื่อที่จะรู้เข้าใจความจริงของสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องแล้วความคิดสร้างสรรค์ก็จะเกิดขึ้นบนพื้นฐานแห่งประโยชน์ตนเองและผู้อื่น[28]

ภาวิณี ภาพันธ์ ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการสร้างคุณค่าและความหมายใหม่ของบุคคลต้นแบบในการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ สรุปความได้ว่า 1. กระบวนการสร้างคุณค่าและความหมายเกิดจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ส่งผลต่อความคิด ทัศนะคติ ความเชื่อ ค่านิยม นำไปสู่การคิดใหม่จากฐานความคิดเดิม 2. ปัจจัยแวดล้อมภายนอกของบุคคลต้นแบบถึงแม้จะแตกต่างกันในช่วงอายุ ประสบการณ์ชีวิต การศึกษา ถิ่นกำเนิด อิทธิพลทางสังคม ศาสนาก็ไม่ได้ทำให้การเรียนรู้และการพัฒนาภายในจิตใจของแต่ละคนแตกต่างกัน กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกช่วงขณะของชีวิตขึ้นอยู่ที่จิตใจเป็นสำคัญ 3. การนำพาตนให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงของบุคคลต้นแบบนั้นอาศัยพื้นฐานของบุคคลต้นแบบในการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ[29]

ศรัณยารัตน์ จตุรภูมิทรัพย์ และ บารมี อริยะเลิศเมตตา ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ประชาคมอาเซียนและผลกระทบทางวัฒนธรรม สรุปความได้ว่า การเปิดประเทศไทยเป็นประชาคมอาเซียนทำให้ประเทศไทยต้องเปิดกว้างทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้นกว่าในอดีต วัฒนธรรมที่แตกต่างหรือคล้ายคลึงหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง วัฒนธรรมมีความเกี่ยวเนื่องกับศาสนา ประเทศไทยเป็นประเทศเสรีภาพทางศาสนา ประชาชนสามารถเลือกปฏิบัติตามความเชื่อของแต่ละคนได้ไม่มีกฎหมายบังคับ ผลกระทบที่เป็นไปได้คือการเปลี่ยนศาสนาของคนไทยอาจมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยการเปลี่ยนจากศาสนาเดิมที่ตนนับถือไปสู่ศาสนาใหม่ โดยการแผ่ขยายและครอบงำทางด้านความเชื่อ

---

[27]ปิ่นบุญญา ลำมะนา, “การจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกในประเทศไทย”, *วารสารสังคมศาสตร์ นิติรัฐศาสตร์,* ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม 2560 หน้า 63.

[28]อนุชา โสภาคย์วิจิตร, การเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ของนักออกแบบโดยรูปแบบการฝึกสมาธิเชิงประยุกต์, *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย,* ปีที่ 37 (1) พ.ศ.2560.

[29]ภาวิณี ภาพันธ์, “กระบวนการสร้างคุณค่าและความหมายใหม่ของบุคคลต้นแบบในการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ”, ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2561.

แนวโน้มการดำเนินชีวิตของคนไทยจะเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้นตามแรงกดดันทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ในขณะที่ประเทศไทยยังคงประสบกับปัญหาความแตกต่างทางศาสนาอยู่จนถึงปัจจุบันและยังมีท่าทีจะไม่สามารถจัดการกับปัญหานี้ได้อย่างเด็ดขาด[30]

จิตศริณย์พร ปัญจวัฒนคุณ ได้ศึกษาเรื่อง การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์ สรุปความได้ว่า การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุควัตถุนิยม บริโภคนิยม ยุคดิจิตอลและเทคโนโลยีสารสนเทศ มีการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาทำให้คุณภาพและการดำเนินชีวิตดีขึ้น การบริโภคที่ไม่ตรงตามจุดประสงค์ที่แท้จริงของเทคโนโลยีย่อมให้โทษทำให้เกิดปัญหา 5 ด้าน คือ จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี หลักธรรม 5 อย่างได้แก่ 1. ขันติ โสรัจจะ 2. ไตรลักษณ์ 3. ทิฏฐธัมมิกัตถะ 4. กัลยาณมิตร 5. โยนิโสมนสิการ หลักธรรมทั้ง 5 นี้สามารถนำมาบูรณาการส่งเสริมการดำเนินชีวิตให้ดีมีคุณภาพชีวิตที่ดีเกิดเป็นความงดงามแห่งความดี เกิดพฤติกรรมจิตใจและปัญญางามด้วยการคิด พูด ทำที่เป็นไปอย่างดีมีประโยชน์ คือ การดำเนินชีวิตที่งดงาม[31]

พรพรรณ สวัสดิสิงห์, หทัยรัตน์ ทับพร และอัศวิทย์ เรืองรอง ได้ศึกษาเรื่องวิถีไทยเพื่อการพัฒนา : ภาพสะท้อนจากพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สรุปความได้ว่า พระราชนิพนธ์ต่างๆ ได้สะท้อนถึงแนวพระราชดำริเรื่องวิถีไทย 5 ลักษณะคือ 1) การดำรงชีวิตของคนไทยในสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความยืดหยุ่นสูง 2) ความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อดั่งเดิม 3) ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นวิถีปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น 4) ค่านิยมในฐานะบุคคลและในฐานะพลเมืองของชาติ 5) ศิลปะไทยที่มีสุนทรียะอันเป็นเอกลักษณ์ลักษณะวิถีไทยที่มีการปรากฏมากที่สุดคือ วิถีไทยด้านค่านิยม วิถีไทยด้านความเชื่อและวิถีไทยด้านศิลปะ จากข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่าควรเน้นการพัฒนามนุษย์ด้านจิตใจมากกว่าด้านวัตถุ วิถีไทยที่ปรากกฏล้วนสะท้อนอัตลักษณ์ของความเป็นไทยที่ควรอนุรักษ์คือปรับได้แต่ต้องคงค่าไว้เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันเป็นการอนุรักษ์เพื่อการพัฒนาอย่างแท้จริง การพัฒนาคนมุ่งพัฒนา 4 ด้าน คือ พุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษาและหัตถศึกษา วิถีไทยสามารถพัฒนาได้ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม หากนำวิถีไทยมาพัฒนาคนไทย สังคมไทย และประเทศไทยจะเป็นการพัฒนาที่

---

[30]ศรัณยารัตน์ จตุรภูมิทรัพย์ และ บารมี อริยะเลิศเมตตา, “การศึกษาวิเคราะห์ประชาคมอาเซียนและผลกระทบทางวัฒนธรรม”, *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-เมษายน 2562, หน้า 161.

[31]จิตศริณย์พร ปัญจวัฒนคุณ, “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์”, ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2563.

เข้าใจพื้นฐาน เข้าถึงธรรมชาติ และอยู่บนรากฐานของความเป็นไทยก่อให้เกิดการพัฒนาที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนได้ในที่สุด[32]

สิริพร ครองชีพ ได้ศึกษาเรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อดูแลคุณภาพชีวิตในสถานการณ์โควิด 19 สรุปความได้ว่า สภาพปัญหาชีวิตที่ปรากฏในสถานการณ์โควิด 19 นั้นส่งผล 3 ด้าน คือ 1. ด้านจิตใจที่มีความเครียด วิตกกังวล 2. ด้านสังคม วิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไป การจำกัดสิทธิเสรีภาพ การตกงาน 3. ด้านเศรษฐกิจ เกิดการขาดรายได้ การว่างงาน หลักธรรมที่เหมาะสมที่จะนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ พรหมวิหารธรรม 4 นำมาบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาด้านจิตใจ สังคหวัตถุ 4 นำมาบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาด้านสังคม และทิฏฐธัมมิกัตถะนำมาบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ[33]

สรุป จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบถึงศรัทธาความเชื่อของคนในสังคมไทยที่สืบทอดกันมายาวนานคือเชื่อในสิ่งเร้นลับ อำนาจเหนือธรรมชาติ เพราะเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้สามารถดลบันดาลให้ตนประสบกับโชคดีมีความสุข แคล้วคลาดปลอดภัยจากภยันตรายทั้งปวง ส่วนความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนานั้นคือหลักศรัทธา 4 ได้แก่ 1) กัมมสัทธา เชื่อกฎแห่งกรรม 2) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน 4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนานี้เป็นสัมมาทิฏฐิมีปัญญาเป็นเครื่องกำกับทำให้การดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยนั้นเป็นไปในทางที่ชอบ พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมชาวพุทธที่หลักคำสอนของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้หล่อหลอมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีจนกลายเป็นวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่โบราณสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน การดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมโลก ความเจริญด้านวัตถุมีอย่างต่อเนื่อง แต่ความเจริญทางด้านจิตใจกลับเสื่อมถอยลงซึ่งก่อให้เกิดปัญหาเชิงจริยธรรม เป็นต้น

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย มีศัพท์ที่ปรากฏในหัวข้องานวิจัย และศัพท์สำคัญ ๆ ในเล่มวิจัยที่ผู้วิจัยคิดว่าควรได้มีการกำหนดความหมายในเบื้องต้นไว้เพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน ดังนี้

---

[32]พรพรรณ สวัสดิสิงห์, หทัยรัตน์ ทับพร และอัศวิทย์ เรืองรอง, “วิถีไทยเพื่อการพัฒนา : ภาพสะท้อนจากพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี”, *วารสารเซนต์จอห์น*, ปีที่ 23 ฉบับที่ 32 (มกราคม-มิถุนายน 2563) หน้า 1.

[33]สิริพร ครองชีพ, “บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อดูแลคุณภาพชีวิตในสถานการณ์โควิด 19”, ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2565.

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ เป็นความเชื่อในพระพุทธศาสนาที่ประกอบด้วยเหตุผลสัมพันธ์อยู่กับปัญญาคือความรู้ ความเชื่อนี้เรียกว่า ศรัทธา 4 ได้แก่ กัมมศรัทธา คือเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม วิปากศรัทธา คือเชื่อเรื่องผลของกรรม กัมมัสสกตาศรัทธา คือเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของของตน และตถาคตโพธิศรัทธา คือเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

การดำเนินชีวิตของคนไทย หมายถึง การใช้ชีวิต การดำเนินชีวิตที่เป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของคนไทยซึ่งบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นคนไทยที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันบนสภาพพื้นฐานเดียวกัน ได้แก่ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านศาสนาสังคม ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี และด้านดนตรีนาฏศิลป์

พุทธปรัชญา หมายถึง หลักธรรมคำสอนและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้แล้วทรงนำมาสอนแก่เวไนยสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้แก่หลักธรรมที่เกื้อหนุนส่งเสริมให้เกิดศรัทธา คือ พละ 5 อินทรีย์ 5 อริยมรรคมีองค์ 8 จักร 4 วุฒิธรรม 4 อิทธิบาท 4 และธรรม 8 อย่างในทสุตตรสูตร

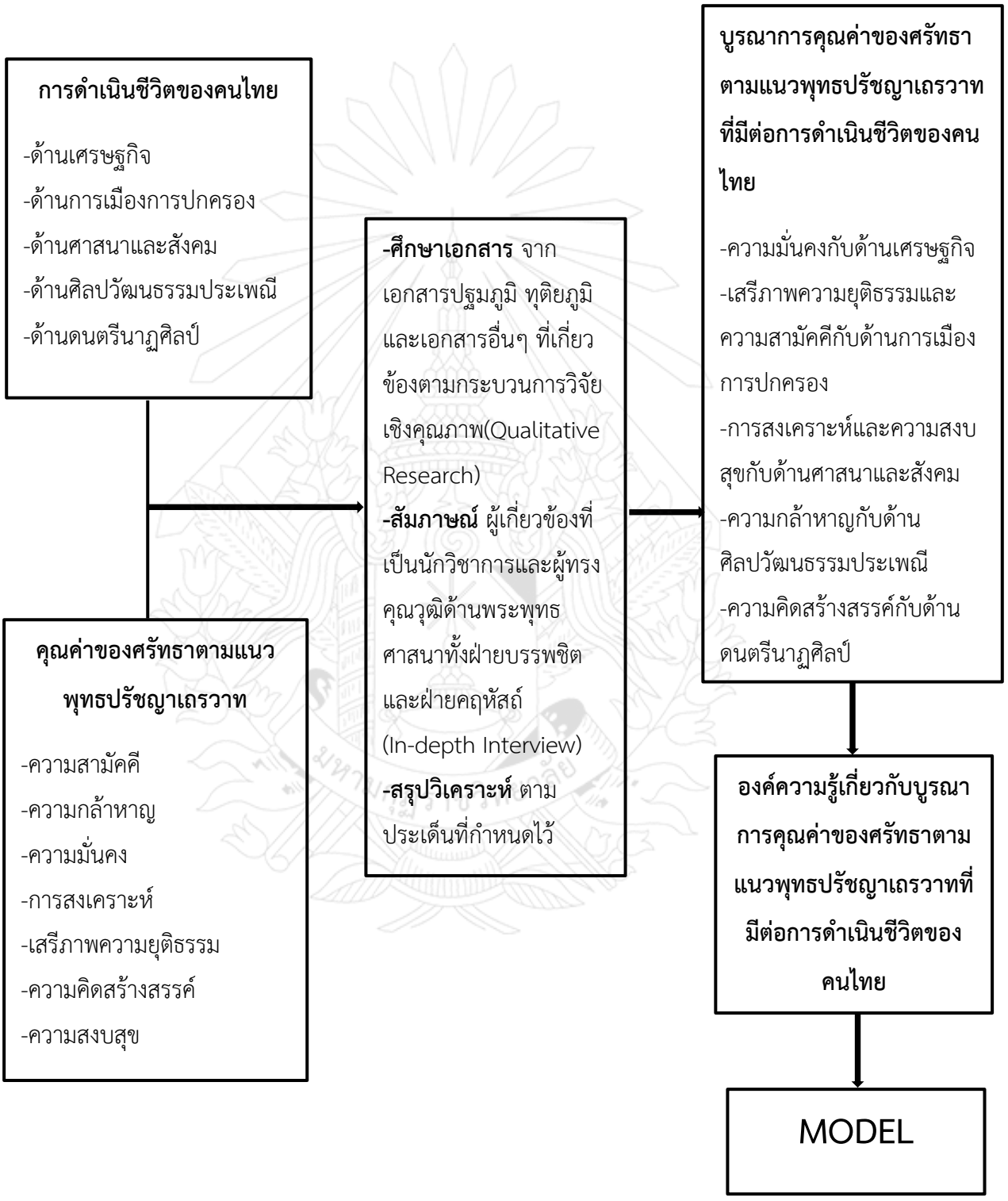
คุณค่า หมายถึง สิ่งที่บุคคล กลุ่มคน หรือสังคมให้ความสำคัญบ่งบอกถึงประโยชน์ คุณงามความดีที่เกิดขึ้นจากสิ่งนั้นๆ คุณค่านี้มีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคล กลุ่มคน หรือสังคม ในการขับเคลื่อนให้เกิดสิ่งที่ดีงามขึ้นในสังคม ซึ่งคุณค่าในงานวิจัยนี้ได้แก่คุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

บูรณาการ หมายถึง การทำให้ดีขึ้นสมบูรณ์ขึ้นเป็นการนำหลักคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทมาผสมผสานเข้ากับหลักการดำเนินชีวิตของคนไทยโดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาช่วยส่งเสริมเพื่อที่จะสามารถนำไปใช้พัฒนาการดำเนินชีวิตของคนไทยให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของชีวิตที่วางไว้ได้

1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางกรอบแนวคิดในการวิจัยไว้ ดังนี้

ตารางที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2
การดำเนินชีวิตของคนไทย

สังคมไทยปัจจุบันเป็นสังคมที่ความเจริญด้านเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของทุกคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่สังคมไร้พรมแดน ความสะดวกสบายทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยที่เคยมีมาแต่ในอดีตต้องเปลี่ยนไป คนในสังคมต้องปรับตัวให้เข้ากับความเจริญที่รุดหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ถึงอย่างไรก็ดีแม้ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุจะมีมาก แต่พื้นฐานหลักการดำเนินชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ก็ยังคงยึดแน่นสัมพันธ์สอดคล้องอยู่กับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น ทำให้สังคมไทยยังคงเอกลักษณ์ความเป็นคนไทยได้ท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมอื่นๆที่หลั่งไหลเข้ามา เพื่อให้ปรากฏภาพการดำเนินชีวิตของคนไทยชัดเจนขึ้น ในงานวิจัยบทนี้ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอข้อมูลเรื่องราว แนวคิดและหลักการดำเนินชีวิตของคนไทยที่มีมาแต่อดีต ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นหลักๆเพื่อการศึกษาไว้ดังนี้

2.1 ความหมายและธรรมชาติของชีวิต
- 2.1.1 ความหมายของชีวิต
- 2.1.2 ธรรมชาติของชีวิต
- 2.1.3 องค์ประกอบของชีวิต

2.2 ความเป็นมาและวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย
- 2.2.1 แนวคิดความเป็นมาของคนไทย
- 2.2.2 วิเคราะห์แนวคิดความเป็นมาของคนไทย
- 2.2.3 แนวคิดการดำเนินชีวิต
- 2.2.4 วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยสมัยต่างๆ

2.3 ความหมายและลักษณะของสังคมไทย
- 2.3.1 ความหมายของสังคมไทย
- 2.3.2 ลักษณะของสังคมไทย
- 2.3.3 โครงสร้างของสังคมไทย

2.4 การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย
- 2.4.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในอดีต
- 2.4.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในปัจจุบัน
- 2.4.3 ปรากฏการณ์ความเชื่อของคนไทยในปัจจุบัน

2.5 ผลกระทบของการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน

2.6 สรุปการดำเนินชีวิตของคนไทย

2.1 ความหมายและธรรมชาติของชีวิต

กิจฺโฉ มนุสฺสปฏิลาโภ การได้เฉพาะความเป็นมนุษย์ยาก[1]เพราะชีวิตมนุษย์นั้นประเสริฐกว่าชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความสามารถพิเศษที่จะเรียนรู้ ฝึกฝนและพัฒนาตนเองให้เจริญขึ้นตามลำดับจนถึงที่สุดของชีวิตได้ การดำรงชีวิตของมนุษย์โดยทั่วไปมีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นชุมชนสังคม มีความเป็นอยู่ด้วยการกินอาหาร มักกลัวภัย มีการเสพกามเพื่อสืบทอดเผ่าพันธุ์ มีการทำกิจกรรมการงาน คิดประดิษฐ์สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกสบายแก่ตน และมีความตายเป็นที่สุดทุกรูปนาม โดยธรรมชาติชีวิตของมนุษย์หรือของสัตว์อื่นๆ ต่างมีความต้องการขั้นพื้นฐานที่เหมือนกัน แต่ในสภาพความเป็นจริงแล้วความต้องการของมนุษย์ที่ไม่รู้จักพอนั้นทำให้การดำรงอยู่ของสรรพชีวิตแตกต่างกัน มนุษย์จึงต้องดิ้นรนแสวงหาสิ่งต่างๆ เพื่อมาปรนเปรออำนวยความสุขให้แก่ตนมากเท่าที่จะมากได้ ความไม่สมดุลจึงเกิดขึ้นในหมู่สังคมมนุษย์

2.1.1 ความหมายของชีวิต

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาการดำเนินชีวิตของคนไทยควรศึกษาถึงความหมายแนวคิดของชีวิตตามที่มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ชีวิต หมายถึง ความเป็นอยู่ ซึ่งตรงกับคำว่า ชีวะ หมายถึง ความมีชีวิตอยู่[2]

ชีวิต คือ การทำงานเพราะชีวิตของเราที่มีอยู่ได้ในปัจจุบันนี้ เป็นผลงานโดยแท้คือว่า งานสร้างชีวิตขึ้นมา ชีวิตจึงเกิดจากงาน เมื่อเรารู้ว่างานสร้างชีวิตขึ้นมา เราควรจะทำอย่างไรต่อไป เราควรจะทำงานเพื่อสร้างสิ่งอื่นๆ ต่อไป อย่าเป็นคนอยู่นิ่งเฉย เพราะการอยู่นิ่งเฉยนั้นจะไม่เกิดอะไรแก่ชีวิตของเรา ชีวิตกับงานเป็นของคู่กัน จะแยกจากกันไม่ได้ เมื่อเราแยกชีวิตจากงานเมื่อใด ชีวิตของเราก็หมดคุณค่าลงไปเมื่อนั้น[3]

ชีวิต ความหมายของชีวิตสำหรับบุคคลทั่วไป อยู่ที่ในทางปฏิบัติ หรือชีวิตที่ดำเนินอยู่เป็นประจำในแต่ละวัน ซึ่งได้แก่การติดต่อเกี่ยวข้องกับโลก สิ่งที่ให้ความหมายแก่ชีวิตก็คือการติดต่อเกี่ยวข้องกับโลก พูดสั้นๆ ว่า ชีวิตตามความหมายของมนุษย์ คือ ชีวิตโดยความสัมพันธ์กับโลก ชีวิตในทางปฏิบัติหรือชีวิตโดยความสัมพันธ์กับโลกนี้ แบ่งออกเป็น 2 ภาค แต่ละภาคมีระบบการทำงานซึ่งอาศัยช่องทางที่ชีวิตจะติดต่อเกี่ยวข้องกับโลกได้ ซึ่งเรียกว่า ทวาร (ประตู , ช่องทาง) ดังนี้ 1. ภาครับรู้และเสพเสวยโลก อาศัยทวาร 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับรับรู้และเสพเสวยโลกซึ่ง

---

[1]ขุ.ขุ.25/24/33.

[2]ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*, (กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์ พริ้นท์, 2546), หน้า 366.

[3]พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), *ธรรมะกับการดำเนินชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2550), หน้า 70.

ปรากฏแก่มนุษย์โลก ลักษณะและอาการต่างๆ ที่เรียกว่า อารมณ์ 6 คือ รูป รส กลิ่น เสียง โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ 2.ภาคแสดงออกหรือกระทำต่อโลก อาศัยทวาร 3 คือ กายทวาร วจีทวาร และมโนทวาร สำหรับกระทำตอบต่อโลก มีการแสดงออก 3 ทางเช่นกัน คือ 1) การกระทำ 2) การพูด และ 3) การคิด[4]

ชีวิต คือการเป็นอยู่ และการที่ชีวิตเป็นอยู่ดำเนินไป กล่าวคือ ชีวิตต้องมีการเคลื่อนไหวเพื่อพบประสบการณ์ใหม่ๆ และเจอกับสถานการณ์ใหม่ๆ ซึ่งจะต้องรู้จัก ต้องเข้าใจ ต้องคิด ต้องปฏิบัติหรือจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือต้องหาทางแก้ไขปัญหาให้รอดพ้นหรือให้ลุล่วงไปได้ ทำให้ต้องมีการเรียนรู้และมีการพิจารณาแก้ไขปัญหาอยู่ตลอดเวลา ทั้งหมดนี้กล่าวโดยสรุปก็คือ การศึกษา ดังนั้นยังมีชีวิตอยู่ถ้าจะเป็นอยู่ให้ดีก็จะต้องมีการศึกษาตลอดเวลา หรือมีการฝึกฝนพัฒนาชีวิตตลอดไป[5]

ชีวิต หมายถึง ขันธ์ 5 ที่ประกอบด้วยกายกับใจ ทั้งสองอย่างยังเนื่องกันอยู่ อาศัยกันอยู่ เป็นไปได้อยู่ก็ยังมีชีวิต ชีวิตไม่ใช่ตัวเพราะกายก็มิใช่ตัว ใจก็มิใช่ตัว[6]

ชีวิต หมายถึง รูปกับนาม หรือ กายกับจิต ซึ่งมีกระบวนการอันสลับซับซ้อน มีการพึ่งพาอาศัยกันและกันอยู่ตลอดเวลา ไม่อาจแยกส่วนใดส่วนหนึ่งออกจากกันได้ หากแยกรูปกับนามหรือกายกับจิตออกจากกัน ก็ไม่เรียกว่า ชีวิต เพราะ ชีวิตคือองค์รวมระหว่างกายกับจิต[7]

ชีวิต เป็นภาษาบาลี มีรากศัพท์มาจาก ชีวธาตุ ในอรรถว่าความเป็น ลง อิ อาคม และ ต ปัจจัย ในกิริยากิตก์บาลีไวยากรณ์ แปลว่า เป็นแล้ว หรือ ความเป็นนั่นเอง ตัวอย่างเช่น คนและสัตว์ เป็นต้น จัดเป็นสิ่งมีชีวิตเพราะมีวิญญาณครอง ชีวิตมีธรรมชาติดำรงอยู่เป็นชีวิตตลอดไป ดุจธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ และลม ในทำนองเดียวกัน สิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น บ้านเรือน ภูเขา และก้อนอิฐ เป็นต้น ก็คงดำรงเป็นสิ่งไม่มีชีวิตตลอดไป ไม่สามารถกลายมาเป็นสิ่งมีชีวิตได้[8]

ชีวิตหมายถึง สิ่งที่มีชีวิต กล่าวคือ สิ่งที่มีความเป็นอยู่ในทางชีวภาพ ถือเอาว่าทั้ง พืช มนุษย์ และสัตว์ ล้วนเป็นสิ่งมีชีวิตทั้งสิ้น ถ้าถามว่า พืช มนุษย์ และ สัตว์มีความต่างกันตรงไหน ทางฝ่ายปรัชญาชีวิต ถือว่ามนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ทั่วไปตรงที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล เป็นสัตว์ที่มี

---

[4]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, *พิมพ์ครั้งที่ 53*, (กรุงเทพ : โรงพิมพ์ทบพัน, 2562), หน้า 28.

[5]พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม (ฉบับเดิม),* พิมพ์ครั้งที่ 16 , (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2544), หน้า 847.

[6]พุทธทาสภิกขุ, *ชีวิตคือขันธ์ 5,* (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2545), หน้า 8.

[7]พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธ์), “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน”, ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2556, หน้า 21.

[8]ฟื้น ดอกบัว, *พุทธปรัชญาแห่งชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2550), หน้า 1.

การพัฒนาชีวิตและจะแสวงหาจนได้บรรลุธรรมด้วยตนเอง หากมนุษย์ไม่มีคุณธรรมในข้อนี้ มนุษย์ก็ไม่ต่างอะไรไปจากสัตว์อื่นๆ เลย[9]

พระพุทธศาสนาได้แบ่งชีวิตออกเป็น 2 ระดับ คือ ชีวิตที่มีจิตวิญญาณและชีวิตที่ไม่มีจิตวิญญาณ และชีวิตทั้ง 2 ระดับมีลักษณะร่วม คือ มีการเกิด และมีการเจริญเติบโต ดังอธิบายในอรรถกถาพระวินัยว่า เพราะเกิดและเจริญเติบโตจึงชื่อว่าเป็น คือ มีชีวิต ดังนั้น ชีวิต คือ สิ่งที่มีการเกิด การเจริญเติบโตและการตาย ชีวิตที่มีจิตวิญญาณรวมเรียกว่า สัตว์ แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ โอปปาติกะ มนุษย์ และดิรัจฉาน และสิ่งที่ไม่มีวิญญาณ ได้แก่ ต้นไม้และพืชต่างๆ รวมเรียกว่า ภูตคาม หรือ พืชคาม[10]เมื่อกล่าวถึงชีวิตความเป็นมนุษย์จึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งดังพุทธพจน์ที่ว่า “กิจฺโฉ มนุสฺสปฏิลาโภ แปลว่า ความได้อัตภาพเป็นมนุษย์เป็นการยาก”[11]ฉะนั้นจึงถือว่าเป็นโชคดีอย่างยิ่งที่เราทั้งหลายได้เกิดมาเป็นมนุษย์เพราะการได้เกิดเป็นมนุษย์นั้นแสนยากยิ่ง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าชีวิตทุกชีวิตที่เกิดมานั้นต่างต้องดิ้นรน ต่อสู้เพื่อความอยู่รอดเพราะทุกสิ่งทุกอย่างจะมีความหมายก็ต่อเมื่อยังมีชีวิตอยู่ หากไร้ชีวิตเสียแล้ว ทุกอย่างก็ไร้ความหมาย ทุกชีวิตจึงหวงแหนพยายามรักษาชีวิตของตนให้ยืนยาวที่สุด ให้ปลอดภัยที่สุด และให้สุขสบายที่สุดเท่าที่จะทำได้

สรุป ชีวิต หมายถึง สิ่งที่มีการเกิดขึ้น มีการเจริญเติบโตและต้องตายในที่สุด ชีวิตประกอบไปด้วยกายและจิตที่เนื่องอาศัยกันและกันอยู่เมื่อยังมีลมหายใจ ชีวิตมีการต่อสู้ดิ้นรน เพื่อความอยู่รอด เพื่อความมั่นคงปลอดภัยเพื่อที่จะสามารถดำเนินหรือใช้ชีวิตให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุดที่ตนปรารถนาไว้ตั้งไว้ เพราะชีวิตไม่ใช่ตัว กายไม่ใช่ตัวและใจก็ไม่ใช่ตัว

2.1.2 ธรรมชาติของชีวิต

ธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตทุกชนิดไม่ว่าจะเป็น มนุษย์ หรือสัตว์ทั้งหลายต่างมีความรักในชีวิตของตนทั้งสิ้น โดยเฉพาะมนุษย์ที่มีสติปัญญาความฉลาดเป็นเลิศกว่าสัตว์ทั้งหลาย มนุษย์ทุกคนจึงต้องแสวงหาดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด คือให้มีชีวิตที่ยืนยาวที่สุด รักและหวงแหนชีวิตของตนเองมากกว่าสิ่งใด ไม่อยากที่จะพลัดพรากจากสิ่งที่ตนรักไป จะกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้ตนเองอยู่รอดปลอดภัยไม่อยากตาย ไม่อยากพบประสบกับความทุกข์ยากลำบาก สิ่งเหล่าเป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นใดยากดีมีจนล้วนมีธรรมชาติของชีวิตเหมือนกันหมด นอกเหนือจากการที่มนุษย์จะต้องประคับประคองชีวิตให้อยู่รอดแล้ว การกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตและเป้าหมายของชีวิตล้วนมีความสำคัญในลำดับต่อมา มนุษย์ย่อมต้องมีเป้าหมายว่าตนเองจะดำเนินชีวิต

---

[9]จำนงค์ ทองประเสริฐ ศ.(พิเศษ), *ศาสนาปรัชญาประยุกต์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, 2550), หน้า 42.

[10]สุเชาวน์ พลอยชุม, *พุทธปรัชญาในสุตตันตปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนบางกอกบล็อก จำกัด, 2553), หน้า 23.

[11]ขุ.ธ.25/24/33.

ไปเพื่ออะไร เพราะการมีชีวิตที่ปราศจากเป้าหมายหรือไม่เห็นความสำคัญของการดำเนินชีวิตแล้วคงไม่ต่างอะไรไปจากสัตว์ที่ใช้ชีวิตไปวันๆ โดยไร้จุดหมาย เพื่อความเข้าใจในการศึกษาธรรมชาติของชีวิต จึงควรศึกษาถึงธรรมชาติของชีวิตในทางวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติของชีวิตในทางปรัชญาและธรรมชาติของชีวิตในทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

ธรรมชาติของชีวิตในทางวิทยาศาสตร์

แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ถือว่าชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของเอกภพ โลกเป็นผลพวงที่เกิดจากการระเบิดตัวครั้งใหญ่ของดวงอาทิตย์ ตามทัศนะของเฮราคลิตุส และนักวิทยาศาสตร์ยุคปัจจุบันเชื่อว่าเกิดจากปรากฏการณ์ครั้งใหญ่ในห้วงจักรวาลที่เรารู้จักกันดีว่า Big Bang เกิดเป็นดาวกระจายดวงดาวบางดวงยังคงมีความร้อนสูง บางดวงดับสนิท บางดวงค่อยๆเย็นตัวลง เช่น โลกมนุษย์ เมื่อโลกค่อยๆเย็นตัวลงมีอุณหภูมิและปัจจัยที่เหมาะสมเอื้อต่อการกำเนิดของสิ่งมีชีวิต ในระยะแรกๆของโลกจึงมีสัตว์เซลล์เดียวเกิดขึ้นและพัฒนาเรื่อยมาเป็นสัตว์หลายเซลล์ และพัฒนาจากระดับต่ำไปสู่ระดับสูง กล่าวคือ จากระดับที่ไม่มีชีวิตสู่การมีชีวิตและสู่การมีจิตวิญญาณ ชีวิตมนุษย์ในทางวิทยาศาสตร์คือสสารรูปแบบหนึ่งที่พัฒนาและวิวัฒนาการจนได้รูปแบบที่สมบูรณ์ ลงตัวไปตามเผ่าพันธุ์ของตน เป็นรูปแบบชีวิตที่แตกต่างไปจากรูปแบบชีวิตอื่นๆ คุณสมบัติที่สิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีเหมือนกันคือประกอบด้วยเซลล์มากมาย มีสารมีชีวิตที่เรียกว่า โปรโตปลาสซึม มีการหายใจ ต้องการอาหารเพื่อการเจริญเติบโต สร้างหน่วยชีวิตใหม่ด้วยการสืบพันธุ์ มีการเปลี่ยนแปลงทางเคมีในร่างกายสร้างพลังงาน ขับของเสีย สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้[12]

ชีวิตเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยพ่อแม่คือสิ่งที่มีชีวิตอยู่ก่อนแล้วทำให้เกิดชีวิตใหม่ การสร้างหน่วยใหม่ของชีวิต เรียกว่า การสืบพันธุ์ ซึ่งมี 2 แบบคือ การสืบพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศ เช่น การใช้กิ่งปักชำ การแตกหน่อของกล้วย การแบ่งเซลล์ของบักเตรี และการสืบพันธุ์แบบใช้เพศ เช่น มนุษย์ต้องอาศัยพ่อแม่ให้กำเนิดชีวิตโดยฝ่ายพ่อสร้างเซลล์สืบพันธุ์ เรียกว่าอสุจิ ฝ่ายแม่สร้างเซลล์สืบพันธุ์ เรียกว่า ไข่ ไข่ที่ถูกผสมโดยอสุจิเรียกว่า ไซโกท ไซโกทนี้จะฝังตัวไว้กับเยื้อหุ้มหนังมดลูก และเจริญเติบโตขึ้นเป็นตัวอ่อนตามลำดับ สำหรับมนุษย์เมื่อครบกำหนดก็จะคลอดออกมาเป็นทารกและเจริญเติบโตขึ้นตามกระบวนการจนกลายเป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาว พร้อมที่จะสร้างชีวิตใหม่ต่อไป ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์นี้ได้มีนักวิชาการจำแนกศาสตร์ทางวิทยาศาสตร์ออกเป็นสาขาย่อยอีกมากมายเพื่อศึกษาธรรมชาติของชีวิตในแง่มุมต่างๆ เช่น

---

[12]พระมหาสุธน ยสสีโล (ผลชอบ), “การดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุขของผู้ปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท”, ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2557, หน้า 29.

ด้านชีววิทยา ศึกษาให้ความรู้ถึงองค์ประกอบรวมและคุณสมบัติของสิ่งที่เราเรียกว่า ชีวิต ชีววิทยานี้ศึกษาธรรมชาติของชีวิตว่าแตกต่างกันอย่างไร ชีวิตดำรงอยู่ เจริญเติบโต มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร เป็นต้น

ด้านมานุษยวิทยา ศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ ความรู้สึก ความเชื่อ การสื่อสารของมนุษย์ การรวมกลุ่มเป็นชุมชนเล็กๆ จนกลายเป็นสังคมที่ซับซ้อนได้อย่างไร เป็นต้น

ด้านสรีรวิทยา และกายวิภาค ศึกษาถึงส่วนประกอบต่างๆ ของร่างกายมนุษย์ว่าทำงานอย่างไรชีวิตมนุษย์ประกอบด้วยอวัยวะต่าง ๆ หลายชนิด และอวัยวะต่าง ๆ เหล่านี้ประกอบด้วยเซลล์ชนิดต่าง ๆ อีกมากมายหลายชนิด แต่ละชนิดประกอบด้วยเซลล์ของแต่ละชนิดเป็นจำนวนมากมีการคำนวณพบว่า เซลล์ในร่างกายมนุษย์มีจำนวนถึง 5 หมื่นล้านเซลล์[13] โครงสร้างของร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยสิ่งเหล่านี้เช่น กระดูก 206 ท่อน กล้ามเนื้อ 792 มัด น้ำมีประมาณ 2/3 ของน้ำหนักร่างกายมีโปรตีน คาร์โบไฮเดรต ไขมัน เกลือแร่ วิตามิน ฯลฯ เป็นส่วนประกอบในเรือนร่างกายของมนุษย์ เป็นต้น[14]

สรุป จะเห็นได้ว่าธรรมชาติของชีวิตในทางวิทยาศาสตร์นั้นแม้จะมีการศึกษาโดยแบ่งย่อยออกเป็นศาสตร์สาขาย่อยต่างๆ ก็ดี จะทำการศึกษาอยู่แต่ในขอบเขตหรือกรอบที่กำหนดเท่านั้นจะไม่ศึกษาองค์รวมทั้งหมดในธรรมชาติของชีวิตจึงทำให้ผู้ศึกษารู้เฉพาะแต่ในสิ่งที่ตนเองศึกษาเท่านั้น ดูออกจะแคบไม่ครอบคลุมองค์รวม แต่ข้อดีก็มีคือศึกษาในศาสตร์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกำหนดไว้ได้อย่างลึกซึ้งตรงประเด็น รู้ลึก ทำให้มีความชำนาญในสิ่งที่ตนศึกษา ดังนั้นธรรมชาติของชีวิตในทางวิทยาศาสตร์จึงตอบโจทย์ได้เฉพาะสิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องสามารถพิสูจน์หรือเห็นได้ในเชิงประจักษ์เท่านั้น สิ่งนอกเหนือจากนี้วิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบได้และจะไม่ให้นำหนักความเชื่อถือในสิ่งที่หาคำตอบไม่ได้เลย

ธรรมชาติของชีวิตในทางปรัชญา

ความรู้ทางปรัชญาได้รับการยกย่องว่าเป็นความรู้ที่เป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ทั้งปวงบนโลกนี้ ทุกศาสตร์ความรู้ล้วนพัฒนามาจากความรู้ทางปรัชญาทั้งสิ้น เพราะในทางปรัชญามักจะตั้งคำถามในสิ่งที่สงสัยต้องการหาคำตอบอยู่เสมอ จึงทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ขึ้นอย่างมากมาย ในเรื่องธรรมชาติของชีวิตก็เป็นสิ่งหนึ่งที่นักปรัชญาหลายท่านหลายยุคหลายสมัยค้นหาคำตอบศึกษาเรื่องราวธรรมชาติของชีวิต จนสามารถสรุปแนวความคิดเรื่องธรรมชาติของชีวิตได้ในหลากหลายทัศนะแนวคิด ทั้งนี้ทัศนะแนวคิดในเรื่องธรรมชาติของชีวิตตามทัศนะของนักปรัชญาสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มได้ดังนี้

---

[13]สุมาลี มหณรงค์ชัย, *ฮินดู-พุทธ จุดยืนที่แตกต่าง*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2536), หน้า 49.

[14]บุษกร เมธากูร, *ใครให้คุณเกิด*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2546), หน้า 6.

กลุ่มจิตนิยม

กลุ่มจิตนิยมมีความเชื่อว่ามนุษย์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 อย่าง คือ กาย กับ จิต และเชื่อว่าจิตมีความสำคัญกว่าเพราะเป็นตัวตนที่แท้จริงของเรา ร่างกายนั้นมีการเปลี่ยนแปลง มีเกิดมีดับ ส่วนจิตหรือวิญญาณนั้นเป็นอมตะ ร่างกายนั้นสัมผัสกับโลกวัตถุภายนอกซึ่งเปลี่ยนแปลงไปมาไม่แน่นอน จึงก่อให้เกิดความทุกข์ความสุขถ่ายไปมาไม่รู้หยุด จิตนั้นเป็นอมตะจึงรู้จักสิ่งอันอมตะด้วยเช่นกัน เช่น สัจจะและคุณธรรม เป็นต้น ชาวจิตนิยมเชื่อว่าวิถีชีวิตของแต่ละคนนั้นเป็นไปตามบัญชาของจิตแต่ละคน ร่างกายเป็นเพียงสนองเจตจำนงของจิตเท่านั้น[15]

กลุ่มจิตนิยมยังถือว่าจิตเป็นความแท้จริงสูงสุดเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น สสารเป็นเพียงปรากฏการณ์ของจิตเท่านั้น เช่น ร่างกายมนุษย์เป็นเพียงปรากฏการณ์ชั่วคราวของจิตเป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราวของจิต เมื่อร่างกายสูญสลายจิตสัมพัทธ์ก็ยังคงอยู่ ซึ่งบางทีอาจกลับคืนสู่แหล่งเดิมของตนคือจิตสัมบูรณ์อันเป็นต้นตอของสรรพสิ่ง ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่อธิบายได้ด้วยอาการปรากฏของจิตสัมบูรณ์ทั้งสิ้น จิตเป็นธรรมที่มีเพียงชื่อหารูปไม่ได้ ผู้มีปัญญาเท่านั้นจึงจะรู้จักจิตได้ เพลโต (Plato) เป็นนักปรัชญาจิตนิยมที่มีชื่อเสียงได้นำเสนอแนวคิดเรื่องโลกแห่งมโนคติหรือทฤษฎีแบบ (World of Ideas or Theory of Form) มาอธิ บายเกี่ยวกับมนุษย์ในทัศนคติของเพลโต คือ ธรรมชาติของมนุษย์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 อย่างคือ กายกับจิต จิตทำหน้าที่ 3 ภาค คือ 1.ภาคตัณหา หมายถึง ความต้องการความสุขทางร่างกาย เช่น การกินอยู่ หลับนอน คนที่มีจิตภาคนี้เหนือกว่าภาคอื่น ๆ ได้แก่ คนที่ลุ่มหลงอยู่ในโลกีย์สุขทั้งปวง ตามทัศนคติของเพลโตเปรียบคนพวกนี้ไม่ต่างกับเดรัจฉานหาความสุขทางการผัสสะเหมือนสัตว์ถึงแม้ว่าจะซับซ้อนหรือละเอียดอ่อนกว่าสัตว์ก็ตาม 2.ภาคน้ำใจ หมายถึง ความรู้สึกทางใจที่เกิดขึ้นโดยมิได้มีสาเหตุทางวัตถุ เช่น ความเสียสละ ความรักระเบียบวินัย ความเมตตาเมื่อเห็นผู้อื่นเป็นทุกข์ คนที่มีจิตภาคน้ำใจเป็นใหญ่เหนือกว่าภาคอื่น ๆ ก็ยังมีความปรารถนาในโลกีย์อยู่เพราะเป็นความต้องการทางกายอันเป็นเรือนที่จิตครองอยู่ แต่คนเหล่านี้มิได้เป็นกังวลกับเรื่องดังกล่าว เขาอาจจะยอมตายมากกว่ายอมเสียเกียรติคนเหล่านี้สูงกว่าเดรัจฉาน เพราะเดรัจฉานทำทุกอย่างโดยไม่คำนึงถึงอะไรทั้งสิ้น และ 3.ภาคปัญญา หมายถึง ความมีเหตุผล จิตภาคนี้ทำหน้าที่เกี่ยวกับเหตุผลเป็นส่วนที่เพลโตถือว่าทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์และสิ่งทั้งปวงในโลก จิตภาคปัญญาทำให้มนุษย์รู้จักความจริงคนที่มีจิตภาคตัณหาอาจยอมทำทุกอย่างเพื่อแสวงหาความรู้ คนที่มีจิตภาคน้ำใจอาจยอมเสียสละความสุขเพื่อรักษาเกียรติ แต่คนที่มีจิตภาคปัญญาอาจยอมเสียสละทั้งความสุขและเกียรติเพื่อความรู้และความจริง

---

[15]พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธุ์), “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน”, อ้างแล้ว, หน้า 23.

กลุ่มสสารนิยม

นักปรัชญากลุ่มสสารนิยมมีทัศนะว่าสสารหรือพลังงานเป็นเครื่องกำหนดลักษณะพื้นฐานของสิ่งและเหตุการณ์ทั้งหลาย สสารเท่านั้นเป็นภาวะที่มีอยู่จริงนอกนั้นไม่เชื่อว่ามีอยู่จริง สิ่งที่เรียกว่าจิตหรือประสบการณ์ทางจิตไม่มีอยู่จริง เป็นเพียงภาวะอนุพันธ์คือเกิดจากสสารนั้นเอง หรือเรียกได้ว่าเป็นผลผลิตของสสาร กลุ่มสสารนิยมนี้เริ่มต้นตั้งแต่ปรัชญายุคแรกของกรีกที่พยายามค้นหาคำตอบของโลกและสรรพสิ่งที่ปรากฏอยู่ โดยได้คำตอบแตกต่างกัน เช่น ธาเลส ตอบว่าปฐมธาตุของโลกคือน้ำ อแนกซีแมนเดอร์ ตอบว่าโลกเกิดจากธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เมื่อธาตุ 4 นี้รวมกันสรรพสิ่งย่อมเกิดขึ้นนี่เป็นความคิดเบื้องต้นของกลุ่มสสารนิยม ลิวคิปปุสและเคโมคลิตุส ได้เชื่อว่าเป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มสสารนิยมขึ้นอย่างแท้จริงโดยถือว่าวัตถุหรือสสารนั้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันเองของอะตอมจำนวนมากมายนับไม่ถ้วน วัตถุหรือสสารนั้นเมื่อแบ่งแยกออกเป็นส่วนย่อยที่สุดจนไม่สามารถแบ่งแยกต่อไปอีกได้เรียกว่า อะตอม

กลุ่มสสารนิยมมีความเชื่อว่าธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์นั้นมีเพียงสสารหรือร่างกายเท่านั้น ทั้งนี้รวมตลอดถึงระบบประสาทและระบบสมองซึ่งถือว่าเป็นสสารซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย ในจักรวาลนี้ไม่มีความเป็นจริงอื่นใดนอกเหนือจากวัตถุ ทุกสิ่งทุกอย่างรวมถึงสิ่งมีชีวิตทั้งหลายสามารถทอนลงไปที่สุดแล้วคือสสารกับพลังงาน มนุษย์เปรียบเสมือนหุ่นยนต์ที่เคลื่อนไหวได้ มนุษย์มิได้แตกต่างจากสัตว์ และพืชโดยคุณภาพ แต่แตกต่างกันโดยปริมาณ มิได้เป็นสิ่งที่อยู่คนละประเภทแต่เป็นพวกเดียวกัน ต่างกันตรงที่สลับซับซ้อนกว่ากัน กลไกลที่ประกอบขึ้นเป็นมนุษย์นั้นมีปริมาณมากกว่า ความแตกต่างระหว่างมนุษย์ พืช สัตว์ ก้อนหิน เป็นความแตกต่างอย่างเดียวกับที่คอมพิวเตอร์ต่างจากลูกคิด ฉะนั้นค่าหรือความสำคัญของชีวิตย่อมไม่มีเพราะทุกสิ่งในจักรวาลล้วนแต่ดำเนินไปแบบจักรกล[16]

กลุ่มธรรมชาตินิยม

ธรรมชาตินิยมเป็นปรัชญาที่อยู่กลางระหว่างกลุ่มสสารนิยมและกลุ่มจิตนิยม กล่าวคือกลุ่มสสารนิยมเชื่อว่าสสารหรือวัตถุเท่านั้นเป็นจริงส่วนกลุ่มจิตนิยมเชื่อว่านอกจากสสารแล้วยังมีความเป็นจริงอีกอย่างหนึ่งซึ่งมีความจริงมากกว่าสสาร สิ่งนั้นคือจิต แต่สำหรับธรรมชาตินิยมทำหน้าที่ประนีประนอม ทัศนะของสสารนิยมและจิตนิยมโดยทัศนะแบบกลาง ๆ คือบางแง่เห็นด้วยกับกลุ่มสสารนิยม และบางแง่ก็เห็นด้วยกับกลุ่มจิตนิยม แต่โดยหลักพื้นฐานแล้วกลุ่มธรรมชาตินิยมมีทัศนะใกล้เคียงกับกลุ่มสสารนิยมมากกว่า

---

[16]พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธุ์), “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน”, อ้างแล้ว, หน้า 23.

ธรรมชาติของชีวิตในทัศนะของกลุ่มธรรมชาตินิยมถึงแม้จะเห็นด้วยกับกลุ่มสสารนิยมที่ว่าธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์นั้นมีเพียงสสารหรือร่างกายเท่านั้นก็ตาม แต่กลุ่มธรรมชาตินิยมเห็นต่างตรงที่ว่าในขณะที่คนๆ นั้นยังมีชีวิตอยู่เขามิได้เป็นเพียงเครื่องจักรที่สลับซับซ้อนกว่าสิ่งอื่นๆ ในโลก แต่เขามีคุณสมบัติบางอย่างที่เราเรียกว่าคุณสมบัติของสิ่งมีชีวิต การรวมตัวของสารเคมีที่ประกอบขึ้นเป็นตัวมนุษย์เป็นผลผลิตอันยาวนานของกระบวนการวิวัฒนาการ เป็นการรวมตัวที่อยู่ในลักษณะพิเศษและรูปแบบของการรวมตัวแบบนี้ทำให้เกิดคุณสมบัติใหม่ขึ้น กลุ่มธรรมชาตินิยมเชื่อว่า มนุษย์มีความสามารถหรือคุณสมบัติบางอย่างที่สัตว์โลกอื่นๆ และสรรพวัตถุทั้งหลายไม่มี เช่น มีสติปัญญาเรียนรู้ มีความฝัน มีจินตนาการ มีแรงบันดาลใจ รู้จักศิลปะ มีสำนึกผิดชอบชั่วดี มีการวางแผน และที่สำคัญคือมีสำนึกในตัวเอง คือรู้ว่าตัวเองกำลังทำอะไร เพื่ออะไร เป็นต้น[17]

สรุป จะเห็นได้ว่าธรรมชาติของชีวิตในทางปรัชญานั้นแม้ว่าแนวคิดหรือความเชื่อของแต่ละกลุ่มจะแตกต่างกันก็ตาม ก็ไม่สามารถบอกได้ว่าแนวคิดของกลุ่มใดถูกต้องเหมาะสมที่สุด นั่นเป็นเพราะความอิสระทางความคิดของนักปรัชญาที่จะสามารถแสดงออกบนพื้นฐานความเชื่อมุมมองและทฤษฎีที่ตนเองยอมรับจึงทำให้แนวคิดต่างกันไป ผลดีก็คือแนวคิดเหล่านี้ล้วนนำไปสู่การพัฒนาเกิดองค์ความรู้ใหม่ให้นักวิชาการรุ่นหลังได้นำไปใช้เป็นแนวคิดทฤษฎีต่อไปในอนาคตทำให้สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาขึ้น เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดธรรมชาติของชีวิตในทางปรัชญาแล้วสามารถพอที่จะสรุปได้ว่าไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใดก็ตามสุดท้ายแล้วคำตอบของธรรมชาติของชีวิตในทางปรัชญาก็คือการกล่าวถึงรูปธรรมและนามธรรมนั่นเอง

ธรรมชาติของชีวิตในทางพระพุทธศาสนา

การกำเนิดของสรรพชีวิตในพระพุทธศาสนานั้นกล่าวถึงกำเนิด 4 ไว้ดังนี้ “ดูกรสารีบุตร กำเนิด 4 ประการเหล่านี้แล 4 ประการเป็นไฉน คือ อัณฑชะกำเนิด ชลาพุชะกำเนิด สังเสทชะกำเนิด โอปปาติกะกำเนิด ดูกรสารีบุตร ก็อัณฑชะกำเนิดเป็นไฉน สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ชำแรกเปลือกแห่งฟองเกิด นี้เราเรียกว่า อัณฑชะกำเนิด ดูกรสารีบุตร ชลาพุชะกำเนิดเป็นไฉน สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นใด ชำแรกไส้ (มดลูก)เกิดนี้เราเรียกว่า ชลาพุชะกำเนิด ดูกรสารีบุตร สังเสทชะกำเนิดเป็นไฉน สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นใดย่อมเกิดในปลาเน่า ในซากศพเน่า ในขนมบูด หรือในน้ำครำ ในเถ้าไคล ของ(สกปรก) นี้เราเรียกว่า สังเสทชะกำเนิด ดูกรสารีบุตร โอปปาติกะกำเนิดเป็นไฉน เทวดา สัตว์นรก มนุษย์บางจำพวก และเปรตบางจำพวก นี้เราเรียกว่า โอปปาติกะกำเนิด”[18]

ดังนั้น การกำเนิดเกิดขึ้นของชีวิตมนุษย์จึงเป็นการเกิดแบบชลาพุชะ คือเกิดในครรภ์ต้องอาศัยบิดามารดาอยู่ร่วมกัน มารดาต้องมีฤดู มีปฏิสนธิวิญญาณ กายของมนุษย์จึงกำเนิดขึ้น

---

[17]เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

[18]ม.มู.12/169/101.

การเริ่มแรกของชีวิตนั้นพัฒนาการของชีวิตมีกล่าวไว้ดังนี้ “รูปนี้เป็นกลละก่อน จากกลละเป็นอัพพุทะ จากอัพพุทะเกิดเป็นเปสิ จากเปสิเกิดเป็นฆนะ จากฆนะเกิดเป็น 5 ปุ่ม (ปัญจสาขา) ต่อจากนั้น มีผม ขนและเล็บ (เป็นต้น) เกิดขึ้น มารดาของสัตว์ในครรภ์บริโภคข้าวน้ำโภชนาหารอย่างใด สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์มารดา ก็ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น”[19] ชีวิตในทางพระพุทธศาสนามีองค์ประกอบใหญ่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรม และ ส่วนที่เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของกายกับจิต องค์ประกอบใหญ่ทั้ง 2 ส่วนนี้รวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า ขันธ์ 5 อันประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ ในปัญจขันธสูตรได้กล่าวถึงขันธ์ 5 ไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ขันธ์ 5 เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือใกล้ นี้เรียกว่า รูปขันธ์ เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ฯลฯ วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอดีต อนาคตและปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือใกล้นี้เรียกว่า วิญญาณขันธ์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า ขันธ์ 5”[20] มนุษย์ได้อาศัยขันธ์ 5 นี้ในการดำเนินชีวิตโดยอาศัยปัจจัย 4 เป็นเครื่องยังชีพ มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตด้วยกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรมเพื่อความอยู่รอดและการไปให้ถึงเป้าหมายของชีวิตที่ตนเองวางไว้ การดำเนินชีวิตในทางกุศลได้แก่การสร้างความดีในระดับต่างๆ ทางกาย วาจา และใจจะนำพาชีวิตให้ประสบแต่ความสุข ความเจริญเป็นธรรมชาติของชีวิตที่ทุกคนคาดหวัง ตรงกันข้ามการดำเนินชีวิตในทางอกุศลคือการดำเนินชีวิตที่ประกอบไปด้วยทุจริต 3 ทั้งทางกาย วาจา และใจนั้นจะนำพาชีวิตให้ตกไปอยู่ในที่ต่ำ ประสบกับความทุกข์ยาก ฉะนั้น ขันธ์ 5 คือ นามกับรูป หรือกายกับจิต จึงมีส่วนสำคัญอย่างมากในการกำหนดธรรมชาติของชีวิตในทางพระพุทธศาสนาว่าชีวิตจะดำเนินไปในทางใด

2.1.3 องค์ประกอบของชีวิต

ชีวิตเป็นสิ่งที่มีการเกิดขึ้น มีการเจริญเติบโตและต้องตายในที่สุด ชีวิตประกอบไปด้วยกายและจิตที่เนื่องอาศัยกันและกันอยู่เมื่อยังมีลมหายใจ ชีวิตมีการต่อสู้ดิ้นรน เพื่อความอยู่รอด เพื่อความมั่นคงปลอดภัยเพื่อที่จะสามารถดำเนินหรือใช้ชีวิตให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุดที่ตนปรารถนาไว้ตั้ง เพื่อทำความเข้าใจเรื่องชีวิตให้กระจ่างขึ้นควรที่จะต้องศึกษาถึงองค์ประกอบของชีวิตในแง่มุมของนักวิทยาศาสตร์และมุมมองของพระพุทธศาสนาว่ามององค์ประกอบของชีวิตอย่างไร

องค์ประกอบของชีวิตตามหลักวิทยาศาสตร์

ชีวิตตามหลักวิทยาศาสตร์นั้นชีวิตเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยพ่อแม่คือสิ่งที่มีชีวิตอยู่ก่อนแล้วทำให้เกิดชีวิตใหม่ การสร้างหน่วยใหม่ของชีวิต เรียกว่า การสืบพันธุ์ ซึ่งมี 2 แบบคือ การสืบพันธุ์แบบไม่

---

[19]สำ.ส.15/803/286.

[20]สำ.ข.17/95/47.

อาศัยเพศ และการสืบพันธุ์แบบใช้เพศ ซึ่งผู้วิจัยขอกล่าวถึงเฉพาะองค์ประกอบของชีวิตโดยเฉพาะชีวิตของมนุษย์ว่าประกอบไปด้วย

1. ระบบเครื่องห่อหุ้มร่างกาย หมายถึง ผิวหนังและสิ่งต่างๆ ที่เกิดจากผิวหนัง เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ฯลฯ

2. ระบบกล้ามเนื้อ เช่น กล้ามเนื้อลาย/เรียบ (กระเพาะ,ลำไส้) กล้ามเนื้อหัวใจ

3. ระบบโครงกระดูก กระดูกแกน 80 ชิ้น กระดูกระยางค์ 126 ชิ้น รวม 206 ชิ้น

4. ระบบประสาท ประสาทส่วนกลาง (สมอง,ไขสมอง) ส่วนประสาทสัมผัสสั่งการ

5. ระบบไหลเวียนของโลหิต และระบบหายใจ

6. ระบบทางเดินอาหารและระบบคุมสารละลายในร่างกาย

7. ระบบทางขับถ่าย

8. ระบบต่อมไร้ท่อ ควบคุมการทำงานของอวัยวะภายในให้สอดคล้องกับความต้องการ เช่น ต่อมไพนัสอยู่กลางสมองทำหน้าที่เกี่ยวกับการเจริญเติบโตของอวัยวะสืบพันธุ์ เป็นต้น เซลล์ในร่างกายมนุษย์มีจำนวนถึง 5 หมื่นล้านเซลล์ ความยาวของเส้นโลหิตในร่างกายมนุษย์มีความยาวรวมกันทั้งสิ้น 50,000 กิโลเมตร ความยาวของเส้นประสาทต่างๆ รวมกันยาว 25,000 กิโลเมตร[21]

ส่วนโครงสร้างของร่างกายมนุษย์ประกอบด้วย

1. กระดูก 206 ชิ้น

2. กล้ามเนื้อ 792 มัด

3. สมองผู้ชายหนักประมาณ 1,380 กรัม

4. สมองผู้หญิงหนักประมาณ 1,250 กรัม

5. เลือดมีประมาณ 7-8 % ของน้ำหนักร่างกาย หรือ 5-6 ลิตร

6. น้ำมีประมาณ 2/3 ส่วนของน้ำหนักร่างกาย

7. โปรตีน คาร์โบไฮเดรต ไขมัน เกลือแร่ วิตามิน

องค์ประกอบของชีวิตในทางพระพุทธศาสนา

ชีวิตในทางพระพุทธศาสนานั้นประกอบด้วย รูปกับนาม หรือ กายกับจิต ซึ่งมีกระบวนการอันซับซ้อน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา ไม่อาจแยกส่วนใดส่วนหนึ่งออกจากกันได้ หากมีการแยกกันระหว่างรูปกับนามแล้วก็จะไม่มีชีวิต เพราะชีวิตก็คือองค์รวมของกายกับจิต เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบของชีวิตแล้วจะประกอบไปด้วย

[21]สุมาลี มหณรงค์ชัย, *ฮินดู-พุทธ จุดยืนที่แตกต่าง*, อ้างแล้ว, หน้า 49.

1. ขันธ์ 5 เป็นองค์ประกอบของชีวิตอีกแบบหนึ่งซึ่งประกอบด้วย รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ เป็นตัวกำหนดว่าชีวิตอยู่ได้หรือดำเนินต่อไปอย่างไร ถ้าขันธ์ 5 แตกดับ ตัวชีวิตก็แตกดับไปด้วย

2. ธาตุ 6 ประกอบด้วย ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ วาโยธาตุ เตโชธาตุ อากาสธาตุ และวิญญาณธาตุ ธาตุทั้ง 6 นี้เป็นองค์ประกอบของชีวิตที่ค้ำจุนชีวิตทำให้ชีวิตไม่แตกดับ ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้เช่นเดียวกันกับขันธ์ 5

3. อายตนะ 6 ประกอบด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อายตนะทั้ง 6 นี้เป็นองค์ประกอบของชีวิตที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ชีวิตมีความหมายพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ หรือติดต่อกับสิ่งภายนอกได้ ถ้าขาดอายตนะทั้ง 6 หรือแม้ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ชีวิตจะไร้ความหมาย ยังความลำบากให้เกิดขึ้นในชีวิตได้

สรุป จะเห็นได้ว่าธรรมชาติของชีวิตในทางพระพุทธศาสนานับแต่เริ่มก่อกำเนิดเป็นชีวิตขึ้นนั้น ประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ รูปธรรมและนามธรรม หรือ กายกับจิต โดยทั้งสองส่วนนี้รวมอยู่ในขันธ์ 5 ซึ่งมี รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ สรรพชีวิตล้วนอาศัยขันธ์ 5 ในการดำเนินชีวิต เป็นธรรมดาของสิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะมนุษย์ที่ปรารถนาความสุข ความรื่นรมย์ยินดีในรูป รส กลิ่น เสียง โผฏฐัพพะและธรรมารมณ์ มนุษย์จึงต้องรู้จักการดำเนินชีวิต ถ้าใครรู้จักการดำเนินชีวิตคือประคับประคองชีวิตให้อยู่ในสุจริต 3 ทั้งทางกาย วาจา และใจแล้วชีวิตนั้นจะเป็นชีวิตที่ดีงาม เป็นชีวิตที่พัฒนาเจริญก้าวหน้าประสบประโยชน์สุข แต่ถ้าดำเนินชีวิตไม่เป็นมุ่งแต่ทำอกุศลกรรมคือทุจริต 3 ทั้งทางกาย วาจา และใจแล้ว ชีวิตนั้นก็จะประสบแต่ความทุกข์ยากเดือดร้อนไม่พบกับความสุขเลย ซึ่งจุดมุ่งหมายของการดำเนินชีวิตที่ดีสูงสุดในพระพุทธศาสนานั้นคือการลดละกิเลส หมั่นสร้างคุณความดี ละเว้นการประพฤติชั่วทั้งปวง และทำจิตใจให้ผ่องแผ้วแล้ว ความสงบบริสุทธิ์ของจิตใจจะบังเกิดขึ้น ซึ่งเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์สิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง

2.2 ความเป็นมาและวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีความโดดเด่นที่สุด มีธรรมชาติที่สวยงาม มีศิลปวัฒนธรรมประเพณี ภาษา และวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์บ่งบอกถึงความเป็นชาติไทยได้อย่างภาคภูมิใจ จนเป็นที่กล่าวขานอย่างกว้างขวางของชาวตะวันตกถึงความมีน้ำใจของคนไทยพร้อมได้ให้สมญานามประเทศไทยว่า “สยามเมืองยิ้ม The Land of smile” เบื้องหลังของความงดงามนี้อาจจะมีคำถามว่า “คนไทยคือใคร มาจากไหน” นักวิชาการ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีต่างทำหน้าที่ในการสืบค้นถึงความเป็นมา เรื่องราวและภูมิหลังของชนชาติไทยหรือคนไทยมาตลอดระยะเวลาหลายทศวรรษเพื่อเติมเต็มหน้าประวัติศาสตร์ชนชาติไทยให้สมบูรณ์

อย่างไรก็ตามบทเรียนในอดีตที่ผ่านมาคงทำให้คนไทยทั้งหลายรักและหวงแหนในความเป็นชาติไทย และช่วยกันธำรงรักษาดินแดนนี้ให้เจริญรุ่งเรือง สงบสุขร่มเย็นตลอดไป

2.2.1 แนวคิดความเป็นมาของคนไทย

ชนชาติไทยหรือคนไทยเมื่อเป็นที่ปรากฏขึ้นในดินแดนประเทศไทยนั้น รู้จักกันในนามของ “สยาม” คำว่า “สยาม” ที่เก่าแก่ที่สุดที่มีหลักฐานปรากฏชัดให้เห็นในปัจจุบันนี้คือ สยามในศิลาจารึกของอาณาจักรกัมพูชาก่อนสมัยพระนครหลวง จากนั้นก็พบในจารึกจามที่วิหาร โปนาการ์ เมืองญาตรัง พ.ศ.1593 ได้กล่าวถึงการที่พระเจ้าชัยปรเมศวรบูรณะพระพุทธรูปปฏิมาเจ้าแม่ภควดีที่เทวสถานนั้น และอุทิศทาสถวายเป็นข้าพระในจำนวนนั้นมีทาสชาวสยามอยู่ด้วย[22] และจารึกพม่าใน พ.ศ.1663 โดยระบุไว้ว่าในรัชกาลพระเจ้าอโนรธาแห่งพุกาม (พ.ศ.1588-1621) ประเทศที่ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของพุกาม คือประเทศแห่งชนชาวคยอน ซึ่งเรียกว่า อะรอซา (อโยธยา) ชนชาวคยอนนี้เป็นพวกที่สืบเชื้อสายมาจากไทยยวน คือพวกไทยทางเหนือ ในแผนที่ภูมิศาสตร์ของจีนซึ่งทำขึ้นในปี พ.ศ. 1753 ก็ได้กำหนดเขตแดนของเสียมหรือสยามไว้ด้วย[23]

ถิ่นเดิมของชนชาติไทยอยู่ที่ใด ชนชาติไทยหรือคนไทยมาจากไหน เป็นปัญหาที่นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดีได้ถกเถียงกันและยังไม่สามารถหาข้อสรุปได้ เพราะยังไม่มีหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้แน่ชัด จึงมีผู้สันนิษฐานไว้หลายแนวคิดทฤษฎีด้วยกัน กล่าวคือ[24]

1. หนังสือบรรยายพงศาวดารสยามของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระองค์ทรงแสดงทรรศนะไว้ว่า ถิ่นเดิมของคนไทยอยู่ทางภาคใต้ของประเทศจีน แถบมณฑลกวางตุ้ง กวางสี และยูนาน หมอดอดด์ (W.C.Dodd) ผู้เขียนหนังสือเรื่อง “ชนชาติไทย” ก็ยืนยันเช่นเดียวกันว่า คนไทยมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในประเทศจีนตอนใต้ แถบมณฑลยูนาน และมณฑลอื่นๆ

2. หนังสือหลักไทยของขุนวิจิตรมาตรา กล่าวว่า ชนชาติไทยมีแหล่งกำเนิดอยู่ที่ภูเขาอัลไต แล้วอพยพมาทางประเทศจีน

3. ทฤษฎีของศาสตราจารย์ วูล์ฟแกง อีเบอร์ฮาร์ด (Wolfgang Eberhard) ได้เขียนไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์จีน (History of China) ว่าชนชาติไทยส่วนใหญ่อยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองกวางตุ้ง

---

[22]จิตร ภูมิศักดิ์, *ความเป็นมาของคำ สยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ*, (พระนคร : มูลนิธิโครงการนักสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2519), หน้า 53.

[23]วิไลลักษณ์ เมฆารัตน์, *พื้นฐานสังคมและวัฒนธรรมไทย,* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532), หน้า 20-21.

[24]ภารดี มหาขันธ์, *พื้นฐานอารยธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2532), หน้า 27-28.

4. คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์เกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน คณะกรรมการชำระประวัติ ศาสตร์ไทย ได้สอบค้นหลักฐานแล้วตั้งทฤษฎีว่า ชนชาติไทยมีถิ่นเดิมอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแยงซี ทางตอนใต้ของจีน

5. หนังสือมานุษยวิทยา (Anthropology) ของรูธ เบเนดิก (Ruth Benedict) กล่าวว่า คนไทยมีเชื้อชาติเดียวกับมลายู และอพยพขึ้นมาจากทางใต้ของแหลมมลายู แต่ทฤษฎีนี้ไม่ค่อยมีผู้ยอมรับกันมากนัก

6. ตำนานประวัติบ้านเมืองทางเหนือของไทย[25] กล่าวถึงการขยายตัวของคนไทยจากเมืองเชียงรุ้ง เชียงตุง ในมณฑลยูนานของจีนมาตั้งบ้านเมืองอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำสายและลุ่มแม่น้ำกกตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6-12 จึงกระจายลงมายังลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบนและตอนล่าง ตลอดจนภาคใต้ของประเทศไทยปัจจุบัน

7. ในปัจจุบันมีทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับชนชาติไทยขึ้นอีกทฤษฎีหนึ่ง ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นจากการที่ได้มีการขุดค้นและพบเครื่องปั้นดินเผาที่ตำบลบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี และมีการพิสูจน์ว่า เครื่องปั้นดินเผาเหล่า นี้ มีอายุเก่าแก่ถึง 6,600 ปี ทำให้เกิดความสงสัยว่า ชนชาติใด เผ่าใด อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวเมื่อ 6,000 ปีมาแล้ว ทั้งยังสามารถทำเครื่องปั้นดินเผาในลักษณะนั้นได้ แสดงว่าเป็นผู้มีความเจริญในด้านวัฒนธรรม เป็นไปได้ไหมว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นบรรพบุรุษของชนชาติไทย คนไทยอาจจะไม่ได้อพยพมาจากที่อื่น แต่อยู่ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันมากว่า 6,000 ปีแล้ว

2.2.2 วิเคราะห์แนวคิดความเป็นมาของคนไทย

จากแนวคิดความเป็นมาของคนไทยดังที่กล่าวมาแล้ว พอที่จะจัดกลุ่มของแนวคิดทฤษฎีที่มีลักษณะแนวคิดเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันไว้เป็นกลุ่มเดียวกันเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ โดยสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มได้ 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแนวคิดที่เชื่อว่า ชนชาติไทยหรือคนไทยนั้นอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน กลุ่มแนวคิดทฤษฎีนี้มีนักวิชาการ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่า ชนชาติไทยหรือคนไทยนั้นน่าจะมีถิ่นกำเนิดอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน แต่ไม่สามารถหาข้อสรุปเป็นที่ยุติได้ว่าอยู่บริเวณไหนของตอนใต้ประเทศจีนซึ่งก็มีความเห็นแตกต่างกันของนักวิชาการ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดี ว่าน่าจะอยู่ มณฑลกวางตุ้งบ้าง มณฑลกวางสีบ้าง มณฑลยูนานบ้างหรือแม้กระทั่งลุ่มแม่น้ำแยงซีก็ตาม แต่ข้อสรุปโดยรวมที่ตรงกันคือชนชาติไทยหรือคนไทยน่าจะมีถิ่นกำเนิดอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน

กลุ่มแนวคิดที่เชื่อว่า ชนชาติไทยหรือคนไทยนั้นมีกำเนิดอยู่ที่ภูเขาอัลไต แนวคิดทฤษฎีนี้ได้เคยถูกปลูกฝังให้นักเรียนไทยที่ศึกษาวิชาประวัติศาสตร์เชื่อมาแล้วในสมัยหนึ่ง ต่อมาภายหลังได้มี

[25]วิไลลักษณ์ เมฆารัตน์, *พื้นฐานสังคมและวัฒนธรรมไทย*, อ้างแล้ว, หน้า 21.

นักวิชาการ นักประวัติศาสตร์ และนักโบราณคดีหลายท่านออกมาโต้แย้งไม่เห็นด้วยกับแนวคิดทฤษฎีนี้ เช่น ดร.ขจร สุขพานิช และ รศ.วุฒิชัย มูลศิลป์ โดยอ้างถึงการขุดค้นทางโบราณคดีของนักโบราณคดีชาวโซเวียต ที่ว่าชาวอัลไตไม่มีข้อเหมือนใดๆ กับชาติไทยจากมุมต่างๆ วัฒนธรรมชนชาติไทยและชนชาติไตเป็นวัฒนธรรมที่ต่างจากวัฒนธรรมทุ่งหญ้าภาคเหนืออย่างสิ้นเชิง[26]

กลุ่มแนวคิดที่เชื่อว่า ชนชาติไทยหรือคนไทยนั้นอพยพขึ้นมาจากทางใต้ของแหลมมลายู ทฤษฎีนี้ไม่เป็นที่ยอมรับในหมู่นักวิชาการ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดี เนื่องจากทฤษฎีนี้เพิ่งเสนอมาไม่นานและได้แต่เพียงเปรียบเทียบเฉพาะกลุ่มเลือดทางมานุษยวิทยา ความหนักแน่นทางหลักฐานไม่เพียงพอจึงไม่เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือ[27]

กลุ่มแนวคิดที่เชื่อว่า ชนชาติไทยหรือคนไทยนั้นอยู่ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันมากว่า 6,000 ปีแล้ว แนวคิดทฤษฎีนี้อาศัยหลักฐานทางโบราณคดีเพื่อยืนยันความเชื่อที่ว่าคนไทยเคยอาศัยอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบันนี้มานานหลายพันปีแล้ว แต่ก็ยังมีข้อโต้แย้งซึ่งยังไม่มีหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเจ้าของวัฒนธรรมบ้านเชียงคือคนไทยและวัฒนธรรมมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียงนั้นมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกับวัฒนธรรมคนไทยในปัจจุบันอย่างไร

สรุป แนวคิดที่นักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่เชื่อถือกันคือ แนวคิดที่ว่าถิ่นเดิมของคนไทยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีนปัจจุบัน นักประวัติศาสตร์บางท่านยังเชื่ออีกว่า คนไทยเมื่ออยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีนนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและเคยตั้งเป็นอาณาจักรขึ้นเรียกว่า อาณาจักรน่านเจ้า แต่ถูกจีนรุกรานจึงถอยร่นลงมาทางตอนเหนือของประเทศไทย ส่วนปัญหาเกี่ยวกับอาณาจักรน่านเจ้า นักประวัติศาสตร์บางกลุ่มลงความเห็นว่า อาณาจักรน่านเจ้าเป็นอาณาจักรหนึ่งของไทย มีความเจริญรุ่งเรืองตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก และตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นยูนานระหว่าง พ.ศ.1250-1300 ต่อมาในปี พ.ศ.1334 อาณาจักรน่านเจ้าต้องยอมอ่อนน้อมต่อประเทศจีนและเสียเอกราชให้แก่จีนในปี พ.ศ.1796 ในสมัยกุบไลข่าน แต่มีนักประวัติศาสตร์บางกลุ่มไม่เห็นด้วยว่า อาณาจักรน่านเจ้าเป็นอาณาจักรของชนชาติไทยและไม่ใช่อาณาจักรของจีน ในปี พ.ศ.1796 จีนตีอาณาจักรน่านเจ้าได้ชนชาติไทยในอาณาจักรน่านเจ้าจึงต้องอพยพลงมาทางใต้ ฉะนั้น เรื่องราวของประชาชนในอาณาจักรน่านเจ้าคงจะต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไป จนกว่าจะหาหลักฐานที่แน่ชัดได้

ตามแนวคิดที่เชื่อว่าเดิมชนชาติไทยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ต่อมาจีนรุกรานจึงอพยพถอยร่นลงมาทางใต้โดยแยกออกไปเป็น 4 สาย คือ[28]

---

[26]พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธุ์), “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน”, อ้างแล้ว, หน้า 32.

[27]เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

[28]ภารดี มหาขันธ์, *พื้นฐานอารยธรรมไทย*, อ้างแล้ว, หน้า 28-29.

สายที่ 1 อพยพลงไปยังบริเวณลุ่มแม่น้ำดำ ในตังเกี๋ย และ สิบสองปันนา ไทยสายนี้ได้แก่ ไทยน้ำ ไทยนู้ ไทยลาย ไทยลู้

สายที่ 2 อพยพไปทางทิศตะวันตก เข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในแคว้นอัสสัมของอินเดีย เรียกว่า ไทยอาหม ไทยน้อยในมณีปุระ ไทยขำติทางภาคเหนือของพม่า ไทยใหญ่ในรัฐฉานของพม่า

สายที่ 3 อพยพไปทางทิศตะวันออก เข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของไกวเจา บางส่วนของมณฑลกวางสี กวางตุ้ง ตังเกี๋ย ไทยพวกนี้ได้แก่ ไทยโท้ ไทยนุง ไทยยาง ไทยขาว

สายที่ 4 อพยพลงสู่ทิศใต้ เข้าไปตั้งหลักแหล่งอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยปัจจุบันและอพยพเลยลงไปสู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา บางทีเรียกว่า ไทยน้อย ในระยะแรกที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคเหนือเรียกว่า ไทยลานนา หรือ ไทยยวน (โยนก)

ไทยน้อยบางกลุ่มอพยพลงมาทางลุ่มแม่น้ำโขง สร้างบ้านเมืองอยู่เป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน บริเวณทิศเหนือของหลวงพระบาง (ล้านช้าง) พวกไทยแบ่งแยกการปกครองเป็น 12 แคว้น แต่ละแคว้นมีเจ้าปกครองรวมเรียกว่า สิบสองจุไทย หรือ สิบสองเจ้าไทย มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองแถง (เดียนเบียนฟูในปัจจุบัน) พงศาวดารล้านช้างได้กล่าวถึงผู้นำไทยที่มีนามว่า ขุนบรม ว่ามีบุตรชาย 7 คน ขุนบรมได้ส่งบุตรชายเหล่านั้นให้แยกย้ายไปตั้งอาณาจักรใหม่ 7 อาณาจักร คือ หลวงพระบาง สิบสองปันนา หัวพันทั้งห้าทั้งหก ยวนโยนก อโยธยา เชียงคม และเมืองพวน นอกจากพงศาวดารล้านช้างแล้ว ยังมีตำนานสิงหนวัติกุมาร พงศาวดารเมืองเชียงแสน ที่ช่วยสนับสนุนความเชื่อที่ว่าชาวไทยอพยพมาจากภาคใต้ของประเทศจีน ลงสู่ประเทศลาวและประเทศไทย เมื่ออพยพลงสู่ภาคเหนือของประเทศไทยนั้น บริเวณดังกล่าวมีคนผิวคล้ำอาศัยอยู่แล้ว ชนพื้นเมืองเหล่านั้นยอมรับชนชาติไทยที่อพยพมาใหม่ การอพยพของคนไทยนั้นมีทั้งอพยพเป็นขบวนใหญ่ และอพยพทีละเล็กทีละน้อยแผ่กระจายไปทั่วดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบนและตอนล่างตลอดลงไปถึงภาคใต้ของประเทศไทย[29]

2.2.3 แนวคิดการดำเนินชีวิต

การดำเนินชีวิตนั้นเป็นวิถีที่มนุษย์กระทำหรือดำเนินการเพื่อให้ไปสู่เป้าหมายหรือความสำเร็จของชีวิตตามที่ตั้งไว้ตามทัศนคติความเชื่อของตน โดยมนุษย์ต้องดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง ต้องปฏิบัติถูกต้องต่อชีวิตตนเองและผู้อื่น คือดำเนินชีวิตไปตามทำนองคลองธรรมจึงจะทำให้การดำเนินชีวิตนั้นสมประโยชน์ตามที่ต้องการได้ แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตนั้นมีนักวิชาการได้แสดงความคิดเห็นไว้ดังนี้

[29]เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

การดำเนินชีวิต มีความหมายว่า ให้เป็นไป ความเป็นอยู่ มีอยู่ ดำรงอยู่แห่งเบญจขันธ์ซึ่งมีส่วนประกอบต่างๆ มากมายรวมตัวเข้าด้วยกัน[30]

การดำเนินชีวิต คือ การปฏิบัติงานใหญ่ของชีวิตที่มีความสำคัญเป็นวิถีทางที่จะนำชีวิตไปสู่เป้าหมายตามทัศนะความเชื่อ หรืออุดมคติของตนโดยอาศัยปัจจัยอื่นๆ ที่มีส่วนร่วม และการที่จะพิจารณาถึงความประสบผลสำเร็จจากต่อบุคคลได้ คือ สติปัญญา ความเที่ยงธรรม ความเมตตา ความกล้าหาญ และความเข้มงวดเด็ดขาด[31]

การดำเนินชีวิตของบุคคลในปัจจุบันต้องการประสบความสำเร็จและมีความสุขมากที่สุดในชีวิตอย่างแท้จริงก็ต้องดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง คือจะต้องปฏิบัติถูกต้องต่อชีวิตตนเองและต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคม ทางธรรมชาติ และทางวัตถุโดยทั่วไปรวมทั้งเทคโนโลยี คนที่รู้จักดำเนินชีวิตให้ถูกต้องย่อมมีชีวิตที่ดีงามและมีความสุขที่แท้จริงซึ่งหมายถึงการหาความสุขที่เอื้อต่อการเกิดมีความสุขของผู้อื่นด้วย[32]

การดำเนินชีวิตโดยทั่วไปนั้นเป็นการดำเนินชีวิตในรูปแบบที่มนุษย์ทั่วไปเป็นอย่างปกติสุข คือ การดำเนินชีวิตที่เป็นสายกลาง คือดำเนินตามธรรมชาติให้สอดคล้องกับธรรมชาติมากที่สุด ทางสายกลางที่พอเหมาะพอดีจะทำให้เกิดผล คือการแก้ไขปัญหาตามกระบวนการของธรรมชาติ ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสภาวธรรมที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง เพื่อความสว่าง สะอาดและความสงบสุข ตลอดจนเกิดปัญญาญาณหยั่งรู้ว่าการดำเนินชีวิตที่อยู่ตรงกลางระหว่างทางอันสุดโต่งทั้งสองอย่างที่พระพุทธองค์ตรัสห้ามมิให้สาวกทั้งหลายแวะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมถานุโยค[33]

สรุป การดำเนินชีวิต หมายถึง ความเป็นไปของชีวิต การประพฤติและการปฏิบัติต่อชีวิต ประกอบด้วยการปฏิบัติทางกาย วาจา และใจต่อตนเองและผู้อื่น หรือกับสิ่งอื่นๆ ที่ชีวิตเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยโดยมีเป้าหมายความสำเร็จของการดำเนินชีวิตตามทัศนคติความเชื่อของตนเองที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและเอื้อต่อประโยชน์ผู้อื่นด้วย

---

[30]ราชบัณฑิตสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*, อ้างแล้ว, หน้า 406.

[31]เฉลี่ยว เอี่ยมตระกูล, *ปรัชญาชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2551), หน้า 33.

[32]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2551), หน้า 2.

[33]พระมหาสุธน ยสสีโล (ผลชอบ), “การดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุขของผู้ปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท”, ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2557, หน้า 31.

2.2.4 วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยสมัยต่างๆ

จากแนวคิดความเป็นมาของชนชาติไทยหรือคนไทยที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีนในปัจจุบันนั้น ชนชาติไทยได้มีการอพยพถอยร่นลงมาจากการรุกรานของจีนโดยการอพยพนั้นได้อพยพแยกกันออกเป็น 4 สายกระจายกันอยู่ทั่วภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ทำให้เกิดเมืองและอาณาจักรใหม่ขึ้นหลายเมืองหลายอาณาจักรที่มีการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ สำหรับประวัติศาสตร์ของประเทศไทยนั้น จะนับเริ่มความเป็นประเทศที่อาณาจักรสุโขทัยเรื่อยมาถึง อยุธยา กรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ เพื่อให้ทราบถึงสภาพวิถีชีวิตของคนไทยสมัยต่างๆ นั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลในเรื่องดังกล่าวเพื่อนำเสนอ โดยจะขอกล่าวถึงสภาพทั่วไปในประเด็นพื้นฐานด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนาสังคม ศิลปวัฒนธรรมประเพณี และดนตรีนาฏศิลป์ ดังนี้

วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยสมัยสุโขทัย (พ.ศ.1792-1981)

เชื่อกันว่าอาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรแรกของประเทศไทยที่เริ่มความเป็นไทยอย่างโดดเด่นมีเอกลักษณ์ความเป็นไทยโดยสมบูรณ์ เพราะประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อต่างๆ รวมถึงความเจริญทางอารยธรรมในสมัยสุโขทัยนั้นได้รับการถ่ายทอดเรื่อยมาจนมาถึงประเทศไทยในปัจจุบัน สภาพวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในสมัยสุโขทัย สามารถสรุปออกเป็นด้านต่างๆ ได้ดังนี้

1) ด้านเศรษฐกิจ อาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรที่มั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ ไพร่ฟ้าประชาชนอยู่กันอย่างมีความสุข ดังปรากฏข้อความในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 ว่า “...เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหงเมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลู่ทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใคร่จักใคร่ค้าม้าค้า ใคร่จักใคร่ค้าเงินค้าทองค้า ไพร่ฟ้าหน้าใส...”[34] นอกจากศิลาจารึกหลักนี้จะแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ การประกอบอาชีพแล้ว ศิลาจารึกหลักอื่นๆ ยังสะท้อนภาพความเจริญทางเศรษฐกิจของสุโขทัยในมิติอื่นๆ อีก เช่น ความก้าวหน้าทางการเกษตรมีการทำทำนบ ฝายกั้นน้ำ มีการจัดระบบชลประทาน มีการผลิตวัสดุก่อสร้างจากศิลาแลง อิฐ ปูนสอ การถลุงแร่ การทำเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น มีด จอบ เสียมและขวานเป็นต้น มีการทำเครื่องเคลือบดินเผา ผลิตถ้วยชามสังคโลก มีค้าขายแลกเปลี่ยนกับชาวต่างชาติ เช่น มอญ ลังกา อินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ เป็นต้น มีการใช้เงินพดด้วงและเบี้ยเป็นสื่อกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยน ในหนังสือเรื่องเงินตราแห่งประเทศสยาม (The Coinage of Siam) ของเรจินัล เลอ เม กล่าวว่า ชนชาติไทยเป็นชาติแรกในดินแดนแถบนี้ที่เริ่มใช้เงินตราที่มีน้ำหนักมาตรฐานแน่นอน[35]

---

[34]กรมศิลปากร, *ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 : จารึกสุโขทัย*, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2515), หน้า 7-8.

[35]อสัมภินพงศ์ ฉัตราคม, *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2527), หน้า 10.

2) ด้านการเมือง การปกครอง อาณาจักรสุโขทัยถือเป็นความภาคภูมิใจของคนไทยเมื่อกล่าวถึงการเมืองการปกครองอาณาจักรในอดีต เพราะอาณาจักสุโขทัยมีผู้ปกครองที่ดี ปกครองประชาชนเหมือนบิดาปกครองบุตร (Paternal government) ทรงคุณธรรม ประชาชนมีความสุข มีสิทธิเสรีภาพ มีความเสมอภาคและภราดรภาพ เนื่องจากยังเป็นอาณาจักรที่ไม่กว้างขวางนัก ลักษณะของสังคมยังเป็นสังคมที่อาศัยความผูกพันกันในครอบครัว ผู้นำเปรียบเสมือนหัวหน้าครอบครัวใหญ่ เรียกว่า “พ่อขุน” ปกครองประชาชนเหมือนพ่อปกครองดูแลลูก ให้ความคุ้มครอง ช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้ความเป็นธรรม ผู้ใดมีเรื่องเดือดร้อนสามารถร้องทุกข์ต่อพ่อขุนได้โดยตรงดังปรากฏข้อความในศิลาจารึกว่า “ผิใช่วันสวดธรรม พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย ขึ้นนั่งเหนือขะดารหินให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุน ถือบ้านถือเมืองกัน”[36] และ “ปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้าน กลางเมืองมีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ มักจะกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบ่ไร้ไปสั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียก เมื่อถามสวนความแก่มันด้วยซื่อไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม...”[37]

3) ด้านศาสนา ความเชื่อดั่งเดิมของคนไทยนั้นเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ จนกระทั่งพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่จากอินเดียสู่สุวรรณภูมิเป็นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช[38] ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 11 พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานก็ได้เข้ามาเผยแผ่และรุ่งเรืองมากในอาณาจักรฟูนัน อาณาจักรเจนละ และเลยต่อไปจนถึงอาณาจักรกัมพูชา ภายหลังเมื่อเกิดอาณาจักรสุโขทัยในปี พ.ศ.1792 พระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานจากลังกาที่เรียกว่า ลัทธิลังกาวงศ์ที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ที่นครศรีธรรมราชได้เผยแผ่และเข้ามามีบทบาทอย่างมากในอาณาจักรสุโขทัย ทำให้พระพุทธศาสนาหินยาน ลัทธิลังกาวงศ์ได้ประดิษฐานอยู่ในดินแดนแห่งนี้จนถึงประเทศไทยในปัจจุบัน ความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวสุโขทัยทั้งพระมหากษัตริย์และประชาชนเองปรากฏมีการสร้างศาสนวัตถุ วัดวาอาราม และพระพุทธรูปมากมายในอาณาจักร โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้ปกครองอาณาจักรให้มีความสงบสุขร่มเย็น นอกจากนี้พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท) ทรงมีพระราชศรัทธาออกผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาและทรงนิพนธ์วรรณคดีทางพระพุทธศาสนาชื่อไตรภูมิพระร่วงไว้อีกด้วย ดังปรากฏข้อความในศิลาจารึกถึงการออกผนวชว่า “ผลบุญที่อาตมา

---

[36]กรมศิลปากร, *ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 : จารึกสุโขทัย*, อ้างแล้ว, หน้า 10.

[37]เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

[38]พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ, ดร. (ชัยยันต์ จตฺตาลโย), *ประวัติและพัฒนาการพระพุทธศาสนา*, (นครปฐม : สาละพิมพการ, 2562), หน้า 183.

บรรพชาอุปสมบทต่อพระศาสนาพระพุทธเจ้าคราวนี้ อาตมาไม่ปรารถนาจักรพรรดิสมบัติ อินทรสมบัติ พรหมสมบัติ ปรารถนาเป็นองค์พระพุทธเจ้านำสัตว์ทั้งหลายข้ามไตรภพนี้เทอญ”[39]

4) ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี สังคม เนื่องจากอาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรที่มีขนาดไม่ใหญ่กว้างขวางนัก การปกครองดูแลเป็นแบบบิดาปกครองบุตรอาศัยความสัมพันธ์ฉันครอบครัวเครือญาติจึงทำให้สภาพสังคมเป็นสังคมขนาดเล็กที่ไม่ซับซ้อนรู้จักกันในหมู่ญาติมิตร มีความใกล้ชิดกัน อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเครือญาติ ผู้ปกครองคือพ่อขุนและขุนนาง ผู้อยู่ใต้ปกครองคือราษฎรไพร่ หรือทาส ศิลปะสุโขทัยจัดเป็นศิลปะที่งดงามที่สุด และมีลักษณะเป็นของตนเองมากที่สุด[40] สมัยสุโขทัยถือว่าเป็นยุคทองของประติมากรรมไทย พระพุทธรูปลอยตัวปางลีลาของสุโขทัยงดงามไม่แพ้ประติมากรรมชิ้นเอกอื่นๆ ในโลก[41]ด้านประเพณีวัฒนธรรมนั้นส่วนใหญ่เกี่ยวข้องยึดโยงกับคำสอนของพุทธศาสนาผสมผสานกับวิถีความเชื่อที่สืบทอดกันมานาน ประชาราษฎร์ต่างยึดมั่นเคร่งครัดในวัฒนธรรมประเพณีและหลักคำสอนของพุทธศาสนา ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรเรียบง่ายเป็นธรรมชาติไม่ซับซ้อน ประเพณีที่สำคัญ เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีการปลูกเรือน ประเพณีแต่งงาน ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีการทอดกฐิน เป็นต้น มีข้อความปรากฏในศิลาจารึกว่า “คนในสุโขทัยมักทาน มักทรงศีล ...ทั้งผู้หญิงผู้ชาย ฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินมีพนมเบี้ย พนมหมาก พนมดอกไม้ มีหมอนนั่ง หมอนนอน บริพารกฐิน โอยทานแล่ปีแล้ญิบล้านไปสวดญัตติกฐินถึงอริญญิกพู้น ...”[42] ยังมีประเพณีสำคัญที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีกำเนิดขึ้นในสุโขทัยเป็นครั้งแรกและสืบสานมาถึงปัจจุบันได้แก่ ประเพณีลอยประทีป หรือ ลอยกระทง วัฒนธรรมการแต่งกายสำหรับราษฎรคนทั่วไปคือผู้ชายนิยมแต่งกายด้วยเสื้อกางเกงสีน้ำเงิน เรียกว่า ม่อฮ่อม คาดผ้าขาวม้าบริเวณเอว โพกศีรษะด้วยผ้าสีแดง ผู้หญิงนุ่งซิ่น ห่มผ้า ไว้ผมทรงสูงกลางศีรษะ สำหรับผ้าซิ่นนั้นสีและลวดลายแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น[43]

5) ด้านดนตรี นาฏศิลป์ไทย ดนตรี นาฏศิลป์ถือเป็นวัฒนธรรมชั้นสูงที่แต่ละชนชาติได้คิดประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในงานพิธีทางศาสนาและเพื่อความรื่นเริงหลังการทำงาน เชื่อกันว่านาฏศิลป์ไทยนั้นได้แบบอย่างมากจากอินเดียโดยกล่าวไว้ว่าพระพรหมเป็นผู้ประทานศิลปะการละครฟ้อนรำโดยสร้างคัมภีร์พระเวทชื่อ นาฏเวท ไว้เผยแพร่ให้ชาวโลก ดนตรีนาฏศิลป์ไทยนั้นในสมัยสุโขทัยนิยมใช้

---

[39]กรมศิลปากร, *ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 : จารึกสุโขทัย*, อ้างแล้ว, หน้า 54.

[40]หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิสกุล, *ศิลปะในประเทศไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2518), หน้า 39.

[41]เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

[42]กรมศิลปากร, *ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 : จารึกสุโขทัย*, อ้างแล้ว, หน้า 8.

[43]ภารดี มหาขันธ์, *พื้นฐานอารยธรรมไทย*, อ้างแล้ว, หน้า 176.

แสดงประกอบในงานพิธีและงานนักขัตฤกษ์ต่างๆ มีการร่ายรำระบำประกอบดนตรีในการรื่นเริงด้วย ดังปรากฏข้อความในศิลาจารึกว่า “เมื่อจักเข้ามาเวียงเรียงกัน แต่อรัญญิกพู้นท้าวหัวลาน ดับงดำลอย ด้วยเสียงพาทย์เสียงพิณ เสียงเลื้อน เสียงขับ ใครจักมักเหล้นเหล้น ใครจักมักหัวหัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน” และ “ระบำรำเต้นเหล้นทุกฉัน...ด้วยเสียงสาธุการบูชา อีกด้วยดูรยพาทพิณฆ้องกลอง เสียงดังสีพดังดินจักหล่นอันใส้...”[44]

วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.1893-2310)

กรุงศรีอยุธยาถือว่าเป็นเมืองหลวงและศูนย์กลางอำนาจของอาณาจักรอยุธยา ซึ่งถือกำเนิดขึ้นตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 19 และสามารถดำรงความเป็นศูนย์กลางมาได้กว่า 4 ศตวรรษ เพราะมีปัจจัยทางการเมือง การปกครอง ภูมิศาสตร์ และเศรษฐกิจเป็นเครื่องสนับสนุนทำให้อาณาจักรอยุธยาเจริญมั่งคั่งมีความมั่นคงในทุกด้านถือเป็นยุคทองของประวัติศาสตร์ไทย วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในสมัยอยุธยาอาจมีความคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยสุโขทัยเพราะทั้งสองอาณาจักรมีพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมเดียวกันโดยเฉพาะเป็นสังคมการเกษตร มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก สภาพวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในสมัยอยุธยา สามารถสรุปออกเป็นด้านต่างๆ ได้ดังนี้

1) ด้านเศรษฐกิจ เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ประชาชนส่วนใหญ่ทำการเกษตรโดยเฉพาะการปลูกข้าวถือเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของอยุธยา เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ป่าสัก ลพบุรี และท่าจีนทำให้การเพาะปลูกพืชพรรณธัญญาหารต่างๆ บริบูรณ์พอที่จะเลี้ยงประชากรในอาณาจักรได้อย่างเหลือเฟือ ด้านการผลิตยังคงรูปแบบเดิมในสมัยสุโขทัยคือการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ผลิตเครื่องทองรูปพรรณ การแกะสลักฝังมุก เครื่องจักสาน มีดดาบ เป็นต้น มีการค้าขายกับชาวต่างชาติมากขึ้น เช่น ชาวโปรตุเกส ฮอลันดา ฝรั่งเศส จีน อินเดีย สเปน อังกฤษ เป็นต้น เนื่องจากทำเลที่ตั้งของอาณาจักรอยุธยามีแม่น้ำสายใหญ่ล้อมรอบสามารถเดินเรือออกทะเลได้อย่างสะดวก กรุงศรีอยุธยาจึงเป็นเมืองท่าค้าขายที่มีชื่อเสียงมาก สินค้าที่ส่งออกได้แก่ ปืนใหญ่ น้ำตาล หนังสัตว์ ไม้กฤษณา นอแรด ดีบุก ตะกั่ว งาช้าง ไม้จันทน์ ไม้หอม เป็นต้น[45] มีการจัดตั้งพระคลังสินค้าเพื่อเก็บภาษีอากร เก็บส่วยจากราษฎรและจากการค้าขายต่างประเทศ การค้าขายผูกขาดโดยพระคลังสินค้า

2) ด้านการเมือง การปกครอง อาณาจักรอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองมากมีอาณาเขตกว้างขวางพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ปกครองสูงสุดมีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองดูแลทุกข์สุขของ

---

[44]ธนิต อยู่โพธิ์, *ศิลปะละครรำหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย* (อ้างจากศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1), พิมพ์ในงานฉลองพระชนมายุครบ 5 รอบ ของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร 29 เมษายน 2516, หน้า 7.

[45]ภารดี มหาขันธ์, *พื้นฐานอารยธรรมไทย*, อ้างแล้ว, หน้า 56, 60-61.

ประชาชน พระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพที่ประชาชนต้องเคารพกราบไหว้ ระบบศักดินามีปรากฏชัดในสมัยอยุธยา ความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับประชาชนเริ่มเหินห่าง ประชาชนถูกมองว่าเป็นไพร่เป็นข้าของพระมหากษัตริย์ อำนาจเบ็ดเสร็จทุกอย่างอยู่ที่กษัตริย์ แต่ถึงอย่างไรก็ตามพระมหากษัตริย์ก็ยังปกครองโดยใช้หลักธรรมมิได้ใช้อำนาจตามอำเภอน้ำใจ มีการจัดระบบระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินใหม่โดยตั้งจตุสดมภ์ขึ้นเพื่อดูแลทุกข์สุขของประชาชนได้แก่ กรมเมือง กรมวัง กรมพระคลัง และกรมนา มีการตรากฎหมายและบทลงโทษผู้กระทำผิดโดยให้ศาลของแต่ละกรมทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบ มีการจัดแบ่งหัวเมืองและจัดระบบการบริหารราชการหัวเมืองใหม่เพื่อความคล่องตัว เช่น รวมหัวเมืองชั้นในเข้าเป็นมณฑล หัวเมืองชั้นนอกมักส่งพระราชโอรสออกไปปกครองดูแล เมืองประเทศราชให้ปกครองกันเองแต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาก่อนและทุกปีจะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการให้กับกรุงศรีอยุธยา

3) ด้านศาสนา หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ยังคงได้รับการสืบทอดมาสู่อาณาจักอยุธยาเช่นกัน การพระศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากเช่นกันในอาณาจักรอยุธยา ไพร่ฟ้าประชาชนมีศรัทธามากในพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติตนเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาสร้างพระอารามต่างๆ ทั้งในพระราชวังและตามเมืองต่างๆ ทรงออกผนวชเป็นพระภิกษุ จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุข จัดให้มีการเรียนการสอนและสอบบาลีสนามหลวง ทรงนิพนธ์หนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น มหาชาติคำหลวง (สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงนิพนธ์) เป็นต้น ขณะเดียวกันอยุธยาก็ยังรับเอาความเชื่อของศาสนาพราหมณ์เข้ามาด้วย มีการผสมผสานความเชื่อของพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์เข้าด้วยกันเห็นได้จากพระราชพิธีต่างๆ ที่ปรากฏและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นต้น

4) ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี สังคม สังคมในอยุธยายังคงแบ่งชนชั้นเป็นระบบศักดินาเช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย คือ เจ้านาย ขุนนาง ไพร่ และทาส ในยามศึกสงครามไพร่จะถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารหรือไปรับใช้แรงงานในการพัฒนาบ้านเมือง ยามบ้านเมืองศึกสงบก็จะประกอบสัมมาอาชีพของตนเอง ไพร่ในสมัยอยุธยาต้องสังกัดและอยู่ในการปกครองของนายมูลตามพระราชกำหนดศักดินา เนื่องจากบ้านเมืองยังเกิดศึกสงครามอยู่หลายครั้งจึงมีความจำเป็นต้องใช้กำลังพลในการปกป้องอาณาจักร ด้านศิลปะสมัยอยุธยานั้นเกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา รวมทั้งยังได้รับอิทธิพลมากจากศิลปะที่มีอยู่ก่อนแล้ว เช่น ทวารวดี ลพบุรี สุโขทัยมาดัดแปลงปรับปรุงสร้างเอกลักษณ์ใหม่ให้เข้ากับความนิยมของตนและคนร่วมสมัยจนทำให้เกิดเป็นศิลปะแบบอยุธยาขึ้น เช่น พระปรางค์วัดพุทไธสวรรย์ วัดราชบูรณะ เป็นต้น ในสมัยอยุธยามักนิยมการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภาพพระพุทธรูปประทับนั่งเรียงแถวมีเรือนแก้วและซุ้มไว้ตามโบสถ์ วิหาร และปรางค์ วัฒนธรรมการแต่งกาย ของราษฎร คือผู้ชายนิยมนุ่งผ้าโจงกระเบน ผู้หญิงนุ่งจีบ ห่มแพร ไว้ผมประบ่า

ตอนปลายกรุงศรีอยุธยาบ้านเมืองอยู่ในภาวะสงครามผู้หญิงจะแต่งกายและไว้ผมคล้ายผู้ชายเพื่อความสะดวกในการร่วมป้องกันประเทศและความปลอดภัยของผู้หญิงเอง[46]

5) ด้านดนตรี นาฏศิลป์ สมัยอยุธยาถือว่าเป็นยุครุ่งเรืองด้านดนตรี นาฏศิลป์มีพัฒนาการสร้างสรรค์บทเพลงไทยเดิมและท่ารำการละครมากมาย ที่โดดเด่นคือ การแสดงโขน การแสดงหนังใหญ่ ซึ่งสื่อถึงเรื่องราวความเชื่อตามหลักศาสนาพราหมณ์ ละครนอก ละครใน สื่อถึงเรื่องราวตามวรรณคดีไทย มีการนำดนตรีบรรเลงประโคมในงานพระราชพิธีสำคัญๆ ทั้งงานมงคลและอวมงคล คตินิยมนี้ยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน มีการละเล่นพื้นเมืองที่แสดงถึงวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยอยุธยาที่บ่งบอกถึงความรื่นเริงสนุกสนานยามบ้านเมืองสงบร่มเย็น และแสดงถึงความสามัคคีของคนในสังคมไทย เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงอีแซว เพลงฉ่อย ลำตัด เพลงเรือ เป็นต้น การดนตรีและนาฏศิลป์นี้ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่น่าภาคภูมิใจควรแก่การสืบทอดเอกลักษณ์ความเป็นไทยไว้ ทำให้เห็นถึงอารยธรรมความเจริญทางภูมิปัญญาไทยของบรรพบุรุษที่สั่งสมมาตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์ชาติไทย

วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ.2310-2325)

ภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ให้แก่พม่าในปี พ.ศ.2310 นั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงทำศึกกอบกู้เอกราชจากพม่ากลับคืนมาได้สำเร็จและในปีเดียวกันนั้นได้ทรงสถาปนาเมืองหลวงใหม่ขึ้นบนพื้นที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาในกรุงเทพมหานครและเรียกอาณาจักรใหม่นี้ว่า “ธนบุรี”สภาพวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในสมัยกรุงธนบุรี สามารถสรุปออกเป็นด้านต่างๆ ได้ดังนี้

1) ด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบจากสงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 นั้น ไม่เพียงก่อให้เกิดปัญหาร้ายแรงทางการเมืองแล้ว ปัญหาร้ายแรงทางเศรษฐกิจก็เกิดตามมาทำให้สภาพเศรษฐกิจตกต่ำมาก เป็นยุคข้าวยากหมากแพงเพราะประชาชนไม่ได้ทำไร่ทำนามาเป็นเวลานาน การค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศล้วนหยุดชะงักไปสิ้น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชต้องเผชิญกับภาวะที่ประชาชนอดอยากขาดแคลนอาหารอย่างรุนแรง ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินต้องล้มตายวันละมากๆ เพราะอดอาหาร ข้าวสารอาหารต่างๆ ที่ยังพอมีอยู่ก็มีราคาแพง ดังปรากฏบันทึกของบาทหลวงชาวฝรั่งเศสว่า ในปี พ.ศ.2312 ค่าอาหารในเมืองนี้แพงอย่างที่สุด ข้าวสารขายทะนานละ 2.5 เหรียญ[47] สภาพสงครามทำให้ชายฉกรรจ์ต้องถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารไม่มีเวลาประกอบอาชีพทำไร่ทำนากันเหมือนในยามบ้านเมืองสงบสุข

---

[46]ภารดี มหาขันธ์, *พื้นฐานอารยธรรมไทย*, อ้างแล้ว, หน้า 176.

[47]กรมศิลปากร, *ประชุมพงศาวดารภาคที่ 65-66 เล่ม 40 : จดหมายเหตุรายวันทัพสมัยกรุงธนบุรี,* (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2512), หน้า 39.

2) ด้านการเมือง การปกครอง ระบอบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังคงใช้ในอาณาธนบุรีเหมือนเมื่อครั้งอาณาจักรอยุธยา พระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพที่ทำหน้าที่ปกครองดูแลทุกข์สุขของประชาชน พระองค์มีอำนาจสูงสุดเป็นเจ้าชีวิตของพสกนิกรของพระองค์ มีเจ้านายและขุนนางเป็นผู้ช่วยบริหารจัดการปกครองราษฎร ไพร่และทาส ระบบศักดินายังคงอยู่ราษฎรไพร่ยังคงถูกเกณฑ์ไปใช้แรงงานและร่วมทำศึกสงครามเพื่อปกป้องบ้านเมือง เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงกอบกู้เอกราชคืนมาได้ไม่นานก็เกิดกบฏพระฝางขึ้น พระฝางเป็นพระอยู่ที่สวางคบุรีได้ถือโอกาสที่บ้านเมืองระส่ำระสายช่องสุมผู้คนที่มีศรัทธาเลื่อมใสในศาสนาก่อกบฏตั้งตนเองเป็นเจ้ายกกองทัพซึ่งประกอบไปด้วยแม่ทัพนายกองที่เป็นพระสงฆ์โจมตีเมืองพิษณุโลกฆ่าฟันกวาดต้อนผู้คนทรัพย์สินและอาวุธต่างๆกลับไปสวางคบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ยกทัพไปปราบปรามได้สำเร็จ หลังจากนั้นจึงโปรดเกล้าฯ ให้เรียกประชุมพระสงฆ์ในเขตหัวเมืองเหนือเพื่อพิจารณาโทษพระสงฆ์ที่ก่อกบฏ นี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงตราพระราชกำหนด “กฎหมายพระสงฆ์”ขึ้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของพระสงฆ์ไทย

3) ด้านศาสนา และสังคม สภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยคราวเสียกรุงฯ นั้น เป็นสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด ประชาชนต่างหลบหนีภัยสงครามกระจัดกระจายกันไปตามหัวเมืองอื่นๆ เมื่อสงครามสงบลงจึงค่อยทยอยกันอพยพกลับถิ่นฐานเดิมของตนเพื่อมาบูรณะฟื้นฟูที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินใหม่ กว่าจะกลับคืนสู่สภาพเดิมก็กินเวลาหลายปี ดังนั้นสภาพสังคมจึงยังไม่เป็นกลุ่มก้อนที่มีความเข้มแข็งนัก อีกทั้งจำนวนกำลังพลที่ใช้ฟื้นฟูบ้านเมืองก็ลดน้อยลงเนื่องจากสูญหายและตายในระหว่างสงครามไปก็มาก ในด้านศาสนานั้น พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาหลักที่สืบทอดมาจากกรุงศรีอยุธยา เมื่อบ้านเมืองสงบจากสงครามแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากได้ทรงทำการซ่อมแซมบูรณะฟื้นฟูวัดวาอารามต่างๆ ที่ได้รับความเสียหายเมื่อคราวสงครามและได้ทำการชำระคณะสงฆ์ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยโดยได้ตราพระราชกำหนดขึ้นเรียกว่า “กฎหมายพระสงฆ์” เพื่อควบคุมให้พระสงฆ์ประพฤติตนเรียบร้อยเหมาะสมกับสถานภาพ อีกทั้งพระองค์ยังสนพระทัยในการประพฤติปฏิบัติธรรมด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนในปลายรัชกาลทำให้พระองค์ทรงสติฟั่นเฟือนและถูกสำเร็จโทษในที่สุด

4) ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภายหลังการสถาปนากรุงธนบุรีและพระราชพิธีปราบดาภิเษกของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแล้ว พระองค์ได้ทรงพยายามฟื้นฟูบ้านเมืองให้กลับมาเป็นปึกแผ่นอีกครั้ง ด้านประเพณีวัฒนธรรมได้ทรงฟื้นฟูเช่นกันโดยยึดแบบตามครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาแต่อาจจะไม่เห็นเป็นรูปธรรมเด่นชัดนักเนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงครองราชย์ได้เพียง 15 ปี ก็เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ถึงกระนั้นก็ตาม รูปธรรมที่ปรากฏเด่นชัดต่อมาคือการที่ยังมีการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีกรุงเทพมหานครเป็นราชธานีนั้น ได้สืบทอดผ่านและได้รับอิทธิพลมาจากสมัยกรุงธนบุรีด้วยเช่นกัน

5) ด้านดนตรี นาฏศิลป์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงพยายามเสาะแสวงหาและรวบรวมศิลปิน ตัวละครและนักดนตรีที่กระจัดกระจายอยู่ในที่ต่างๆ ให้เข้ามาในราชธานี เพราะในระหว่างสงครามคราวเสียกรุงฯ นั้น ศิลปิน นักดนตรีและตัวละครได้สูญหาย หลบหนีไปอยู่ตามหัวเมืองกันมาก ทรงฟื้นฟูวัฒนธรรมการแสดงละครและจัดตั้งคณะละครขึ้นใหม่ในปี พ.ศ.2312 ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งที่สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ไว้ว่า “ละครผู้หญิงของเจ้านคร เป็นพวกละครหลวงที่หนีไปจากกรุงเก่า ไปเป็นครูฝึกหัดมาสมทบกับพวกละครที่รวบรวมได้จากที่อื่น จึงหัดละครหลวงขึ้นใหม่ครั้งกรุงธนบุรี และครั้งนั้นก็ถือแบบอย่างครั้งกรุงเก่า...”[48]

วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-2475)

เหตุการณ์บ้านเมืองเข้าสู่สภาวะปกติและมีความมั่นคงมากขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2325 โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์ได้เริ่มส่งเสริมและฟื้นฟูบ้านเมืองในทุกๆ ด้านอย่างจริงจัง มีชาวตะวันตกหลายชาติกลับมาเจริญสัมพันธไมตรีอีกครั้ง มีการค้าขายแลกเปลี่ยนทั้งภายในและภายนอกประเทศ มีการจัดระบบระเบียบของขุนนางข้าราชบริพาร มีการตรากฎหมายออกบังคับใช้ทั่วพระราชอาณาจักร ประเทศเริ่มมีเสถียรภาพอริราชศัตรูไม่มารุกราน สภาพวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-2475) สามารถสรุปออกเป็นด้านต่างๆ ได้ดังนี้

1) ด้านเศรษฐกิจ อาชีพเกษตรกรรมยังเป็นอาชีพหลักของคนไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์อยู่ไม่แตกต่างจากสมัยกรุงศรีอยุธยาเพราะความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ การปลูกข้าวทำไร่ทำสวนขยายตัวมากขึ้นจากเดิม โดยเฉพาะบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำต่างๆ มีการจ้างงานแทนการเกณฑ์พลเมืองไปทำงาน มีการค้าขายแลกเปลี่ยนทำสนธิสัญญากับชาวต่างชาติมากขึ้น เช่น อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ระบบเศรษฐกิจยังเป็นแบบพอเลี้ยงชีพ การอุตสาหกรรมมีโรงงานผลิตน้ำตาล โรงต้มกลั่นสุรา มีการให้สัมปทานทำเหมืองแร่ มีการใช้เรือกำปั่นใบอย่างฝรั่งแทนเรือสำเภาของจีนไปค้าขายยังต่างประเทศ ยกเลิกการค้าผูกขาดของพระคลังสินค้า มีการเก็บภาษีผลผลิต ภาษีศุลกากร ค่าผ่านทาง อากรค่านา ค่าสวนที่เป็นมาตรฐานขึ้น มีการสร้างถนน ขุดคูคลองปรับปรุงระบบชลประทาน เป็นต้น ปี พ.ศ.2403 ผลิตเหรียญกษาปณ์ใช้เป็นครั้งแรก และต่อมาในปี พ.ศ.2445 ได้ตราพระราชบัญญัติธนบัตร ร.ศ.121 และจัดตั้งกรมธนบัตรขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการออกธนบัตรเป็นเงินตราหมุนเวียน[49]

2) ด้านการเมือง การปกครอง อาณาจักรรัตนโกสินทร์ยังคงใช้รูปแบบการเมืองการปกครองยึดหลักจากรุงศรีอยุธยามาคือพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพปกครองบริหารบ้านเมืองมีอำนาจ

---

[48]ธนิต อยู่โพธิ์, *ศิลปะละครรำหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย*, อ้างแล้ว, หน้า 24.

[49]อสัมภินพงศ์ ฉัตราคม, *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย*, อ้างแล้ว, หน้า 10.

สูงสุด พระมหากษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์ได้ฟื้นฟูระบบการปกครองให้เข้มแข็งขึ้นกว่าเดิม พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติตนอยู่ในกรอบทศพิธราชธรรมและหลักจักรวรรดิวัตร ทรงเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนในด้านศีลธรรม ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ทรงแบ่งหน่วยบริหารราชการแผ่นดินออกเป็น 6 หน่วย คือ กลาโหม มหาดไทย เมือง วัง คลัง นา ส่วนหัวเมืองในภูมิภาคให้เสนาบดีเป็นผู้ปกครองดูแล มีการตรากฎหมายที่เรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง” ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงประกาศเลิกทาสในปี พ.ศ.2448 มีการเจริญสัมพันธไมตรีกับชาวต่างชาติอย่างมาก มีการทำสนธิสัญญาต่างๆ มากมาย เช่น สนธิสัญญาเบาว์ริ่งกับอังกฤษ เป็นต้น มีการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาเป็นยุคที่ประเทศไทยมีการพัฒนาไปสู่ความเจริญเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพื่อให้ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในทุกๆ ด้านอย่างมาก บางส่วนนำความเจริญเข้ามาสู่ประเทศไทย เช่น การมีรถไฟ รถยนต์ ไปรษณีย์โทรเลข มีไฟฟ้าใช้ เป็นต้น

3) ด้านศาสนา สังคม สมัยรัตนโกสินทร์นี้บ้านเมืองสงบสุขมีความมั่นคงมากขึ้น ไพร่ฟ้าราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข การเจริญเติบโตของจำนวนประชากรทำให้บ้านเมืองต้องขยายเพิ่มขึ้น ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้จัดให้มีการสังคายนาชำระพระไตรปิฎกขึ้นในปี พ.ศ.2331[50] พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาที่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศศรัทธานับถือและปฏิบัติตามคำสอนอย่างเคร่งครัด เมื่อประเทศเปิดเสรีจึงมีชาวต่างชาติเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้น ศาสนาอื่นๆ จึงมีโอกาสเข้ามาเผยแผ่ในประเทศได้เช่นกัน เช่น ศาสนาคริสต์ อิสสลาม ซิกซ์ เป็นต้น พระมหากษัตริย์ยังคงเป็นองค์ศาสนูปถัมภกอยู่มีการทำนุบำรุงและสร้างวัดวาอารามขึ้นมากมาย ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขฝ่ายสงฆ์เพื่อปกครองดูแลพระสงฆ์ทั่วประเทศ จัดให้มีการเรียนการสอนและการสอบบาลีสนามหลวง จัดระบบการศึกษาให้ประชาชนได้เข้ารับการศึกษาจากเดิมที่เคยศึกษากันในวัดก็เปลี่ยนเป็นโรงเรียน หรือ มหาวิทยาลัย จัดระบบสาธารณสุขสร้างโรงพยาบาลเพื่อดูแลรักษาผู้ป่วยตามแบบตะวันตก เป็นต้น วิถีชีวิตของคนไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในช่วงยุคปรับปรุงตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา

4) ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปกรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นการฟื้นฟูที่ถ่ายแบบศิลปกรรมสมัยอยุธยาโดยตรงเพราะต้องการสร้างขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายที่จะฟื้นอดีตคือกรุงศรีอยุธยาให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้งในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นราชธานีใหม่เพื่อแสดงให้เห็นถึงเกียรติภูมิและความสามารถของชนชาติไทยในการกลับคืนสู่ความเป็นเอกราชและมีความเจริญเช่นแต่ก่อน ด้วยเหตุนี้ศิลปกรรมไทยในสมัยนี้จึงเลียนแบบกรุงศรีอยุธยาทั้งในด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและด้าน

---

[50]ภารดี มหาขันธ์, *พื้นฐานอารยธรรมไทย*, อ้างแล้ว, หน้า 161.

อื่นๆ ศิลปกรรมไทยยุครัตนโกสินทร์เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงแบบจากขนบเดิมเป็นรูปแบบของตนเอง มีความคิดริเริ่มในสิ่งใหม่ๆ ในรูปแบบและวิธีการตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นศิลปะสมัยปัจจุบัน ด้านประเพณีก็เช่นเดียวกันคือยังคงรักษารูปแบบตามแบบของกรุงศรีอยุธยาไว้ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงดำเนินวิถีตามโบราณราชประเพณีครั้งกรุงเก่าๆ ที่ทรงฟื้นฟูขึ้น ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรม พระราชพิธีสิบสองเดือนขึ้นเพื่อใช้เป็นแบบแผนทางประเพณีไทยต่างๆ เพื่อให้คนไทยได้ถือปฏิบัติตามเป็นการอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมของชาติไว้ด้วย เช่น ประเพณีแต่งงาน ประเพณีโกนจุก ประเพณีการบวช ประเพณีการทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาได้แก่ วันวิสาข บูชา วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ทางด้านการแต่งกายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแต่งกายของราษฎรคนไทยให้มีความสมัยใหม่ขึ้นผสมผสานกับแบบการแต่งกายของชาวตะวันตก คือฝ่ายชายมีชุดยูนิฟอร์มเกิดขึ้นแต่ก็มิได้ทิ้งสัญลักษณ์การแต่งกายแบบไทยคือ นุ่งโจงกระเบนใส่เสื้อคอตั้ง ใส่ถุงเท้า รองเท้า ฝ่ายหญิงมีทั้งนุ่งจีบและโจงกระเบน ใส่เสื้อแขนกระบอก หรือห่มแพร

5) ด้านดนตรี นาฏศิลป์ วรรณคดี นอกจากการทำนุบำรุงฟื้นฟูบ้านเมืองต่อจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแล้ว ด้านวรรณคดี ดนตรีและนาฏศิลป์ก็ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์จะต้องฟื้นฟูรักษาไว้เพื่อเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ ทรงพระราชนิพนธ์บทวรรณคดีเองบ้าง เช่น เรื่องรามเกียรติ์ ไว้สำหรับใช้แสดงโขน เรื่องอิเหนา เรื่องดาหลัง เรื่องไชยเชษฐ์ สังข์ทอง ไกรทอง คาวี ไว้สำหรับใช้แสดงละครนอก ละครใน ทรงพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือน นิทราชาคริต เงาะป่า บทพระราชนิพนธ์ไกลบ้าน เป็นต้น อีกทั้งยังโปรดเกล้า ให้ราชบัณฑิตนักปราชญ์ทั้งหลายร่วมกันแต่งวรรณคดีเพิ่มขึ้นหลายเรื่อง เช่น ลิลิตตะเลงพ่าย พระอภัยมณี ราชาธิราช อุณรุท ขุนช้างขุนแผน สุภาษิตสอนหญิง สวัสดิรักษาคำกลอน เป็นต้น ด้านนาฏศิลป์ดนตรียังคงรักษาศิลปะการร่ายรำและการบรรเลงดนตรีเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา มีการจัดตั้งกรมมหรสพ และกองปี่พาทย์หลวง ขึ้นเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงในการสงวนรักษาส่งเสริมดนตรีนาฏศิลป์ไทย มีเพิ่มเติมคือการแสดงหุ่นที่นิยมมากในสมัยรัตนโกสินทร์ ดังปรากฏข้อความเรื่องการแสดงหุ่นไว้ว่า “หุ่นเชิดชักยนต์เหมือนคนฟ้อน กรายกรกรีดหัตถ์ชัดสองไหล่ คนเจรจาว่าเรื่องให้เข้าใจ ตลกไล่เย้าหยอกหลอกล้อ ....”[51] ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวการละครแบบตะวันตกคือละครร้องและละครพูดเป็นที่ต้องพระราชอัธยาศัยและเป็นที่นิยมแก่ประชาชนคนทั่วไป มีการ

[51]จักรพันธ์ โปษยกฤต, *หุ่นไทย ศิลปวัฒนธรรมไทยเล่มที่ 7 : นาฏดุริยางค์ไทยกรุงรัตนโกสินทร์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิฆเณศ, 2525), หน้า 140.

แสดงอย่างแพร่หลายเนื่องจากเป็นการแสดงที่ทันสมัย ผู้ชมสามารถเข้าใจบทบาทการแสดงของตัวละครที่แสดงได้สมจริงเป็นธรรมชาติมากกว่าการแสดงละครแบบโบราณ

วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน (พ.ศ.2475-ปัจจุบัน)

นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เป็นต้นมาระบบโครงสร้างประเทศไทยได้เปลี่ยนไปอย่างมากพร้อมกับกระแสความเจริญของประเทศตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทมากขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อ ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยเปลี่ยนไป ต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลกที่ก้าวไปอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อศึกษาถึงสภาพวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2475-ปัจจุบัน) สามารถสรุปประเด็นออกเป็นด้านต่างๆ ได้ดังนี้

1) ด้านเศรษฐกิจ มีการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นและประกาศใช้ในปี พ.ศ.2505 เพื่อกำหนดทิศทางเป้าหมายในการพัฒนาประเทศให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นโดยมีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งขับเคลื่อน มีการจัดตั้งหน่วยงานรัฐเป็นกระทรวง ทบวง กรมขึ้นเพื่อบริหารจัดการโดยตรง รัฐบาลเปิดกว้างให้นักลงทุนชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนเพื่อสร้างความมั่นคงเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศมากขึ้น ระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้น การเงินการธนาคารและระบบเศรษฐกิจทั้งหมดกลายเป็นตัวชี้วัดความเจริญมั่งคั่งของประเทศ รัฐบาลมีหน้าที่บริหารประเทศให้เจริญมั่งคั่งให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมีสุขมีความปลอดภัยมั่นคงในชีวิต

2) ด้านการเมือง การปกครอง หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใหม่จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้มีการจัดตั้งรัฐบาลเพื่อบริหารประเทศ จัดให้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรขึ้นในระบอบประชาธิปไตยตามแบบประเทศตะวันตก เกิดองค์กรต่างๆ ทางการเมือง เช่น พรรคการเมือง รัฐสภา คณะรัฐมนตรี จัดทำรัฐธรรมนูญขึ้นเป็นกฎหมายหลักของประเทศ มีการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น แต่ละท้องถิ่นมีผู้ปกครอง เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ นายกเทศมนตรี นายกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน แต่ในบางสมัยทหารก็ทำปฏิวัติรัฐประหารเพื่อแย่งชิงอำนาจทางการปกครองจากรัฐบาลทำให้ระบบการเมืองการปกครองต้องสะดุดชะงักเป็นระยะๆ ส่งผลต่อความต่อเนื่องในการพัฒนาประเทศทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

3) ด้านศาสนา สังคม การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยนั้นทำให้ประชาชนมีสิทธิ มีเสียง มีเสรีภาพมากขึ้น ประชาชนสามารถเลือกที่จะปฏิบัติตนและเลือกนับถือศาสนาอะไรก็ได้ แต่ทั้งนี้พุทธศาสนาก็ยังเป็นศาสนาหลักที่ประชาชนส่วนใหญ่ศรัทธาและเคารพนับถืออยู่ สมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขของศาสนจักรซึ่งโปรดเกล้าแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์ มีการจัดตั้งมหาเถระสมาคมขึ้นเพื่อปกครองดูแลพระสงฆ์ทั่วประเทศ มีการออกกฎหมาย ตราพระราช

บัญญัติคณะสงฆ์ขึ้น มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อส่งเสริมให้บรรพชิตได้รับการศึกษา มีการจัดการเรียนการสอนและการสอบทั้งปริยัติธรรมและบาลีขึ้นอย่างเป็นระบบแบบแผน มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังต่างประเทศมากขึ้น มีการประสานความร่วมมือกับองค์กรศาสนาอื่นๆ ทั่วโลก ด้านสังคมไทยนั้นประชาชนคนไทยมีการปรับตัวในการดำเนินชีวิตให้สมัยใหม่ขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกที่ก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ สังคมชนบทที่เป็นสังคมเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงไป ประชาชนตามชนบทอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองใหญ่ๆ มากขึ้นเพื่อประกอบอาชีพ ครอบครัวของคนไทยมีขนาดเล็กลงเป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยว ความสัมพันธ์ของสังคมแบบเครือญาติเปลี่ยนไป การวางแผนครอบครัวและความเจริญทางการแพทย์ทำให้ประชากรวัยเด็กลดลง มีประชากรวัยสูงอายุจำนวนมากขึ้น อัตราผู้รู้หนังสือมีมากขึ้น จำนวนผู้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยและจำนวนมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้น คนไทยนิยมไปเรียนต่อต่างประเทศมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นอย่างมากมายในเมืองใหญ่ ประชาชนแสวงหาความสะดวกสบายมากขึ้นด้วยความเจริญ ก้าวหน้าทางเทคโนโลยี วิถีชีวิตความเป็นอยู่แต่เดิมถูกกลืนด้วยความเจริญทันสมัยของวัฒนธรรมตะวันตก เยาวชนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนาทำให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ มากขึ้น เช่น ปัญหาเด็กเร่ร่อน ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น[52]

4) ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี หลังปี พ.ศ.2475 เป็นต้นมาเป็นช่วงที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปสู่ความเป็นสากลมากขึ้นในทุกๆ ด้าน แม้แต่เรื่องของศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่มีหน่วยงานของรัฐระดับ กระทรวง ทบวง กรม เป็นผู้รับผิดชอบในการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปประเพณีและวัฒนธรรมก็ตาม ก็ไม่อาจต้านกระแสของวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาพร้อมกับความเจริญทางเทคโนโลยีได้ รูปแบบของงานศิลปะ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมเกิดแนวคิดสร้างสรรค์สมัยใหม่ขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องยึดโยงกับขนบโบราณ ศิลปินมีความเป็นอิสระในการถ่ายทอดผลงานมากขึ้น วัฒนธรรมการแต่งกาย ภาษาพูด กิริยามารยาท เอกลักษณ์ความเป็นไทย และประเพณีโบราณบางประเพณีค่อยๆ เลือนหายไปจากสังคมไทย รัฐบาลทุกรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐทุกหน่วยได้ระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อการฟื้นฟูอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีไทยอันเป็นมรดกของชาติให้คงอยู่และสามารถสืบต่อไปยังคนรุ่นหลังโดยการปลูกฝังจิตสำนึกและกระตุ้นความรักชาติให้แก่เยาวชนในทุกระดับเพื่อให้เป็นกำลังในการดำเนินการนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ แต่คงต้องใช้เวลายาวนานในการรอคอยผลสำเร็จซึ่งจะทำให้ประเทศไทยสามารถก้าวไปในอนาคตข้างหน้าได้โดยไม่ทิ้งประวัติศาสตร์ความเป็นชาติไทยไว้ข้างหลัง

---

[52]ศิริพร ดาบเพชร, คมคาย มากบัว และประจักษ์ แป๊ะสกุล, *ประวัติศาสตร์ไทย ม.4-ม.6.,* (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2535), หน้า 45.

5) ด้านดนตรี นาฏศิลป์ วรรณคดี เมื่อวัฒนธรรมตะวันตกและความเจริญเข้ามาสู่วิถีชีวิตคนไทยความเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดขึ้นและส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้านดนตรีนาฏศิลป์ไทยที่อยู่คู่กับวัฒนธรรมไทยมาอย่างยาวนานเกิดการเปลี่ยนแปลงผสมผสานกับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างลงตัว เครื่องดนตรีไทยที่เคยใช้บรรเลงเพลงไทยเดิมมานั้นเปลี่ยนเป็นใช้เครื่องดนตรีฝรั่งบรรเลงเพลงไทยเดิมแทน อรรถรสความไพเราะอีกรูปแบบเกิดขึ้น การแสดงละครแต่โบราณ มีร่ายรำประกอบ มีผู้ขับร้องบทให้ ก็เปลี่ยนเป็นละครพูดซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากละคร Opera ของตะวันตกที่ตัวละครต้องเจรจาเองไม่ต้องร่ายรำ เพียงแต่ใช้อากัปกิริยาเป็นตัวแสดงอารมณ์ มีฉากประกอบการแสดงเพื่อให้เข้ากับบรรยากาศของเรื่องก็เป็นที่นิยมแก่เจ้านายข้าราชบริพารจนถึงไพร่ประชาชน กระแสความเป็นสากลได้รับความนิยมมากขึ้น ด้านวรรณคดีเป็นยุคสมัยที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้นจึงสามารถแสดงออกถึงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ วรรณกรรมยุคนี้จึงเป็นวรรณกรรมที่ไม่ต้องคำนึงถึงโครงสร้างทางฉันทลักษณ์ ผู้เขียนวรรณกรรมสามารถแสดงออกหรือเขียนวรรณกรรมได้โดยไม่ต้องอาศัยรูปแบบโบราณจึงเป็นที่นิยมมากเพราะคนอ่านสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น รู้ถึงความต้องการที่ผู้เขียนต้องการสื่อให้ทราบ วรรณกรรมที่นิยมในยุคนี้ได้แก่ วรรณกรรมในรูปแบบบันเทิงคดี นวนิยาย และเรื่องสั้น อีกทั้งความเจริญทางเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในระบบการศึกษามากขึ้น วรรณกรรมหลายวรรณกรรมจึงเขียนออกมาในรูปแบบออนไลน์ให้ผู้สนใจสามารถเปิดค้นหาอ่านได้ทุกที่ทุกเวลา จึงเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ทำให้โลกทัศน์ของคนไทยเปิดกว้างขึ้น เป็นโลกไร้พรมแดนที่ทุกประเทศต้องปรับตัวเผชิญหน้าเพื่อก้าวไปสู่ความสมัยใหม่มากขึ้น

กล่าวสรุปโดยรวม จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เป็นที่เลื่อมใสเคารพศรัทธาของประชาชนคนไทยมาโดยตลอดแม้บางครั้งบ้านเมืองจะเกิดวิกฤตสงครามความไม่สงบ ประชาราษฎรคนไทยก็ยังยึดมั่นในหลักคำสอนของพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต ทำให้วิถีชีวิตของคนไทยสงบเรียบร้อยร่มเย็นเป็นสังคมที่อบอุ่นครอบครัวมีความสุขอยู่กินอย่างพอเพียง พุทธศาสนาจึงเป็นที่พึ่งทางใจของประชาชนคนไทยทุกคน ในด้านการเมืองการปกครองนั้นเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีอำนาจสูงสุดในการปกครอง พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองบ้านเมือง ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกทำนุบำรุงกิจการของพระศาสนาเสมอมาจนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 จึงเปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ประชาชนมีสิทธิมีเสียงมีความเสมอภาคในการเลือกผู้แทนราษฎรเพื่อจัดตั้งรัฐบาลเข้ามาทำหน้าที่บริหารราชการบ้านเมือง ด้านเศรษฐกิจนั้นประชาชนคนไทยส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรทำนาทำไร่ทำสวนหาเลี้ยงชีพแบบเลี้ยงตัวเองและครอบครัว ถ้ามีผลผลิตเหลือจากการเลี้ยงครอบครัวก็จะนำไปขาย สินค้าที่ผลิตได้ส่วนใหญ่เป็นงานหัตถกรรมข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือนและงานฝีมือปราณีต สังคมของคนไทยเป็นสังคมเครือญาติมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันระหว่าง

ครอบครัว พื้นฐานการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีนั้นยังคงรักษาสืบทอดอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มอาณาจักรสุโขทัยเป็นต้นมา ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ความเชื่อต่างๆ ล้วนหล่อหลอมสู่วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยมาตลอดแล้วถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบันเป็นมรดกที่แสดงเอกลักษณ์ความเป็นคนไทยที่ไม่มีที่ไหนในโลกนี้ ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีกระแสวัฒนธรรมและความเจริญด้านเทคโนโลยีทางตะวันตกเข้ามาผสมผสานในวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยซึ่งยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ก็ตาม กระแสความรักชาติความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ความเป็นไทยคงจะต้องให้คนไทยทุกคนช่วยกันส่งเสริมและรักษาไว้เพื่อในอนาคตจะได้มีบันทึกหน้าประวัติศาสตร์ประเทศไทยแสดงให้คนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจในเกียรติภูมิความเป็นชนชาติไทยที่มีหนึ่งเดียวในโลก

2.3 ความหมายและลักษณะของสังคมไทย

สังคมมิใช่อื่นไกล ก็คือการรวมตัวของปัจเจกชนนั่นเอง คนเรามิใช่อยู่โดดเดี่ยว จะต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่นด้วย เมื่อมีความเกี่ยวข้องกัน สังคมก็เกิดขึ้นและมีความเกี่ยวข้องกันก็จำเป็นต้องมีหลักในการปฏิบัติต่อกัน[53] คนในสังคมเดียวกันมักจะมีภาษา ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่ออย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันมาอยู่รวมกันเป็นสังคมๆ หนึ่ง เช่น สังคมไทยเกิดจากการที่ครอบครัวคนไทยมารวมตัวอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นหมู่คณะมีขนาดใหญ่บ้างเล็กบ้าง มีเอกลักษณ์ความเป็นไทยเหมือนกัน มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือการอยู่ร่วมกันด้วยความสุขสงบร่มเย็น

2.3.1 ความหมายของสังคมไทย

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของสังคมไทยไว้ดังนี้

สังคมไทย คือ สังคมของชุมชนชาวไทยส่วนใหญ่มีเชื้อชาติไทย สัญชาติไทย นับถือศาสนาพุทธ และมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง อย่างไรก็ดีความเป็นวิถีชีวิตของคนไทยไม่ได้ดูจาก การแต่งกาย คำพูด การไหว้ หรือ การกราบเท่านั้น แต่วิถีชีวิตของคนไทยเป็นการนำเอาสิ่งเหล่านั้นมาผสมกลมกลืนความเป็นไทยอย่างเป็นเนื้อเดียวกันเข้าไปในชีวิตรวมทั้งกระบวนการขัดกเกลาทางสังคม (Socialization) สืบสานและอนุรักษ์ประเพณีของดีๆ ไว้และพร้อมที่จะแสดงความเป็นไทยออกมาทุกอิริยาบถ และพร้อมที่จะทำในสิ่งดีเหล่านั้นตลอดเวลา ตั้งแต่ในจิตใจ การกระทำ การแสดงออก และการร่วมกันจัดกิจกรรมสืบสานในเทศกาลวันสำคัญต่างๆ สืบทอดไปสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน[54]

สังคมไทย คือ กลุ่มคนที่ตั้งหลักแหล่งอาศัยทำมาหากินร่วมกันในดินแดนหรืออาณาเขตประเทศไทยเป็นระยะเวลายาวนาน มีความผูกพัน มีวัฒนธรรมหรือระเบียบแผนการดำเนินชีวิต

---

[53]ฟื้น ดอกบัว, *ปวงปรัชญาจีน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2555), หน้า 72.

[54]เยาวลักษณ์ กะรัสนันทน์, *ชีวิตและวัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พัฒนาวิชาการ จำกัด, 2535), หน้า 21.

รูปแบบเดียวกัน เช่น ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความคิด ความเชื่อ พฤติกรรม ลักษณะนิสัยประจำชาติ เป็นต้น ทำให้สามารถรู้ได้ว่าเป็นคนไทย แสดงถึงเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากชาติอื่นอย่างชัดเจน[55]

สรุป สังคมไทย หมายถึง กลุ่มของมนุษย์ที่มารวมตัวกันในดินแดนหรืออาณาเขตที่เรียกว่าประเทศไทย แล้วช่วยกันสร้างอาชีพ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความคิด ความเชื่อ พฤติกรรม ลักษณะนิสัยประจำชาติด้วยกันสืบทอดไปจนรุ่นลูกรุ่นหลาน

2.3.2 ลักษณะของสังคมไทย

คนไทยเป็นชนชาติที่มีนิสัยรักสงบ ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ยึดและปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต มีศรัทธาอย่างมั่นคงในพระพุทธศาสนา เป็นสังคมเดี่ยวคืออยู่อาศัยกันเป็นครอบครัวขนาดเล็กซึ่งในแต่ละสังคมทุกครอบครัวต่างมีความสัมพันธ์กันฉันญาติมิตร นับเป็นอัตลักษณ์เฉพาะที่ทำให้ประเทศไทยมีความโดดเด่นเป็นที่สนใจแก่ชาวต่างชาติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ลักษณะของสังคมไทยโดยทั่วไป มีลักษณะดังนี้

1) สังคมไทยเป็นสังคมเกษตร เพราะมีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ เอื้ออำนวยในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

2) สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ ให้รู้รักสามัคคีทำให้สังคมไทยเป็นปึกแผ่นมั่นคง

3) สังคมไทยมีลักษณะเป็นสังคมระบบเจ้าขุนมูลนาย เพราะเป็นค่านิยมที่ได้รับการถ่ายทอดกันมานาน มีการแบ่งชนชั้นโดยยึดฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นหลัก

4) สังคมไทยเป็นสังคมที่รวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางโดยกรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางของประเทศ ส่งผลกิจกรรมสำคัญต่างๆ อยู่ในเมืองหลวงของประเทศ

5) สังคมไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ การปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาทำให้คนไทยมีปรัชญาในการดำรงชีวิตที่สงบสุข เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อในกฎแห่งกรรม เป็นต้น

6) สังคมไทยเป็นสังคมชาวบ้าน มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดอันเป็นที่สำคัญของชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในชนบทมีอาชีพเกี่ยวกับการเกษตร มีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี ทำให้คนไทยมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเป็นส่วนตัว นับถือกันเหมือนญาติและยังยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย ยกย่องเคารพผู้อาวุโส

---

[55]วันเพ็ญ สุจิปุตโต, *ชีวิตและวัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด, 2546), หน้า 35.

7) สังคมไทยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจโดยอิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติที่สังคมไทยพร้อมรับมาโดยปราศจากการกลั่นกรอง อีกทั้งปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยี ตลอดจนความเจริญทางด้านคมนาคมและสื่อสารมวลชนทำให้อิทธิพลวัฒนธรรมต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาสู่สังคมไทยได้ง่ายและรวดเร็วมากขึ้น[56]

2.3.3 โครงสร้างของสังคมไทย[57]

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีอัตลักษณ์ของความเป็นชนชาติไทยที่แสดงถึงความมีอิสรภาพ มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน เป็นเอกราช มีภาษาและวัฒนธรรมที่โดดเด่นกว่าชาติอื่น อีกทั้งยังตั้งอยู่ในตำแหน่งทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่ราบลุ่มเหมาะกับการเพาะปลูกเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีการปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักมาช้านาน ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ประชากรในสังคมไทยขณะนั้นยังมีไม่มากนักจึงทำให้มีโอกาสเลือกตั้งถิ่นฐานตามบริเวณต่างๆ ได้ตามชอบใจ ทำให้เกิดชุมชนขนาดเล็กๆ กระจายกันอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มแต่ละแห่ง จะมีการติดต่อกันทางเศรษฐกิจ และสังคม อีกทั้งดินแดนประเทศไทยยังตั้งอยู่ท่ามกลางการคมนาคม ทั้งทางบก และทางทะเลจึงทำให้ประเทศไทยนั้นกลายเป็นสังคมเปิดที่มีการเคลื่อนไหวไปมาของผู้คนจากภายนอกตลอดเวลา ทำให้มีผู้คนเคลื่อนย้ายเข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐานอยู่ตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์ที่ยาวนานจนถึงปัจจุบัน พร้อมกันนั้นก็มีการติดต่อแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมจากภายนอกอีกด้วย

สังคมมนุษย์ในดินแดนประเทศไทย มีการติดต่อแลกเปลี่ยนอารยธรรม และวัฒนธรรมกับภายนอกมาช้านานกว่า 2,000 ปี จนเกิดเป็นบ้าน เป็นเมือง เป็นรัฐ และอาณาจักร จนในที่สุดก็เป็นประเทศชาติอย่างที่เห็นในปัจจุบันนี้ พัฒนาการทางสังคมดังกล่าวนี้ทำให้สังคมไทย มี 2 ระดับคือ สังคมเมือง และสังคมชาวนา หรืออีกนัยหนึ่งคือสังคมบ้าน กับสังคมเมืองนั่นเอง สังคมทั้ง 2 ระดับนี้มีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่พึ่งพากันอย่างแยกไม่ออก สังคมบ้านมีหมู่บ้านเป็นหน่วยทางสังคมที่อาศัยทั้งพื้นที่และความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นสิ่งที่สร้างให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคม ประกอบด้วยครัวเรือนหลายกลุ่มมาอยู่รวมกันในที่แห่งเดียวกัน ส่วนใหญ่ครัวเรือนแต่ละกลุ่ม มีความสัมพันธ์กันเป็นเครือญาติเดียวกัน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติของคนไทยจึงมีลักษณะไม่แน่นอนตายตัวมีความยืดหยุ่นอย่างมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ความมั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในสังคมบ้านหรือสังคมชาวนา จึงขึ้นอยู่กับการอยู่ร่วมกันในชุมชนหมู่บ้านเดียวกัน ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านนั้น ก็มีกลุ่มคนที่

---

[56]เยาวลักษณ์ กะรัสนันทน์, *ชีวิตและวัฒนธรรมไทย*, อ้างแล้ว, หน้า 21.

[57]มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ*, (กรุงเทพมหานคร : บจก. อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2535), หน้า 125-131.

ต่างตระกูล ต่างครอบครัวมาอยู่รวมกัน จำเป็นที่จะต้องมีการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงจะอยู่ร่วมกันได้ สิ่งที่เป็นจุดรวมในการสร้างความสำนึกร่วมกันก็คือ พื้นที่ซึ่งทุกคนได้สร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยรวมกันเป็นหมู่บ้าน ชุมชนหมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีทั้งโครงสร้างทางกายภาพ และโครงสร้างทางสังคม โครงสร้างทางกายภาพสามารถเห็นได้จากการแบ่งพื้นที่ของชุมชนออกเป็นพื้นที่ทำนา หรือทำการเพาะปลูก พื้นที่ในหมู่บ้านที่นอกจากจะเป็นที่ตั้งบ้านเรือนแล้วยังมีพื้นที่สำหรับส่วนรวมที่มีการสร้างวัด สร้างโรงเรียน สร้างป่าช้า และบริเวณที่กำหนดให้เป็นย่านตลาดที่แลกเปลี่ยน และซื้อขายสินค้ากัน ในขณะที่โครงสร้างทางสังคมนั้นคือการกำหนดให้มีบุคคลที่ทำหน้าที่ต่างๆ เพื่อการอยู่ร่วมกันขึ้น ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน พระสงฆ์ สามเณร ครู พ่อค้า แม่ค้า สัปเหร่อ เป็นต้น ในบรรดาบุคคลประเภทต่างๆ เหล่านี้ ผู้ที่มีตำแหน่งบทบาทและมีฐานะเป็นผู้นำของชุมชนก็คือ ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ และครู แม้ว่าในสังคมหมู่บ้านจะประกอบด้วยบุคคลประเภทต่างๆ ที่จะต้องสังสรรค์กันเพื่อให้ทุกคนในชุมชนอยู่รวมกันได้ก็ตาม ความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลเหล่านี้มีลักษณะที่เป็นอย่างพี่น้อง โดยอาศัยความอาวุโส ในเรื่องอายุเป็นพื้นฐานที่สำคัญ จึงเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ภายในชุมชน ไม่มีลักษณะโดดเด่นไปจากกัน ทำนองตรงข้ามกลับมีลักษณะคล้ายคลึงกันจนเป็นความเสมอภาคไป ความแตกต่างในเรื่องฐานะความร่ำรวยที่อาจเห็นได้จากการมีเรือนหรือยุ้งข้าวที่ใหญ่โตกว่ากันก็ดี หรือจากการมีเงินทองมากกว่ากันก็ดีไม่ได้ทำให้คนเหล่านี้แยกออกไปมีรูปแบบในชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันที่ผิดแผกไปจากผู้อื่น เมื่อไม่มีความแตกต่างเช่นนี้เกิดขึ้น ความเป็นชนชั้นทางสังคมก็ไม่ปรากฏในสังคมชาวบ้านแต่อย่างใด

เมืองในสมัยก่อนนั้นเป็นเพียงหมู่บ้านหนึ่งที่มีขนาดใหญ่กว่าหมู่บ้านอื่นที่สำคัญก็คือ เป็นชุมชนที่ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นเจ้าเมือง หรือผู้ปกครองท้องถิ่นตั้งบ้านเรือนอยู่ จวนเจ้าเมืองเป็นทั้งที่อยู่อาศัยและที่ทำงานเกี่ยวกับการบริหาร และการปกครอง จวนเจ้าเมืองจึงเป็นสิ่งที่แสดงความสำคัญของชุมชน มีการสร้างวัดหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางทางประเพณีพิธีกรรมของท้องถิ่นด้วย ซึ่งเท่ากับเพิ่มบทบาทของเมือง ให้มีหน้าที่ทั้งในการเป็นศูนย์กลางการปกครอง และวัฒนธรรมในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้แล้วเมืองยังประกอบด้วยคณะบุคคลที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการปกครอง โดยมีเจ้าเมืองเป็นหัวหน้า คณะผู้ปกครองประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านที่เป็นหัวหน้าชุมชนหมู่บ้านแต่ละแห่งรวมอยู่ด้วย ผู้ที่จะเป็นเจ้าเมืองได้นั้น ต้องมีการแต่งตั้งจากศูนย์การปกครองที่ส่วนกลาง โดยปกติเมืองเล็กๆ ก็อาจแต่งตั้งผู้ที่เป็นผู้นำในท้องถิ่นให้เป็นเจ้าเมือง แต่ถ้าหากเป็นเมืองใหญ่ในระดับนคร ก็อาจแต่งตั้งขุนนางข้าราชการจากส่วนกลางมาปกครองก็ได้

ความแตกต่างที่สำคัญระหว่างเมืองเล็กกับเมืองใหญ่ก็คือ เมืองใหญ่มักมีสภาพและฐานะเป็นสังคมเมือง (urban society) ในขณะที่เมืองเล็กยังอยู่ในลักษณะที่เป็นสังคมหมู่บ้าน การมีย่านตลาดอันเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ที่เป็นทั้งที่อยู่อาศัย และค้าขายภายในบริเวณเมือง ทำให้มีผู้คนหลากหลายมาอยู่รวมกันเกิดมีลักษณะที่เป็นชนชั้นขึ้น ได้แก่ ชนชั้นปกครอง เช่น พวกเจ้านาย ขุน

นางที่มียศถาบรรดาศักดิ์ ชนชั้นกลาง เช่น พวก พ่อค้า ข้าราชการ และชนชั้นสามัญ เช่น ชาวนา ชาวไร่ และผู้มีอาชีพเป็นกรรมกรรับจ้างทั่วไป

เมืองศูนย์กลางทางการคมนาคม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปกครองของประเทศ มีสิ่งที่ทำให้โดดเด่น และแตกต่างจากบรรดาเมืองใหญ่ๆ ทั้งหลายก็คือ เป็นสถานที่ที่ประทับของพระมหากษัตริย์ มีพระบรมมหาราชวังเป็นศูนย์กลางที่สำคัญ และเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นนครหลวง สังคมเมืองหลวงจึงเป็นสังคมที่มีความซับซ้อน และหลากหลายในเรื่องชนชั้น ระดับสูงที่สุดก็คือ พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์ ที่นับเนื่องเป็นชนชั้นเจ้านาย รองลงมาก็คือ บรรดาขุนนาง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งปัจจุบันรวมไปถึงบรรดาพ่อค้าคหบดีที่มั่งคั่งด้วย ต่ำลงมาได้แก่ ชนชั้นกลางที่มีพ่อค้า ข้าราชการ และผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ จากนั้นก็มาถึงชนชั้นกรรมกรที่เป็นผู้ใช้แรงงาน จนถึงคนยากจนที่หาเช้ากินค่ำต่างๆ[58]กล่าวโดยสรุปโครงสร้างของสังคมเมืองและสังคมบ้านหรือสังคมชาวนาสามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

ตารางที่ 2.3 เปรียบเทียบแสดงโครงสร้างของสังคมเมืองกับสังคมบ้าน[59]

โครงสร้างสังคมเมือง	โครงสร้างสังคมบ้านหรือสังคมชาวนา
1. คนในสังคมเมืองมีลักษณะเป็นกลุ่มคนขนาดใหญ่และมีความสัมพันธ์กันแบบหลวมๆ หรือทุติยภูมิ	1. คนในสังคมบ้านหรือสังคมชาวนามีลักษณะเป็นกลุ่มคนขนาดเล็ก มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น หรือปฐมภูมิ
2. บรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตจะยึดมั่นในกฎระเบียบข้อบังคับ กฎหมายเป็นสำคัญ	2. บรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตจะยึดมั่นในจารีตประเพณี วิถีประชา และกฎหมายเป็นลำดับ
3. มีค่านิยมเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและยุคสมัยจะเห็นได้ชัดเจนในปัจจุบันเป็นสังคมที่นิยมวัตถุ	3. มีค่านิยมยึดมั่นอยู่กับประเพณี วัฒนธรรม สำหรับในกลุ่มวัยรุ่นอาจมีการเลียนแบบสังคมเมืองบ้าง
4. สถานภาพของคนเมือง จะได้มาด้วยความสามารถมากกว่าสถานภาพโดยกำเนิด	4. สถานภาพของคนชนบทจะได้มาโดยการเกิดที่ติดตัวมามากกว่าด้วยความสามารถ
5. บทบาทของคนเมืองจะเป็นบทบาทเฉพาะตัวคือขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถ และโอกาส	5. บทบาทของคนชนบท ผู้อาวุโส หรือผู้นำจะได้รับความเชื่อและศรัทธา มีบทบาทสูงสามารถ

[58]มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ*, อ้างแล้ว, หน้า 125-131.

[59]ภาธิดา สมิง, *ชีวิตและวัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็ม เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, 2546), หน้า 15-16.

โครงสร้างสังคมเมือง	โครงสร้างสังคมบ้านหรือสังคมชาวนา
ในการเข้าสู่ความเป็นผู้นำในบทบาทนั้น เช่น อธิบดี, ส.ส., ส.ว. เป็นต้น	ชี้นำสังคมได้ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ภูมิปัญญาท้องถิ่น
6. สถาบันทางสังคม จะมีความหลากหลาย	6. สถาบันทางสังคมจะเกิดขึ้นและคงอยู่ตามจารีตและประเพณี เช่น วัด ครอบครัว ฯลฯ
7. การจัดระเบียบทางสังคมจะมีระบบที่ชัดเจน แต่ด้วยความที่มีสมาชิกมาก จึงยุ่งยากและสับสน หน่วยงานที่มีหน้าที่ต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างเข้มงวด เช่น การห้ามเยาวชนอายุไม่เกิน 18 ปี เข้าสถานบันเทิง	7. การจัดระเบียบสังคมจะเป็นไปอย่างไม่มีระบบและง่ายกว่าสังคมเมือง
8. การขัดเกลาทางสังคม ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญในการขัดเกลาทางสังคมเพราะสังคมเมืองมีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ครอบครัวต้องช่วยในการหล่อหลอมและขัดเกลา	8. การขัดเกลาทางสังคม คนในสังคมชนบทจะเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้อาวุโส มีความเชื่อ และค่านิยม ความเชื่อทางศาสนาในเรื่องกฎแห่งกรรม มีส่วนช่วยในการขัดเกลาทางสังคมได้เป็นอย่างดี
9. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเพราะสังคมไทยได้เข้าสู่ยุคการสื่อสารที่ไร้พรมแดน มีการติดต่อสื่อสารที่ทันสมัย มีเครื่องใช้และมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย มีระบบ Internet ที่สามารถติดต่อได้ทั่วโลก ดังนั้นความเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา	9. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชนบทมีการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับสังคมเมืองเพราะการสื่อสารที่ไร้พรมแดน ทั้งสื่อสารมวลชน วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญคือเงินในการจัดซื้อจัดหาเครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ มาอำนวยความสะดวกเป็นสำคัญและสาเหตุอื่นอาจมาจากการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองโดยตำบลได้รับการยกฐานะเป็นนิติบุคคลที่เรียกว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ทำให้ชนบทเริ่มมีความเจริญ อีกทั้งนโบบายของรัฐบาลในการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แลกเปลี่ยนสินค้ากันในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

ปัจจุบันความแตกต่างระหว่างสังคมเมืองกับสังคมบ้านหรือสังคมชาวนาได้ค่อยๆ ลดลง สังคมบ้านเริ่มมีความคล้ายคลึงกับสังคมเมืองมากขึ้น เนื่องมาจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึง ฉบับที่ 9 และกระแสโลกาภิวัตน์ได้ทำให้ความเจริญ

แบบเมืองแผ่ขยายเข้าไปสู่ชนบทมากขึ้น เช่น ถนนหนทาง น้ำประปา การสื่อสารโดยเฉพาะโทรทัศน์ วิทยุ Internet ทำให้ผู้คนรับรู้ข่าวสารต่างๆ พร้อมกันไม่ว่าชนบทหรือในเมือง อีกทั้งยังมีการกระจายอำนาจการปกครองให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง มีการขยายและปฏิรูปการศึกษาโดยจัดตั้งวิทยาเขตต่างๆ มากมาย สิ่งเหล่านี้ทำให้ลักษณะความเป็นอยู่ของคนในชนบทเปลี่ยนแปลงไปด้วย มนุษย์จึงต้องปรับตัวตามกระแสความเจริญนั้นๆ เพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา[60]

สรุป โครงสร้างของสังคมไทยมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชนต่างๆ ในประเทศไทยโดยพฤติกรรม ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ ช่วยส่งเสริมให้เกิดความมั่นคง ความเป็นปึกแผ่น และสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศ โครงสร้างของสังคมไทยมี 2 ระดับคือ สังคมบ้านหรือสังคมชาวนา และสังคมเมือง

สังคมบ้านหรือสังคมชาวนา เป็นสังคมชนบทที่อาศัยอยู่นอกเขตเมืองมีประชากรอาศัยอยู่มากบนอาณาเขตที่กว้างขวางแต่อยู่กันอย่างไม่แออัด ครอบครัวมีขนาดใหญ่อยู่รวมกันแบบเครือญาติ อาศัยแรงงานซึ่งกันและกัน สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ให้ความเคารพผู้อาวุโสกว่า รักใคร่สนิทสนม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมประเพณีต่างๆ เป็นศูนย์รวมทำให้เกิดความสามัคคีปรองดองกัน คนในสังคมส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกรใช้ชีวิตอยู่อย่างสมถะพอเพียงสมกับฐานะความเป็นอยู่

สังคมเมือง เป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่เนื่องจากมีประชากรจำนวนมากเข้ามาอยู่อาศัยรวมกันในเมืองใหญ่ๆ จึงเป็นสังคมที่อยู่อาศัยกันอย่างแออัดท่ามกลางความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ประชากรส่วนใหญ่เป็นหนุ่มสาววัยทำงาน มีการศึกษาดีทำงานในบริษัทห้างร้านหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว ครอบครัวมีขนาดเล็ก มีความตื่นตัวในเรื่องสิทธิผลประโยชน์และเสรีภาพมาก ความสนใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมต่างๆ มีความใกล้ชิดน้อยกว่าคนในสังคมบ้านหรือสังคมชาวนา

2.4 การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยได้ก้าวผ่านช่วงเวลาแห่งความท้าทายในอดีตมาแล้ว มีการส่งต่อสืบเนื่องความเปลี่ยนแปลงนั้นจากอดีตสู่ปัจจุบันซึ่งปรากฏเห็นเด่นชัดเรื่อยมา คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึงอยู่ตลอดเวลาในสภาวะโลกปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ มนุษย์ซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมต้องคอยปรับตัวให้พร้อมกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดเป็นรูปแบบการใช้ชีวิตหนึ่งของคนในสังคมเมือง ในขณะที่คนในสังคมชนบทหรือชาวนามีวิถีการดำเนินชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ไม่ต้องเร่งรีบแก่งแย่งแข่งขันกับใคร

---

[60]ภาธิดา สมิง, *ชีวิตและวัฒนธรรมไทย*, อ้างแล้ว, หน้า17.

ยังคงใช้ชีวิตไปตามกรอบของจารีตประเพณีและหลักคำสอนของศาสนา สังคมไทยเป็นสังคมที่เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมและก้าวสู่สังคมสารสนเทศ หรือสังคมของข้อมูลข่าวสาร ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมาก ส่งผลต่อแนวโน้มในการดำเนินชีวิตอย่างยิ่งในอนาคตที่ต้องเผชิญกับปัญหาของการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะขอกล่าวเป็นช่วงๆ ดังนี้

2.4.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในอดีต

สังคมไทยในอดีตนั้นเป็นสังคมการเกษตรที่มีวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เลี้ยงชีวิตด้วยความพอเพียงตามฐานะ ยึดโยงมีศรัทธาในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของจารีตประเพณี ความเจริญทางด้านวัตถุและเทคโนโลยียังเข้าไม่ถึง คนในสังคมจึงอยู่กันอย่างสงบสุขด้วยความเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์กันฉันญาติมิตร ดังนั้นความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทางสังคมจึงยังไม่ปรากฏเด่นชัด จวบจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีการปรากฏการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยอย่างเด่นชัดซึ่งมีปัจจัยใหญ่ๆ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ 2 ประการ คือ[61]

1. ปัจจัยภายใน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยานั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงของความเจริญและความเสื่อมสลับกันไปเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงถึงระดับโครงสร้างหรือระดับพื้นฐานจึงยังไม่สามารถเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อโครงสร้างทางสังคมในสมัยต่อมา การเปลี่ยนแปลงที่เด่นชัดเริ่มมีในสมัยรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่มีผลต่อโครงสร้างและการพัฒนาสังคมไทยอย่างมากดังนี้

ระบบมูลนาย ไพร่ ระบบนี้มีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระบบมูลนาย ไพร่นี้มีวัตถุประสงค์ที่จะควบคุมและเกณฑ์คนไปรับใช้ประเทศในยามศึกสงคราม เมื่อยามศึกสงบก็นำไปใช้เป็นแรงงาน คนงานหรือไพร่นี้อยู่ในการปกครองของขุนนางระดับสูง รัฐหรือผู้ปกครองรัฐรวมถึงพระมหากษัตริย์ไม่อำนาจในการเรียกเกณฑ์ไพร่เหล่านี้ได้โดยตรง ขุนนางระดับสูงจึงให้ความคุ้มครองดูแลและป้องกันไพร่เหล่านี้ไม่ให้อยู่ในอำนาจของรัฐ ด้วยเหตุนี้จึงเกิดระบบอุปถัมภ์ขึ้นโดยที่มูลนายจะให้ความช่วยเหลือไพร่ให้พ้นจากการเกณฑ์ทหาร ไพร่จึงต้องตอบแทนรับใช้มูลนายเพื่อทดแทนคุณ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐหมายถึงพระมหากษัตริย์กับขุนนางขึ้น ตามธรรมดาแล้วพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์สมบูรณาญาสิทธิราชย์มีพระราชอำนาจเด็ดขาดในการปกครองบ้านเมือง แต่โดยความเป็นจริงแล้วพระราชอำนาจต่างๆ ได้กระจายไปอยู่กับมูลนายระดับต่างๆ แล้วพระมหากษัตริย์จึงไม่มีอำนาจที่จะบังคับบัญชาได้อย่างสมบูรณ์

---

[61]พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธุ์), “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน”, อ้างแล้ว, หน้า 90.

ผู้นำที่มีความคิดริเริ่มเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมไทยนั้นปรากฏเด่นชัดในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเป็นยุคสมัยที่มีการติดต่อเชื่อมสัมพันธไมตรีกับต่างชาติโดยเฉพาะชาวตะวันตกมากขึ้น มีการทำสนธิสัญญาแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน อีกทั้งพระองค์ยังได้ทรงเสด็จประพาสยุโรปถึง 2 ครั้งในปี พ.ศ.2440 และ ปี พ.ศ.2450 ทำให้ทรงได้เห็นและรับทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของประเทศในยุโรปแล้วทรงนำเอาวิทยาการความเจริญนั้นมาพัฒนาประเทศเพื่อให้ทัดเทียมนานาอารยประเทศ ทำให้ชาวตะวันตกเห็นว่าดินแดนประเทศไทยเป็นดินแดนศิวิไลซ์ไม่ใช่ดินแดนป่าเถื่อนไร้อารยธรรมดังที่ชาวตะวันตกได้ออกล่าอาณานิคมในทวีเอเชียในสมัยนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงยกเลิกระบบทาส ไพร่ ระบบมูลนาย พร้อมทั้งทรงนำความเจริญทางวิทยาการด้านต่างๆ เข้ามาในประเทศเพื่อพัฒนาประเทศสู่ความเจริญอย่างนานาอารยประเทศหลายอย่าง เช่น รถไฟ รถยนต์ ไปรษณีย์ การประปา ระบบสาธารณสุขสมัยใหม่ ระบบไฟฟ้า ฯลฯ ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตในโครงสร้างสังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัดขึ้น นับเป็นอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงเป็นผู้นำที่คิดริเริ่มให้มีการเปลี่ยนแปลงขึ้น

2. ปัจจัยภายนอก อิทธิพลความเจริญและอารยธรรมของชาติตะวันตกส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยโดยเฉพาะในช่วงรัชสมัยของรัชกาลที่ 4 และ ที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของประเทศตะวันตกมี 2 ประการคือ การปฏิวัติอุตสาหกรรม และ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย การปฏิวัติอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในช่วงเวลาตั้งแต่ ค.ศ. 1760 ถึง ค.ศ. 1850 เมื่อการเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตรกรรม การผลิต การทำเหมืองแร่ การคมนาคมขนส่งและเทคโนโลยี ส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในขณะนั้น การปฏิวัติเริ่มต้นในสหราชอาณาจักร จากนั้นจึงแพร่ขยายไปยังยุโรปตะวันตก อเมริกาเหนือ ญี่ปุ่น จนขยายไปทั่วทั้งโลกในเวลาต่อมา การปฏิวัติอุตสาหกรรมถือเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์โลกโดยการปฏิวัติอุตสาหกรรมนี้ทำให้เกิดลัทธิจักรวรรดินิยมล่าอาณานิคมขึ้น มีหลายประเทศตกอยู่ภายใต้ลัทธิล่าอาณานิคม ทำให้ประเทศไทยซึ่งอยู่ในช่วงรัชสมัยของรัชกาลที่ 4 และ ที่ 5 ต้องระมัดระวังลัทธิดังกล่าว พระองค์จึงได้ทรงดำเนินการปรับปรุงระบอบการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ พร้อมทั้งพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคงเจริญทัดเทียมนานาอารยประเทศในตะวันตก ขณะเดียวกันก็ต้องเปิดประเทศรับอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาเพื่อให้เกิดการยอมรับ ซึ่งถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะทันสมัยครั้งใหญ่ในสังคมไทย

การเสด็จประพาสยุโรปเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีสานสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับนานาอารยประเทศตะวันตกนั้น ผลพลอยได้คือการที่ได้ทรงส่งพระราชโอรสและขุนนางระดับสูงไปศึกษาเรียนต่อในสาขาวิชาต่างๆ ยังประเทศตะวันตกนั้นได้ก่อให้เกิดคุณูปการต่อระบบการบริหารประเทศ

สมัยใหม่มีการจัดตั้งกระทรวงขึ้นหลายกระทรวงมีข้าราชการไทยทำหน้าที่ดูแลประชาชนในด้านต่างๆ กรุงเทพมหานครถือว่าเป็นจุดศูนย์กลางของการปกครองและเป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมชาวตะวันตกที่ได้แพร่กระจายวัฒนธรรมต่างๆ ไปสู่เมืองต่างๆ จากเมืองต่างๆ ไปสู่ชนบททั่วพระราชอาณาจักร จึงถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในยุคนั้น[62]

2.4.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในปัจจุบันนั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในอดีตที่มีมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในหลายด้านหลายอย่าง เช่น การยกเลิกระบบทาส ไพร่ ระบบมูลนาย การรับเอาความรู้อารยธรรมและสิ่งอำนวยความสะดวกทางตะวันตกเข้ามาพัฒนาประเทศหลังมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมเกิดขึ้น การเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศสู่ระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น ล้วนเป็นปัจจัยจากอดีตที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบันทั้งในสังคมเมืองและสังคมบ้านหรือสังคมชาวนาในหลายๆ ด้าน ดังนี้

1. การเมืองการปกครอง สังคมไทยหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ.2475 เป็นต้นมานั้น ประชาชนเริ่มมีบทบาทในการเมืองการปกครองมากขึ้น เป็นยุคที่ประชาธิปไตยเบ่งบาน นักการเมืองมีการซื้อเสียงขายสิทธิ์กันมากขึ้น ชาวบ้านมีการขายเสียง ในขณะเดียวกันประชาชนก็เริ่มให้ความสนใจทางการเมืองมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองบ่อยครั้งตามมาด้วยความขัดแย้งทางการเมืองจนเกิดการรัฐประหารขึ้น กองทัพเข้ามามีบทบาททางการเมืองการปกครองมากขึ้น ประชาชนมีการชุมนุมเรียกร้องสิทธิของตนเองมากขึ้นนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงให้เกิดรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน เป็นจุดเริ่มของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การบริหารบ้านเมืองไม่ต้องกระจุกตัวอยู่แต่ที่ส่วนกลาง มีการปฏิรูปปรับบทบาทข้าราชการ มีพระราชบัญญัติปฏิรูปการศึกษา พระราชบัญญัติการประกันสุขภาพที่สอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง

2. เศรษฐกิจ กระแสวัตถุนิยมมีผลต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของสังคมไทยอย่างมากในการผลักดันให้การพัฒนาประเทศเข้าสู่ระบบทุนนิยม ที่การวัดเปรียบเทียบความเจริญมั่งคั่งของประเทศโดยพิจารณาจากเงินตราทรัพย์สินความร่ำรวยของประชากรในประเทศ ทุกสิ่งทุกอย่างต้องแลกมาด้วยเงินตราส่งผลให้คนในสังคมไทยต้องขวนขวายดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด สังคมเกิดการแก่งแย่งแข่งขันขึ้น มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัย เครื่องผ่อนแรง และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เข้า

---

[62]รศ.ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, *สังคมไทย : ลักษณะการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552), หน้า 34-35.

มาใช้เพื่อตอบสนองความสุขสบายในยุควัตถุนิยม ความมีน้ำใจและคุณค่าทางจิตใจถูกตีค่าด้วยเงินตราในระบบทุนนิยม

3. ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การสานความสัมพันธ์กันระหว่างประเทศในเชิงธุรกิจและนโยบายนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ประเทศไทยต้องยอมรับเอากระแสวัฒนธรรมของตะวันตกเข้ามาพร้อมกับการพัฒนาประเทศ วัฒนธรรมตะวันตกจำนวนมากจึงหลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทยประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมไทยมากขึ้น มีการรับเอาวัฒนธรรมต่างๆ เข้ามาโดยไม่มีการปรับแต่งให้เข้ากับวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมและแนวคิดของตะวันตกเข้ามาแทนที่แนวคิดความเชื่อเดิมๆ ของคนไทยส่งผลให้เกิดการเสื่อมสูญของวัฒนธรรมไทยดั่งเดิม อัตลักษณ์ความเป็นไทย กิริยามารยาท ความเชื่อต่างๆ ค่อยๆ เลือนหายไปจากสังคมไทย เยาวชนรุ่นใหม่เริ่มไม่ใส่ใจต่อขนบธรรมเนียมความเชื่อที่มีมาแต่เดิม แต่กลับบริโภคค่านิยมความเชื่อและวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้นจนลืมอัตลักษณ์ความเป็นไทยไป นับเป็นผลเสียอย่างร้ายแรงต่อความมั่นคงของชนชาติไทย อย่างไรก็ตามก็ยังมีหน่วยงานของรัฐที่ตระหนักถึงภัยอันนี้ได้ดำเนินการปลุกเร้าและสร้างกระแสความรักชาติ รักความเป็นไทย รักประเพณีวัฒนธรรมไทยอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะในสถานศึกษาที่จัดให้มีการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมที่ธำรงรักษาประเพณีวัฒนธรรมไทยเพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้ภาคภูมิใจในมรดกของชาติไทยและร่วมกันรักษามรดกนี้ไว้คู่กับความเป็นชาติไทยต่อไป

4. ศาสนา สังคม ศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาหลักในสังคมไทยเริ่มเสื่อมถอยลง วัดซึ่งเคยเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจเริ่มเสื่อมคุณค่าลง ประชาชนเริ่มมองหาที่พึ่งอื่นที่สามารถตอบสนองความต้องการที่ปรารถนาของตนเองได้ เกิดศรัทธาความเชื่อใหม่ๆ ที่ไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนเดิมของพระพุทธศาสนามากขึ้น พระภิกษุสงฆ์ในศาสนามีการปฏิบัติที่หย่อนยานต่อพระธรรมวินัย ประชาชนถูกมอมเมาด้วยสื่อเทคโนโลยีมากขึ้นทำให้หลงเชื่อสิ่งต่างๆ ที่สื่อนำเสนอได้ง่ายโดยขาดวิจารณญาณ คนในสังคมไทยไม่น้อมนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตทำให้คนในสังคมมีพฤติกรรมที่ผิดศีลธรรมมากขึ้น ปัญหาความขัดแย้งทั้งในและนอกศาสนามีมากขึ้นเกิดจากการปฏิบัติที่ต่างกันทำให้ศรัทธาความเชื่อของคนในสังคมเริ่มไม่มั่นคง สภาพสังคมทั่วไป การพัฒนาประเทศสู่ความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองนั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมบ้านหรือสังคมชาวนาไปสู่สังคมเมืองมากขึ้น ผู้คนเริ่มนิยมใช้ระบบเงินกู้การเข้าสู่ระบบเงินแบบนี้ ทำให้ชาวบ้านมีหนี้สินเพิ่มพูนมากขึ้น ประชาชนจากชนบทอพยพเข้ามาหางานทำในเมือง และอุตสาหกรรมได้ขยายตัวมากขึ้น ทำให้ครอบครัวเริ่มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวที่เคยใกล้ชิดเป็นแบบเครือญาติเริ่มเหินห่างมากขึ้น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่พึ่งพาอาศัยกันเลือนหายไปจากคนในสังคม ครอบครัวขาดความอบอุ่นสมาชิกในครอบครัวต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มีการแบ่งชั้นทางสังคมอย่างเห็น

ได้ชัด ผู้คนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม การบริโภคแบบตะวันตกและกระแสเทคโนโลยีได้ส่งผลต่อคุณธรรมและจริยธรรมของคนไทย[63]การศึกษาได้เปลี่ยนจากเดิมที่เคยศึกษากันในวัดมาเป็นศึกษาในสถานศึกษาที่มีการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่กำหนดขึ้น การปฏิรูประบบการศึกษาใหม่ทำให้ประชาชนในประเทศมีความรู้มีการศึกษาดีขึ้นทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาประเทศ โดยทั้งนี้รัฐได้จัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนที่ครอบคลุมทั่วประเทศเพื่อให้โอกาสแก่ประชาชนมีสิทธิได้รับการศึกษาเท่าเทียมกันทุกภูมิภาค โดยให้ถือว่าการศึกษาขั้นพื้นฐานคือ ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น(ป.1 - ม.3) เป็นการศึกษาภาคบังคับตามกฎหมาย สิ่งแวดล้อม การอพยพของคนในสังคมชนบทเข้าสู่สังคมเมือง ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ภาคอุตสาหกรรมที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายมากขึ้น ป่าไม้กลายเป็นสินค้าส่งออกสู่ต่างประเทศทำให้ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายและมีการใช้อย่างสิ้นเปลืองเพื่อรองรับภาคอุตสาหกรรม เกิดมลพิษทางอากาศ ปัญหาน้ำเน่าเสียโดยเฉพาะในเขตเมือง เกิดการแก่งแย่งทรัพยากรธรรมชาติอย่างรุนแรงโดยมีการเมืองเข้ามาเป็นตัวผลักดัน จากสถานการณ์สิ่งแวดล้อมดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาด้านสุขอนามัยของคนในสังคมเมืองที่ต้องอาศัยอยู่ในท่ามกลางมลพิษต่างๆ ซึ่งก่อให้เกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

5. ดนตรี นาฏศิลป์ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้มีการปรับตัวพัฒนาโครงสร้างสังคมใหม่ โดยนำเอาความเจริญทั้งทางวัตถุและวัฒนธรรมจากตะวันตกเข้ามาเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าทันสมัยให้ทัดเทียมนานาอารยประเทศ ความเจริญสมัยใหม่ได้แทรกซึมเข้าไปในทุกพื้นที่ของประเทศ ประชาชนคนไทยยินดีและยอมรับพร้อมทั้งบริโภคความเจริญนั้นจนกลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย ดังนั้นดนตรี นาฏศิลป์สมัยใหม่ซึ่งเป็นวัฒนธรรมตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพลง Pop Rock Hiphob และการเต้น Rap จากตะวันตกเข้ามาแทนที่การฟังเพลงไทยเดิม และการรำที่อ่อนช้อยเชื่องช้า เยาวชนไทยรุ่นใหม่จำนวนมากห่างเหินจากรากเง้าอัตลักษณ์ความเป็นไทย ความนิยมบริโภคดนตรีนาฏศิลป์ไทยแทบเลือนหายไปจากสังคมไทย ยิ่งนับวันรอเวลาแห่งการสูญสิ้นถูกกลืนกินโดยความสมัยใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์

2.4.3 ปรากฏการณ์ความเชื่อของคนไทยในปัจจุบัน

สังคมไทยในปัจจุบันเป็นสังคมแห่งความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อความสะดวกสบายรวดเร็วและคล่องตัวไม่ว่าจะเป็นในที่อยู่อาศัย ในหน้าที่การงาน ธุรกรรมต่างๆ ตลอดจนในระบบการศึกษาที่มุ่งพัฒนาศักยภาพ

---

[63]ภาธิดา สมิง, *ชีวิตและวัฒนธรรมไทย*, อ้างแล้ว, หน้า18.

ของผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้เป็นการพัฒนาที่ต่อเนื่องมาจากอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคต เป็นการพลวัตรตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่มิอาจหลีกเลี่ยงได้ ท่ามกลางการพัฒนาสังคมไทยสู่ความเจริญดังกล่าวในปัจจุบัน

ความเจริญทางเทคโนโลยีในยุคปัจจุบันได้ทำให้คนในสังคมบริโภคเทคโนโลยีความเจริญเพื่อความสะดวกสบายและเพื่อตอบสนองความสุขมากขึ้นจนหลงลืมละเลยคุณธรรมจริยธรรมลง โดยเฉพาะคนไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของประเทศ คนไทยมักดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเสมอมา เมื่อกระแสความเจริญเข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตประจำวันย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่คนไทยจะไหลไปตามกระแสความเจริญนั้น ดังนั้นคนไทยในสังคมปัจจุบันให้ความสนใจต่อหลักคำสอนของพุทธศาสนาน้อยลง ตรงข้ามที่ความเจริญด้านวัตถุมีมากขึ้น เป็นสังคมวัตถุนิยมที่ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถตอบสนองความต้องการของตนได้ ความห่างเหินจากหลักคำสอนของพุทธศาสนาทำให้คติความเชื่อหลายอย่างลดและสูญหายไปส่วนคติความเชื่อที่เหลือก็ผิดเพี้ยนไปจากหลักเดิมมากจนบางครั้งไม่หลงเหลือร่องรอยดั่งเดิมเอาไว้เลย และยังมีการนำความเชื่อใหม่ๆ เข้ามาผสมผสานกับวิถีชีวิตดั่งเดิมมากขึ้น กลายเป็นวิถีชีวิตใหม่ที่ขัดแย้งกับหลักคำสอนพระพุทธศาสนาเดิม ฉะนั้นเราจึงพบเห็นปรากฏการณ์ความศรัทธาของคนไทยที่ออกนอกเขตพุทธศาสนาจนกลายเป็นพุทธศาสนาแบบผสมผสานในรูปแบบต่างๆ ในสังคมปัจจุบันมากขึ้น[64]การเปลี่ยนแปลงทางสังคมถือเป็นสาเหตุหลักต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างศาสนาที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์ศรัทธาของคนไทยที่เหินห่างออกนอกเขตแดนพระพุทธศาสนาโดยมีตัวแปรสำคัญ 2 ตัวแปร คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ศาสนสถาน หลักคำสอน พระสงฆ์ และ ปัจจัยยภายนอก ได้แก่ โครงสร้างทางสังคม ศาสนิกชน ซึ่งถือเป็นตัวแปรสำคัญที่สุดกล่าวคือเมื่อสังคม สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงมนุษย์ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมก็ถูกเปลี่ยนตามบริบทของสังคมด้วย จึงทำให้มนุษย์ต้องดิ้นรนแสวงหาความมั่งคงปลอดภัยและสมหวัง อิทธิพลความเชื่อต่างๆ จึงเป็นเสมือนทางออกที่ตอบสนองความกลัวของมนุษย์ได้ ดังมีปรากฏการณ์ที่สามารถพบเห็นได้อยู่เสมอและมีบทบาทต่อวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมไทยอย่างมากคือปรากฏการณ์ศรัทธาความเชื่อของคนไทยในสังคมปัจจุบัน ซึ่งพอสรุปเรียบเรียงได้ดังนี้[65]

1. ความศรัทธาตามคำล่ำลือ ศรัทธาความเชื่อที่เกิดจากคำล่ำลือเป็นคำบอกเล่าจากปากต่อปากแล้วแพร่ขยายออกไปเป็นวงกว้างอย่างรวดเร็วนั้น ส่วนมากจะหาต้นตอแหล่งกำเนิดข่าวที่แท้จริง

---

[64]บุญลือ วันทายนต์, *สังคมวิทยาศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2555), หน้า 308.

[65]ธาราทิพย์ ต้นชมภู, “วิเคราะห์ปรากฏการณ์ความศรัทธาของคนไทยตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2563, หน้า 42.

ไม่ค่อยชัดเจนเนื่องจากล่ำลือกันมาจากหลายปากหลายช่วงโดยมากมักจะเป็นความเชื่อพื้นบ้านที่ไม่คำนึงถึงเหตุผล ส่วนใหญ่จะเป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับการรักษาโรคที่มีวิธีการรักษาแปลกๆ บางครั้งใช้ตัวยารักษาโรคด้วยสิ่งปฏิกูล หรือตัวยาสมุนไพรที่ไม่เป็นมาตรฐาน เป็นต้น มักจะพบเห็นข่าวเรื่องราวเหล่านี้ได้จากสื่อต่างๆ บ่อยครั้งเมื่อเกิดเรื่องราวขึ้น บางครั้งถึงขั้นทำให้ผู้คนเสียชีวิตก็มี เรื่องราวคำล่ำลือเรื่องความเชื่อนี้มักเกิดขึ้นในชนบทที่ห่างไกลขาดความรู้ทางวิชาการ ความเจริญทางการแพทย์และวิทยาการสมัยใหม่เข้าไม่ถึง ทำให้คนเหล่านั้นต้องพึงพาการรักษาจากคำล่ำลือแทนการไปพบแพทย์ตามโรงพยาบาล ตัวอย่างเช่น เมื่อประมาณกลางเดือนมิถุนายน 2565 ที่ผ่านมาปรากฏข่าวบนหน้าสื่อถึงเรื่องราวของ “พระบิดา” ชายชราที่ถูกขนานนามว่าพระบิดา อาศัยอยู่ที่ จ.ชัยภูมิ ผู้ทำหน้าที่รักษาโรคให้แก่ผู้ป่วยที่มาหาด้วยการรักษาโรคที่พิสดาร คือ ให้ดื่มน้ำปัสสาวะ กินอุจจาระ กินเสมหะ รวมถึงคราบไคลจากร่างกาย อ้างว่าเป็นยารักษาโรค พบศพผู้เสียชีวิต 11 ศพ จากการรักษาด้วยวิธีนี้แต่อ้างว่าผู้ตายกำลังรอขึ้นสวรรค์อยู่[66]เป็นต้น หรือข่าวเรื่องราวของน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ผุดขึ้นมาที่ จ.เชียงราย เมื่อราวเดือน มิถุนายน 2562 โดยมีชาวบ้านบางรายอ้างว่าได้นำน้ำศักดิ์สิทธิ์นี้ไปดื่มกินใช้รักษาโรคปวดเมื่อยตามข้อ ปวดขา ชาตามแขนขา รักษาโรคตามัวพล่าได้ สามารถใช้รักษาโรคทั้งภายนอกและภายในให้หายได้ตามคำอธิษฐานขอ จากนั้นก็มีผู้คนหลั่งไหลมาเข้าคิวขอน้ำศักดิ์สิทธิ์ไปใช้รักษาโรคกันอย่างแน่นขนัดทุกวัน เป็นต้น จะเห็นได้ว่านี้เป็นศรัทธาความเชื่อที่เกิดจากคำล่ำลือบอกต่อกันจากปากต่อปากโดยอาศัยศรัทธาความเชื่อเป็นสำคัญไม่ว่าสิ่งนั้นจะดลบันดาลให้เป็นจริงหรือไม่ก็ตาม ถือเป็นวิจารณญาณส่วนบุคคลที่ปรากฏให้เห็นเสมอในสังคมไทย

2. ความศรัทธาตามคำโฆษณา ศรัทธาความเชื่อจากคำโฆษณานี้เป็นศรัทธาที่เกิดจากการเชิญชวน ชักชวน โน้มน้าวให้คล้อยตามต่อปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งซึ่งได้รับความสนใจจากกระแสสังคมเป็นอย่างมาก โดยผู้เสพสื่อโฆษณานั้นมีความชื่นชมนิยมในปรากฏการณ์นั้นอยู่เดิมแล้ว เมื่อมีโฆษณาเชิญชวนโน้มน้าวก็เกิดความชื่นชมมั่นใจยิ่งขึ้นกลายเป็นความเชื่อศรัทธาในสิ่งนั้นๆ ตามที่สื่อโฆษณานำเสนอ เช่น การประชาสัมพันธ์งานบั้งไฟพญานาค 15 ค่ำ เดือน 11 มหัศจรรย์ลุ่มน้ำโขง ที่ประชาสัมพันธ์ถึงความอัศจรรย์ลี้ลับเหนือธรรมชาติ ที่พญานาคถวายบั้งไฟเป็นพุทธบูชากลางลำน้ำโขง โดยใช้สื่อโฆษณาในการปลุกกระแสความเชื่อเป็นตัวชี้นำทำให้คนไทยที่ชื่นชอบเรื่องลี้ลับอัศจรรย์ปรารถนาที่จะมาร่วมงานจนกลายเป็นประเพณีโด่งดังที่มีชื่อเสียงและปฏิบัติสืบๆ ต่อกันมา หรือ การประชาสัมพันธ์เรื่องถ้ำนาคาที่ต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติภูลังกา

[66]ไทยรัฐออนไลน์ สกู๊ปไทยรัฐ>The issue, กินฉี่รักษาโรคได้จริงหรือ ลัทธิเพี้ยน “พระบิดา”, วันที่ 12 พ.ค.2565, สืบค้นเมื่อ 11 ก.ย. 2565. เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/scoop/theissue/2390830.

อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ[67] โดยมีเรื่องเล่าตำนานความเชื่อที่นำไปผูกโยงกับศรัทธาความเชื่อเรื่องพญานาคที่ถูกคำสาปกลายเป็นหินที่ถ้ำนาคา โดยบริเวณดังกล่าวมีหินลักษณะคล้ายกับตัวและหัวงูยักษ์ มีเกล็ดที่เห็นได้เด่นชัดเป็นที่น่าอัศจรรย์ คนโบราณเล่าขานต่อกันว่า อาจจะเป็นงูยักษ์ตายแล้วกลายเป็นหิน เมื่อหลายร้อยล้านปีมาแล้ว งูยักษ์พอตายลงยังไม่เน่าเปื่อยก็โดนทับถมด้วยดินหินมานับล้านปีจนแร่ธาตุจับเกาะในตัวงูกลายเป็นหิน พอนานเข้าน้ำได้เซาะดินลงมาเผยซากงูหินให้คนเห็น และมีตำนานเล่าเรื่องของ "อือลือราชา" ราชาผู้ถูกสาปให้เป็นนาค ทำให้เมืองล่มสลายกลายเป็นบึงโขงหลง องค์อือลือจะพ้นคำสาปก็ต่อเมื่อบังเกิดเมืองขึ้นใหม่ จากการโฆษณาประชาสัมพันธ์นี้ทำให้คนไทยจากทุกสารทิศเดินทางมาเยี่ยมชมกันไม่ได้ขาดสายต่างมาสักการะกราบไหว้ขอพรต่างๆ นานาโดยมีความเชื่อว่าจะช่วยเสริมบารมีโชคลาภ และเป็นสิริมงคลต่อชีวิต เป็นต้น

3. ความศรัทธาเพราะความศักดิ์สิทธิ์ ศรัทธาความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้เป็นศรัทธาความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เชื่อในอำนาจลี้ลับปาฏิหาริย์เหนือธรรมชาติที่จะสามารถช่วยคุ้มครอง ป้องกัน หรือดลบันดาลในสิ่งที่ตนเองปรารถนา เป็นความเชื่อส่วนบุคคลที่ไม่อาจพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคล ความเชื่อเรื่องเวทย์มนต์คาถา เครื่องรางของขลัง ด้วยศรัทธาความเชื่อที่ว่าวัตถุมงคลเหล่านี้มีความศักดิ์สิทธิ์สามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ให้กับผู้ที่ครอบครองได้ ทำให้เกิดเมตตามหานิยม แคล้วคลาด อยู่ยงคงกระพัน และสามารถดลบันดาลให้ตนเองสมหวังในสิ่งที่ปรารถนา มีโชคลาภทรัพย์สินเงินทองไหลมาเทมาทำให้ร่ำรวย ดังปรากฏข่าวในสื่อต่างๆ เช่น การไปสักการะไอ้ไข่ วัดเจดีย์ จ.นครศรีธรรมราช เพื่อแสวงหาความหวังโชคลาภ ความมั่งคั่ง เป็นกระแสความนิยมที่หลายคนประจักษ์ถึงความศักดิ์สิทธิ์จากการขอพรกับไอ้ไข่จนสำเร็จผลตามคำอธิษฐาน มีผู้มาเยี่ยมชมสักการะไอ้ไข่เฉลี่ยวันละประมาณ 8,000 คน เป็นรายงานข่าวจาก National Geographic เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2564 กระแสศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของไอ้ไข่ยังคงต่อเนื่องมาเรื่อยๆ นับวันจะมีผู้คนไปสักการะเพิ่มขึ้นอยู่เสมอและยังเป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้ในปัจจุบัน หรือข่าวการหลั่งไหลของคนไทยไปกราบไหว้บูชาพญานาคที่ คำชะโนด อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี เรื่องราวของวังนาคินทร์คำชะโนด หรือ ป่าคำชะโนด กลายเป็นข่าวคราวโด่งดังขึ้นมาในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2543 เมื่อปรากฏว่ามีกลุ่มบุคคลที่อ้างว่าสามารถบันทึกวิดีโอภาพของเปรตและรุกขเทวดาได้ที่ป่าแห่งนี้ ก่อนที่ความจะแตกว่าเป็นเรื่องหลอกลวง แต่ในความจริงของชาวบ้านในพื้นที่ยังคงเคารพและนับถืออยู่เช่นเดิมแต่ยังไม่แพร่หลายเหมือนปัจจุบันนี้ เรื่องราวความลี้ลับในป่าคำชะโนดก็กลายเป็นที่รับรู้และสนใจของคนในสังคมทั่วไป จนหนึ่งในเรื่องเล่าเกี่ยวกับอาถรรพ์ของสถานที่แห่งนี้ได้กลายเป็น

[67]ประชาชาติธุรกิจออนไลน์ ธุรกิจท่องเที่ยว, ถ้ำนาคา : ความศักดิ์สิทธิ์ วิธีเดินทาง ข้อห้าม รวมเรื่องควรรู้, วันที่ 7 ก.พ. 2565, สืบค้นเมื่อ 11 ก.ย.2565. เข้าถึงได้จาก https://www.prachachat.net/tourism /news-859381.

ภาพยนตร์ในปี พ.ศ.2550 เรื่อง ผีจ้างหนัง นำแสดงโดย อชิตะ ปราโมช ณ อยุธยา และภัครมัย โปรตระนันท และยังมีรายการต่างๆ มาทำสกูปที่นี่บ่อยๆ จึงทำให้โด่งดังไปทั่วประเทศ ด้วยเรื่องเล่าตำนานพญานาค ซึ่งตามตำนานเชื่อกันว่า พญาศรีสุทโธนาค ผู้ขุดแม่น้ำโขงใช้ป่าคำชะโนด เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างเมืองบาดาล และโลกมนุษย์ พญานาคนั้นท่านเป็นผู้ที่สามารถเข้าถึงทรัพย์ในดินและสินในน้ำ เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้มีผู้คนเดินทางไปกราบไหว้สักการะและขอหวยกับจ้าวปู่ศรีสุทโธเป็นจำนวนมากและมีผู้ประสบผลสำเร็จได้โชคได้ลาภไปมากมายหลายคน เรียกได้ว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ จนกลายเป็นกระแสในหมู่คนเล่นหวย และนักเสี่ยงโชคที่ไปกราบไหว้ทำให้มีผู้คนไปกราบไหว้อย่างล้นหลามในทุกวัน[68]

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมถือเป็นสาเหตุหลักต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างศาสนาที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์ความเชื่อของคนไทยในปัจจุบันที่เหินห่างจากพระพุทธศาสนาโดยมีผลกระทบต่อศาสนสถาน หลักคำสอน พระสงฆ์ และศาสนิกชน ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดกล่าวคือเมื่อสังคม สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง มนุษย์ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมก็ถูกเปลี่ยนตามบริบทของสังคมด้วย จึงทำให้มนุษย์ต้องดิ้นรนแสวงหาความมั่งคงปลอดภัยและสมหวัง อิทธิพลความเชื่อต่างๆ จึงเป็นเสมือนทางออกที่ตอบสนองความกลัวของมนุษย์ได้ดังปรากฏการณ์ความเชื่อของคนไทย

สรุป ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยมีการส่งต่อสืบเนื่องความเปลี่ยนแปลงนั้นจากอดีตสู่ปัจจุบันซึ่งปรากฏเห็นเด่นชัดเรื่อยมา คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึงอยู่ตลอดเวลาในสภาวะโลกปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ มนุษย์ซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมต้องคอยปรับตัวให้พร้อมกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน สังคมไทยเป็นสังคมที่เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมและก้าวสู่สังคมสารสนเทศ หรือสังคมของข้อมูลข่าวสาร ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมาก ส่งผลต่อแนวโน้มในการดำเนินชีวิตอย่างยิ่งในอนาคตที่ต้องเผชิญกับปัญหาของการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในอดีตที่กำลังเผชิญกับคลื่นอารยธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาสู่ประเทศไทย การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยที่เห็นเด่นชัดเริ่มจากสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่ทรงมีพระอัจฉริยภาพ มีวิสัยทัศน์ในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมไทยสู่ความเป็นสากลมากขึ้นจนเป็นที่ยอมรับของนานาอารยประเทศทำให้ประเทศไทยขณะนั้นพัฒนาขึ้นในด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วมีความเจริญใหม่เข้ามาทำให้การดำเนินชีวิต

[68]ฐิติพงศ์ อมรไตรลักษณ์, คำชะโนด, มกราคม 2565, สืบค้นเมื่อ 14 สิงหาคม 2565. เข้าถึงได้จาก <https://t-udoncarrent.com/khamchanod/.

ของคนในสังคมไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เช่น การมีรถไฟ รถยนต์ น้ำประปา ไปรษณีย์โทรเลข ไฟฟ้า ฯลฯ ให้ประชาชนได้ใช้ เป็นต้น

2.5 ผลกระทบของการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน

ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์สิ่งต่างๆ มากมาย เพื่ออำนวยความสะดวกสบายให้แก่ตนเองในการดำเนินชีวิตประจำวัน ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในโลกปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็ว ความเจริญก้าวหน้าได้แพร่กระจายจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบทหรือสังคมชาวนา ผลกระทบแนวโน้มที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมในมิติต่างๆ ดังนี้[69]

1. ค่านิยมเรื่องวัตถุนิยม การแสวงหาอำนาจและการแข่งขันจะสูงขึ้นในสังคม ศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมจะลดน้อยลง คนในสังคมเหินห่างจากศาสนาการดำเนินชีวิตไม่ยึดโยงกับหลักคำสอนของศาสนา การติดต่อสัมพันธ์กันจะคำนึงถึงการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันมากกว่าความผูกพันทางจิตใจ

2. โครงสร้างสังคมจะเปลี่ยนแปลงจากสังคมบ้านหรือสังคมชาวนาไปสู่สังคมเมืองมากขึ้น

3. โครงสร้างของสถาบันครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ความสัมพันธ์ในครอบครัวเปลี่ยนไปเมื่อแรงงานถูกเคลื่อนย้ายไปสู่โรงงานอุตสาหกรรม คนในครอบครัวไม่ได้อยู่ร่วมกัน ผู้ใหญ่ต้องไปทำงาน เด็กถูกส่งเข้าโรงเรียน ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ครอบครัวมีขนาดเล็กลงเหลือเพียงพ่อแม่ลูก ไม่มีญาติผู้ใหญ่ คนในครอบครัวไม่มีเวลาให้กัน ความอบอุ่นและเป็นปึกแผ่นของสมาชิกในครอบครัวพ่อแม่ลูกจะแยกสลายและเกิดปัญหาทางสังคมตามมา

4. สังคมไทยต้องพึ่งพิงเทคโนโลยีที่ทันสมัย และรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของคนไทย

5. แรงงานภาคเกษตรจะหลั่งไหลเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น สังคมเกษตรจะลดน้อยลง และการประกอบอาชีพปลูกพืชผลทางการเกษตรของเกษตรกรจะมุ่งผลิตเพื่อป้อนตลาดเป็นสำคัญ

6. ความไม่เท่าเทียมภายในสังคมมีมากขึ้น ทั้งทางด้านฐานะ การศึกษา การประกอบอาชีพ และโอกาสทางการเมือง เช่น คนร่ำรวยมีเงินมีพรรคพวกมากจะเข้าไปมีบทบาททางการเมืองมากกว่าคนจนเพื่อสร้างฐานอำนาจทางสังคมและฐานอำนาจทางธุรกิจ

7. คนไทยเกิดความตื่นตัวในเรื่องสิทธิเสรีภาพมากขึ้น และเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น เนื่องจากอิทธิพลของสื่อ และปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเองในสังคมสมัยใหม่

---

[69]พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธุ์), “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน”, อ้างแล้ว, หน้า 93.

8. การขยายตัวของเมือง ทำให้เกิดปัญหาการถูกบีบบังคับกดดันให้ย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมตามมาด้วยปัญหาการปรับตัวในถิ่นที่อยู่ใหม่และอื่นๆ

9. สถาบันการศึกษาจะผลิตคนเพื่อป้อนเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น

วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันได้สร้างผลกระทบให้แก่สังคมอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพราะคนไทยมีความเชื่อ แนวคิด ทัศนคติ ค่านิยมที่แตกต่างกัน การดำเนินชีวิตที่อยู่บนความเชื่อ แนวคิด ทัศนคติและค่านิยมที่ผิดๆ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมและเป็นภัยต่อตนเองและคนรอบข้างได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าวเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อไปดังนี้

1. ปัญหาการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน เช่น

1) ค่านิยมแบบวัตถุนิยมที่รุนแรงมากขึ้น ทำให้คนแสวงหามาซึ่งเงินและอำนาจเพื่อให้ตนได้มาซึ่งวัตถุที่ต้องการ

2) ค่านิยมเกี่ยวกับการนับถือศาสนา พื้นฐานโดยรวมแล้วคนไทยในอดีตมีความใกล้ชิดผูกพันธ์กับพระพุทธศาสนามาก มักเข้าวัดไปทำบุญ ฟังธรรมแล้วนำคำสอนของพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต มักกลัวบาปกรรม พระสงฆ์สามเณรจะเคร่งครัดในพระธรรมวินัย แต่ในปัจจุบันนี้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก คนรุ่นใหม่จะไม่ค่อยสนใจศึกษาถึงหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามีชาวพุทธบางส่วนนอกจากไม่รักษาศีลปฏิบัติธรรมแล้ว ยังมองผู้รักษาศีลปฏิบัติธรรมว่าเป็นพวกงมงายไม่ทันสมัย

3) ค่านิยมเกี่ยวกับความดี ความชั่ว เช่น การทุจริตคอรัปชั่นในสมัยก่อนถือว่าเป็นสิ่งที่เลวร้ายน่ารังเกียจไม่ควรทำ ในสังคมไทยปัจจุบันที่คนไทยต้องต่อสู่ดิ้นรนเพื่อเลี้ยงชีพและเลี้ยงครอบครัวทำให้ไม่แยกแยะอะไรถูกผิด ดีชั่ว อะไรที่ทำให้ตนเองสามารถดำรงใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างสุขสบายแล้วสามารถกระทำได้ทุกอย่างไม่ว่าจะขัดศีลธรรมหรือไม่ ตรงกันข้ามมีบางคนที่ประพฤติสุจริตกลับกลายเป็นที่น่ารังเกียจของสังคมบางแห่ง เนื่องจากไปขัดขวางผลประโยชน์ที่มิชอบของผู้อื่นเป็นต้น

2. ปัญหาความยากจน เป็นปัญหาที่ทำให้คนไทยไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้และต้องละทิ้งถิ่นที่อยู่อาศัยของตนโดยเฉพาะคนไทยในชนบทที่เป็นคนกลุ่มใหญ่ของสังคม ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุต่างๆ เช่น ราคาพืชผลในตลาดตกต่ำทำให้เกษตรกรผู้ผลิตขาดทุน จนมีหนี้สินต้องจำนองที่ดินเพื่อนำเงินมาลงทุนใหม่ซึ่งในที่สุดแล้วก็ไม่สามารถถ่ายถอนที่ดินคืนได้ หรือบางกรณีเกิดปัญหาจากความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลทำให้พืชผลเสียหาย ผลผลิตได้ต่ำทำให้รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายที่ลงทุน เป็นต้น ปัญหาความยากจนนี้นอกจากจะทำให้คนชนบทละถิ่นที่อยู่อาศัยเดิมแล้วย้ายมาอยู่อาศัยในสังคมเมืองเพื่อหางานใหม่ทำแล้ว ยังก่อให้เกิดปัญหาด้านอื่น

ตามมาด้วย เช่น ปัญหาความแออัดของประชากร ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหาจราจร ปัญหาเด็กและคนชราถูกทอดทิ้ง ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เป็นต้น ทั้งนี้ในปัจจุบันรัฐบาลหลายยุคสมัยได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยจัดให้มีการลงทุนกระจายธุรกิจอุตสาหกรรมไปสู่ชนบท ส่งเสริมอาชีพตามที่อยู่อาศัยเดิม การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพื่อการผลิต มีการบริหารจัดการที่ทำให้เกษตรกรมีรายได้พอเพียงสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ เป็นต้น

3. ปัญหาพฤติกรรมของคนไทย ในปัจจุบันพฤติกรรมของคนไทยมีความเบี่ยงเบนทางด้านอารมณ์ ความคิดมากทำให้เกิดความแตกแยกในครอบครัว เกิดปัญหาอาชญากรรมมีทั้งในเด็กและผู้ใหญ่ ปัญหาโรคจิตประสาท โรคซึมเศร้า ปัญหาการฆ่าตัวตาย ปัญหาโสเภณี เป็นต้น ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้เกิดจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เสื่อมโทรม คนในสังคมไม่สามารถหาทางออกได้จึงก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา

4. ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ปัญหาที่มีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของคนในสังคมไทยมาจาก ปัญหามลพิษของสิ่งแวดล้อม ปัญหายาเสพติด ปัญหาฝุ่นละออง ควันบุหรี่ ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง HIV เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เป็นต้นเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้คนในสังคมไทยเจ็บป่วยเป็นโรคต่างๆ ได้ซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยและการพัฒนาประเทศด้วย

5. ปัญหาทุจริตคอรัปชั่น ปัญหาการหลอกลวง การคดโกง มักเกิดจากค่านิยมแบบวัตถุนิยม ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ และขาดศีลธรรมอันดีงามของคนไทย ทำให้เกิดปัญหาทุจริตเพิ่มขึ้นซึ่งมีผลทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างล่าช้า

จะเห็นได้ว่าปัญหาต่างๆ ทั้งหมดนี้มีความเชื่อมโยงสืบเนื่องกัน เมื่อเกิดปัญหาหนึ่งย่อมส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาอื่นตามมา การลดหรือแก้ปัญหาในสังคมไทยนั้นวิธีที่ดีที่สุดที่สามารถทำได้คือการที่ทุกคนไม่พยายามสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นและร่วมมือกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงเป็นทางออกที่ยั่งยืนที่สุด นอกจากปัญหาที่เกิดมาจากสาเหตุดังกล่าวแล้ว ยังมีปัจจัยสาเหตุอื่นที่ทำให้เกิดปัญหาได้เช่นกัน เช่น ระบบเศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศ การไหลเข้าออกของข้อมูลข่าวสาร และวัฒนธรรมข้ามชาติที่ไม่ได้กลั่นกรองจากทั้งภายนอกและภายในประเทศ เป็นต้น ที่เป็นปัญหาเพราะสังคมไทยไม่ได้เตรียมความพร้อมในการตั้งรับกับสิ่งเหล่านี้ จึงทำให้คนไทยส่วนใหญ่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับปัญหาเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดช่องว่างทางสังคมตามมาระหว่างผู้มีโอกาสและผู้ขาดโอกาสในสังคมซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ในสังคมไทย[70]

สรุป เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในสังคมไทยขึ้นย่อมต้องส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยด้วยซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมก่อให้เกิดผลดีต่อคนในสังคมและประเทศชาติ ทำให้คนในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความ

---

[70]วันเพ็ญ สุจิตปุตโต, *ชีวิตและวัฒนธรรมไทย*, อ้างแล้ว, หน้า 52.

สะดวกสบายในการดำเนินชีวิตประจำวันมากขึ้น ในมุมกลับกันการเปลี่ยนแปลงนี้ย่อมส่งผลก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาด้วยเช่นกัน ผลกระทบที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน ได้แก่ ค่านิยม โครงสร้างครอบครัว การขยายตัวของเมือง ความเสมอภาค สุขภาพอนามัย เป็นต้น ซึ่งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงนี้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาการทุจริตคอรัปชั่นหลอกลวง ปัญหาความยากจน ปัญหาครอบครัว ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทางความเชื่อ ฯลฯ

2.6 สรุปการดำเนินชีวิตของคนไทย

ชีวิต หมายถึง สิ่งที่มีการเกิดขึ้น มีการเจริญเติบโตและต้องตายในที่สุด ชีวิตประกอบไปด้วยกายและจิตที่เนื่องอาศัยกันและกันอยู่เมื่อยังมีลมหายใจ ชีวิตมีการต่อสู้ดิ้นรน เพื่อความอยู่รอด เพื่อความมั่นคงปลอดภัยเพื่อที่จะสามารถดำเนินหรือใช้ชีวิตให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุดที่ตนปรารถนาไว้ตั้งไว้

เมื่อสิ่งมีชีวิตได้ถือกำเนิดขึ้นเป็นธรรมดาของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่จะต้องดำเนินใช้ชีวิตไปตามวิถีของตนทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดจึงต้องประคับประคองการดำเนินชีวิตให้ดีที่สุด ธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตในทัศนะของนักวิชาการต่างมีมุมมองที่ต้องการศึกษาต่างกัน เช่น ธรรมชาติของชีวิตในทางวิทยาศาสตร์นั้นจะทำการศึกษาอยู่แต่ในขอบเขตหรือกรอบที่กำหนดเท่านั้นจะไม่ศึกษาองค์รวมทั้งหมดในธรรมชาติของชีวิต เช่น ศึกษาด้านชีววิทยา มานุษยวิทยา สรีวิทยา เป็นต้น ธรรมชาติของชีวิตในทางปรัชญานั้นจะศึกษาตามทฤษฎีแนวคิดของนักปรัชญาแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มจิตนิยม กลุ่มสสารนิยม กลุ่มธรรมชาตินิยม เป็นต้น ซึ่งแนวคิดที่แตกต่างของแต่ละกลุ่มนั้นสุดท้ายคำตอบ ของธรรมชาติของชีวิตในทางปรัชญาก็คือการกล่าวถึงรูปธรรมและนามธรรมนั่นเอง ธรรมชาติของชีวิตในทางพระพุทธศาสนานั้นศึกษาถึงการเริ่มก่อกำเนิดเป็นชีวิตขึ้นซึ่งประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ รูปธรรมและนามธรรม หรือ กายกับจิต การดำเนินชีวิตที่ดีให้ประสบกับความสุขนั้นต้องรู้จักประคับประคองชีวิตให้อยู่ในสุจริต 3 ทั้งทางกาย วาจา และใจแล้วชีวิตนั้นจะเป็นชีวิตที่ดีงาม เป็นชีวิตที่พัฒนาเจริญก้าวหน้าประสบประโยชน์สุข ซึ่งจุดมุ่งหมายของการดำเนินชีวิตที่ดีสูงสุดในพระพุทธศาสนานั้นคือการลดละกิเลส หมั่นสร้างคุณความดี ละเว้นการประพฤติชั่วทั้งปวง และทำจิตใจให้ผ่องแผ้วแล้ว ความสงบบริสุทธิ์ของจิตใจจะบังเกิดขึ้นซึ่งเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์สิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เป็นที่เลื่อมใสเคารพศรัทธาของประชาชนคนไทยมาโดยตลอดแม้บางครั้งบ้านเมืองจะเกิดวิกฤตสงครามความไม่สงบ ประชาราษฎรคนไทยก็ยังยึดมั่นในหลักคำสอนของพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต ทำให้วิถีชีวิตของคนไทยสงบเรียบร้อยร่มเย็นเป็นสังคมที่อบอุ่นครอบครัวมีความสุขอยู่กินอย่างพอเพียง พุทธศาสนาจึงเป็นที่พึ่งทางใจของประชาชนคนไทยทุกคน ในด้านการเมืองการปกครองนั้นเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีอำนาจสูงสุดในการปกครอง พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครอง

บ้านเมือง ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกทำนุบำรุงกิจการของพระศาสนาเสมอมา จนกระทั่งมีการเปลี่ยน แปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 จึงเปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ประชาชนมีสิทธิมีเสียงมีความเสมอภาคในการเลือกผู้แทนราษฎรเพื่อจัดตั้งรัฐบาลเข้ามาทำหน้าที่บริหารราชการบ้านเมือง ด้านเศรษฐกิจนั้นประชาชนคนไทยส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรทำนาทำไร่ทำสวนหาเลี้ยงชีพแบบเลี้ยงตัวเองและครอบครัว ถ้ามีผลผลิตเหลือจากการเลี้ยงครอบครัวก็จะนำไปขาย สินค้าที่ผลิตได้ส่วนใหญ่เป็นงานหัตถกรรมข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือนและงานฝีมือปราณีต สังคมของคนไทยเป็นสังคมเครือญาติมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันระหว่างครอบครัว พื้นฐานการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีนั้นยังคงรักษาสืบทอดอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มอาณาจักรสุโขทัยเป็นต้นมา ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ความเชื่อต่างๆ ล้วนหล่อหลอมสู่วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยมาตลอดแล้วถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบันเป็นมรดกที่แสดงเอกลักษณ์ความเป็นคนไทยที่ไม่มีที่ไหนในโลกนี้ ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีกระแสวัฒนธรรมและความเจริญด้านเทคโนโลยีทางตะวันตกเข้ามาผสมผสานในวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยซึ่งยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ก็ตาม กระแสความรักชาติ ความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ความเป็นไทยคงจะต้องให้คนไทยทุกคนช่วยกันส่งเสริมและรักษาไว้เพื่อในอนาคตจะได้มีบันทึกหน้าประวัติศาสตร์ประเทศไทยแสดงให้คนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจในเกียรติภูมิความเป็นชนชาติไทยที่มีหนึ่งเดียวในโลก

โครงสร้างของสังคมไทยมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชนต่างๆ ในประเทศไทยโดยพฤติกรรม ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ ช่วยส่งเสริมให้เกิดความมั่นคง ความเป็นปึกแผ่น และสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศ โครงสร้างของสังคมไทยมี 2 ระดับคือ สังคมบ้านหรือสังคมชาวนา และสังคมเมือง สังคมบ้านหรือสังคมชาวนาเป็นสังคมชนบทที่อาศัยอยู่นอกเขตเมืองมีประชากรอาศัยอยู่มากบนอาณาเขตที่กว้างขวางแต่อยู่กันอย่างไม่แออัด ครอบครัวมีขนาดใหญ่อยู่รวมกันแบบเครือญาติ อาศัยแรงงานซึ่งกันและกัน สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ให้ความเคารพผู้อาวุโสกว่า รักใคร่สนิทสนม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมประเพณีต่างๆ เป็นศูนย์รวมทำให้เกิดความสามัคคีปรองดองกัน คนในสังคมส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกรใช้ชีวิตอยู่อย่างสมถะพอเพียงสมกับฐานะความเป็นอยู่ สังคมเมือง เป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่เนื่องจากมีประชากรจำนวนมากเข้ามาอยู่อาศัยรวมกันในเมืองใหญ่ๆ จึงเป็นสังคมที่อยู่อาศัยกันอย่างแออัดท่ามกลางความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ประชากรส่วนใหญ่เป็นหนุ่มสาววัยทำงาน มีการศึกษาดีทำงานในบริษัทห้างร้านหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว ครอบครัวมีขนาดเล็ก มีความตื่นตัวในเรื่องสิทธิผลประโยชน์และเสรีภาพมาก ความสนใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมต่างๆ มีความใกล้ชิดน้อยกว่าคนในสังคมบ้านหรือสังคมชาวนา

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยมีการส่งต่อสืบเนื่องความเปลี่ยนแปลงนั้นจากอดีตสู่ปัจจุบันซึ่งปรากฏเห็นเด่นชัดเรื่อยมา คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึงอยู่ตลอดเวลาในสภาวะโลกปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ มนุษย์ซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมต้องคอยปรับตัวให้พร้อมกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน สังคมไทยเป็นสังคมที่เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมและก้าวสู่สังคมสารสนเทศ หรือสังคมของข้อมูลข่าวสาร ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมาก ส่งผลต่อแนวโน้มในการดำเนินชีวิตอย่างยิ่งในอนาคตที่ต้องเผชิญกับปัญหาของการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในอดีตที่กำลังเผชิญกับคลื่นอารยธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาสู่ประเทศไทย การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยที่เห็นเด่นชัดเริ่มจากสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่ทรงมีพระอัจฉริยภาพ มีวิสัยทัศน์ในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมไทยสู่ความเป็นสากลมากขึ้นจนเป็นที่ยอมรับของนานาอารยประเทศทำให้ประเทศไทยขณะนั้นพัฒนาขึ้นในด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วมีความเจริญใหม่เข้ามาทำให้การดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เช่น การมีรถไฟ รถยนต์ น้ำประปา ไปรษณีย์โทรเลข ไฟฟ้า ฯลฯ ให้ประชาชนได้ใช้ เป็นต้น

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในสังคมไทยขึ้นย่อมต้องส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยด้วยซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมก่อให้เกิดผลดีต่อคนในสังคมและประเทศชาติ ทำให้คนในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตประจำวันมากขึ้น ในมุมกลับกันการเปลี่ยนแปลงนี้ย่อมส่งผลก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาด้วยเช่นกัน ผลกระทบที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน ได้แก่ ค่านิยม โครงสร้างครอบครัว การขยายตัวของเมือง ความเสมอภาค สุขภาพอนามัย เป็นต้น ซึ่งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงนี้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาการทุจริตคอรัปชั่นหลอกลวง ปัญหาความยากจน ปัญหาครอบครัว ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทางความเชื่อ ฯลฯ โดยเฉพาะเรื่องความเชื่อนั้นเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมอย่างมากเนื่องจากศรัทธาความเชื่อนั้นมักยึดโยงกับหลักคำสอนของศาสนา สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมชาวพุทธที่หลักคำสอนของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้หล่อหลอมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีจนกลายเป็นวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่โบราณสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นศรัทธาความเชื่อในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงผิดเพี้ยนไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนของพุทธศาสนาและขัดแย้งกับขนบธรรมเนียมประเพณีย่อมเป็นผลเสียต่อการดำเนินชีวิตและอัตลักษณ์ความเป็นชนชาติไทยเองอีกทั้งยังสะท้อนถึงความล้มเหลวในการพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้าควบคู่กับเอกลักษณ์ความเป็นชนชาติไทยด้วย

บทที่ 3

คุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

ศรัทธาเป็นความเชื่อที่มีอยู่ในมนุษย์เกือบทุกคนในทุกสังคมโดยศรัทธาความเชื่อโดยทั่วไปนั้นเป็นความเชื่อที่มนุษย์ไม่จำเป็นต้องหาคำตอบให้กับความเชื่อนั้น ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจที่อยากจะเชื่อศรัทธาในสิ่งๆ นั้น ศรัทธาความเชื่อนี้อาจแตกต่างกันไปตามบริบทแวดล้อม เช่น การศึกษา ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม การเมือง สังคมและสภาพการดำเนินชีวิตของแต่ละคนแต่ละชุมชน แต่ศรัทธาความเชื่อในทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นศรัทธาความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลอิงอยู่กับปัญญาคือความรู้เพราะเมื่อรู้อย่างใด ย่อมเชื่ออย่างนั้นและถือปฏิบัติตามอย่างนั้น ศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ใช้สติพิจารณาด้วยเหตุและผล ไม่ถือมงคลตื่นข่าว พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนให้เชื่อเรื่องกรรม และผลของกรรม เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของๆ ตน และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า[1]ในงานวิจัยบทนี้ได้ทำการศึกษาถึงศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญเพื่อใช้ในการศึกษาค้นคว้าไว้ดังนี้

3.1 แนวคิด ทฤษฎีคุณค่า

- 3.1.1 ความหมาย
- 3.1.2 ทฤษฎีคุณค่า
- 3.1.3 ประเภทของคุณค่า
- 3.1.4 รูปแบบของคุณค่า

3.2 ศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

- 3.2.1 ความหมายของศรัทธา
- 3.2.2 ความสำคัญของศรัทธา
- 3.2.3 กระบวนการเกิดศรัทธา
- 3.2.4 ประเภทของศรัทธา
- 3.2.5 หลักธรรมที่เกื้อหนุนส่งเสริมให้เกิดศรัทธา
- 3.2.6 ปัญญาเป็นเครื่องกำกับศรัทธาให้เป็นสัมมาทิฏฐิ

3.3 คุณค่าของศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาท

3.4 สรุป

---

[1]วศิน อินทสระ, *ศรัทธากับปัญญา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2554), หน้า 92.

3.1 แนวคิด ทฤษฎีคุณค่า

คุณค่า (Value) เป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่นักปรัชญาทั้งในอดีตและปัจจุบันให้ความสนใจศึกษาอย่างกว้างขวางเป็นระบบในวงวิชาการโดยเฉพาะด้านปรัชญาและด้านสังคมศาสตร์เพราะทุกสรรพสิ่งนั้นย่อมมีคุณค่าในตัวเอง คุณค่าจึงเป็นมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นในความคิดของมนุษย์เกี่ยวกับสิ่งที่มนุษย์พึงปรารถนา ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง และมีอิทธิพลต่อการเลือกตัดสินใจของมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งกระตุ้นจากภายในผลักดันให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ในสังคม คุณค่าเป็นลักษณะที่พึงประสงค์เป็นนามธรรมอันเกิดจากการประเมินข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและวิทยาศาสตร์สังคม ในด้านปรัชญาศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องคุณค่า คือ จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และตรรกศาสตร์ ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งในปรัชญาคุณวิทยาที่ศึกษาเรื่องราวของการสืบหาธรรมชาติและเกณฑ์มาตรฐานของคุณค่าหรือค่านิยม ซึ่งมีกำเนิดมาจากทฤษฎีแห่งแบบหรือทฤษฎีการจินตนาการของ Plato ในเรื่องความคิดเกี่ยวกับความดี

3.1.1 ความหมาย

คุณค่า หมายถึง คุณสมบัติที่ได้จากการประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความงามเป็นค่าทางศิลปะ ความดีเป็นค่าทางจริยธรรม[2]

คุณค่า คือ ลักษณะที่พึงปรารถนาหรือพึงประสงค์ เช่น ความดี ความงาม และความจริงหรือความยุติธรรม ความดีเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา จึงเป็นคุณค่าทางจริยธรรม ความงามเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาและต้องการจึงเป็นคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ความจริงหรือความยุติธรรมเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาจึงเป็นคุณค่าทางสังคม สิ่งที่ตอบสนองความปรารถนาได้เป็นสิ่งที่มีคุณค่า ดังนั้น คุณค่าจึงเป็นสิ่งช่วยเหลือ ทำให้ความปรารถนาของมนุษย์เต็มบริบูรณ์ นอกจากนี้ คุณค่ายังมีส่วนช่วยเหลือในการสงวนรักษาและพัฒนาชีวิตและนำบุคคลให้เข้าถึงการรู้แจ้งตนเองและการพัฒนาตนเอง[3]

ในทัศนะของวอร์ด (Ward) คุณค่าเป็นวัตถุวิสัย ความปรารถนาไม่มีคุณค่าในตัวเอง คุณค่าในความหมายที่เป็นวัตถุวิสัยสามารถตอบสนองความปรารถนาได้ ความปรารถนาที่เต็มบริบูรณ์ก่อให้เกิดความพอใจ ดังนั้น ความรู้สึกในคุณค่า ก็คือ ความรู้สึกเพลิดเพลินนั้นเอง

แมคเคนซี่ (Mackenzie) ได้กล่าวถึงคุณค่าสรุปได้ว่า ความเพลิดเพลินอาจอธิบายได้อย่างชัดเจนว่าเป็นความรู้สึกในคุณค่า คุณค่าทั้งหมดเป็นเรื่องวัตถุวิสัย สามารถตอบสนองได้ในทุกสิ่งทุกอย่าง มาตรฐานของคุณค่าอยู่ที่คุณภาพ คุณค่าสูงสุดควรเป็นความพึงพอใจในตัวเองอย่างมั่นคงเป็น

---

[2]ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 2,* (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, 2540), หน้า 104.

[3]รศ.ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์ และ พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม ผศ.ดร., *ทฤษฎีและปัญหาจริยศาสตร์,* (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมม่าดีไซน์แอนด์พริ้นท์ จำกัด, 2561), หน้า 165.

คุณค่าที่มีอยู่ภายในตัวเองและมีจุดประสงค์ในตัวเอง คุณค่าสูงสุดนั้นต้องรวมถึงการตอบสนองความปรารถนาเพื่อให้สมประสงค์ นอกจากนี้ยังรวมถึงลักษณะความรู้สึกที่เป็นสุขและเป็นทุกข์ คุณค่าสูงสุดได้สร้างความกลมกลืนกันระหว่างความเห็นแก่ตัวกับความไม่เห็นแก่ตัว

อับราฮัม อีเดล (Abraham Edel) เห็นว่า คุณค่าหมายถึงความคิดของคนที่มีต่อสิ่งต่างๆ สัมพันธ์กับความชอบ หรือความขยะแขยง บุคคลวัตถุสิ่งของ หรือแนวคิดที่ทำให้เกิดความรู้สึกดังกล่าว เป้าหมายอุดมคติ สิ่งที่คนเห็นว่าถูกผิด ดีชั่ว สวยงาม อัปลักษณ์ ประโยชน์หรือไร้ประโยชน์[4]

ฮิตลินและพิเลียวิน (Hitlin Steven and Jane Allyn Piliavin) ได้กล่าวความหมายของคุณค่าว่า คุณค่ามีความเป็นนามธรรมมากกว่าทัศนคติซึ่งมักเป็นการประเมินวัตถุต่างๆ ในทางบวกหรือทางลบ ในขณะที่คุณค่ามักเน้นเรื่องอุดมคติ ผู้คนมักจะอ้างถึงคุณค่าหากต้องการจะแสวงหาความชอบธรรมให้กับตนและใช้คุณค่าเป็นมาตรฐานในการตัดสินพฤติกรรมผู้อื่น[5]

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักปฏิบัตินิยมถือว่า สิ่งที่มีคุณค่าคือสิ่งที่นำมาซึ่งผลดี หมายความว่า สิ่งที่มีคุณค่าคือสิ่งที่ทำให้สมปรารถนาบางประการและช่วยให้เกิดความสนใจด้วย คุณค่าจึงมีความเกี่ยวพันกับอรรถประโยชน์ สิ่งที่มีคุณค่า คือสิ่งที่มีอรรถประโยชน์ สิ่งที่ไม่มีคุณค่าคือสิ่งที่ไม่มีอรรถประโยชน์[6]

สรุป คุณค่าหมายถึง ลักษณะที่พึงปรารถนาที่ได้จากการประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นคุณค่าเชิงวัตถุวิสัยเป็นรูปธรรม เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้ความปรารถนาของมนุษย์เต็มบริบูรณ์มีส่วนในการพัฒนาชีวิตและนำบุคคลให้เข้าถึงการรู้แจ้งตนเอง

3.1.2 ทฤษฎีคุณค่า (Value Theory)

โบชแมน (Bozeman Barry) ให้ความเห็นว่าทฤษฎีคุณค่านั้นต้องสามารถตอบคำถามในเชิงปรัชญา 3 ข้อ นี้ได้คือ 1.คุณค่าควรถูกตัดสินในมิติของเจตจำนง (Intention) หรือ ผลลัพธ์ (outcome) 2.ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic value) กับคุณค่าที่เป็นเครื่องมือ (Instrumental value) เป็นอย่างไร และ 3.การให้ค่าความชอบธรรมคุณค่าหรือค่านิยมสาธารณะและแนวปฏิบัติร่วมกัน (Collective action)

---

[4]Abraham Edel, อ้างถึงใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์, “การนำเสนอคุณค่า : บทสำรวจเชิงทฤษฎี”, บทความวิชาการ ภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม แผนงานคนไทย 4.0, สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, เมษายน 2565, หน้า 1.

[5]Hitlin Steven and Jane Allyn Piliavin, อ้างถึงใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์, “การนำเสนอคุณค่า : บทสำรวจเชิงทฤษฎี”, บทความวิชาการ ภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม แผนงานคนไทย 4.0, สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, เมษายน 2565, หน้า 2.

[6]John Dewey, อ้างถึงใน พระทักษิณคณาธิการ, *ปรัชญา,* (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2544), หน้า 209.

1. เจตจำนงหรือผลลัพธ์ การศึกษาในขั้นต้นเกี่ยวกับทฤษฎีคุณค่านั้นมีการถกเถียงในหมู่นักปรัชญาว่าคุณค่าควรถูกตัดสินในมิติของเจตจำนงหรือผลลัพธ์ เป็นการประเมินแรงกระตุ้นที่มีต่อผู้กระทำ (agent-neutral) หรือประเมินจากผลลัพธ์ที่เกิดจากการกระทำ ปีเตอร์ วาเลนไทน์ (Peter Vallentyne) เห็นว่าการประเมินการกระทำขึ้นอยู่กับผลลัพธ์ไม่ใช่จากเจตจำนงหรือกฎศีลธรรมที่ผู้กระทำยึดถือ การประเมินค่าจากผลลัพธ์จัดว่าเป็นแนวผลลัพธ์นิยม (Consequentialism) อย่างไรก็ดีการประเมินที่เน้นเฉพาะผลลัพธ์ของการกระทำอาจทำให้เราไม่เข้าใจภาพรวมของเหตุการณ์ทั้งหมดได้

เอลิซาเบท แอนเดอร์สัน (Elizabeth Anderson) เห็นว่าการพิจารณาทฤษฎีคุณค่าในเชิงผลลัพธ์นิยมควรมีเกณฑ์ 3 หลักประกอบด้วย 1.เกณฑ์การยืนยันว่ามีคุณค่าภายในและพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์เป็นการทำตามคุณค่าดังกล่าว 2.คุณค่าและการตัดสินเรื่องคุณค่าจะต้องประเมินโดยเชื่อมโยงกับสถานะของเหตุการณ์ต่างๆ เป็นสภาพที่เกิดขึ้นจริง 3.การกระทำ แรงกระตุ้น ค่านิยมและบุคลิกลักษณะต่างๆ ของปัจเจกบุคคลจะมีส่วนสำคัญเพียงในวิถีทางที่สิ่งต่างๆ เหล่านั้นส่งผลกระทบต่อสถานะของเหตุการณ์ต่างๆ ในโลกความเป็นจริง อย่างไรก็ตาม แอนเดอร์สันไม่เห็นด้วยที่จะพิจารณาใช้ผลลัพธ์เพียงอย่างเดียวในการตัดสินคุณค่า เขาได้นำเสนอทฤษฎีการแสดงออก (Expressive Theory) ที่การกระทำเชิงจริยธรรม (Moral action) ที่เกิดขึ้นกับค่านิยมของปัจเจกบุคคล ควรพิจารณาว่าขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วย[7]

2. คุณค่าในตัวเองหรือเป็นเครื่องมือนำไปสู่คุณค่าอื่น การศึกษาทฤษฎีคุณค่านั้นมีประเด็นสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ควรศึกษาคือ การจำแนกระหว่างคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic value) กับคุณค่าที่เป็นเครื่องมือ (Instrumental value) คุณค่าทั้งสองประเภทนี้ต่างเป็นคุณค่าที่เกี่ยวพันกันกับผู้กระทำไม่สามารถดำรงอยู่ได้นอกเหนือจากการแสดงออกเรื่องคุณค่าของปัจเจกบุคคล ด้วยเหตุนี้การให้ค่าจึงไม่เท่ากันตามแต่บุคคลหรือชุมชนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่นน้ำหนึ่งแก้วอาจมีคุณค่าที่แตกต่างกันสำหรับผู้ที่อยู่ในทะเลทรายกับผู้ที่อยู่ในชุมชนที่ร่ำรวย คุณค่าที่อาจเคยเป็นเพียงแค่เครื่องมือในช่วงหนึ่งอาจกลายเป็นคุณค่าในตัวเองอีกช่วงหนึ่งก็เป็นได้ โบซแมน (Bozeman Barry) กล่าวว่าอาจมีปัญหาเกี่ยวกับการให้ค่าในกรณีการจำแนกคุณค่าในตัวเองและคุณค่าที่เป็นเครื่องมือ

3. คุณค่ากับการให้ความชอบธรรม การให้ความชอบธรรมกับคุณค่านั้นนักปรัชญามีความเห็นต่างกันในการศึกษาถึงประเด็นนี้เป็น 2 แนวทางคือ แนวทางที่เป็นกรณียธรรม (Deontological) หมายถึง ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่การจะตัดสินการกระทำทางศีลธรรมว่าดีหรือชั่วให้ถือเอาเจตนาทางศีลธรรมเป็นตัวกำหนด ไม่นำผลที่เกิดจากการกระทำมาตัดสิน และแนวทางที่เป็น

---

[7]Elizabeth Anderson, อ้างถึงใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์, “การนำเสนอคุณค่า : บทสำรวจเชิงทฤษฎี”, อ้างแล้ว, หน้า 4.

อันตวิทยา (Teleological) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งปวงมีจุดหมายปลายทางที่แน่นอนอยู่ จุดหมายปลายทางนี้เป็นตัวกำหนดความเป็นไปของสิ่งแต่ละสิ่งเท่ากับว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นอธิบายโดยการอ้างถึงอนาคต การให้ค่าความชอบธรรมที่เป็นกรณียธรรมขึ้นอยู่กับแนวคิดเรื่องหน้าที่ที่เกี่ยวกับสิทธิ การกระทำต่างๆ ควรขึ้นอยู่กับกฎศีลธรรมโดยกำหนดว่าหลักการควรจะเป็นตัวกำหนดการตัดสินใจเชิงจริยธรรมต่างๆ ส่วนการให้ค่าความชอบธรรมตามแนวทางที่เป็นอันตวิทยาจะให้ความสำคัญที่เป้าหมายหรือจุดหมายและเป้าหมายอาจถูกกำหนดด้วยเรื่องผลประโยชน์ส่วนรวม

สรุป ทฤษฎีคุณค่านั้นประกอบด้วย 3 ประเด็น คือ 1.คุณค่าควรถูกตัดสินในมิติของเจตจำนง (Intention) หรือ ผลลัพธ์ (outcome) 2.ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic value) กับคุณค่าที่เป็นเครื่องมือ (Instrumental value) เป็นอย่างไร และ 3.การให้ค่าความชอบธรรมคุณค่าหรือค่านิยมสาธารณะและแนวปฏิบัติร่วมกัน (Collective action)

3.1.3 ประเภทของคุณค่า (The kind of value)

คุณค่าของสิ่งหนึ่งๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้นให้เป็นที่นิยมชมชอบและเชื่อถือนำมาประพฤติปฏิบัติตามจึงเป็นผลทางจิตใจที่มนุษย์แสวงหา ค้นพบ สร้างสรรค์และปรุงแต่งขึ้นให้ใช้เป็นมาตรฐานแบบอย่าง ความเห็น ความเชื่อของคนในส่วนรวมเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าอยู่เหนือคุณประโยชน์ทางการใช้สอย[8] คุณค่าแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. คุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) เป็นคุณค่าที่นอกตัว สิ่งหรือการกระทำนั้นๆ เป็นเพียงอุบาย วิถีทางหรืออุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายสุดท้าย เป็นสิ่งที่มีอยู่ชั่วคราวไม่มีคุณค่าในตัวเอง แต่คุณค่าของมันอยู่ที่ผู้กระทำปรารถนา เช่น เงินเป็นสิ่งที่มีค่า เป็นคุณค่านอกตัวเพราะมีเงินต้องนำไปซื้อ เพื่อให้สำเร็จสมความมุ่งหมาย

2. คุณค่าในตัว (Intrinsic Value) เป็นสิ่งที่แฝงเร้นอยู่ในสิ่งนั้นตลอดเวลาและมีลักษณะของความเป็นสากล เป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างถาวร เป็นคุณค่าที่ตรงกับจุดหมายสุดท้ายคือเป้าหมายของสิ่งหรือการกระทำนั้นอยู่ในตัวเอง ไม่เป็นวิถีหรืออุปกรณ์นำไปสู่สิ่งอื่นอีก เช่น นักเรียนขยันเรียน เพราะเขาเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี การขยันเรียนมีจุดหมายในตัวเอง นักปรัชญาเรียกคุณค่าประเภทนี้ว่าคุณค่าที่แท้จริง ไลท์ (Wright) ได้กล่าวไว้ว่า “คุณค่าภายในมีค่าอยู่ในตัวมันเอง ส่วนคุณค่านอกตัวจะมีอยู่ได้นั้นเพราะอาศัยผลที่ปรากฏออกมา”โดยทั่วไปแล้วความจริง ความงาม และความดี หรือคุณธรรมนั้นเป็นคุณค่าในตัวเองที่มีอยู่แต่เดิม[9]

---

[8]ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สิทธิ์ บุตรอินทร์, *ปรัชญานิพนธ์ Philosophical Composition*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม, 2559), หน้า313.

[9]รศ.ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์ และ พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม ผศ.ดร., *ทฤษฎีและปัญหาจริยศาสตร์*, อ้างแล้ว, หน้า 166.

เดวิด เกรเบอร์ (David Graeber) ได้จำแนกคุณค่าออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. คุณค่าในทางสังคมวิทยา เป็นมโนทัศน์ของสิ่งที่ดีงาม เหมาะสม หรือเป็นที่ปรารถนาในชีวิตของมนุษย์

2. คุณค่าในทางเศรษฐกิจ เป็นระดับที่วัตถุได้รับการปรารถนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยการวัดว่าผู้อื่นยินยอมที่จะเสียเป็นจำนวนเท่าไรเพื่อจะได้มา

3. คุณค่าในทางภาษาศาสตร์ ซึ่งมีที่มาจากภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างของเฟอร์ดินองด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) นักภาษาศาสตร์ชาวสวิตเซอร์แลนด์

เดวิด เกรเบอร์ เห็นว่าการศึกษาคุณค่าทางสังคมวิทยาในช่วงแรกกลุ่มนักวิจัยของคลูคโคห์นไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดและนักมานุษยวิทยาในช่วงหลังไม่ได้ศึกษาคุณค่าในภาพรวมแต่เน้นศึกษาคุณค่าเฉพาะด้านด้วยเหตุนี้ในช่วงทศวรรษ 1960 การศึกษาเรื่องคุณค่าจึงหันเหไปเป็นหัวข้ออภิปรายในสาขาเศรษฐศาสตร์และภาษาศาสตร์มากกว่า

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สิทธิ์ บุตรอินทร์ ได้ให้ความเห็นและสรุปจำแนกคุณค่าออกเป็น 3 มิติคือ[10]

1. คุณค่าส่วนบุคคล เป็นคุณค่าทางอุปนิสัยและนิสัยส่วนบุคคล หรือประมวลประสบการณ์ที่เห็นคุณเป็นส่วนบุคคล ถือเป็นคุณลักษณะและอัตลักษณ์ของบุคคล ที่แต่ละคนเห็นดีเห็นงาม นิยมเชื่อถือในการครองชีวิต ดำรงและดำเนินวิถีชีวิต ถึงกระนั้นก็ควรต้องไม่ละทิ้งคตินิยมไทย “ให้คำนึงถึงหัวอกเขาหัวอกเราเสมอ”

2. คุณค่าทางสังคม เป็นคุณค่าที่คนหมู่มากในสังคมหนึ่งๆ ชาติหนึ่งๆ พร้อมกันยอมรับนับถือและเลือกเป็นแนวทางในการครองชีวิต ดำรงและดำเนินชีวิตรวมร่วมกัน คุณค่าบางเรื่องผ่านเวลายาวนานสืบทอดกันมาจากบรรพชนถึงอนุชนรุ่นต่อมาและรุ่นต่อไป

3. คุณค่าสากลหรือทั่วไป เป็นคุณค่าที่ไม่อยู่ในกรอบจำกัดของสังคมใดๆ ไม่หวงแหนผูกขาดไว้กับบุคคล สังคมและเชื้อชาติเผ่าพันธุ์มนุษย์ทั้งในโลกตะวันออกและตะวันตก เป็นคุณค่านำพามนุษย์ข้ามพ้นเขตแดนแห่งความเป็นเขาเป็นเรา เป็นตัวกู ของกู ไร้มิติทางกาลเวลา สถานที่และชุมชน เป็นคุณค่าแห่งความเป็นธรรม ยุติธรรม ความรัก ความสบสุข ภราดรภาพ เอกภาพและเสรีภาพ ความดี ความงาม คุณประโยชน์โดยปราศจากเงื่อนไข ท้ายที่สุดคือ คุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์และความสิ้นทุกข์

---

[10]ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สิทธิ์ บุตรอินทร์, *ปรัชญานิพนธ์ Philosophical Composition*, อ้างแล้ว, หน้า 317.

สรุป คุณค่าแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1. คุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) เป็นคุณค่าที่มีอยู่ชั่วคราวไม่มีคุณค่าในตัวเอง 2. คุณค่าในตัว (Intrinsic Value) เป็นสิ่งที่แฝงเร้นอยู่ในสิ่งนั้นตลอดเวลาและมีลักษณะของความเป็นสากล เป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างถาวร

3.1.4 รูปแบบของคุณค่า

คุณค่าสูงสุดและคุณค่าในตัวเองเป็นสิ่งถาวรและมั่นคงและมีจุดมุ่งหมายในตัวเอง คุณค่าที่เป็นอุปกรณ์และคุณค่านอกตัวเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้และเป็นเพียงอุบายวิธีในการเข้าถึงความดีบางประการ ศีลธรรมเกี่ยวข้องกับคุณค่าในตัวเองโดยตรง ความดีสูงสุด คือ คุณค่าสูงสุด สิ่งที่น่าพึงพอใจทั้งหมดมีคุณค่าทางด้านปฏิบัติคือสิ่งนั้นจะมีคุณค่าได้ก็เพราะอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้ใช้ ดังนั้นคุณค่าของสิ่งต่างๆ ทางศีลธรรมจึงขึ้นอยู่กับความมีประโยชน์ของสิ่งนั้นเองในการบรรลุคุณค่าสูงสุด

คุณค่าสูงสุดเป็นเครื่องกำหนดความดีและความชั่ว คุณค่าเป็นสิ่งที่ทำให้ความปรารถนาของมนุษย์เต็มบริบูรณ์ ตามกฎทั่วไปแล้ว สิ่งต่างๆ ทั้งหมดมีคุณค่าได้เพราะอาศัยคุณธรรม คือ การตอบสนองความต้องการบางประการหรือความต้องการอื่นๆ ได้ แต่สิ่งต่างๆ ทั้งหมดไม่ได้มีคุณค่าเท่ากันหมด ด้วยเหตุผลเพียงเท่านี้คุณค่าต่างๆ เช่น การมีสุขภาพดี ความมั่นคง การออกกำลังกาย อาหาร ความยุติธรรมและความจริงยังมีความแตกต่างกันและกันอยู่ คุณค่าเหล่านั้นแตกต่างกันไปตามความสูงต่ำ ตามวิธีการ บรรดาคุณค่าเหล่านั้นคุณค่าบางประการเป็นคุณค่าสูงสุด ส่วนคุณค่าอื่นเป็นเพียงคุณค่าอุปกรณ์

ความดีสูงสุดทางศีลธรรมคือคุณค่าสูงสุด (Moral absolute good is absolute value) คานท์ได้อธิบายว่า เจตจำนงดีว่าเป็นคุณค่าในตัวเองทั้งหมด เจตจำนงเป็นกระจกส่องดูอุปนิสัย ในอุปนิสัยของมนุษย์เจตจำนงทางศีลธรรมเป็นความดีสูงสุดและเป็นคุณค่าสูงสุดและเป็นคุณค่าในตัวเอง เจตจำนงทางศีลธรรมนั้นเป็นจุดหมายและนำความพึงพอใจที่มั่นคงมาให้แก่มนุษย์

คุณค่าเป็นสิ่งเปลี่ยนแปลงได้ (Value is dynamic) คุณค่าเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลาและคุณค่ามักจะเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญที่วิวัฒนาการไปเสมอ ทุกคนยอมรับว่าสิ่งต่างๆ มีคุณค่าตามระดับความคิดและความเข้าใจของตนเองซึ่งเรารู้ได้จากการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบว่าคุณค่าต่างๆ ทั้งหมดเป็นสิ่งที่วัดกันได้และกำหนดรู้ได้ว่าคุณค่านั้นอยู่ในระดับไหน แต่เนื่องจากวิวัฒนาการทางศีลธรรมเป็นที่สิ่งที่กำหนดไม่ได้ คุณค่าต่างๆ ทางศีลธรรมจึงมีลักษณะเป็นเอกภาพและจะนำไปวัดกับคุณค่าอื่นๆ ไม่ได้ ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าเหล่านั้นเป็นแหล่งกำเนิดของเหตุผลที่สมบูรณ์และจริยพันธะ ดังนั้นเราจึงพิจารณาได้ว่าคุณธรรมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่วัดกันได้ในรูปของความดีสูงสุดที่มีส่วนประกอบต่างกัน

ซาลอม ชวอทซ์ (Schwartz Shalom H.) ได้ศึกษาเรื่องคุณค่าและพยายามสังเคราะห์ภาพรวมของชุดคุณค่าให้เห็นเป็นโครงสร้างในบทความที่มีชื่อว่า Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values ซึ่งแสดงถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง

คุณค่าต่างๆ โดยอภิปรายถึงลักษณะของคุณค่าดังนี้ 1.คุณค่าเป็นการตอบสนองผลประโยชน์ของสังคม 2.คุณค่าสามารถเป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรม โดยอาจเป็นแนวทางหรือสร้างอารมณ์ 3. คุณค่าอาจทำหน้าที่เป็นมาตรฐานในการตัดสินหรือให้ค่าความชอบธรรมกับการกระทำบางอย่าง 4. คุณค่าอาจเกิดขึ้นจากการเข้าสังคมหรือเป็นการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล คุณค่าเป็นการตอบสนองต่อปรากฏการณ์พื้นฐานของมนุษย์ 3 ระดับ คือ 1.ความต้องการทางชีวภาพของสิ่งมีชีวิต 2.การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลในสังคม 3.ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิภาพหรือการอยู่รอดของกลุ่มซึ่งเป็นความจำเป็นของสถาบันทางสังคม ชวอทช์ได้จำแนกชนิดของคุณค่าทั้งหมด 10 ประการดังนี้

ตารางที่ 3.1 ชุดคุณค่าของชวอทช์ (Schwartz Shalom H.)[11]

ความหมาย	คุณค่าที่เป็นตัวอย่าง	แหล่งที่มา
อำนาจ (power) : สถานะและความมีหน้ามีตาในสังคม การควบคุมหรือครอบงำผู้คนหรือทรัพยากร	พลังทางสังคม อำนาจ ความมั่งคั่ง	การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิภาพ
ความสำเร็จ (achievement) : ความสำเร็จส่วนบุคคลผ่านการแสดงออกซึ่งความสามารถตามมาตรฐานสังคม	ความสำเร็จ ความสามารถ ความทะเยอทะยาน	การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิภาพ
สุขนิยม (hedonism) : การแสวงหาซึ่งความสุขสำราญหรือการตอบสนองต่อความต้องการของผัสสะตนเอง	ความสุขสำราญ การมีความสุขในชีวิต	ความต้องการทางชีวภาพ
การได้รับการกระตุ้น (stimulation) : ความตื่นเต้น สิ่งใหม่ ความท้าทายในชีวิต	ความกล้าหาญ ชีวิตที่มีสีสัน ชีวิตที่ตื่นเต้น	ความต้องการทางชีวภาพ

[11]สุรเดช โชติอุดมพันธ์, “การนำเสนอคุณค่า : บทสำรวจเชิงทฤษฎี”, อ้างแล้ว, หน้า 11.

ความหมาย	คุณค่าที่เป็นตัวอย่าง	แหล่งที่มา
การมีทิศทางของตนเอง (self direction) : ความคิดและการกระทำที่เป็นอิสระ การเลือกการสร้างสรรค์ การสำรวจ	ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เสรีภาพ ความอยากรู้อยากเห็น	ความต้องการทางชีวภาพ การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
สากลนิยม (universalism) : ความเข้าใจ การเห็นถึงคุณค่า การมีขันติ การปกป้องสวัสดิภาพของทุกคนและของธรรมชาติ	ความใจกว้าง ความยุติธรรมเชิงสังคม ความเท่าเทียม การอนุรักษ์ธรรมชาติ	ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิภาพ ความต้องการทางชีวภาพ
ความดีงาม (benevolence) : การปกปักซึ่งสวัสดิภาพของกลุ่มคนที่เราใกล้ชิด	การช่วยเหลือ ความจริงใจ การให้อภัย	ความต้องการทางชีวภาพ การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิภาพ
ขนบธรรมเนียม (tradition) : การเคารพนบนอบ การยึดมั่นและยอมรับขนบธรรมเนียมและมโนทัศน์ที่วัฒนธรรมหรือศาสนาอันเป็นจารีตได้กำหนดให้	การอ่อนน้อมถ่อมตน การยึดมั่นปฏิบัติ การยอมรับส่วนที่ตนพึงมีในชีวิต	ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิภาพ
การไม่แตกแถว (conformily) : การยับยั้งไม่กระทำการหรือทำตามแรงผลักดันที่จะทำให้คนอื่นได้รับอันตราย ขุ่นเคือง หรือละเมิดความคาดหวังหรือบรรทัดฐานของสังคม	ความสุภาพ การเคารพเชื่อฟัง การให้เกียรติบิดามารดาและผู้อาวุโส	การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิภาพ
ความมั่นคง (security) : ความปลอดภัย การผสานและเสถียรภาพของสังคม ความสัมพันธ์และตัวตน	ความมั่นคงของชาติ ความเป็นระบบระเบียบของสังคม ความสะอาด	ความต้องการทางชีวภาพ การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความจำเป็นในการสร้างสวัสดิภาพ

สรุป รูปแบบของคุณค่า ความดีสูงสุด คือ คุณค่าสูง สุด สิ่งที่น่าพึงพอใจทั้งหมดมีคุณค่าทางด้านปฏิบัติคือสิ่งนั้นจะมีคุณค่าได้ก็เพราะอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้ใช้ ดังนั้นคุณค่าของสิ่งต่างๆ ทางศีลธรรมจึงขึ้นอยู่กับความมีประโยชน์ของสิ่งนั้นเองในการบรรลุคุณค่าสูงสุด คุณค่าสูงสุดเป็นเครื่องกำหนดความดีและความชั่ว คุณค่าเป็นสิ่งที่ทำให้ความปรารถนาของมนุษย์เต็มบริบูรณ์ สิ่งต่างๆ ทั้งหมดมีคุณค่าได้เพราะอาศัยคุณธรรม คุณค่าเป็นสิ่งเปลี่ยนแปลงได้ (Value is dynamic) ตามกาลเวลาและคุณค่ามักจะเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญที่วิวัฒนาการไปเสมอ

3.2 ศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

คำสอนหลักในพระพุทธศาสนาที่พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเสด็จจาริกเพื่อโปรดเหล่าเวไนยสัตว์ทั้งหลายล้วนเป็นไปเพื่อสู่เป้าหมายการพ้นทุกข์สิ้นทุกข์ ทรงประกาศสัจธรรมคือความจริงอันประเสริฐ 4 ประการได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค อันมีมรรคองค์ 8 เป็นหนทางการปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ หลักธรรมคำสอนทั้งหลายนี้ล้วนสร้างศรัทธาความเชื่อให้แก่เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายดำเนินตามเพื่อการลด ละ กำจัดกิเลสทั้งหลายให้เบาบางและหมดสิ้นไปในที่สุดจนนำไปสู่การหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสารซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ศรัทธาความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาให้เกิดปัญญา บุคคลเมื่อเกิดความเชื่อในหลักคำสอนของพุทธศาสนาย่อมหมายถึงการเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อว่าธรรมะหลักคำสอนที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้เป็นจริงสามารถนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์ได้ เมื่อเป็นดังนั้นบุคคลจะพึงขวนขวายในการประพฤติปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ สิ้นทุกข์

3.2.1 ความหมายของศรัทธา

ศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนานั้นมีความหมายเฉพาะซึ่งต่างจากศรัทธาโดยทั่วไปที่มักจะได้ยินได้ฟังกันในสังคม ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงความหมายของศรัทธาตามหลักพระพุทธ ศาสนาเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องก่อน

1) ความหมายตามรูปศัพท์

ศรัทธา เป็นคำภาษาสันสฤตมาจากรากศัพท์ว่า“ศฺรทฺ”เป็นนิบาตแปลว่า อย่างจริงใจ กับ “ธา” แปลว่า ทรงไว้ ส่วนในภาษาบาลีใช้คำว่า สัทธา มาจากรากศัพท์บาลีว่า“สทฺธา”เป็นศัพท์สมาสระหว่างคำว่า “สทฺ”มาจาก สท ธาตุ แปลว่า ยินดี ชอบใจ เพลิดเพลิน กับ“ธา”ธาตุ แปลว่า ทรง ตั้ง

รับ วาง ทั้งศรัทธาและสัทธา สองคำนี้มีความหมายเหมือนกัน แปลว่า ความเชื่อ[12]“สทฺธา สทฺทหนํ สทฺธา แปลว่า ความเชื่อชื่อว่าศรัทธา”[13]

2) ความหมายทั่วไป

ศรัทธา ในภาษาบาลีเขียนว่า สัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความเลื่อมใสในธรรม คือเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ความเลื่อมใสซาบซึ้งชื่นใจ สนิทใจ เชื่อมั่นมีใจโน้มน้อมมุ่งแล่นไป ตามไปรับคุณความดีในบุคคลหรือสิ่งนั้นๆ ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดี[14]

ศรัทธา คือ ความเชื่อย่อมอิงอยู่กับปัญญา คือความรู้ เพราะเมื่อรู้อย่างใด ย่อมเชื่ออย่างนั้น เมื่อเชื่ออย่างใด ย่อมถือปฏิบัติอย่างนั้น และเมื่อปฏิบัติจนถึงรู้แจ้งแทงตลอดเป็นปฏิเวธเป็นเหตุวางความถือได้ เพราะเสร็จกิจแล้ว[15]

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ เชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิด เหตุผลที่พิสูจน์ได้ หรืออาจตั้งอยู่บนพื้นฐานการยอมรับโดยปราศจากเหตุผลหรือต้องพิสูจน์ใดๆ[16]

ความเชื่อ หมายถึง ความคิด ความเข้าใจและการยอมรับนับถือ เชื่อมั่นในสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยไม่ต้อง มีเหตุผลใดมาสนับสนุนหรือพิสูจน์ ทั้งนี้บางอย่างอาจมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรืออาจจะไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได้[17]

ความเชื่อ หมายถึง ความตกลงใจในความมีหรือความเป็นของสิ่งหนึ่งสิ่งใด เช่น นรก สวรรค์ ภูตผีหรือเทวดาว่ามีจริง และความตกลงใจ ความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น เชื่อว่าถ้าเราทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่ใคร สิ่งนั้นย่อมตอบสนองเรา เชื่อในพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดี

---

[12]มหามกุฏราชวิทยาลัย, *พระบาฬีลิปิกรม*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2532), หน้า 1674.

[13]พระราชเวที (สมพงษ์ พรหฺมวโส), *สัททาวิสสวิคคหะ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประดิพัทธ์, 2536), หน้า 127.

[14]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 31, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2561), หน้า 469.

[15]สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก, *ประวัติและพระนิพนธ์*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ส่องศยาม จำกัด, 2536), หน้า 57.

[16]สมสวัสดิ์ เตชพฤทธินันท์, “ความรู้ ความเชื่อ และพฤติกรรมเรื่องกฎแห่งกรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), 2553, หน้า 12.

[17]เทพ สงวนกิตติพันธุ์, ความเชื่อ, 19 มิถุนายน 2561, สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2565. เข้าถึงได้จาก <http://www.stou.ac.th/offices/rdec/udon/upload/socities9_10.html.

ผลร้ายต่อมนุษย์นั้นๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมนั้นยอมรับและให้ความเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้[18]

3) ความหมายที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ศรัทธาความเชื่อที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสแสดงไว้มีอยู่หลายพระสูตรได้แก่ เกสปุตตสูตร สาฬหสูตร สัทธาสูตร พลสูตร มหาปรินิพพานสูตร สันทกสูตร ทักขิณาวิภังคสูตร เสขปฏิปทาสูตร และจัณฑาลสูตร ซึ่งพระสูตรทั้งหลายนี้มีข้อความเนื้อหาความหมายของศรัทธาโดยสรุปบางพระสูตรคล้ายคลึงและบางพระสูตรแตกต่างกัน จึงขอนำเสนอพอสังเขปดังนี้

เกสปุตตสูตร

ในครั้งพุทธกาล ชาวกาลามโคตร ซึ่งอาศัยอยู่ในเกสปุตตนิคม แคว้นโกศล มีความเข้าใจสับสนไขว้เขวด้วยเหตุว่ามีเจ้าลัทธิต่างๆ ได้เผยแผ่คำสอนของตนเพียงด้านดีด้านเดียว แต่กลับทับถม ติเตียนให้ร้ายคำสอนของลัทธิอื่นๆ ทำให้ชาวชุมชนกาลามโคตรบางพวกเชื่อถือในคำสอนนั้น เป็นเหตุให้เกิดความแตกแยก แบ่งฝักแบ่งฝ่ายส่งผลต่อความเป็นเอกภาพของชาวกาลามโคตร เมื่อได้ทราบข่าวว่าพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาที่นิคมของพวกตน จึงไปเข้าเฝ้ากราบทูลขอให้พระพุทธองค์แสดงหลักธรรมเพื่อใช้พิจารณาว่าคำสอนของเจ้าลัทธิใดเป็นจริงเป็นเท็จ ควรเชื่อหรือไม่อย่างไร พระพุทธองค์จึงทรงตรัสเกี่ยวกับความเชื่อ 10 ประการ ได้แก่ 1.อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา 2.อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำสืบๆ กันมา 3.อย่าได้ยึดถือโดยตื่นข่าวว่าได้ยินอย่างนี้ 4.อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา 5.อย่าได้ยึดถือโดยเดาเอาเอง 6.อย่าได้ยึดถือโดยคาดคะเน 7.อย่าได้ยึดถือโดยความตรึกตามอาการ 8.อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่าต้องกันกับทิฐิของตัว 9.อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อได้ และ 10.อย่าได้ยึดถือโดยความนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงหลักในการใช้ตัดสินใจเชื่อสิ่งใดหรือไม่ว่าควรพึงรู้ด้วยตนเองว่า “ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศลธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ใครสมาทานให้บริบูรณ์แล้วเป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายควรละธรรมเหล่านั้นเสีย” [19]และพึงรู้ด้วยตนเองว่า “ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ท่านผู้รู้สรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ใครสมาทานให้บริบูรณ์แล้ว เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่”[20]

---

[18]มณี พะยอมยงค์, *ความเชื่อของคนไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 28.

[19]องฺ.ติก.20/505/213.

[20]องฺ.ติก.20/505/215.

ในเกสปุตตสูตรนี้จะเห็นได้ว่าพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า มิได้ทรงตำหนิติเตียน ให้ร้ายคำสอนของลัทธิอื่นๆ พระองค์เพียงแต่เตือนว่าอย่าเพิ่งเชื่อถ้ามีใครมาพูดชักจูงให้เชื่อ ให้พิจารณาด้วยตนเองด้วยปัญญาก่อนว่าสิ่งที่ฟังมานั้นเป็นไปเพื่อกุศล ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ไม่มีโทษ วิญญูชนสรรเสริญ เป็นไปเพื่อความสุข พระพุทธองค์ทรงสอนให้บำเพ็ญ ตรงกันข้ามถ้าสิ่งที่ฟังมานั้นเป็นไปเพื่อความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นอกุศล วิญญูชนติเตียน ให้โทษเป็นไปเพื่อความทุกข์ พระพุทธองค์ทรงให้ละเสีย เมื่อบุคคลประกอบด้วยจิตที่ปราศจากความโลภ ความพยาบาทไม่หลงมีสติสัมปชัญญะที่มั่นคงประกอบไปด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีจิตไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน มีจิตไม่เศร้าหมองมีจิตผ่องแผ้วแล้วย่อมได้รับความอุ่นใจ 4 ประการในปัจจุบันว่าก็ถ้าปรโลกมีจริง ผลวิบากของกรรมทำดีทำชั่วมีจริง เหตุนี้เป็นเครื่องให้เราเมื่อแตกกายตายไป จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์[21]

สาฬหสูตร

ในสมัยหนึ่ง นายสาฬหะหลานชายของมิคารเศรษฐี กับนายโรหนะหลานชายของเปขุณิยเศรษฐี ได้ชวนกันเข้าไปหาท่านพระนันทกะซึ่งท่านพำนักอยู่ที่ปราสาทของนางวิสาขาในปุพพารามใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นพระนันทกะได้แสดงธรรมเชิงเตือนให้แก่บุคคลทั้งสองอย่าด่วนเชื่อในสิ่งที่ท่านจะกล่าว แล้วได้อธิบายหลักธรรมที่ควรเชื่อว่าอย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา อย่าได้ยึดถือถ้อยคำสืบๆ กันมา อย่าได้ยึดถือโดยความตื่นข่าวว่า เขาว่าอย่างนี้ อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา อย่าได้ยึดถือโดยนึกเดาเอาเอง อย่าได้ยึดถือโดยคาดคะเน อย่าได้ยึดถือโดยความตรึกตามอาการ อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่าต้องกันกับทิฐิของตัว อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อได้ อย่าได้ยึดถือโดยความนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา พึงรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศลธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ท่านผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ใครสมาทานให้บริบูรณ์แล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความทุกข์ เมื่อนั้นควรละธรรมเหล่านั้นเสีย[22]และธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้สรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ผู้ใดสมาทานให้บริบูรณ์แล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้นควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่[23]

สาฬหสูตร เป็นพระสูตรที่พระนันทกะแสดงธรรมให้แก่นายสาฬหะหลานชายของมิคารเศรษฐี กับนายโรหนะหลานชายของเปขุณิยเศรษฐี เพื่อเตือนให้ทั้งสองพิจารณาไตร่ตรองในหลักธรรมที่ควรเชื่อ อย่าด่วนเชื่อในสิ่งที่ท่านจะกล่าว เมื่อบุคคลประกอบด้วยจิตที่ปราศจากอวิชชามีสติสัมปชัญญะที่มั่นคงประกอบไปด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา รู้ชัดในขันธ์ 5 นี้มีอยู่ ธรรมชาติชนิดทรามมีอยู่ ธรรมชาติชนิดประณีตมีอยู่ การที่สัญญานี้สลัดสังขารทุกข์เสียได้อย่างสูงมีอยู่ เมื่อรู้

---

[21]องฺ.ติก.20/505/217.

[22]องฺ.ติก.20/506/218.

[23]องฺ.ติก.20/506/222.

เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นแม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ[24] พระสูตรนี้มีใจความหลักเหมือนกับเกสปุตตสูตรคือแสดงหลักความเชื่อ 10 ประการ ต่างกันตรงที่เกสปุตตสูตรนั้นพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้แสดงเอง ส่วนสาฬหสูตรนี้พระนันทกะเป็นผู้แสดง

สัทธาสูตร

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว พวกเทวดาผู้มีวรรณะงามมากมายได้ปรากฏยังพระวิหารเชตวันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วเทวดาตนหนึ่งได้ทูลถามว่า ศรัทธาเป็นเสมือนเพื่อนคนที่สอง ถ้าบุคคลนั้นเป็นผู้ไม่มีศรัทธาแต่ทำไมบริวารยศและเกียรติยศจึงมีแก่บุคคลนั้น ครั้นเมื่อตายละทิ้งสรีระแล้วก็ไปสู่สวรรค์ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พวกชนพาลผู้มีปัญญาทราม ย่อมตามประกอบความประมาท ส่วนนักปราชญ์ย่อมรักษาความไม่ประมาท เหมือนบุคคลรักษาทรัพย์อันประเสริฐ บุคคลอย่าตามประกอบความประมาทและอย่าตามประกอบความสนิทสนมด้วยอำนาจความยินดีทางกาม เพราะว่าบุคคลไม่ประมาทแล้วเพ่งพินิจอยู่ ย่อมบรรลุบรมสุข ฯ”[25]

พลสูตร

ในพระสูตรนี้พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสแก่สาวกทั้งหลายโดยกล่าวถึงพละ 7 ประการว่าประกอบไปด้วย ศรัทธาพละ วิริยพละ หิริพละ โอตตัปปพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ ศรัทธาพละหมายถึงบุคคลผู้มีศรัทธา คือ เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ฯลฯ เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม บุคคลผู้มีพละ 7 ประการนี้ เป็นบัณฑิตย่อมอยู่เป็นสุข พึงเลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคาย ย่อมเห็นอรรถแห่งธรรมชัดด้วยปัญญา ความหลุดพ้นแห่งจิต คือ ความดับของบุคคลนั้นย่อมมีได้ เหมือนความดับแห่งประทีป ฉะนั้น ศรัทธาในฐานะที่เป็นทรัพย์[26]ประกอบด้วย สัทธาธนัง สีลธนัง หิริธนัง โอตตัปปธนัง สุตธนัง จาคธนัง และปัญญาธนัง

มหาปรินิพพานสูตร

ในคราวที่พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปลงอายุสังขารแล้วนั้น พระอานนท์ได้ทราบภายหลังจึงกราบทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงดำรงสังขารอยู่ตลอดกัปเพื่อประโยชน์สุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่าอย่าเลยอย่าวิงวอนพระองค์เลย บัดนี้มิใช่เวลาที่จะวิงวอน แม้ครั้งที่สอง ครั้งที่สาม พระอานนท์ก็ได้กราบทูลขอเป็นอย่างเดิม สุดท้ายพระพุทธองค์ทรงตรัสถามพระอานนท์ว่าเชื่อ

---

[24]องฺ.ติก.20/506/222-223.

[25]สำ.ส.15/112/33.

[26]ที.ปา.11/326/253.

ความตรัสรู้ของพระองค์หรือไม่ จากนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสแก่พระอานนท์ความว่า “ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง 4 อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดีแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง 4 ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดีแล้วตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ จะพึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป ฯ”[27]

เสขปฏิปทาสูตร

พระสูตรนี้พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าโปรดให้พระอานนท์แสดงธรรมเรื่องเสขปฏิปทาแก่พวกเจ้าศากยะที่เมืองกบิลพัสดุ์ โดยใจความในพระสูตรกล่าวถึงบุคคลผู้ประกอบด้วยสัปปุริสธรรม 7 ประการ ได้แก่ 1. เป็นผู้มีศรัทธา คือเชื่อความตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม 2. เป็นผู้มีหิริ....3. เป็นผู้มีโอตตัปปะ....4. เป็นพหูสูต...5. เป็นผู้ปรารถนาความเพียร...6. เป็นผู้มีสติ...7. เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญา อันเห็นความเกิดและความดับ อันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม 7 ประการนี้จึงชื่อว่าเป็นอริยสาวก[28]

สันทกสูตร

พระสูตรนี้พระอานนท์แสดงธรรมแก่สันทกปริพาชกมีใจความว่า 1. ลัทธิที่ไม่เป็นที่จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ 4 ประการ ที่วิญญูชนไม่พึงปฏิบัติ ถ้าอยู่ก็ยังกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จไม่ได้ ความเชื่อนี้เชื่อว่าโลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี ผลแห่งความดี ความชั่วไม่มี ตายแล้วสูญเลย ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาบิดาไม่มี สัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี 2. พรหมจรรย์อันเว้นความยินดี 4 ประการ ที่บุคคลไม่พึงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เลย ถึงเมื่ออยู่ก็พึงทำกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จไม่ได้ 3. พรหมจรรย์ที่วิญญูชนพึงอยู่ และเมื่ออยู่ก็ยังกุศลธรรมเครื่องออกไปจากทุกข์ให้สำเร็จได้ อันได้แก่ ฌาณ 4 และวิชชา 3 4. พระอรหันต์ขีณาสพ ไม่ประพฤติล่วงฐานะทั้งห้า มีความรู้ความเห็นเป็นนิจว่า อาสวะทั้งหลายสิ้นแล้ว เมื่อพระอานนท์แสดงธรรมจบสันทกปริพาชกสรรเสริญว่าในธรรมวินัยนี้

---

[27]ที.ม.10/102/114-115.

[28]ม.ม.13/31/24-25.

ไม่ได้มีการยกย่องแต่ธรรมของตนและติเตียนธรรมของผู้อื่น มีแต่การแสดงธรรมตามเหตุเท่านั้น แต่ก็มีผู้นำตนออกไปจากกิเลสและกองทุกข์ได้มากมาย[29]

ทักขิณาวิภังคสูตร

พระสูตรนี้พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนท์เมื่อคราวที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีทรงมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าได้ทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงรับผ้าใหม่คู่หนึ่งที่พระนางทอเองแต่พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธถึง 3 ครั้ง โดยพระพุทธองค์ทรงตรัสถึงความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา 4 อย่าง ได้แก่ 1. ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดีเชื่อกรรมและผลแห่งกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนทุศีลทักษิณาของผู้นั้น ชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายทายก 2. ผู้ใดทุศีล ได้ของมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใสไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนมีศีลทักษิณาของผู้นั้นชื่อว่า บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก ฯ 3. ผู้ใดทุศีล ได้ของมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใสไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนทุศีล เราไม่กล่าวทานของผู้นั้นว่า มีผลไพบูลย์ 4. ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนมีศีล เรากล่าวทานของผู้นั้นแลว่า มีผลไพบูลย์ ฯ 5. ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในผู้ปราศจากราคะ ทานของผู้นั้นนั่นแล เลิศกว่าอามิสทานทั้งหลาย[30]

จัณฑาลสูตร

พระสูตรนี้กล่าวถึงอุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม 5 ประการ ย่อมเป็นอุบาสกแก้ว อุบาสกปทุม อุบาสกบุณฑริก โดยธรรม 5 ประการนั้นได้แก่ อุบาสกย่อมเป็นผู้มีศรัทธา 1 เป็นผู้มีศีล 1 เป็นผู้ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล 1 ไม่แสวงหาเขตบุญภายนอกศาสนา 1 ทำการสนับสนุนในศาสนา 1 อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม 5 ประการนี้จึงเป็นอุบาสกแก้ว อุบาสกปทุม อุบาสกบุณฑริก[31]

กุกกุฏชาดก

พระสูตรนี้พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสชาดกนี้แก่ภิกษุทั้งหลายที่เมื่อออกบวชแล้วแทนที่จะได้พบกับความสงบสุข แต่ด้วยยังห่วงในกิเลสจึงเป็นทุกข์จนอยากจะสึกจากบรรพชิต สาระในพระสูตรนี้คือผลของการเชื่อง่ายเชื่อเพียงเพราะคำพูดจาอ่อนหวาน โกหกหลอกลวง ไม่เชื่อฟังคำของผู้รู้เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายเดือดร้อนและเสียชีวิตในภายหลัง ดังพุทธพจน์กล่าวไว้ว่า “หญิงทั้งหลายประกอบด้วยวาจามีองค์ 4 เห็นชายดีเข้าแล้ว ย่อมชักนำไปด้วยวาจาอ่อนหวาน เหมือนนางแมวชักชวนพระยาไก่ ฉะนั้น ก็ผู้ใด ไม่รู้ประโยชน์อันเกิดขึ้นโดยฉับพลัน ผู้นั้น ย่อมตกไปสู่อำนาจศัตรู

---

[29]ม.ม.13/305/231-232.

[30]ม.อุ.14/719/391-392.

[31]องฺ.ปญฺจก.22/175/209.

และจะต้องเดือดร้อนในภายหลัง ส่วนผู้ใด รู้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน ผู้นั้น ย่อมพ้นจากความเบียดเบียนของศัตรู เหมือนพระยาไก่หลุดพ้นจากนางแมว ฉะนั้น”[32]

สรุปได้ว่า ศรัทธา คือความเชื่อ หมายถึง ความมั่นใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ฝังใจว่าสิ่งเหล่านั้นสามารถทำให้ตนเองมีความสุข หรือดลบันดาลให้ได้รับความสุขมากกว่าความทุกข์ โดยศรัทธาความเชื่อนั้นสามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ก็ตาม ซึ่งศรัทธาความเชื่อนั้นอาจเกิดมาจากความคิด ความดีงาม แบบแผนการปฏิบัติ หรือความรอบรู้

3.2.2.ความสำคัญของศรัทธา

บุคคลประกอบกิจการใดๆ จะให้สำเร็จลุล่วงไปได้นั้น จำเป็นต้องมีศรัทธา เป็นตัวกระตุ้นเพื่อให้การทำกิจการนั้นๆ ขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายความสำเร็จ ดังนั้นศรัทธาจึงเป็นปัจจัยกำหนดพฤติกรรม ทัศนคติ และอัตลักษณ์ของบุคคล เนื่องด้วยมนุษย์ทุกคนมีศรัทธาความเชื่อเป็นของๆ ตน จึงเป็นพื้นฐานทำให้เกิดพลัง เกิดความมั่นใจ เกิดความคิดสร้างสรรค์และเกิดปัญญาในสิ่งที่นับถือจึงผลักดันให้มนุษย์สามารถดำเนินกิจการงานต่างๆ ได้ด้วยความสำเร็จ ศรัทธาตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทมีความสำคัญ 2 ประการ คือ[33]

1) ความสำคัญทางสังคม ศรัทธาความเชื่อเป็นพลังทางสังคมที่มีบทบาทและอิทธิพลครอบคลุมกิจกรรมของมนุษย์ในทุกๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และอื่นๆ เป็นต้น เมื่อมนุษย์ทำตามความเชื่อที่ตนเองเชื่อถืออยู่ สุดท้ายความเชื่อนั้นจะกลายเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายในสังคมนั้นเมื่อมนุษย์ถือปฏิบัติอย่างเดียวกัน ความเชื่อที่เป็นบรรทัดฐานสังคม ได้แก่ ศรัทธาคือพลังของชีวิตเพราะมนุษย์กระทำการต่างๆ ไปตามความเชื่อด้วยความมั่นใจและไว้วางใจ ศรัทธาเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมเพราะศรัทธาเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่มีอยู่ในศาสนาซึ่งเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมที่เป็นโครงสร้าง เป็นระเบียบแบบแผนซึ่งทุกคนต้องปฏิบัติให้สอดคล้องตามแบบแผนนั้นของสังคม ศรัทธาเป็นแกนกลางแห่งความสามัคคีเนื่องจากศรัทธาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในฐานะศาสนาจึงก่อให้เกิดการปฏิบัติที่เป็นรูปแบบเดียวกัน มีความเป็นเอกภาพ ศรัทธาจึงกลายเป็นพลังเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์ในสังคมหนึ่งๆ เกิดเป็นความสามัคคีกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ศรัทธาทำให้เกิดความมั่นคงแข็งแรงทางสังคมเกิดการรวมกลุ่มในรูปแบบต่างๆ เพื่อทำประโยชน์ให้สังคม ศรัทธาทำให้เกิดความกล้าหาญ มีความกล้าในการแสดงออก รักในอุดมการณ์ของตนเองอย่างมั่นคงเคารพ

---

[32]ขุ.ชา.27/886/190.

[33]ธาราทิพย์ ต้นชมภู, “วิเคราะห์ปรากฏการณ์ความศรัทธาของคนไทยตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2563, หน้า 56.

ศรัทธาต่ออาชีพของตนทำให้เกิดคุณค่าด้านพฤติกรรมต่อคนในสังคมนั้นๆ ทำให้คนในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขเอื้ออาทรต่อกัน

2) ความสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศรัทธาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาให้เกิดปัญญา บุคคลเมื่อเกิดความเชื่อในหลักคำสอนของพุทธศาสนานั่นย่อมหมายถึงการเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อว่าธรรมะหลักคำสอนที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้เป็นจริงสามารถนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อพ้นทุกขได้ เมื่อเป็นดังนั้นบุคคลจะพึงขวนขวายในการประพฤติปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นวิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญารอบรู้ตามความเป็นจริง ส่งเสริมให้อินทรีย์แก่กล้ามีกำลังกาย กำลังใจในการประหัตประหารกิเลสทั้งปวง ดังนั้นศรัทธาจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้มนุษย์เกิดปัญญารู้แจ้งตามสภาวะเป็นจริงได้ดังเช่นการตรัสรู้ของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า และการบรรลุธรรมของพระอริยสาวกทั้งหลาย ศรัทธายังเป็นปัจจัยพื้นฐานหนึ่งในกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

สรุป ความสำคัญของศรัทธาเป็นการรวมกลุ่มชนทางสังคมผ่านความเชื่อในสิ่งเดียวกัน นอกจากนี้ศรัทธายังเป็นตัวกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนต่างๆ ให้ประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน ศรัทธาจึงขึ้นอยู่ที่บุคคลจะเลือกเชื่อสิ่งใด บุคคลในกลุ่มเดียวกันย่อมมีความเชื่อเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน ความเชื่อของแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มชนอาจมีความแตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมหรือลัทธิความเชื่อดั่งเดิมของแต่ละกลุ่มชนเป็นปัจจัย ถึงอย่างไรก็ตามเป้าหมายรวมของทุกกลุ่มชนย่อมต้องการให้บุคคลในกลุ่มนั้นอยู่เย็นเป็นสุข มีอิสระเสรีภาพ มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีบนความมั่นคง ปรองดอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสุดท้ายเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาคือการพ้นทุกข์ ไม่เบียดเบียนกัน นำไปสู่สันติสุข

3.2.3 กระบวนการเกิดศรัทธา

ศรัทธาเป็นเรื่องของอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดในจิตใจ บุคคลจะเกิดศรัทธาในเรื่องใดได้จะต้องมีเหตุปัจจัยมากระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจอันจะนำไปสู่ความศรัทธาเลื่อมใสได้ในที่สุด การก่อกำเนิดศรัทธาในพระพุทธศาสนามีเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดศรัทธาได้ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) การถือประมาณต่างๆ ในพระสุตตันตปิฎก รูปสูตรได้กล่าวไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก 4 จำพวกเป็นไฉน คือ ผู้ถือประมาณในรูป เลื่อมใสในรูป 1 ผู้ถือประมาณในเสียง เลื่อมใสในเสียง 1 ผู้ถือประมาณในความเศร้าหมอง เลื่อมใสในความเศร้าหมอง 1 ผู้ถือประมาณในธรรม เลื่อมใสในธรรม 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลกนี้ ก็ชนเหล่าใด ถือประมาณในรูป และชนเหล่าใด คล้อยไปตามเสียง ชนเหล่านั้น เป็นผู้ตกอยู่ในอำนาจของฉันทราคะ ย่อมไม่รู้จักชนนั้น คือ ย่อมไม่รู้คุณภายในของเขา และไม่เห็นข้อปฏิบัติภายนอกของเขา บุคคลนั้นแล เป็นคนเขลา ถูกห้อมล้อมไว้โดยรอบ อันเสียงย่อมพัดไป อนึ่งบุคคลไม่รู้คุณภายในและไม่เห็นข้อปฏิบัติภายนอกของเขา แม้บุคคลนั้นเห็นผลในภายนอก ก็ยังถูกเสียงพัดไป ส่วนบุคคลรู้

ทั่วถึงคุณภายในของเขา และเห็นแจ้งข้อปฏิบัติภายนอกของเขา บุคคลนั้นเป็นผู้เห็นธรรมอันปราศจากเครื่องกั้นย่อมไม่ถูกเสียงพัดไป ฯ”[34]การถือประมาณเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่เป็นเครื่องให้เกิดศรัทธาได้เรียกว่า ปมาณิกา 4 ประการ ได้แก่

ก. รูปประมาณ หรือ รูปัปปมาณิกา เป็นผู้ถือประมาณในรูปของบุคคลที่มองเห็นว่ารูปนั้นสวยงาม ทรวดทรงดี อวัยวะสมส่วน ท่าทางสง่างาม มีความสมบูรณ์พร้อมน่าชวนให้มองให้ชื่นชม จึงรู้สึกเลื่อมใสที่จะเชื่อถือเกิดเป็นศรัทธาได้

ข. โฆสประมาณ หรือ โฆสัปปมาณิกา เป็นผู้ถือประมาณในเสียง บุคคลที่ได้ยินได้ฟังสรรเสริญยกย่องยินดีในน้ำเสียงที่ไพเราะเมื่อได้เจรจาด้วยจึงชอบใจเกิดความเลื่อมใสที่จะเชื่อถือ

ค. ลูขประมาณ หรือ ลูขัปปมาณิกา เป็นผู้ถือประมาณในความคร่ำคร่าหรือเศร้าหมอง เมื่อบุคคลมองเห็นสิ่งของเครื่องใช้ความเป็นอยู่ที่เศร้าหมอง เช่น จีวรสีคร่ำๆ เป็นต้น หรือมองเห็นการกระทำที่คร่ำเครียดเป็นทุกรกิริยา การประพฤติเคร่งครัดเข้มงวดขูดเกลาตนเองจึงชอบใจเกิดความเลื่อมใสที่จะเชื่อ

ง. ธรรมประมาณ หรือ ธัมมัปปมาณิกา เป็นผู้ถือประมาณในธรรม บุคคลที่พิจารณาด้วยปัญญาเห็นสารธรรมหรือการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจเกิดความเลื่อมใสที่จะเชื่อถือ

ศรัทธาที่เกิดจาก รูปัปปมาณิกา โฆสัปปมาณิกา และ ลูขัปปมาณิกา อาจมีโอกาสผิดพลาดได้ เพราะบุคคลอาจจะเกิดอคติ อาจถูกครอบงำ ถูกชักจูง พาไปด้วยความรัก ความหลง ความกลัว หรือยึดติดอยู่เฉพาะรูปลักษณ์ภายนอก ไม่ได้พิจารณาอย่างถ่องแท้ ไม่สามารถเข้าถึงสิ่งอันเป็นสาระแก่นสารได้ความเชื่อของบุคคลทั้งสามจำพวกนี้จึงยังมีโอกาสผิดพลาดได้ ส่วนบุคคลที่ถือธัมมัปปมาณิกา คือการถือเอาธรรมเป็นประมาณ จะสามารถพิจารณาไตร่ตรอง พิเคราะห์ สิ่งต่างๆ ได้อย่างชัดเจนมีเหตุมีผล ไม่ถูกครอบงำหรือถูกชักจูงได้ง่าย ความเชื่อของธัมมัปปมาณิกานี้จึงถูกต้องไม่ผิดพลาด[35]

2) การสดับเสียงจากภายนอก หรือ ปรโตโฆสะ เป็นการได้ยินได้ฟังเรื่องราวทั้งทางธรรมและทางโลกจากบุคคลอื่นซึ่งอาจเป็นบิดามารดา ครูอาจารย์ เพื่อนฝูง พระภิกษุสงฆ์ ตำราหรือสื่อประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อทางโทรทัศน์ สื่อวิทยุ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เมื่อบุคคลได้ยินได้ฟังหรือได้อ่านข้อมูลจากแหล่งภายนอกดังกล่าว หากเป็นเรื่องที่เหมาะกับอุปนิสัยตนเองสามารถทำให้ผู้รับ

---

[34]องฺ.จตุกฺก.21/65/82.

[35]พระครูปลัดสังวาลย์ เทวสโร (ศรีสุข), “ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2560, หน้า 21.

ข้อมูลเกิดความเห็นคล้อยตาม ยินดีและเชื่อในสิ่งนั้นๆจากสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมาแล้วเกิดความศรัทธาเชื่อในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา ดังเช่นในกูฏทันตสูตรความว่า “...พราหมณ์กูฏทันตะเห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้ว รู้ธรรมแล้ว หยั่งทราบถึงธรรมทั่วถึงแล้ว ข้ามพ้นความสงสัยปราศจากความเคลือบแคลง ถึงความแกล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในสัตถุศาสนา..”[36]การได้สดับรับฟังจากปรโตโฆสะนี้เป็นการอาศัยปัญญาของผู้อื่นที่เรียกว่า กัลยาณมิตร อันเป็นจุดเริ่มต้นของการได้ใช้ความคิดมีการพิจารณาใคร่ครวญอย่างถูกต้องจนเกิดความเห็นที่ถูกต้อง ความเชื่อนี้สามารถเกิดขึ้นได้หลายๆ ทางซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ได้ทั้งสิ้น ความรู้ดังกล่าวทำให้คนเกิดความเชื่อศรัทธาขึ้น

3) การคิดค้นด้วยตนเอง หรือ โยนิโสมนสิการ เป็นการคิดหาเหตุผลตามตรรกะ การคาดคะเนด้วยหลักเหตุผล การคิดเปรียบเทียบ การตรึกตรองตามอาการ เมื่อความรู้อันเกิดจากการคิดค้นตริตรองด้วยตนเองสามารถตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นทำให้มนุษย์เกิดความมั่นใจในความคิดของตนหมายรวมเรียกว่า การทำไว้ในใจโดยแยบคาย ความมั่นใจนี้เป็นพลังทางความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงได้ยากดังตัวอย่างสมัยพุทธกาลคือ ครูทั้ง 6 ที่เชื่อมั่นในความรู้ของตนเองโดยต่างมีความเชื่อที่แตกต่างกันเป็นมิจฉาทิฏฐิ สุดท้ายพระพุทธองค์ทรงสอนแนะชี้ทางสว่างให้ เป็นต้น โยนิโสมนสิการนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 อย่าง คือ

อุบายมนสิการ แปลว่า คิด หรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดอย่างมีวิธี หมายถึงการคิดอย่างถูกวิธีเพื่อจะให้เข้าถึงความจริง ทำให้สามารถหยั่งรู้สามัญลักษณะ มีความเป็นของไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และ ความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ของสิ่งทั้งหลาย

ปถมมนสิการ แปลว่า คิดเป็นทาง หรือ คิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ มีขั้นตอนเป็นแถวเป็นแนว หมายถึงคิดเป็นระเบียบไม่ยุ่งเหยิง

กรณมนสิการ แปลว่าคิดตามเหตุผล คิดอย่างมีเหตุมีผล หมายถึงการคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันตามเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุตั้งแต่จุดเริ่มต้น ซึ่งส่งผลมาตามลำดับ

อุปปาทกมนสิการ แปลว่าคิดให้เกิดผล คือ การนำความคิดมาใช้ให้เกิดผลตามที่ประสงค์ มีเป้าหมาย หมายถึง การคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศล เช่น ปลุกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายโกรธ หายกลัว หรือการพิจารณาที่ทำให้มีสติ การคิดแบบนี้ช่วยให้มีจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคงขึ้น

4) การทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง หรือ ประสบการณ์ตรง เป็นการนำความรู้และประสบการณ์จากการสดับจากภายนอกหรือการคิดตริตรองด้วยตนเองจากภายในมาทดลองปฏิบัติจนเกิดผลแน่ชัดพิสูจน์ถึงความถูกผิดได้จนในที่สุดพัฒนากลายเป็นศรัทธาความเชื่อที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและ

---

[36]ที.สี.9/237/182.

ปัญญาที่มั่นคง มีพลัง ซึ่งปัญญาทางพระพุทธศาสนาหมายถึง จินตามยปัญญา สุตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา ศรัทธาที่เกิดจากการมีประสบการณ์ตรงผ่านการพิสูจน์ด้วยตนเองมาแล้ว มิได้เกิดขึ้นเพียงเพราะได้ยินคำพูดที่น่าเชื่อถือหรือเป็นผลการวิจัยทางวิชาการ หรือการให้เหตุผลแบบใดที่จะทำให้เกิดศรัทธานี้ได้ และไม่มีผู้ใดที่สามารถบังคับให้เรามีศรัทธาประเภทนี้ได้ มีแต่เพียงการได้ประสบกับสภาวธรรมโดยตรงด้วยตนเองเท่านั้นที่จะทำให้มีศรัทธาอันแรงกล้า มั่นคง และยั่งยืนชนิดนี้เกิดขึ้น

สรุป ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการนี้เป็นปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฏฐิ โดยมีโยนิโสมนสิการเป็นแกนกลาง คือเป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ การที่บุคคลจะบรรลุจุดมุ่งหมายได้ต้องอาศัยโยนิโสมนสิการเป็นหลักและอาศัยปรโตโฆสะเป็นตัวชักนำชี้ช่องทางให้ ปัจจัยทั้งสองนี้เป็นปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิเป็นองค์ประกอบสำคัญของมรรคซึ่งเป็นจุดเริ่มของการปฏิบัติธรรมหรือเป็นขั้นเริ่มแรกในการศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเริ่มต้นจากปรโตโฆสะที่ส่งผลให้เกิดศรัทธาและจบลงในทางโลกิยสัมมาทิฏฐิ ปรโตโฆสะเป็นธรรมที่ต้องได้รับการพัฒนาให้บริสุทธิ์ ชัดเจน เป็นอิสระโดยปลุกโยนิโสมนสิการให้มีขึ้นเกิดขึ้นจึงจะนำไปสู่โลกุตตรสัมมาทิฏฐิบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาได้ในที่สุด ดังนั้นการเสริมสร้างสัมมาทิฏฐิจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ 2 อย่างนี้ 2 อย่างเป็นไฉน คือ การโฆษณาแต่บุคคลอื่น 1 โยนิโสมนสิการ 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ 2 อย่างนี้แล ฯ”[37]

3.2.4 ประเภทของศรัทธา

ศรัทธาความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ศรัทธาความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น เกิดจากเทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปีศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติขึ้น เป็นต้นว่า ฝนตก ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาตภัย ต่างๆ ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ เป็นการยากที่มนุษย์จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนวยประโยชน์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเอง เพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทาง

[37]องฺ.ทุก.20/371/98.

ปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น จนสุดท้ายได้กลายเป็นศรัทธาความเชื่อที่ยึดถือนำมาปฏิบัติสืบต่อๆ กันมา โดยในที่นี้จะขอแบ่งประเภทของศรัทธาความเชื่อออกเป็น 6 ประเภทใหญ่ๆ คือ[38]

1. ศรัทธาความเชื่อทางธรรมชาติ เป็นความเชื่อที่เกิดอยู่เคียงข้างมนุษย์ เป็นสิ่งแรกที่มนุษย์ได้เห็นได้สัมผัสก่อนสิ่งอื่น เนื่องจากมนุษย์ดำรงชีวิตโดยมีธรรมชาติล้อมรอบตัว ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าร้อง แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด ฯลฯ มนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตน มีอำนาจพิเศษสามารถก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงเกรงกลัว กราบไหว้ให้ความเคารพ เพื่อจะได้ไม่ประสบภัยต่างๆ ความเชื่อในปรากฏการณ์ธรรมชาติถูกพัฒนามาเป็นพิธีกรรมต่างๆ ความเชื่อในพลังอำนาจ ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนสัตว์ ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ ความเชื่อทางวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ด เป็นต้น

2. ศรัทธาความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ วิญญาณเป็นนามธรรมที่มีลักษณะคล้ายๆ กับพลังงานทางวัตถุ มีการเกิดดับตลอดเวลา อำนาจการบันดาลของวิญญาณทำให้เกิดโอปปาติกะ ซึ่งอาจเป็นเทวดา เปรตหรือสัตว์นรกก็ได้ ความเชื่อเรื่องผีมีอยู่อย่างมากมายหลายชนิด ทั้งที่ให้คุณและให้โทษ ผีที่ให้คุณมักจะได้รับการเซ่นไหว้บูชา เช่น ผีบ้านผีเรือน พระภูมิเจ้าที่ ผีปู่ย่าตายาย เจ้าพ่อเจ้าแม่ต่างๆ เป็นต้น ส่วนผีที่ให้โทษก็มีอยู่มากมาย แต่มนุษย์ก็มีวิธีเซ่นไหว้ขอร้องมิให้ผีมาทำอันตรายตนได้

3. ศรัทธาความเชื่อเรื่องเทพเทวา มนุษย์มีความเชื่อว่าสรรพสิ่งทั้งหลายบนโลกนี้มีเทพเทวาคอยปกปักรักษา สามารถดลบันดาลให้มนุษย์มีความสุข หรือความทุกข์ก็ได้ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องสักการะ และสวดอ้อนวอนเทพเทวาอยู่เสมอๆ เพื่อจะได้ดลบันดาลความสมปรารถนา ความสุข และสิ่งที่ดีงามมาให้ตน ศรัทธาความเชื่อเรื่องเทพเทวานี้ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ และฮินดู ที่เชื่อว่ามีเทพเจ้าหลายองค์อยู่บนสรวงสวรรค์คอยกำหนด ดูแลชะตาชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดมาจนตาย เช่น พระพรหม พระศิวะ พระนารายณ์ พระแม่อุมาเทวี พระแม่คงคา เป็นต้น

4. ศรัทธาความเชื่อทางไสยศาสตร์ เป็นความเชื่อเรื่องคาถา อาคม เวทย์มนต์ เป็นความเชื่อที่แฝงไปด้วยความกลัว หรือความต้องการ กล่าวคือความกลัวในภัยจากสิ่งลี้ลับที่จะมาให้โทษแก่ตน หรือเป็นความต้องการที่ตนอยากได้ใคร่เป็นโดยอาศัยอำนาจความขลังลี้ลับมาช่วยปัดเป่าให้ตนได้สมปรารถนาที่ต้องการ เช่น การสักยันต์ การลงนะหน้าทอง การปลุกเสกเครื่องรางของขลัง การทำคุณไสย เป็นต้น

---

[38]พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) และ พระมหาบุญไทย ปุญฺญมโน ดร., วิเคราะห์ศรัทธาทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก, *วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3 ฉบับที่ 1*, 2564, คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, หน้า 606-608.

5. ศรัทธาความเชื่อทั่วไป เป็นความเชื่อมาจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ ดิน ฟ้า อากาศ ลม ความเชื่อในเทพเจ้าต่างๆ ความเชื่อทางพิธีกรรม ความเชื่อในพลังอำนาจ ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคน สัตว์ ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ ความเชื่อทางวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ด เป็นต้น

6. ศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนา ศรัทธา 4 เป็นศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนาที่เมื่อบุคคลเจริญหรือมีศรัทธาความเชื่อดังกล่าวแล้วย่อมกระตุ้นผลักดันให้การดำเนินชีวิตของบุคคลนั้นเป็นไปในทางที่ชอบประกอบด้วยคุณธรรมเป็นสัมมาทิฏฐิที่ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสศรัทธาพละในพลสูตรความว่า “ก็ศรัทธาพละเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศรัทธา คือ เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม นี้เรียกว่า ศรัทธาพละ”[39] ซึ่งศรัทธา 4 ได้แก่

1) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่า เมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการ จะสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยอ้อนวอนหรือนอนคอยโชค เป็นต้น ดังปรากฏข้อความในสมุททกสูตรว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใดย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วก็ย่อมได้ชั่ว แน่ะพ่อ ท่านหว่านพืชลงไปไว้แล้ว ท่านจักต้องเสวยผลของมัน”[40]

2) วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วย่อมมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อความเป็นเหตุเป็นผลของการกระทำ ความสุขความทุกข์ก็ย่อมมีเหตุมีผลเช่นกัน ผลของกรรมจึงมีเหตุเป็นปัจจัยทั้งสิ้นไม่ได้เกิดขึ้นจากการดลบันดาลของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ ดังมีพุทธพจน์กล่าวไว้ในทสพลสูตรว่า “...ด้วยเหตุนี้ เมื่อปัจจัยนี้มีอยู่ ผลนี้ย่อมมี เพราะการบังเกิดขึ้นแห่งปัจจัยนี้ ผลนี้จึงบังเกิดขึ้น เมื่อปัจจัยนี้ไม่มีอยู่ ผลนี้ย่อมไม่มีเพราะการดับแห่งปัจจัยนี้ ผลนี้จึงดับ....”[41] และในจิตตสัมภูตชาดกว่า“กรรมทุกอย่างที่นรชนสั่งสมไว้แล้ว ย่อมมีผลเสมอไป ขึ้นชื่อว่ากรรมแม้จนเล็กน้อย ที่จะไม่ให้ผลเป็นอันไม่มี”[42]

---

[39]องฺ.สตฺตก.23/4/3.

[40]สํ.ส.15 /903/316.

[41]สํ.นิ.16/64/27.

[42]ขุ.ชา.27/2054/358.

3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบาก เป็นไปตามกรรมของตน พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายจะต้องรับผลของการกระทำที่ตนได้ทำไว้ไม่ว่ากรรมนั้นจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม กรรมทำให้บุคคลแตกต่างกัน และกรรมนี้เองที่เป็นเครื่องทำให้ทราบว่าใครเป็นคนดี คนเลว คนบริสุทธิ์ คนฉลาดหรือไม่ฉลาด เป็นบัณฑิตหรือไม่เป็นบัณฑิต ดังพุทธพจน์ที่แสดงไว้ในจูฬกัมมวิภังคสูตรว่า “ดูกรมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้”[43] และในวสลสูตรกล่าวว่า “บุคคลไม่เป็นคนถ่อยเพราะชาติ ไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติ แต่เป็นคนถ่อยเพราะกรรม เป็นพราหมณ์เพราะกรรม”[44]

4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระบริสุทธิคุณ พระปัญญาธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสรู้ธรรม เป็นครูผู้เยี่ยมยอด เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงบัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงออกเผยแผ่พระธรรมอันเป็นเครื่องดับทุกข์แก่มหาชน ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนนั้นหากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

ศรัทธา 4 อย่างนี้ มีมาในบาลีเฉพาะข้อที่ 4 อย่างเดียว (เช่น องฺ.สตฺตก. 23/4/3 เป็นต้น) ว่าโดยใจความ ศรัทธา 3 ข้อต้น ย่อมรวมลงในข้อที่ 4 ได้ทั้งหมด ในข้อ 3 มีข้อธรรมที่มาในบาลีคล้ายกัน คือ กัมมัสสกตาญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เช่น อภิ.วิ. 35/822/443)

ศรัทธาเป็นปรากฏการณ์ทางความเชื่อที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกชาติทุกภาษามาช้านานแล้ว โดยศรัทธาความเชื่อนั้นแตกต่างกันไปตามบริบททางจารีต วัฒนธรรมประเพณี การศึกษา ศาสนา เป็นต้น ทั้งนี้ศรัทธาความเชื่อมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนให้สังคมประเทศชาติพัฒนาไปสู่ความเจริญได้ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ ศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นศรัทธาที่มีปัญญาเป็นตัวกำกับเพราะศรัทธาหรือความเชื่อนั้นมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตอย่างมาก ถ้าบุคคลมีศรัทธาความเชื่อที่ผิดเป็นมิจฉาทิฏฐิแล้ว บุคคลนั้นย่อมมีทัศนคติที่ไม่ดีจะประพฤติปฏิบัติตนในทางเสื่อมไม่เป็นไปตามทำนองคลองธรรม คือไม่ดำเนินชีวิตตามกรอบของศีลธรรมทำให้เป้าหมายการดำเนินชีวิตไม่ประสบกับความสุข ตรงกันข้ามถ้าบุคคลนั้นมีศรัทธาความเชื่อที่เป็นสัมมาทิฏฐิคือความเห็นชอบ มีทัศนคติที่ดีใช้ปัญญาในการพิจารณาความเชื่อ ประพฤติปฏิบัติตนตามทำนองคลอง

---

[43]ม.อุ.14/581/323.

[44]ขุ.ขุ.25/306/323.

ธรรมอยู่ในกรอบของศีลธรรมย่อมทำให้การดำเนินชีวิตนำไปสู่ความสำเร็จมีความสุขอันเป็นเป้าหมายทางโลก และเพื่อการพ้นทุกข์ดับทุกข์โดยสิ้นเชิงอันเป็นเป้าหมายสูงสุดทางธรรม

3.2.5 หลักธรรมที่เกื้อหนุนส่งเสริมให้เกิดศรัทธา

พละ 5

พละ หมายถึง กำลัง พละ 5 คือ ธรรมอันเป็นกำลัง ซึ่งทำให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง ดำรงอยู่ได้ในสัมปยุตตธรรมทั้งหลายอย่างไม่หวั่นไหว อันธรรมที่เป็นปฏิปักษ์จะเข้าครอบงำไม่ได้ เป็นเครื่องเกื้อหนุนแก่อริยมรรค มี 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา[45]

พละ แปลว่า กำลัง พละ 5 คือ ธรรมเป็นกำลัง 5 ประการคือ (1) สัทธา หมายถึง ความเชื่อ (2) วิริยะ หมายถึง ความเพียร (3) สติ หมายถึง ความระลึกได้ (4) สมาธิ หมายถึง ความตั้งใจมั่น (5) ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ ธรรม 5 อย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ 5 หรือธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน บุคคลที่จะประกอบกิจใด ๆ ถ้ามีกำลังย่อมจะประสบความสำเร็จ กล่าวคือ มีความเชื่อว่าการงานนั้นดีมีประโยชน์ต่อตนและส่วนรวม มีความเพียรพยายามที่จะกระทำกิจการนั้น ๆ มีสติอยู่ทุกขณะที่ลงมือทำกิจการนั้น ๆ มีความมั่นใจแน่วแน่ต่อการงานที่ทำอยู่สม่ำเสมอ และใช้ความรอบรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ทุ่มเททำงานให้บรรลุเป้าหมาย[46]

ในอรรถกถา พลกถา มีพระพุทธพจน์กล่าวไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย พละ 5 ประการนี้ 5 ประการเป็นไฉน คือ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ ดูกรภิกษุทั้งหลายพละ 5 ประการนี้แล ฯ”[47]

สรุป พละ 5 คือ ธรรมอันเป็นกำลัง ซึ่งทำให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง เป็นกำลังในการปฏิบัติและเป็นกำลังในการประหารอกุศลต่าง ๆ มี 5 ประการคือ

1) สัทธา ความเชื่อ

2) วิริยะ ความเพียร

3) สติ ความระลึกได้

4) สมาธิ ความตั้งจิตมั่น

5) ปัญญา ความรู้ทั่วชัด

ธรรม 5 อย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ 5 ที่เรียกว่า อินทรีย์ เพราะความหมายว่าเป็นใหญ่ในการกระทำหน้าที่แต่ละอย่าง ๆ ของตน คือเป็นเจ้าการในการครอบงำเสียซึ่งความไร้

---

[45]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ้างแล้ว, หน้า 288.

[46]พระมหาอำนาจ พุทฺธิเมธี, *นวโกวาท ฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร : หจก.รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2551), หน้า 76.

[47]ขุ.ปฏิ.31/621/386.

ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงตามลำดับ ที่เรียกว่า พละ เพราะความหมายว่า เป็นพลังทำให้เกิดความมั่นคงซึ่งความไร้ศรัทธา เป็นต้น แต่ละอย่างจะเข้าครอบงำไม่ได้ พละหมวดนี้เป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจให้ถึงซึ่งความหลุดพ้นโดยตรง

พละ 5 มีลักษณะสำคัญดังนี้

1) สัทธาพละ (กำลังคือศรัทธา) หมายถึง ความเชื่อ กำลังการควบคุมความสงสัย ความวิตก มีความไม่หวั่นไหวในความไม่มีศรัทธา ดังมีพระพุทธพจน์กล่าวไว้ในพระสุตตันตปิฎก พลกถา ความว่า “สัทธาพละเป็นไฉน ชื่อว่าสัทธาพละ เพราะอรรถว่า ไม่หวั่นไหวไปในความไม่ศรัทธา เพราะความว่าอุปถัมภ์สหชาตธรรม เพราะความว่าครอบงำกิเลสทั้งหลาย เพราะความว่าเป็นความสะอาดในเบื้องต้นแห่งปฏิเวธ เพราะความว่าเป็นที่ตั้งมั่นแห่งจิต เพราะความว่าเป็นที่ผ่องแผ้วแห่งจิต เพราะความว่าเป็นเครื่องบรรลุคุณวิเศษ เพราะความว่าแทงตลอดธรรมที่ยิ่ง เพราะความว่าตรัสรู้สัจจะ เพราะความว่าให้การกบุคคลตั้งอยู่เฉพาะในนิโรธ นี้เป็นสัทธาพละ”[48]

2) วิริยะพละ (กำลังคือวิริยะ) หมายถึง ความเพียร กำลังการควบคุมความเกียจคร้าน มีความไม่หวั่นไหวในความไม่เกียจคร้าน ดังมีพระพุทธพจน์กล่าวไว้ในพระสุตตันตปิฎก ความว่า “วิริยพละเป็นไฉน ชื่อว่าวิริยพละ เพราะอรรถว่า ไม่หวั่นไหวไปในความเกียจคร้าน เพราะความว่าอุปถัมภ์สหชาตธรรม .....ฯลฯ เพราะความว่าให้การกบุคคลตั้งอยู่เฉพาะในนิโรธ นี้เป็นวิริยพละ”[49]

3) สติพละ (กำลังคือสติ) หมายถึง ความตั้งใจมั่น กำลังการควบคุมการวอกแวกไขว่เขว ฟุ้งซ่าน มีความไม่หวั่นไหวในความไม่ประมาท ดังมีพระพุทธพจน์กล่าวไว้ในพระสุตตันตปิฎก พลกถา ว่า “สติพละเป็นไฉน ชื่อว่าสติพละ เพราะอรรถว่า ไม่หวั่นไหวไปในความประมาท เพราะความว่าอุปถัมภ์สหชาตธรรม .....ฯลฯ เพราะความว่าให้การกบุคคลตั้งอยู่เฉพาะในนิโรธ นี้เป็นสติพละ”

4) สมาธิพละ (กำลังคือสมาธิ) หมายถึง ความตั้งใจมั่น กำลังการควบคุมการวอกแวกเขว่ไขว่ ฟุ้งซ่าน มีความไม่หวั่นไหวไปเพราะความฟุ้งซ่าน ดังมีพระพุทธพจน์กล่าวไว้ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ยุคนัทธวรรค พลกถา ว่า “สมาธิพละเป็นไฉน ชื่อว่าสมาธิพละ เพราะอรรถว่าไม่หวั่นไหวไปในอุทธัจจะ เพราะความว่าอุปถัมภ์สหชาตธรรม.... ฯลฯ เพราะความว่าให้การกบุคคลตั้งอยู่เฉพาะในนิโรธ นี้เป็นสมาธิพละ”

5) ปัญญาพละ (กำลังคือปัญญา) หมายถึง ความรอบรู้ กำลังการควบคุม การทำเกินพอดี มีความไม่หวั่นไหวไปในความไม่รู้ ดังมีพระพุทธพจน์กล่าวไว้ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ยุคนัทธวรรค พลกถา ว่า “ปัญญาพละเป็นไฉน ชื่อว่าปัญญาพละ เพราะอรรถว่าไม่

---

[48]ขุ.ปฏิ.31/622/386.

[49]ขุ.ปฏิ.31/622/386.

หวั่นไหวไปในความประมาท เพราะความว่าอุปถัมภ์สหชาตธรรม....ฯลฯ เพราะความว่าให้การกบุคคลตั้งอยู่เฉพาะในนิโรธ นี้เป็นปัญญาพละ”

พละ 5 และ อินทรีย์ 5 เหมือนกันโดยองค์ธรรม เพียงแต่อธิบายคนละนัย คือ ความเป็นใหญ่และความไม่หวั่นไหว เปรียบเหมือนแม่น้ำมีเกาะอยู่ตรงกลางพึงทราบว่าแม่น้ำสองสายที่แบ่งโดยเกาะตรงกลางก็เป็นสายน้ำเดียวกันและก็ย่อมบรรจบกัน ดังเช่น อินทรีย์ 5 และพละ 5 ประการที่สำคัญที่ลืมไม่ได้ คือ อินทรีย์ 5 และพละ 5 ก็คือการอบรมเจริญปัญญาเพื่อบรรลุมรรคผลในขณะที่อบรมสติปัฏฐาน ก็ชื่อว่าอบรมอินทรีย์ 5 และพละ 5 ด้วย มีพุทธพจน์กล่าวไว้ว่า“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญพละ 5 กระทำให้มากซึ่งพละ 5 อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน”[50]

อริยมรรค หรือ มรรคมีองค์ 8

อริยมรรคเป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์คือปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความพ้นทุกข์สิ้นทุกข์โดยแนวทางการปฏิบัติที่จะนำไปสู่ทางพ้นทุกข์นั้นไม่ย่อหย่อนและไม่ตึงจนเกินไปเป็นทางที่อยู่ระหว่างกึ่งกลางทางที่สุดโต่งทั้งสองทาง เป็นทางสายกลาง ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ในพระอภิธรรมปิฎก วิภังคปกรณ์ มีพระพุทธพจน์กล่าวไว้ดังนี้ “ในธรรมเหล่านั้น มรรคมีองค์ 8 เป็นไฉน ภิกษุในศาสนานี้ เจริญโลกุตตรฌาน อันเป็นเครื่องนำออกไปจากโลกให้เข้าสู่นิพพาน เพื่อประหาณทิฏฐิ เพื่อบรรลุปฐมภูมิ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ประกอบด้วยวิตก วิจาร มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวก เป็นทุกขาปฏิปทาทันธาภิญญา อยู่ ในสมัยใด มรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาทิฏฐิ....ฯลฯ สัมมาสมาธิ ย่อมมี ในสมัยนั้น”[51] ในมรรคมีองค์ 8 นี้อนุ โลมเข้ากับหลักไตรสิกขาซึ่งเป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธ ศาสนาได้ดังนี้ สัมมาวาจา สัมมาอาชีโว สัมมากัมมันโต อนุโลมเข้าในหมวด ศีล ซึ่งเป็นเครื่องขัดเกลากิเลสเบื้องต้นเมื่อมีศีลบริสุทธิ์จะช่วยส่งเสริมให้เกิดสมาธิ สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ อนุโลมเข้าในหมวด สมาธิ ซึ่งเป็นความตั้งมั่นแห่งจิตให้มั่นคงเพื่อขัดเกลากิเลสอย่างกลาง สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป อนุโลมเข้าในหมวด ปัญญา เป็นผลจากการเกิดสมาธิที่ตั้งมั่นทำให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงอันเป็นปัญญาเพื่อการดับทุกข์ อริยมรรค หรือมรรคมีองค์ 8 ประกอบไปด้วย

1) สัมมาทิฏฐิ หมายถึง ปัญญาอันเห็นชอบ คือ เห็นอริยสัจ 4 เห็นชอบตามคลองธรรมว่าทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว เห็นถูกต้องตามที่เป็นจริงว่า ขันธ์ 5 ไม่เที่ยง เป็นต้น[52] ความเห็นชอบตาม

---

[50]สำ.ม.19/1101/266.

[51] อภิ.วิ.35/580/327.

[52]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ้างแล้ว, หน้า 477.

คลองธรรมนี้เป็นสัมมาทิฏฐิเบื้องต้น ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เริ่มต้นเป็นนิมิตเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย คือ สัมมาทิฐิ”[53] ถ้าบุคคลเห็นไม่ตรงตามนี้คือเห็นผิดจากคลองธรรมเป็นมิจฉาทิฏฐิ จิตใจย่อมตกอยู่ในอำนาจของกิเลส สามารถกระทำความชั่วได้โดยไม่ละอายเพราะไม่เชื่อว่าบาป บุญ นรก สวรรค์ มีจริง เมื่อเป็นเช่นนี้อาจทำความชั่วได้เต็มที่เมื่อมีโอกาส แต่พอถึงคราวจะทำความดีกลับทำแบบหย่อนยาน ทำอย่างลังเลว่าสิ่งนี้จะได้ผลดีจริงหรือไม่เพราะตนไม่มีความเชื่อเป็นทุนอยู่แล้ว[54]ในพระอภิธรรมปิฎก มีพระพุทธพจน์กล่าวไว้ดังนี้ “ในมรรคมีองค์ 8 นั้น สัมมาทิฏฐิ เป็นไฉน ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจัยธรรม ความเห็นชอบ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรคอันใดนี้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ”[55]

2) สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความดำริชอบคือความดำริชอบในการออกจากกามเป็นการหลีกเลี่ยงจากกามคุณ 5 ซึ่งได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ความดำริในความไม่พยาบาท ไม่ผูกโกรธต่อบุคคลอื่นมีความเมตตา ความดำริในการไม่เบียดเบียนต่อบุคคลอื่นทางกายและทางวาจา มีความกรุณาสงสารผู้อื่น ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ว่า “สัมมาสังกัปปะ เป็นไฉน ความตรึก ความตรึกอย่างแรง ความดำริ ความที่จิตแนบแน่นอยู่ในอารมณ์ ความที่จิตแนบสนิทอยู่ในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ ความดำริชอบ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค อันใด นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ”[56]

3) สัมมาวาจา แปลว่า เจรจาชอบ คือ การงดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ มีสติอยู่เสมอ สัมมาวาจาเป็นการกล่าววาจาอย่างถูกต้อง เป็นวาจาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ พูดถูกตามกาลเทศะ มีความไพเราะอ่อนหวานน่าฟัง ผู้ฟังฟังแล้วสุขใจเป็นสัจจะวาจาเสมอ พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ว่า “สัมมาวาจา เป็นไฉน การงดการเว้น การเลิกละ เจตนาเครื่องเว้นจากวจีทุจริต 4 กิริยาไม่ทำ การไม่ทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุวจีทุจริต 4 วาจาชอบอันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค อันใด นี้เรียกว่า สัมมาวาจา”[57]

4) สัมมากัมมันตะ หมายถึง การกระทำชอบหรือการงานชอบ คือ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม มีวิรตีเจตสิก เว้นทำชั่ว หรือจะทำก็ตามไม่ทำก็ตาม เว้นอยู่เสมอ เพราะมีสติระลึกรู้ทันปัจจุบันธรรมขณะกำลังกระทำอยู่

---

[53]องฺ.ทสก.24/121/238.

[54]วศิน อินทสระ, *หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : ธนธัชการพิมพ์, 2544), หน้า 124.

[55]อภิ.วิ.35/581/328.

[56]อภิ.วิ.35/582/328.

[57]อภิ.วิ.35/583/328.

การกระทำชอบหรือการงานชอบถือเป็นองค์ประกอบการกระทำที่สุจริตไม่เป็นโทษ ดังมีพุทธพจน์กล่าวไว้ในวิภังคสูตรว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมากัมมันตะเป็นไฉน เจตนาเครื่องงดเว้นจากปาณาติบาต อทินนาทาน จาก อพรหมจรรย์ นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ”[58]และในวิภังคปกรณ์กล่าวไว้ว่า “สัมมากัมมันตะ เป็นไฉน การงด การเว้น การเลิกละ เจตนาเครื่องเว้นจากกายทุจริต 3 กิริยา ไม่ทำ การไม่ทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุกายทุจริต 3 การงานชอบ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค อันใด นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ”[59]

5) สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ คือ การประกอบอาชีพหรือหาเลี้ยงสุจริต เป็นการงดเว้นจากอกุศลทางกาย 3 และอกุศลทางวาจา 4 คือ งดเว้นจากการเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย ประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดจากทำนองคลองธรรม ทำให้คนอื่นต้องเดือดร้อนด้วยวิธีต่าง ๆ หาเลี้ยงชีวิตโดยความขยันหมั่นเพียร ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะเป็นไฉน อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละการเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จชีวิตอยู่ด้วยการเลี้ยงชีพที่ชอบ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ”[60] การเลี้ยงชีพที่ผิดนั้นหมายถึงการเลี้ยงชีพที่ไม่ชอบ ผิดศีลธรรม เป็นการหาเลี้ยงชีพด้วยการโกหกหลอกลวง บีบบังคับขู่เข็ญ เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ 5 ประเภท คือ การค้ามนุษย์ การค้าอาวุธ การค้าเนื้อค้าขายสัตว์เพื่อนำไปฆ่า การค้าน้ำเมา และการค้ายาพิษ

6) สัมมาวายามะ หมายถึง เพียรชอบหรือพยายามชอบ คือ มีฉันทะปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้เพื่อมิให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อละอกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อความตั้งอยู่ไม่เลือนหาย เจริญไพบูลย์เต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว ผู้ปฏิบัติธรรมต้องสร้างความพอใจในความพากเพียรด้วยการเห็นประโยชน์ ลงมือปฏิบัติด้วยความเพียรทางกายและใจ รักษาความเพียรให้ดำเนินอยู่ต่อไป ไม่ย่อท้อแม้ร่างกายจะเหลือเพียงหนัง เอ็นกระดูกและเลือดเนื้อเหือดแห้งไปก็จะไม่ลดละความเพียรถ้ายังไม่บรรลุธรรม มีพุทธพจน์ที่ทรงตรัสไว้ใน วิภังคสูตรว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัมมาวายามะเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อมิให้อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อความตั้งมั่น ไม่ฟั่นเฟือน เพิ่มพูน ไพบูลย์ เจริญ บริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ”[61] และในวิภังคปกรณ์ว่า

---

[58]สำ.ม.19/37/8.

[59]อภิ.วิ.35/584/328.

[60]สำ.ม.19/38/8.

[61]สำ.ม.19/39/8.

“สัมมาวายามะ เป็นไฉน การปรารภความเพียรทางใจ ฯลฯ ความพยายามชอบ วิริยสัมโพชฌงค์อัน เป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรคอันใด นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ”[62]

7) สัมมาสติ หมายถึง ความระลึกได้ ความไม่เผลอ การคุมใจไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง การมีสติระลึกอยู่เสมอนั้นทำให้ไม่เกิดความผิดพลาดในกิจทั้งปวงที่กระทำอยู่ สติที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระสูตรที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม หมายถึง การระลึกรู้สภาวธรรมปัจจุบัน คือ กองรูป เวทนา จิต และสภาวธรรมตามความเป็นจริง การตั้งสติชอบ ระลึกชอบเป็นการตั้งสติในทางที่ถูกต้องตรงต่อการบรรลุมรรคผล ได้แก่ การมีสติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีสติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีสติพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ในวิภังคสูตรว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาสติเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายเนืองๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาเนืองๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตเนืองๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมเนืองๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย นี้เรียกว่า สัมมาสติ”[63]

8) สัมมาสมาธิ เป็นหลักสำคัญที่สุดในการดำเนินตามเพื่อความพ้นทุกข์ ธรรมชาติของจิตจะไม่อยู่นิ่งเต็มไปด้วยความฟุ้งซ่าน ยากที่จะรักษาได้ สมาธิจึงเป็นอุปกรณ์สำคัญในการยึดเหนี่ยวจิตให้ตั้งมั่นแน่วแน่ไม่หวั่นไหวในอารมณ์ต่างๆ เพื่อระงับกำจัดอาการฟุ้งซ่านต่างๆ แล้วทำให้จิตสงบผ่องใสพร้อมที่จะใช้งานต่อไป สัมมาสมาธิ หมายถึง ตั้งใจมั่นชอบ คือ การฝึกอบรมจิตให้สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุข เกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุจตุตถฌานไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละ สุขและทุกข์ และดับโสมนัสและโทมนัสก่อน ๆ ได้ มีอุเบกขาเห็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ได้แก่ เอกัคคตาเจตสิก ที่มีสติรู้ทันปัจจุบันของรูปนามไม่เผลอ และประกอบกับอริยมัคคจิตอริยผลจิตได้ด้วย คือมั่นอยู่ในอารมณ์พระนิพพานเป็นอันเดียวพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเป็นบรมสุข พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึงสัมมาสมาธิไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาสมาธิเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เธอบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะวิตก วิจารสงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอมีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มี

---

[62]อภิ.วิ.35/586/329.

[63]สำ.ม.19/40/9.

อุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เธอบรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ”[64]

3.2.6 ปัญญาเป็นเครื่องกำกับศรัทธาให้เป็นสัมมาทิฏฐิ

ปัญญาเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับมนุษย์ทุกคน การดำเนินชีวิตและการกระทำกิจกรรมต่างๆ บนโลกนี้ล้วนอาศัยปัญญาในการที่จะคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์หรือพัฒนาสิ่งต่างๆ ขึ้นเพื่อสร้างความเจริญความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกสังคม ปัญญานี้ถือเป็นปัญญาทั่วๆ ไปเป็นปัญญาทางโลกหรือโลกียะปัญญา แต่ปัญญาในทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นไปเพื่อขัดเกลาจิตให้ปราศจากกิเลสและรู้แจ้งในอริยสัจ 4 เป็นปัญญาขั้นโลกุตตระดังนั้นพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจึงล้วนเป็นไปเพื่อการดับทุกข์ กำจัดทุกข์ให้สิ้นไป ปัญญาจึงเป็นส่วนสำคัญในการทำให้แจ้งเพื่อการดับทุกข์ พ้นทุกข์ หลุดพ้นจากวัฏฏสังสารอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ปัญญายังทำหน้าที่ในการกำกับศรัทธาให้ดำเนินไปตามทำนองคลองธรรมเป็นสัมมาทิฏฐิ เพราะถ้าศรัทธาขาดปัญญาในการกำกับแล้ว ศรัทธานั้นจะเป็นศรัทธาที่งมงายลุ่มหลง เชื่อโดยขาดเหตุผล ขาดการพิจารณาไตร่ตรองถึงผลดีผลเสีย มักเชื่อและกระทำตามอำเภอใจตนเองซึ่งมีกิเลสและอวิชชาเป็นตัวชักนำให้กระทำ ผลคือเกิดความเสียหายแก่ตนเองและผู้อื่น ไม่ยังประโยชน์แก่ตนเองและประโยชน์แก่ผู้อื่น เมื่อศึกษาถึงหลักคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่ามีความจำเป็นที่ควรจะต้องศึกษาถึงเรื่องของปัญญาไปด้วยเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนครอบคลุมมากขึ้นอันจะนำไปสู่การวิเคราะห์หรือบูรณาการคุณค่าของศรัทธาได้ต่อไป ทั้งนี้เนื้อหารายละเอียดของปัญญานั้นได้กำหนดรายละเอียดการศึกษาไว้ดังนี้

ความหมายของปัญญา

ความสำคัญของปัญญา

บ่อเกิดปัญญา

ประเภทของปัญญา

ปัจจัยและหลักธรรมที่เกื้อหนุนส่งเสริมให้เกิดปัญญา

ความหมายของปัญญา

ปัญญา แปลโดยพยัญชนะว่า รู้ทั่ว มาจากคำภาษาบาลีว่า ปญฺญา แยกศัพท์ได้คือ ป เป็นศัพท์อุปสัค แปลว่า ทั่ว กับคำว่า ญา เป็นธาตุ แปลว่า รู้ รวมกันจึงได้เป็น ปญฺญา แปลว่า รู้ทั่ว รู้รอบ ปัญญา แปลโดยอรรถมีความหมายว่า ความรู้ทั่ว หมายถึง ความรู้ที่ถูกต้องควรจะรู้สำหรับจะ

[64]สำ.ม.19/41/9.

แก้ปัญหาได้ หรือสามารถที่จะดับทุกข์ได้[65]มีรูปวิเคราะห์ว่า ปชานาติ เอตายาติ ปญฺญา แปลว่า ที่ชื่อว่าปัญญาเพราะมีความ หมายว่าเป็นเครื่องช่วยให้รู้ทั่ว[66]

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนปฏัก ปัญญา อินทรีย์คือปัญญา ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่าง คือ ปัญญา แสงสว่างคือ ปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจัยธรรม สัมมาทิฏฐิ[67]

ปัญญา ที่ชื่อว่า ปัญญา เพราะอรรถว่ารู้ชัด ที่ว่ารู้ชัดนี้คือความรู้โดยประการต่างๆ พิเศษยิ่งกว่าอาการคือความหมายรู้ และความรู้แจ้ง จริงอยู่แม้เมื่อสัญญา วิญญาณ และปัญญา จะเป็นความรู้ด้วยกัน แต่สัญญาเป็นสักแต่ว่าความหมายรู้อารมณ์ เช่น รู้จักว่าสีเขียว สีเหลือง เป็นต้น แต่ไม่อาจให้ถึงความแทงตลอดซึ่งลักษณะว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาได้ วิญญาณย่อมรู้จักอารมณ์ว่า สีเขียว สีเหลือง เป็นต้นด้วยและย่อมให้ถึงความแทงตลอดซึ่งลักษณะได้ด้วยแต่ไม่อาจจะให้ก้าวหน้าไปถึงความปรากฏแห่งมรรคได้ ส่วนปัญญาย่อมรู้อารมณ์และให้ถึงความแทงตลอดซึ่งลักษณะด้วยอำนาจแห่งนัยดังกล่าวแล้ว ทั้งให้ก้าวหน้าไปถึงความปรากฏแห่งมรรคด้วย[68]

ปัญญา ความรู้ทั่วหรือความรู้ชัด คือ รู้ทั่วถึงความเป็นจริง หรือตรงตามความเป็นจริง เช่น รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว รู้ถูกรู้ผิด รู้ควรไม่ควร รู้คุณรู้โทษ รู้ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ รู้เท่าทันสังขาร รู้องค์ประกอบ รู้เหตุปัจจัย รู้ที่มาที่ไป รู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย รู้ตามความเป็นจริง รู้ถ่องแท้ เข้าใจถ่องแท้ รู้เข้าใจสภาวะธรรมต่างๆ รู้คิด รู้พินิจพิจารณา รู้วินิจฉัย รู้ที่จะจัดแจงจัดการหรือดำเนินการอย่างไรๆ[69]

---

[65]พระมหาสังคม ชยานนฺโท (ช่างเหล็ก), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2548, หน้า 4.

[66]บรรจบ บรรณรุจิ ผศ.ดร., *ปัญญาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร : ชื่อเรียกและพัฒนาการ รายงานการวิจัย,* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า 9.

[67]อภิ.สํ.34/31/30.

[68]พระพุทธโฆสเถระ, *คัมภีร์วิสุทธมรรค แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2554), หน้า 732.

[69]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ 53*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทบพัน, 2562), หน้า 20.

ปัญญา หมายถึง ความรู้ครบถ้วนในสิ่งที่ควรรู้ เข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างอย่างถูกต้อง ที่เข้ามาเกี่ยว ข้องในหน้าที่การงาน เพราะถ้าไม่มีการงานเข้ามาเกี่ยวข้อง ก็ไม่มีปัญหาก็ไม่ต้องใช้ปัญญา ปัญญาเป็นเรื่องของความรู้ คือต้องมีความรู้จัก มีความเข้าใจ มีความเห็นแจ้งอย่างถูกต้องในสิ่งนั้นๆ ทางจิตใจในทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็นไปในทางฝ่ายถูก ฝ่ายดี ในฝ่ายบาป ฝ่ายผิด ในฝ่ายสุข ฝ่ายทุกข์ และในฝ่ายอิสระหลุดพ้นอันเป็นไปเพื่อพระนิพพาน จึงเรียกว่า ปัญญาพุทธทาสภิกขุ[70]

ปัญญา คือ การรู้แจ้งอย่างชัดเจนมีการพิจารณาในเหตุและผลเพื่อนำมาซึ่งการแก้ปัญหาและหาทางให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าประสงค์ ผู้มีปัญญาจะต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาเล่าเรียน มีการคิดค้นและตรึกตรองในสิ่งต่างๆ เป็นอย่างดีก่อนที่จะลงมือกระทำ นอกจากนี้จะต้องหมั่นฝึกอบรมจิตโดยการเจริญภาวนาบ่อยๆ หรือเป็นประจำก็จะทำให้จิตนิ่งเป็นสมาธิสามารถพิจารณาสิ่งต่างๆ ได้ด้วยปัญญา เมื่อใช้ปัญญาพิจารณาก็จะประสบกับสิ่งที่มุ่งหมายนำพาชีวิตให้ประสบผลสำเร็จพัฒนาตัวเองไปสู่อริยมรรคเข้าถึงนิโรธสมาบัติบรรลุพระนิพพานในที่สุด[71]

สรุป ปัญญา หมายถึง ความรู้ชัด รู้ตรงตามความเป็นจริง เป็นความรู้ที่รู้และเข้าใจอย่างถ่องแท้ มีเหตุมีผลในตัว สามารถคิดพิจารณาไตร่ตรองได้ว่าอะไรควรทำไม่ควรทำ ปัญญาที่ประเสริฐสุดคือการรู้ในอริยสัจ 4 เป็นการรู้เพื่อความสิ้นทุกข์ดับทุกข์อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ความสำคัญของปัญญา

สิ่งประดิษฐ์และความเจริญทั้งหลายที่มนุษย์ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกสบายในชีวิตประจำวันนี้ล้วนเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของปัญญามนุษย์ทั้งสิ้น ปัญญาทำให้เกิดความรอบรู้ความเฉลียวฉลาด มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทำให้เกิดสติ ควบคุมตัวเองได้เมื่อยามมีปัญหา ปัญญาทำให้เกิดพลังนำไปสู่ความ สำเร็จ ทำให้เกิดความบริสุทธิ์ถึงที่สุดแล้วทำให้มีอิสระเหนือความทุกข์ความโศกเศร้าทำให้เกิดปัญญารู้เห็นตามความเป็นจริงทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปในทางที่ถูกต้อง ทำให้พ้นทุกข์เข้าถึงสันติสุขได้อย่างแท้จริง ปัญญาสามารถกำจัดกิเลสต่างๆ ได้ ได้เสวยรสแห่งอริยมรรคอริยผล ความเป็นผู้สามารถในการเข้าถึงนิโรธสมาบัติ ความสำเร็จแห่งความเป็นอริยคุณ มีความเป็นอาหุไนยบุคคล ปัญญาในพระพุทธ ศาสนานอกจากจะสอนมุ่งเน้นไปที่การดับทุกข์แล้ว ยังสอนมุ่งเน้นไปที่การนำปัญญาไปใช้ในหน้าที่การงานในการดำเนินชีวิตประจำวันด้วย เพื่อให้ชีวิตเป็นไปเพื่อความดับทุกข์ดับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น บุคคลผู้ประกอบด้วยปัญญาหากนำความรู้ไปใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับการทำงานแล้ว ไม่ว่าจะประกอบอาชีพหรือทำกิจการงานใดๆ แล้วย่อมประสบกับ

---

[70]พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *พจนานุกรมธรรม ฉบับพุทธทาส*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2554), หน้า 213-214.

[71]สุนทรา บุญรัตนหิรัญ, “การเสริมสร้างการพัฒนาความสามารถในด้านปัญญาและด้านอารมณ์ด้วยหลักพุทธธรรม”, ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2564, หน้า 68.

ความสำเร็จเจริญรุ่งเรืองเพราะเป็นผู้นำปัญญาไปใช้ส่องสว่างนำทางให้แก่ชีวิตของตนเอง ปัญญาจึงเป็นแสงสว่างที่ยอดเยี่ยม แสงสว่างอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นแสงสว่างจากพระอาทิตย์ พระจันทร์ แสงไฟอื่นๆ เป็นเพียงแสงสว่างที่ส่องให้เห็นได้เฉพาะในความมืด แต่สัจจธรรมความเป็นจริงที่สามารถขจัดอวิชชาทั้งปวงได้จะเห็นได้ด้วยปัญญาเท่านั้น ในปัชโชตสูตรได้กล่าวถึงปัญญาที่เป็นดังแสงสว่างที่ไม่มีแสงสว่างใดเปรียบได้ มีความว่า “แสงสว่างทั้งหลายมีอยู่ 4 อย่างในโลก แสงสว่างที่ 5 มิได้มีในโลกนี้ ดวงอาทิตย์สว่างในกลางวัน ดวงจันทร์สว่างในกลางคืน อนึ่ง ไฟย่อมรุ่งเรืองในกลางวันและกลางคืนทุกหน แห่งพระสัมพุทธเจ้าประเสริฐกว่าแสงสว่างทั้งหลาย แสงสว่างของพระสัมพุทธเจ้า เป็นแสงสว่างอย่างเยี่ยม”[72]และ “ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายย่อมกล่าวว่า ปัญญานั่นแหละประเสริฐสุด ดุจพระจันทร์ประเสริฐกว่าดวงดาวทั้งหลาย ฉะนั้น ศีล ศิริ และธรรมของสัตบุรุษย่อมเป็นไปตามบุคคลผู้มีปัญญา”[73]จะเห็นว่าความสำคัญของปัญญาที่กล่าวมาในพระไตรปิฎกจะมุ่งศึกษาอยู่ 2 ประเด็นคือ

1) เป็นความสำคัญที่เกี่ยวกับความรอบรู้ ความเฉลียวฉลาดของมนุษย์โดยธรรมชาติที่ปัญญาสามารถขับเคลื่อนให้เกิดความเจริญทางด้านวัตถุภายนอกที่เป็นรูปธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์ยอมรับและต้องการสิ่งที่ปัญญาคิดประดิษฐ์ขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกสบาย เป็นปัญญาทางโลกที่มีความสำคัญที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา ความรอบรู้เฉลียวฉลาดนี้สามารถสร้างหรือปลูกฝังให้เกิดขึ้นได้ด้วยการศึกษาและประสบการณ์ ความสำคัญของปัญญาอย่างนี้เป็นไปเพื่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั่วๆ ไปทุกคน เช่น ความรู้ในศิลปะวิทยาการที่เป็นเหตุแห่งการสร้างความเจริญรุ่งเรือง การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย สิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภค การสร้างทรัพย์สมบัติ การสร้างชื่อเสียงเกียรติยศให้เกิดมีขึ้นในชีวิตของตน

2) เป็นความสำคัญที่เกี่ยวกับธรรมะ คือการดำเนินชีวิตไปเพื่อความดับทุกข์สิ้นทุกข์ ความสำคัญนี้มุ่งเน้นไปที่จิตใจ คือการพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นปัญญาที่รู้ชัดในความเป็นจริงของสรรพสิ่งทั้งปวงตามแนวทางของพระพุทธศาสนา รู้ชัดว่าทุกสรรพสิ่งนี้ล้วนตั้งอยู่บนสามัญญลักษณะคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มนุษย์ประกอบไปด้วยขันธ์ 5 เป็นที่ประชุมของธาตุต่างๆ เกิดก่อเกิดเป็นร่างกายและจิตใจขึ้นเป็นไปตามกระบวนการทางธรรมชาติ ดังนั้นการที่บุคคลจะสามารถดับทุกข์ได้นั้นต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาให้เห็นสภาวะตามความเป็นจริง จิตใจของบุคคลนั้นจึงจะบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสทั้งปวง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลย่อมข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา ย่อมข้ามอรรณพได้ด้วยความไม่ประมาท ย่อมล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร ย่อมบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา บุคคลย่อมได้ปัญญาอย่างไร.....บุคคลละจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่นแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศกอย่างไร บุคคลเชื่อธรรมของพระอรหันต์ทั้งหลาย เพื่อบรรลุนิพพานเป็นผู้ไม่ประมาท มีปัญญาเป็นเครื่องสอดส่อง ฟังอยู่ด้วยดี

---

[72]สำ,ส.15/69/20.

[73]ขุ.ชา.27/2468/446.

ย่อมได้ปัญญา”[74]ความทุกข์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในจิตใจของเรานั้น เกิดขึ้นเพราะอายตนะภายนอกและภายในมากระทบกันแล้วจิตเสวยอารมณ์นั้นๆ เช่น ทุกข์ สุข หรือ เฉยๆ เมื่อจิตเสวยอารมณ์อยู่หากบุคคลนั้นเป็นผู้ขาดสติไร้ปัญญาแล้วจิตก็จะยินดีกับอารมณ์นั้นแล้วแสดงออกเป็นพฤติกรรมต่างๆ เช่น โกรธ ดีใจ เสียใจ เศร้าโศก อาฆาตแค้นพยาบาท เป็นต้น ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการกระทำต่างๆ ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล ตรงกันข้ามหากบุคคลนั้นเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะดีมีปัญญารอบรู้ตามความเป็นจริงแล้วเมื่อจิตเสวยอารมณ์ต่างๆ แล้ว ปัญญาก็จะพิจารณาไตร่ตรองโดยแยบคายแล้วก็ควบคุม ระงับหรือกำจัดอารมณ์นั้นๆ เสียคงเหลือไว้แต่ความสงบนิ่ง เบาสบายแห่งจิตเพราะจิตรู้ทันอารมณ์ รู้ทันกิเลสที่กำลังจะเกิดขึ้นแล้วสามารถระงับดับลงเสียได้ มีพุทธพจน์กล่าวถึงปัญญาว่า “ปัญญาจึงจัดว่าประเสริฐกว่าทรัพย์ เพราะปัญญาเป็นเหตุให้บรรลุนิพพาน แต่คนพาลไม่ปรารถนาจะบรรลุ พากันทำกรรมชั่วต่างๆ อยู่ในภพน้อยภพใหญ่เพราะความหลง ผู้ใดทำกรรมชั่วแล้ว ผู้นั้นจะต้องเวียนตายเวียนเกิดอยู่ในวัฏสงสารร่ำไป บุคคลผู้มีปัญญาน้อย เมื่อมาเชื่อต่อการทำของบุคคลผู้ที่ทำความชั่วนั้น ก็จะต้องเวียนตายเวียนเกิดอยู่ร่ำไปเหมือนกันโจรผู้มีธรรมอันชั่วช้า ถูกเขาจับได้พร้อมทั้งของกลางย่อมเดือดร้อนเพราะกรรมของตน ฉันใด หมู่สัตว์ผู้มีธรรมอันชั่วช้า ละไปแล้ว ย่อมเดือดร้อนในปรโลกเพราะกรรมของตน ฉะนั้น”[75]

สรุป สิ่งประดิษฐ์และความเจริญทั้งหลายที่มนุษย์ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกสบายในชีวิตประจำวันนี้ล้วนเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของปัญญามนุษย์ทั้งสิ้น ปัญญาทำให้เกิดความรอบรู้ความเฉลียวฉลาด มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทำให้เกิดสติ ควบคุมตัวเองได้เมื่อยามมีปัญหา ปัญญาทำให้เกิดพลังนำไปสู่ความสำเร็จ ทำให้เกิดความบริสุทธิ์ถึงที่สุดแล้วทำให้มีอิสระเหนือความทุกข์ความโศกเศร้าทำให้เกิดปัญญารู้เห็นตามความเป็นจริงทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปในทางที่ถูกต้องทำให้พ้นทุกข์เข้าถึงสันติสุขได้อย่างแท้จริง ปัญญาสามารถกำจัดกิเลสต่างๆ ได้ ได้เสวยรสแห่งอริยมรรค อริยผล ความเป็นผู้สามารถในการเข้าถึงนิโรธสมาบัติ ความสำเร็จแห่งความเป็นอริยคุณ ความสำคัญของปัญญาที่ศึกษามี 2 ประเด็น 1) เป็นความสำคัญที่เกี่ยวกับความรอบรู้ ความเฉลียวฉลาดของมนุษย์ 2) เป็นความสำคัญที่เกี่ยวกับธรรมะ คือการดำเนินชีวิตไปเพื่อความดับทุกข์สิ้นทุกข์ ความ สำคัญนี้มุ่งเน้นไปที่จิตใจ คือการพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรมจริยธรรม

บ่อเกิดปัญญา

ปัญญาเป็นความรู้ชัด รู้แจ้งสภาวะตามความเป็นจริง ปัญญามีส่วนสำคัญในการผลักดันให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ซึ่งบ่อเกิดหรือแหล่งกำเนิดแห่งปัญญามี 3 วิธีที่ทำให้เกิดปัญญาในทางพระพุทธศาสนาซึ่งได้กล่าวไว้ในสังคีติสูตรว่ามี 3 ประเภท คือ 1. จินตามย

[74]ขุ.สุ.25/311/330.

[75]ขุ.เถร.26/388/326.

ปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการคิด 2.สุตมยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการฟัง 3.ภาวนามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการอบรมจิต[76]ดังจะขอกล่าวสรุปพอสังเขปถึงบ่อเกิดปัญญาดังนี้

1) โดยการคิดค้น การตรึกตรอง ซึ่งจะทำให้เกิดปัญญาที่เรียกว่า จินตามยปัญญา ปัญญาประเภทนี้หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการคิด การพิจารณา การค้นคว้า วิจัยวิเคราะห์ ใคร่ครวญหาเหตุผลตามความเป็นจริงของสิ่งต่างๆ จนรู้ที่มาที่ไปของสิ่งทั้งหลายว่า สิ่งนี้มีเหตุปัจจัยอย่างนี้แล้วทำให้เกิดผลอย่างนี้ ซึ่งเป็นการคิดด้วยตนเอง ความรู้ชนิดนี้อาจจัดเป็นความรู้โดยอ้อมเพราะก่อนจะคิดจะต้องได้เห็นได้ฟัง หรือ ได้อ่านมาก่อน การได้เห็น ได้ฟัง หรือได้อ่านนั้นเป็นสื่อกลาง จึงเป็นความรู้โดยอ้อม ในติกนิเทศได้กล่าวถึงจินตามยปัญญาไว้ว่า “จินตามยปัญญา เป็นไฉน ในการงานทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี ในศิลปะทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี ในวิชาทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี บุคคลมิได้ฟังจากผู้อื่น ย่อมได้กัมมัสสกตาญาณ หรือย่อมได้สัจจานุโลมิกญาณ ว่ารูปไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าเวทนาไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าสัญญาไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าวิญญาณไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ย่อมได้อนุโลมิกญาณ ขันติญาณ ทิฏฐิญาณ รุจิญาณ มุติญาณ เปกขญาณ ธัมมนิชฌานขันติญาณอันใด ซึ่งมีลักษณะอย่างนั้น นี้เรียกว่า จินตามยปัญญา”[77]

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้กล่าวถึงจินตามยปัญญา ว่า “บุคคลมิได้ฟังจากผู้อื่น ได้ซึ่งกัมมัสสกตาญาณ หรือ สัจจานุโลมิกญาณว่า รูปไม่เที่ยงก็ดี เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณไม่เที่ยงก็ดี หรือได้ขันติ (ความอาจเห็นได้) ทิฏฐิ (ความเห็น) รุจิ (ความพอใจ) มุติ (ความรู้) เปกขะ (การค้นพบ) ธัมมนิชฌานขันติ (ความทนต่อการเพ่งธรรม) อันเป็นอนุโลมิกะรูปเดียวกันนั้น ในกัมมายตนะทั้งหลายที่บุคคลจัดทำด้วยโยคะ (คือปัญญา) ก็ดี ในสิปปายตนะทั้งหลายที่บุคคลจัดทำด้วยโยคะก็ดี ในวิชชาฐานะทั้งหลายที่บุคคลจัดทำด้วยโยคะก็ดี ความรู้นี้เรียกว่า จินตามยปัญญา[78]

2) โดยการสดับตรับฟัง การศึกษาเล่าเรียน วิธีนี้ทำให้เกิดปัญญาที่เรียกว่า สุตมยปัญญา สุตมยปัญญาหมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการสดับตรับฟังรวมไปถึงการศึกษาเล่าเรียน การถ่ายทอดต่อๆกันมาจากผู้อื่น การได้ยินได้ฟังและการได้เห็นจากสื่อต่างๆ มีหนังสือ หรือ ตำราเรียน ตำราทางวิชาการ สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เป็นต้น ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้กล่าวถึงสุตมยปัญญาว่า “บุคคลได้ฟังจากผู้อื่นแล้วจึงได้กัมมัสสกตาญาณ หรือ สัจจานุโลมิกญาณว่า รูปไม่เที่ยงก็ดี เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณไม่เที่ยงก็ดี หรือได้ขันติ (ความอาจเห็นได้) ทิฏฐิ (ความเห็น) รุจิ (ความพอใจ) มุติ (ความรู้) เปกขะ (การค้นพบ) ธัมมนิชฌานขันติ (ความทนต่อการเพ่งธรรม) อันเป็นอนุโลมิกะรูป

---

[76]ที.ปา.11/228/199.

[77]อภิ.วิ.35/804/475.

[78]พระพุทธโฆสเถระ, *คัมภีร์วิสุทธมรรค* แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), อ้างแล้ว, หน้า 735.

เดียวกันนั้น ในกัมมายตนะทั้งหลายที่บุคคลจัดทำด้วยโยคะ (คือปัญญา) ก็ดี ในสิปปายตนะทั้งหลายที่บุคคลจัดทำด้วยโยคะก็ดี ในวิชชาฐานะทั้งหลายที่บุคคลจัดทำด้วยโยคะก็ดี ความรู้นี้เรียกว่า สุตมยปัญญา[79]

ในติกนิเทศได้กล่าวถึงสุตมยปัญญาไว้ว่า “สุตมยปัญญา เป็นไฉน ในการงานทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี ในศิลปะทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี ในวิชาทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี บุคคลได้ฟังจากผู้อื่นแล้ว จึงได้ กัมมัสสกตาญาณ หรือได้สัจจานุโลมิกญาณ ว่ารูปไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าเวทนาไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าสัญญาไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าวิญญาณไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ได้อนุโลมิกญาณ ขันติญาณ ทิฏฐิญาณ รุจิญาณ มุติญาณ เปกขญาณ ธัมมนิชฌานขันติญาณ อันใด ซึ่งมีลักษณะอย่างนั้น นี้เรียกว่า สุตมยปัญญา”[80]

3) โดยการอบรมจิต การเจริญภาวนา วิธีนี้ทำให้เกิดปัญญาที่เรียกว่า ภาวนามยปัญญา ปัญญาประเภทนี้หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมวิปัสสนาภาวนา เป็นการฝึกฝนให้เกิดความรู้บางอย่างเพียงแต่ฟังหรืออ่านแล้วนำมาขบคิดก็เกิดขึ้นได้ การฝึกฝนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้คนเราเกิดความรู้ ความชำนาญที่แท้จริง ปัญญาที่เกิดจากการเข้าสมาบัติ คือ รูปฌาน 4 อรูปฌาน 4 และนิโรธสมาบัติ ท่านก็กล่าวว่าเป็น ภาวนาปัญญา[81]ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ปัญญาของผู้เข้าสมาบัติแม้ทั้งหมด เรียกว่า ภาวนามยปัญญา”[82]ปัญญาในขั้นภาวนามยปัญญานี้เป็นปัญญาขั้นสูง เพราะเป็นปัญญาที่สามารถกำจัดอาสวะกิเลสคืออวิชชาได้ ปัญญาที่เกิดขึ้นจากภาวนามยปัญญาที่กำจัดกิเลสได้นี้เป็นปัญญาวิมุตติ แต่ปัญญาประเภทนี้จะเกิดขึ้นได้ต้องฝึกฝนอบรมสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน จึงจะเกิดขึ้นและสามารถกำจัดอวิชชาทั้งปวงได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 2 อย่างเป็นไปในส่วนแห่งวิชชา ธรรม 2 อย่างเป็นไฉน คือ สมถะ 1 วิปัสสนา 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมถะที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมอบรมจิต จิตที่อบรมแล้วย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมละราคะได้ วิปัสสนาที่อบรมแล้วย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมอบรมปัญญา ปัญญาที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไรย่อมละอวิชชาได้”[83]

สรุป ปัญญาเป็นความรู้ชัด รู้แจ้งสภาวะตามความเป็นจริง ปัญญามีส่วนสำคัญในการผลักดันให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ซึ่งบ่อเกิดหรือแหล่งกำเนิดแห่งปัญญามี 3 วิธีที่ทำให้เกิดปัญญาในทางพระพุทธศาสนาได้คือ โดยการคิดค้น โดยการสดับตรับฟัง

---

[79]เรื่องเดียวกัน, หน้า 735.

[80]อภิ.วิ.35/804/476.

[81]พระมหาสังคม ชยานนฺโท (ช่างเหล็ก), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, อ้างแล้ว, หน้า 13.

[82]อภิ.วิ.35/804/476.

[83]องฺ.ทุก.20/275/69.

และ โดยการอบรมจิต ปัญญาที่เกิดนี้มีกล่าวไว้ในสังคีติสูตรว่ามี 3 ประเภท คือ 1. จินตามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการคิด 2.สุตมยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการฟัง 3.ภาวนามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการอบรมจิต

ประเภทของปัญญา

ปัญญาแม้จะมาจากบ่อเกิดหรือมีกระบวนการเกิดปัญญาเดียวกันก็ตามแต่ปัญญานั้นยังมีความแตกต่างกันออกไป ในพระพุทธศาสนานั้นปัญญาได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 หมวดใหญ่ คือ ปัญญาที่แบ่งตามจำนวนที่จัดเป็นหมวดหมู่ไว้ และ ปัญญาที่จำแนกโดยธรรมชาติที่เกิด ดังมีรายละเอียดดังนี้

1) ปัญญาที่แบ่งตามจำนวนที่จัดเป็นหมวดหมู่ ปัญญานี้ถูกจัดเป็นหมวดหมู่อยู่ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค[84] และ คัมภีร์วิมุตติมรรค[85] โดยได้จัดแบ่งไว้ดังนี้

ปัญญา 1 ประเภท ได้แก่ ปัญญาที่มีลักษณะแทงตลอดสภาวธรรม (ธัมมสภาวปฏิเวธลักขณา)

ปัญญา 2 ประเภท ได้แก่ โลกียปัญญา และโลกุตตรปัญญา

โลกิยปัญญา คือ ปัญญาที่สัมปยุตด้วยโลกิยมรรค และ ประกอบด้วยอาสวะ สังโยชน์ คันถะ เป็นโอฆะ โยคะ นิวรณ์ ผัสสะ สังสารวัฏฏ์ และ กิเลส

โลกุตตรปัญญา คือ ปัญญาที่สัมปยุตด้วยอริยมรรคอริยผล อันปราศจากอาสวะ ไม่มีสังโยชน์ ไม่มีคันถะ ไม่มีโอฆะ ไม่มีโยคะ ไม่มีนิวรณ์ ไม่มีสังสารวัฏฏ์ และ ไม่เป็นกิเลส

ปัญญา 3 ประเภท ได้แก่ จินตามยปัญญา สุตมยปัญญา และ ภาวนามยปัญญา

จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด หมายถึง ปัญญาที่บุคคลได้มาโดยไม่ได้เรียนจากผู้อื่น เป็นปัญญาที่เกิดจากกรรมที่เป็นของแต่ละบุคคล หรือ ปัญญาที่ตรงกับความจริงเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับหน้าที่การงาน หรือ เกี่ยวกับศาสตร์ เป็นต้น

สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง หมายถึง ปัญญาที่ได้มาโดยการเรียนจากผู้อื่น หรือเรียนจากคัมภีร์ต่างๆ เช่น สุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ เป็นต้น

ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการเจริญภาวนา หมายถึง ปัญญาที่ได้จากการบำเพ็ญสมาธิแล้วทำให้เกิดปัญญาขึ้น

ปัญญา 4 ประเภท ได้แก่ ธัมมญาณ อันวยญาณ ปริเฉทญาณ และ สัมมติญาณ

ธัมมญาณ ความรู้ในธรรม หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับมรรค 4 ผล 4

---

[84]พระพุทธโฆสเถระ, *คัมภีร์วิสุทธมรรค แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร),* อ้างแล้ว, หน้า 731-740.

[85]พระอุปติสสเถระ, *คัมภีร์วิมุตติมรรค แปลและเรียบเรียงโดย พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต),* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2541), หน้า 210-215.

อันวยญาณ ความรู้ในการคล้อยตาม หมายถึง ความรู้อริยสัจ 4

ปริเฉทญาณ ความรู้ในการกำหนด หมายถึง ความรู้กำหนดจิตของผู้อื่นได้

สัมมติญาณ ความรู้ในสมมติ หมายถึง ความรู้นอกเหนือความรู้ทั้ง 3 ข้างต้น

2) ปัญญาจำแนกโดยธรรมชาติที่เกิด ปัญญาในส่วนนี้สามารถแบ่งออกเป็น 4 อย่าง คือ โดยสภาวะธรรมชาติแห่งความรู้ โดยทางรับรู้ โดยพัฒนาการทางปัญญาในบุคคล และ โดยกิจกรรมของมนุษย์

ก. โดยสภาวะธรรมชาติแห่งความรู้ โดยแบ่งตามสภาวะขันธ์ 5 หมายเอาความรู้ที่จำแนกในสัญญา วิญญาณ และ ปัญญา

สัญญา หมายถึง ความกำหนดได้หมายรู้ จำได้ รู้เข้าใจและคิดได้ยิ่งๆ ขึ้นไป มี 6 ชนิด[86] คือ รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา และ ธัมมสัญญา สัญญามี 2 ระดับ คือ สัญญาขั้นแรก เป็นสัญญารู้ลักษณะอาการสภาวะของสิ่งต่างๆ โดยตรง เช่น รู้ว่า สีเขียว แข็ง อ่อน เป็นต้น สัญญาเสริม เป็นสัญญารู้ตามความคิดปรุงแต่ง ความเข้าใจในระดับต่างๆ เช่น หมายรู้ว่าสวย น่าเกลียด ไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัวตน เป็นต้น ถ้าสัญญาปรุงแต่งด้วยอกุศล เรียกว่า ปปัญจสัญญา สัญญาที่ปรุงแต่งด้วยกุศล เรียกว่า กุศลสัญญา หรือเรียกว่า วิชชาภาคิยสัญญา

วิญญาณ หมายถึง ความรู้แจ้ง คือรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง 5 และทางใจ ได้แก่ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย การรู้อารมณ์ทางใจ หมายเอาวิญญาณ 6 ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ และมโนวิญญาณ

ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่วคือรู้ทั่วถึงความจริง รู้ตรงตามความเป็นจริง เข้าใจถูกต้องเข้าใจชัด หรือเข้าใจถ่องแท้ ปัญญาช่วยเสริมสัญญาและวิญญาณ ช่วยขยายขอบเขตของวิญญาณให้กว้างขวางออกไปและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ส่องทางให้สัญญามีสิ่งกำหนดหมายรวมเก็บได้มากขึ้น ปัญญาความรู้ในสังขารขันธ์ต้องทำให้เกิดให้มีขึ้น ต้องฝึกฝนทำให้เจริญขึ้นโดยลำดับ

ข. โดยทางรับรู้ หมายถึง ทางผัสสะ เป็นแหล่งแห่งความรู้ทั้งหมดทุกอย่างทุกประเภทเกิดจากผัสสะคืออาศัยการรับรู้โดยผ่านอายตนะคือผ่านทวาร 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ถ้าถืออายตนะหรือทวารเป็นหลักโดยฐานะเป็นต้นทางของการรับรู้ ก็สามารถจัดกลุ่มความรู้ได้เป็น 2 อย่าง คือ ความรู้ทางปัญจทวารคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็จะเป็นความรู้เบื้องต้น คือ ความรู้รูป (สี) เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และความรู้ทางมโนทวาร คือ ใจ ได้แก่ ธรรมารมณ์ หมายถึง สิ่งที่ใจรู้ใจคิดนั่นเอง ในคัมภีร์ทั้งหลายแสดงไว้อีก 4 ประเภท คือ ทิฏฐะ สิ่งที่เห็นเช่นรูปารมณ์ สุตะ สิ่งที่ได้ยินเช่นเสียง มุตะ สิ่งที่ประสบทราบเช่นกลิ่น วิญญาตะ สิ่งที่แจ้งใจเช่นธรรมารมณ์

---

[86]พระมหาสังคม ชยานนฺโท (ช่างเหล็ก), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, อ้างแล้ว, หน้า 30.

ค. โดยพัฒนาการทางปัญญาภายในบุคคล หมายถึง ปัญญาที่เป็นสิ่งที่ควรฝึกปรือ ได้แก่

สัญญา หมายถึง ความกำหนดได้หมายรู้ คือ สัญญา 6 มีรูปสัญญา เป็นต้น และสัญญาขั้นแรกทั้งหลายคือสัญญารู้ลักษณะอาการสภาวะของสิ่งต่างๆ โดยตรง กับ สัญญาเสริมคือสัญญารู้ตามความคิดปรุงแต่ง ความเข้าใจในระดับต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องความรู้ที่จะต้องพัฒนาให้ยิ่งๆ ขึ้นไป

ทิฏฐิ หมายถึง ความเห็น ความเข้าใจตามหลักเหตุผล หรือ ความยึดถืออย่างใดอย่างหนึ่งที่ได้จากภายในตนเอง หรือภายนอกก็ตามต้องพัฒนาให้ถูกต้องยิ่งๆ ขึ้นไปซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ทิฏฐิระดับโลก และ ทิฏฐิระดับธรรม

ญาณ หมายถึง ความรู้ เป็นชื่อหนึ่งของปัญญา เช่น กัมมัสสกตาญาณ อตีตังสญาณ เป็นต้น ญาณ คือ ความรู้บริสุทธิ์ที่ผุดสว่างขึ้น รู้เห็นตามสภาวะของสิ่งต่างๆ แม้จะมีหลายระดับแต่ก็ไม่ถูกต้องสมบูรณ์ทั้งหมด ญาณเป็นอิสระไม่ขึ้นกับเหตุผลแต่ก็ต้องสัมพันธ์กับสภาวะที่เป็นจริง โดยสรุปแล้วสัญญาเป็นปัจจัยของความรู้และความคิดต่างๆ ทิฏฐิและญาณต้องอาศัยสัญญา

ง. โดยกิจกรรมของมนุษย์ หมายถึง ปัญญาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติทางสังคม เช่น การสื่อสาร การถ่ายทอดสืบต่อมา การแสวงหา เป็นต้น เป็นมรดกสืบต่อกันมาเป็นช่วงๆ คนมี 3 อย่างคือ

สุตะ หมายถึง ปัญญาที่ได้รับฟัง เล่าเรียนสืบทอดกันมาได้แก่ ความรู้ที่ได้จากการฟัง การเล่าเรียนมาจากผู้อื่น จากข่าวสาร คัมภีร์ต่างๆ จากพระไตรปิฎก เป็นต้น

ทิฏฐิ หมายถึง ความเห็น ลัทธิ ความเชื่อต่างๆ เช่น ความรู้ที่เป็นข้อสรุปแก่ตน มีความยึดถือผูกพันเป็นของตน ซึ่งจะมองในด้านของสังคมเพราะมีการแสดงออกเผยแพร่ ถือตามกัน เป็นต้น ในส่วนซึ่งควรศึกษามี ขันติ ข้อที่เห็นเข้ากันได้หรือหลักการที่เห็นสมกัน รุจิ ข้อที่ถูกใจหรือหลักการที่ชอบ และ ลัทธิ หลักการความเชื่อ หลักการทำที่คิดขึ้นได้ รวมถึงความเชื่อทางศาสนา

ญาณ หมายถึง ความรู้ที่บริสุทธิ์ ตรงตามสภาวะมีผลสำเร็จเป็นเรื่องๆ ญาณถือเป็นปัญญาระดับสูงสุดของมนุษย์ ให้ผลสำเร็จที่สำคัญยิ่ง ช่วยส่งเสริมให้เกิดอริยสัจจธรรมสูงสุดของมวลมนุษย์ ญาณคือความรู้ที่ถือว่าสูงสุด ได้แก่ โพธิญาณของพระพุทธเจ้า เรียกว่า สัมมาสัมโพธิญาณ อันเป็นดวงตาของโลกที่สำคัญยิ่ง

สรุป ปัญญาในพระพุทธศาสนาถูกแบ่งออกเป็น 2 หมวดใหญ่ คือ ปัญญาที่แบ่งตามจำนวนที่จัดเป็นหมวดหมู่ไว้ได้แก่ ปัญญา 1 ประเภท ปัญญา 2 ประเภท ปัญญา 3 ประเภท ปัญญา 4 ประเภท และปัญญาที่จำแนกโดยธรรมชาติที่เกิดได้แก่ โดยสภาวะธรรมชาติแห่งความรู้ โดยทางรับรู้ โดยพัฒนาการทางปัญญาภายในบุคคล โดยกิจกรรมของมนุษย์

ปัจจัยและหลักธรรมที่เกื้อหนุนส่งเสริมให้เกิดปัญญา

ถึงแม้ว่าปัญญาจะเกิดจากแหล่งกำเนิดโดยการคิดค้น โดยการสดับตรับฟัง และ โดยการอบรมจิตก็ตาม การเกิดปัญญายังต้องอาศัยปัจจัยและหลักธรรมที่จะเกื้อหนุนส่งเสริมทำให้ปัญญานั้น

มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเป็นปัญญาที่พระพุทธศาสนาต้องการคือเป็นปัญญาที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ตนเอง แก่ผู้อื่น และจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการดับทุกข์สิ้นทุกข์ด้วย

ปัจจัยสำคัญที่เกื้อหนุนส่งเสริมให้เกิดปัญญาเป็นบ่อเกิดแห่งความดี หรือ กุศลทั้งปวงมีดังนี้

สติสัมปชัญญะ แยกคำออกเป็น สติ หมายถึง ความระลึกรู้ ก่อนจะทำ พูด หรือคิด คือ อาการของจิตที่นึกขึ้นได้ว่าจะทำ จะพูด จะคิดอย่างไรจึงจะถูกต้อง มีหน้าที่กระตุ้นเตือนคนเราให้ทำ พูด หรือคิดในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่หลงลืมตัว โดยใช้ดุลพินิจพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนจึงปฏิบัติ หรือแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมา สัมปชัญญะ หมายถึง ความรู้ตัวทั่วพร้อม จะทำหน้าที่กำหนดรู้ในเวลาคิด พูด หรือทำอยู่ ดังมีพุทธพจน์กล่าวไว้ว่า “คำว่า มีสติสัมปชัญญะ มีอธิบายว่า ใน 2 อย่างนั้น สติเป็นไฉน สติ ความตามระลึก สัมมาสติ อันใด นี้เรียกว่า สติ สัมปชัญญะ เป็นไฉน ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลง ความวิจัยธรรม สัมมาทิฏฐิอันใด นี้เรียกว่า สัมปชัญญะ ภิกษุเป็นผู้เข้าไปถึงแล้ว ประกอบแล้ว ด้วยสติและสัมปชัญญะนี้ ด้วยเหตุนั้น จึงเรียกว่า มีสติสัมปชัญญะ ด้วยประการฉะนี้”[87] ดังนั้นการที่จะเสริมสร้างให้เกิดปัญญาตามหลักพุทธศาสนานั้นต้องเริ่มที่การมีสติสัมปชัญญะตั้งมั่นเสียก่อนเพื่อใช้เป็นหลักยึดเหนี่ยวก่อนที่จะเริ่มการใดๆทั้งปวง เพราะสติและสัมปชัญญะนั้นเป็นสิ่งสำคัญมากในการดำเนินชีวิตเป็นธรรมที่มีอุปการะมาก เวลาที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์และปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ซึ่งแต่ละคนอาจจะพบเจอความทุกข์ยากไม่เท่ากัน แต่สิ่งที่จะช่วยให้สถานการณ์ทุกอย่างคลี่คลายลงได้นั้นคือ การมีสติสัมปชัญญะ ซึ่งจะทำให้สามารถมองเห็นถึงปัญหาและสามารถแก้ปัญหาตามความเป็นจริงได้ดีขึ้น สตินั้นทำให้เกิดสมาธิ และสมาธิทำให้เกิดปัญญา ปัญญาที่มีสมาธิเป็นฐานนั้นจะมีพลังมากมีอานิสงส์มาก เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนในการใช้ชีวิตประจำวัน

สัมมาทิฏฐิ ซึ่งมีความหมายว่า ปัญญาอันเห็นชอบ คือ เห็นอริยสัจ 4 เห็นชอบตามทำนองคลองธรรมว่าทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว เห็นว่าขันธ์ 5 นั้นไม่เที่ยง เป็นต้น[88] สัมมาทิฏฐิเป็นองค์ธรรมองค์แรกในมรรคมีองค์แปด อันเป็นแนวทางสู่การหลุดพ้นจากทุกข์ ความเห็นชอบนี้เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้คนเราใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข คือชอบด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไม่ละเมิดเบียดเบียนผู้อื่น ดำรงตนอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและจะเป็นดั่งเข็มทิศที่คอยนำพาให้เราดำเนินชีวิตบนความไม่ประมาท ดังมีพุทธพจน์กล่าวไว้ว่า “ก็สัมมา ทิฏฐิเป็นไฉน ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อันนี้

---

[87]อภิ.วิ.35/672/362.

[88]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ้างแล้ว, หน้า 477.

เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ”[89]สัมมาทิฏฐิจึงมีความสำคัญมากเป็นเสมือนต้นทางในการกระทำกรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นกรรมดี และกรรมชั่ว เพราะเมื่อบุคคลไม่มีสัมมาทิฏฐิในตนแล้วการคิด การกระทำต่างๆ ย่อมขาดหลักธรรมในการชี้นำตัดสินใจ ไม่รู้ว่าการคิดการกระทำของตนเองถูกหรือผิด เป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ และเมื่อทำแล้วทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ อกุศลกรรมต่างๆ ก็เกิดขึ้นได้ง่ายซึ่งจะนำความเสื่อมมาสู่ตนและผู้อื่นด้วย ตรงกันข้ามถ้าบุคคลมีสัมมาทิฏฐิในตนจะคิด จะพูด จะทำสิ่งใดๆ ปัญญาย่อมเกิดขึ้นย่อมนึกถึงหลักคุณธรรมก่อนเสมอว่าสิ่งที่ทำนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล มีผลทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ ดังนั้นจึงคิดพูดทำแต่ในสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์ก่อให้เกิดความสุขความสงบร่มเย็นเป็นบุญเป็นกุศลเสมอ

ปรโตโฆสะ หมายถึง เสียงจากผู้อื่น หมายถึง เสียงที่ดีงาม เสียงที่มีความถูกต้องที่บอกกล่าวชักจูง แนะนำ สั่งสอน บอกเล่าแสดงความจริง มีเหตุมีผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรมประกอบด้วยประโยชน์อันเกิดจากความเมตตาความหวังดีของคนดี มีปัญญา มีคุณธรรม เรียกว่าสัตบุรุษ สัปปุริสบุรุษ หรือ บัณฑิต ซึ่งได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์สาวก พ่อแม่ ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ พหูสูต และผู้มีปัญญามีความรู้มากที่สามารถแนะนำสั่งสอนให้คำปรึกษาในทางที่ถูกต้องได้ บุคคลเหล่านี้เป็นมิตรที่ดีเป็นกัลยาณมิตร ปรโตโฆสะเป็นปัจจัยภายนอกเป็นวิธีการแห่งศรัทธา

โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำไว้ในใจโดยแยบคาย เป็นการใช้ความคิด ความรู้จักคิด คิดเป็นระเบียบคือการรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย คิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้าสืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะความสัมพันธ์ที่สืบต่อกันแห่งเหตุปัจจัยเป็นต้น โยนิโสมนสิการเป็นความคิดที่สกัดกั้นอวิชชาและตัณหาและคอยปลุกเร้าปัญญาและกุศลธรรม เมื่อรับรู้อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วไม่ให้มีการปรุงแต่งตามความชอบใจ ไม่ชอบใจ หรือความยึดมั่นถือมั่นจะช่วยชักนำความคิดให้เข้าสู่แนวทางที่ถูกต้องปลอดจากอวิชชา ตัณหามองตามความเป็นจริงเป็นกระบวนธรรมแห่งญาณทัสสนะคือวิมุตติ โยนิโสมนสิการถือว่าเป็นปัจจัยภายในเป็นวิธีการแห่งปัญญา

โยนิโสมนสิการเป็นการกระทำไว้ในใจโดยแยบคายและปรโตโฆสะซึ่งเป็นวิถีทางเบื้องต้นที่ทำให้เกิดการคิดไตร่ตรอง ปัจจัยทั้งสองนี้เป็นปัจจัยภายนอกและภายในที่มีอุปการะมากในการละอกุศลธรรมและเจริญกุศลธรรมทั้งปวง เป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดสัมมาทิฏฐิคือความเห็นชอบที่คอยอบรม และพัฒนาตนเองให้อยู่ในกรอบของศีล สมาธิ และปัญญา ตามลำดับด้วยคุณลักษณะของจิตที่ไม่คิดร้ายเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ความเห็นชอบนี้เองเป็นตัวประคับประคองให้เกิดปัญญาทางพระพุทธศาสนา คือปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริง ดังนั้นปัญญาที่เกิดตามกระบวนการดังกล่าวจึงเป็นทั้งปัญญาแบบโลกียปัญญา หรือ โลกุตตระปัญญาก็สุดแล้วแต่ ปัญญาดังกล่าวจึงเป็นปัญญาที่นำความสุข

---

[89]ที.ม.10/299/275.

ความเจริญมาให้แก่ตนเองและผู้อื่น เป็นปัญญาที่ไม่คิดเบียดเบียนใครประกอบด้วยความเมตตา คิดปรารถนาและช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์อยู่เสมอ

หลักธรรมที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนส่งเสริมให้เกิดปัญญา มีดังนี้

จักร 4

จักร 4 เป็นหลักธรรมที่ถือว่าเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่มีอุปการะช่วยให้ถึงความไพบูลย์อันจะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาปัญญา จักร 4 หมายถึง ธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดุจล้อนำรถไปสู่ที่หมาย[90]ได้แก่

1) ปฏิรูปเทสวาสะ อยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม (living in a suitable region; good or favourable environment) หมายถึง การเลือกหาถิ่นที่อยู่เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดี แหล่งที่ให้การศึกษาเล่าเรียนที่มีบัณฑิตและสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยในการศึกษาพัฒนาความรู้สติปัญญาเพื่อการแสวงหาความรู้และสร้างคุณงามความดี ความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าให้แก่ตนเองและสังคม

2) สัปปุริสูปัสสยะ สมาคมกับสัตบุรุษ (association with good people) หมายถึง การเลือกคบคนดีมีความรู้ มีศีลธรรม ร่วมอยู่กับบัณฑิต นักปราชญ์ ผู้ที่ทรงภูมิธรรมภูมิรู้ ภูมิปัญญา และผู้ที่สามารถจะเกื้อกูลแก่การพัฒนาด้านสติปัญญา ความรอบรู้ ความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป จนได้รับผลเลิศในทางธรรม ดังคำว่า คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล

3) อัตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ ตั้งจิตคิดมุ่งหมาย นำตนไปถูกทาง (setting oneself in the right course; aspiring and directing oneself in the right way) หมายถึง การทำตนให้มั่นคงอยู่ในหลัก ธรรมหรือวิถีทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีเป้าหมายชีวิต สามารถนำพาตนไปได้ถูกทางจนถึงจุดหมายด้วยความมั่นคงแน่วแน่ไม่ออกนอกหลักความดีงาม

4) ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว มีพื้นเดิมดี ได้สร้างสมคุณความดีเตรียม พร้อมไว้แต่ต้น (having formerly done meritorious deeds; to have prepared oneself with good background) หมายถึง มีความดีเป็นทุนเดิมเตรียมไว้ คือ ความมีสติปัญญา ความถนัด มีร่างกายสมบูรณ์ไม่บกพร่อง เป็นต้น เป็นการนำสิ่งดีๆที่มีมาแต่เดิมนั้นมาปรับปรุงแก้ไขตนเอง ใฝ่หาความรู้ เสริมสร้างศักยภาพของตนเอง หมั่นฝึกฝนความชำนาญไว้บ่อยๆ เมื่อมีเหตุปัจจัยพร้อมก็สามารถนำมาใช้ทำกิจกรรมต่างๆ นั้นให้สำเร็จประโยชน์ได้โดยง่าย

ธรรม 4 ข้อนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พหุการธรรม คือธรรมมีอุปการะมาก (virtues of great assistance) เป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างความดีอื่นๆ ทุกอย่าง และช่วยให้ประสบความเจริญก้าวหน้าในชีวิต บรรลุความงอกงามไพบูลย์ ในจักกสูตรพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึง

---

[90]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, *พิมพ์ครั้งที่ 61,* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา บันลือธรรม, 2565), หน้า 114.

จักร 4 ไว้ดังนี้ “ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักร 4 ประการนี้ เป็นเครื่องเป็นไปแก่มนุษย์และเทวดาผู้ประกอบเป็นเครื่องที่มนุษย์และเทวดาประกอบแล้ว ย่อมถึงความเป็นผู้ใหญ่ (และ) ความไพบูลย์ในโภคะทั้งหลาย ต่อกาลไม่นานนักจักร 4 ประการเป็นไฉน คือ ปฏิรูปเทสวาสะ การอยู่ในถิ่นที่เหมาะ 1 สัปปุริสูปัสสยะ การคบสัตบุรุษ 1 อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ 1 และปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้มีบุญได้กระทำไว้แล้วในปางก่อน 1ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักร 4 ประการนี้แล เป็นเครื่องเป็นไปแก่เทวดาและมนุษย์ผู้ประกอบ เป็นเครื่องที่มนุษย์และเทวดาประกอบแล้ว ย่อมถึงความเป็นผู้ใหญ่ (และ) ความไพบูลย์ในโภคะทั้งหลาย ต่อกาลไม่นานนัก นรชนพึงอยู่ในถิ่นที่เหมาะ พึงกระทำอริยชนให้เป็นมิตร ถึงพร้อมด้วยความตั้งตนไว้ชอบ มีบุญได้กระทำไว้แล้วในปางก่อน ธัญชาติ ทรัพย์ ยศ ชื่อเสียง และความสุขย่อมหลั่งไหลมาสู่นรชนนั้น”[91]

วุฒิธรรม 4

วุฒิธรรม 4 เป็นหลักธรรมที่ถือว่าเป็นหลักในการพัฒนาความเจริญอันมีอุปการะมากแก่มนุษย์ ที่สำคัญเป็นปัจจัยส่งเสริมการเกิดและพัฒนาปัญญาให้เจริญงอกงาม วุฑฒิธรรม 4 คือธรรมเป็นเครื่องเจริญคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงาม (virtues conducive to growth)[92] ได้แก่

1) สัปปุริสังเสวะ คบหาสัตบุรุษ เสวนาท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณ (association with a good and wise man) หมายถึง การคบกับท่านผู้รู้ ผู้ทรงคุณงามความดี ทรงภูมิปัญญา ทรงภูมิธรรม เป็นผู้ที่น่ายกย่องเคารพเชื่อถือซึ่งถือว่าท่านเป็นแหล่งกำเนิดวิชชาความรู้ เป็นกัลยาณมิตร

2) สัทธัมมัสสวนะ ฟังสัทธรรม เอาใจใส่เล่าเรียน หาความรู้จริง (listening to the good teaching) หมายถึง การเอาใจใส่ในคำสอน ตั้งใจฟังคำพูดคำบรรยาย คำแนะนำสั่งสอนด้วยความเคารพ รู้จักแสวงหาความรู้จากผู้รู้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจากแหล่งอื่นๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เป็นต้น ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ค้นคว้าวิจัยวิเคราะห์ หมั่นเข้าไปหาผู้รู้ ปรึกษาสอบถามข้อสงสัยต่างๆ เพื่อให้ได้ความรู้ที่แท้จริง

3) โยนิโสมนสิการ ทำในใจโดยแยบคาย คิดหาเหตุผลโดยถูกวิธี (critical reflection) หมายถึง การที่เมื่อได้รู้ ได้ยิน ได้ อ่าน ได้ฟังสิ่งใดแล้วให้รู้จักพิจารณาด้วยตนเอง แยกแยะพินิจพิเคราะห์ให้เห็นสภาวะ และคิดค้นให้เห็นเหตุผลในสิ่งนั้นๆ เช่นว่าคืออะไร มาจากอะไร จะเป็นอย่างไร ทำอย่างไรจึงเป็นเช่นนั้น และจะเกิดผลอย่างไรต่อไปอีก เป็นต้น

4) ธัมมานุธัมมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องตามหลักคือให้สอดคล้องพอดีตามขอบเขตความหมายและวัตถุประสงค์ที่สัมพันธ์กับธรรมข้ออื่นๆ นำสิ่งที่ได้เล่าเรียน

---

[91]องฺ.จตุกก.21/31/37.

[92]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,* อ้างแล้ว, หน้า 138.

และตริตรองเห็นแล้วไปใช้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลัก ตามความมุ่งหมายของสิ่งนั้นๆ (the practice in accord of all levels and aspects of the Dharma; practice in perfect conformity to the Dharma or to the principle) หมายถึง การนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ ที่ได้รับฟังและคิดพิจารณาไตร่ตรองจนเห็นชัดแจ้งแล้วมาใช้ให้เกิดประโยชน์ด้วยการลงมือปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ ความมุ่งหมายทั้งยังมีเหตุและผลสอดคล้องกัน

ในอาปัตติภยวรรค พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสเกี่ยวกับวุฒิธรรม 4 ไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา ธรรม 4 ประการเป็นไฉน คือ สัปปุริสสังเสวะ การคบ สัปบุรุษ 1 สัทธรรมสวนะ ฟังคำสั่งสอนของท่าน 1 โยนิโสมนสิการ ทำไว้ในใจโดยแยบคาย 1 ธรรมานุ ธรรมปฏิปัตติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา”[93] และ “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการ เป็นธรรมมีอุปการะมากแก่มนุษย์ ธรรม 4 ประการเป็นไฉน คือ สัปปุริสสังเสวะ 1 สัทธรรมสวนะ 1 โยนิโสมนสิการ 1 ธรรมานุธรรมปฏิปัตติ 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการนี้แล เป็นธรรมมีอุปการะมากแก่มนุษย์”[94]

ธรรมหมวดนี้ในบาลีที่มา เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อ ปัญญาวุฒิ คือ เพื่อความเจริญงอกงามแห่งปัญญา (virtues conducive to growth in wisdom) ดังปรากฏข้อความในผลสูตรว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการนี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล ธรรม 4 ประการเป็นไฉน คือ การคบสัตบุรุษ 1 การฟังสัทธรรม 1 การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย 1 การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการนี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วย่อมเป็นไป เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล”[95] และ “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการนี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อได้เฉพาะซึ่งปัญญา ...ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา ....ย่อมเป็นไปเพื่อความไพบูลย์แห่งปัญญา ....เป็นผู้มีปัญญาแน่นหนา ...มีปัญญาไพบูลย์ ...มีปัญญาลึกซึ้ง ....มีปัญญาหาประมาณมิได้ ....มีปัญญาดังแผ่นดิน ....มีปัญญามาก ....มีปัญญาเร็ว ...มีปัญญาเบา ...มีปัญญาร่าเริง ...มีปัญญาไว ...มีปัญญาคมกล้า....ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเป็นเครื่องชำแรกกิเลส”[96]

---

[93]องฺ.จตุกก.21/248/279.

[94]องฺ.จตุกก.21/249/279.

[95]สำ.ม.19/1634/408.

[96]สำ.ม.19/1638-1653/409-412.

อิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่เป็นปัจจัยช่วยให้การปฏิบัติตามกระบวนการปัญญาประสบผลสำเร็จตามที่ประสงค์ อิทธิบาท 4 หมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย[97] (path of accomplishment; basis for success) ได้แก่

1) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป (will; aspiration) รักที่จะทำสิ่งนั้นด้วยความเต็มใจ ต้องการทำให้สำเร็จให้เกิดผลอย่างดีต่อกิจการงานที่ทำ เช่น รักในการศึกษาหาความรู้ รักในการฟังคือเมื่อฟังแล้วนำมาคิดพิจารณา พอใจเต็มใจที่จะปฏิบัติจนกว่าจะเกิดผลรู้เห็นตามเป็นจริง

2) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อถอย (energy; effort; exertion) มีความเพียรในการทำจนกว่าจะสำเร็จ เช่น หมั่นเข้าหาผู้รู้เพื่อสอบถามข้อสงสัย ฟังคำสอนของท่านแล้วนำมาคิดพิจารณา พากเพียรปฏิบัติไปจนกว่าจะสำเร็จ

3) จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป (thoughtfulness; active thought) ใช้ความคิดในเรื่องนั้นๆ อยู่เสมอทำกิจการงานนั้นอย่างทุ่มเท เช่น เอาใจใส่ในการคิดพิจารณาสิ่งที่เป็นความรู้ที่ได้จากการฟังหรือจากแหล่งความรู้อื่นๆ ด้วยโยนิโสมนสิการ เป็นต้น

4) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการทดลอง การวางแผน วัดผลประเมินผล คิดค้นวิธีแก้ไขและปรับปรุง (investigation; examination; reasoning; testing) เพื่อดำเนินการพัฒนาความรู้นั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นจนกว่าจะรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งหลายตามจริง หรือเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ในพระสุตตันตปิฎกได้กล่าวถึงอิทธิบาทไว้ว่า “อิทธิบาท 4 อย่าง 1 ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร 2 ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร 3 ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร 4 ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร”[98]

---

[97]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, อ้างแล้ว, หน้า 160.

[98]ที.ปา.11/231/204.

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท 4 เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งจากที่มิใช่ฝั่ง อิทธิบาท 4 เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท 4 เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้วกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งจากที่มิใช่ฝั่ง”[99]

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท 4 เหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วเป็นอริยะ นำออกจากทุกข์ ย่อมนำผู้บำเพ็ญอิทธิบาทนั้นไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบอิทธิบาท 4 เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร ... วิริยสมาธิ ... จิตตสมาธิ ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ดูกรภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท 4 เหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว เป็นอริยะ นำออกจากทุกข์ย่อมนำผู้บำเพ็ญอิทธิบาทนั้นไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ”[100]

นอกจากหลักธรรมที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดปัญญาดังที่กล่าวไว้ข้างต้นคือ จักร 4 วุฒิธรรม 4 อิทธิบาท 4 แล้วในพระสุตตันตปิฎก ทสุตตรสูตร ได้กล่าวถึงธรรมที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยอันเป็นไปเพื่อการได้ปัญญา และเพื่อความเจริญงอกงามไพบูลย์ บริบูรณ์ยิ่งขึ้นแห่งปัญญาว่า

“ธรรม 8 อย่างที่มีอุปการะมากเป็นไฉน ได้แก่เหตุ 8 ปัจจัย 8 ย่อมเป็นไปเพื่อความได้ปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์ แห่งปัญญาที่ได้แล้ว เหตุและปัจจัย 8 เป็นไฉน ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมอยู่อาศัยครู หรือ สพรหมจรรย์ผู้ตั้งอยู่ในฐานะครูรูปใดรูปหนึ่ง เธอเข้าไปตั้งไว้ซึ่งหิริโอตตัปปะ ความรักและความเคารพอย่างแรงกล้าในท่านนั้น นี้เป็นเหตุข้อที่ 1 เป็นปัจจัยข้อที่ 1 เป็นไปเพื่อความได้ปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว ก็ภิกษุนั้นอยู่อาศัยครูหรือสพรหมจรรย์ผู้ตั้งอยู่ในฐานะแห่งครูรูปใดรูปหนึ่ง เธอเข้าไปตั้งไว้ซึ่งหิริ โอตตัปปะ ความรักและความเคารพอย่างแรงกล้าในท่านนั้นแล้ว ย่อมเข้าไปหาท่านเสมอๆ สอบถามไต่ถามว่า ท่านผู้เจริญ ข้อนี้อย่างไร เนื้อความของข้อนี้เป็นอย่างไร ท่านเหล่านั้นย่อมจะเปิดเผยสิ่งที่ยังมิได้เปิดเผย กระทำให้ง่ายซึ่งสิ่งที่ยังมิได้กระทำให้ง่าย บรรเทาความสงสัยในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยหลายอย่างแก่เธอ นี้เป็นเหตุข้อที่ 2 เป็นปัจจัยข้อที่ 2 เป็นไปเพื่อความได้ปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว ภิกษุนั้นฟังธรรมนั้นแล้ว ย่อมยังความหลีกออก 2 ประการให้ถึงพร้อม คือความหลีกออกแห่งกาย 1 ความ

---

[99]สำ.ม.19/1108/268.

[100]สำ.ม.19/1110/269.

หลีกออกแห่งจิต 1 นี้เป็นเหตุข้อที่ 3 เป็นปัจจัยข้อที่ 3 เป็นไปเพื่อความได้ปัญญา อันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว อีกข้อหนึ่งภิกษุเป็นผู้มีศีล สำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจรอยู่ เห็นภัยในโทษแม้มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้เป็นเหตุข้อที่ 4 เป็นปัจจัยข้อที่ 4 เป็นไปเพื่อความได้ปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว อีกข้อหนึ่ง ภิกษุผู้มีสุตะมาก ทรงไว้ซึ่งสุตะ สั่งสมไว้ซึ่งสุตะ ธรรมทั้งหลายอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง เป็นสิ่งอันภิกษุนั้นสดับแล้วมาก ทรงไว้คล่องปาก ตามพิจารณาด้วยใจ แทงตลอดด้วยความเห็น นี้เป็นเหตุข้อที่ 5 เป็นปัจจัยข้อที่ 5 เป็นไปเพื่อความได้ปัญญา อันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญเพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรมอยู่ เป็นผู้มีกำลัง มีความบากบั่น มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม นี้เป็นเหตุข้อที่ 6 เป็นปัจจัยข้อที่ 6 เป็นไปเพื่อความได้ปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว ฯ อีกข้อหนึ่งภิกษุเป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติและปัญญาเครื่องรักษาตนอันยอดเยี่ยม ระลึก ตามระลึก ถึงสิ่งที่ได้ทำ คำที่ได้พูดไว้แล้วแม้นานได้ นี้เป็นเหตุข้อที่ 7 เป็นปัจจัยข้อที่ 7 เป็นไปเพื่อความได้ปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์ แห่งปัญญาที่ได้แล้ว อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้พิจารณาเห็นความเกิดความดับในอุปาทานขันธ์ 5 อยู่ว่า ดังนี้รูป ดังนี้ความเกิดแห่งรูป ดังนี้ความดับแห่งรูป ดังนี้เวทนา ดังนี้ความเกิดแห่งเวทนา ดังนี้ความดับแห่งเวทนา ดังนี้สัญญา ดังนี้ความเกิดแห่งสัญญา ดังนี้ความดับแห่งสัญญา ดังนี้สังขาร ดังนี้ความเกิดแห่งสังขาร ดังนี้ความดับแห่งสังขาร ดังนี้วิญญาณ ดังนี้ความเกิดแห่งวิญญาณ ดังนี้ความดับแห่งวิญญาณนี้เป็นเหตุข้อที่ 8 เป็นปัจจัยข้อที่ 8 เป็นไปเพื่อความได้ปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์ แห่งปัญญาที่ได้แล้ว”[101]

สรุป การเกิดปัญญาต้องอาศัยปัจจัยและหลักธรรมที่จะเกื้อหนุนส่งเสริมทำให้ปัญญานั้นมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเป็นปัญญาที่พระพุทธศาสนาต้องการคือเป็นปัญญาที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ตนเองแก่ผู้อื่น และจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการดับทุกข์สิ้นทุกข์ด้วย ปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญาได้แก่ สติสัมปชัญญะ คือ ความตามระลึก ปัญญาและกิริยาที่รู้ชัด สัมมาทิฏฐิ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ปรโตโฆสะ คือ เสียงจากผู้อื่นเป็นปัจจัยภายนอก และโยนิโสมนสิการ คือ การกระทำไว้ในใจโดยแยบ

[101]ที.ปา.11/444/311-313.

คาย ส่วนหลักธรรมที่เกื้อหนุนให้เกิดปัญญาได้แก่ จักร 4 วุฒิธรรม 4 อิทธิบาท 4 และ ธรรม 8 อย่าง ในทสุตตรสูตร

3.3 คุณค่าของศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาท

ศรัทธาเป็นหลักธรรมแรกที่บุคคลจะต้องพึงมีเพื่อส่งเสริมให้การกระทำนั้นๆ สำเร็จลุล่วงผ่านไปได้ด้วยดี คือการที่บุคคลจะทำการงานหรือประกอบกิจใดๆ ก็ตาม ย่อมต้องมีความเชื่อมีศรัทธามีความมั่นใจในสิ่งนั้นๆ เป็นทุนเดิมก่อน เป็นเสมือนสิ่งดึงดูดกระตุ้นที่จะผลักดันให้บุคคลกระทำการนั้นๆ เมื่อกระทำการนั้นแล้วก็จะพากเพียรพยายามกระทำให้ดีให้สำเร็จให้ผลของการกระทำนั้นดีที่สุด ไม่ว่าจะเกิดอุปสรรคใดก็ตาม ตรงข้ามหากบุคคลไม่มีศรัทธาความเชื่อต่อสิ่งนั้นๆ แล้ว บุคคลนั้นก็จะไม่กระทำการในสิ่งนั้นๆ เพราะไม่เกิดความเชื่อมั่น ความปรารถนาในสิ่งที่จะกระทำ หรือถ้ากระทำสิ่งนั้นๆ แล้วก็จะไม่ทุ่มเทพากเพียรทำ งานที่ทำก็จะไม่ประสบความสำเร็จผลงานไม่มีคุณภาพสักแต่ว่าทำ ศรัทธาจึงเป็นปัจจัยแรกที่สำคัญโดยเฉพาะในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ศรัทธาจึงเป็นศรัทธาที่มีตัวปัญญากำกับ เป็นสัมมาทิฏฐิ

ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทได้แบ่งศรัทธาออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) กัมมศรัทธา หมายถึง เชื่อเรื่องกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง 2) วิปากศรัทธา หมายถึง เชื่อผลของกรรม เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ 3) กัมมัสสกตาศรัทธา หมายถึง สัตว์มีกรรมเป็นของของตนและเป็นเจ้าของกรรมนั้น 4) ตถาคตโพธิศรัทธา หมายถึง เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ศรัทธาความเชื่อในการตรัสรู้ของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นสำคัญยิ่งเพราะหลักธรรมคำสอนของพระองค์ที่ทรงเผยแผ่นั้นสามารถพิสูจน์ได้จากการประพฤติปฏิบัติแล้วให้ผลจริงในทุกมิติ ทรงสอนเรื่องทุกข์ การดับทุกข์จนจิตหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง หากบุคคลยึดมั่นเชื่อในหลักคำสอนแล้วย่อมดำเนินชีวิตของตนไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ชีวิตประสบแต่ความสุขสงบทั้งแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึงศรัทธาในอาฬวกสูตรไว้ว่า“คนข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา ข้ามอรรณพได้ด้วยความไม่ประมาท ล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร บริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา”[102] ศรัทธายังเป็นหลักธรรมที่สามารถนำพาชีวิตของผู้ปฏิบัติให้ก้าวพ้นทุกข์ได้ ศรัทธาหากปลูกและประคองรักษาให้หนักแน่นย่อมจะทำให้ข้ามโอฆะได้ โอฆะเป็นธรรมที่ควรละมี 4 อย่าง[103] ได้แก่ โอฆะคือกาม โอฆะคือภพ โอฆะคือทิฐิ โอฆะคืออวิชชา กาม ภพ ทิฏฐิ และอวิชชา เป็นเหมือนห้วงน้ำใหญ่ที่คอยกลืนกินสรรพสัตว์ที่ลุ่มหลงในโอชะอันเกิดแต่กิเลสทั้งสี่ประการ กาม หมายถึง ความใคร่ ตัณหา เป็นที่สิ่งน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ภพ แปลว่า ความเป็น ความเจริญ ความเกิด ทิฏฐิ หมายถึง ความเห็น มีสองประการ คือสัมมาทิฏฐิ ความเห็นถูกเป็นธรรมสำคัญข้อหนึ่งในอริยมรรคมีองค์แปด และมิจฉาทิฏฐิ เป็นกิเลส

---

[102]สำ.ส.15/843/298.

[103]ที.ปา.11/403/294.

สำคัญในอกุศลกรรม 10 เกิดง่ายแต่ถอนยาก อวิชชา ความไม่รู้ ความเขลา เป็นกิเลสที่ละได้ยากที่สุด ดังนั้นผู้ใดข้ามโอฆะ 4 อย่างได้ ผู้นั้นย่อมข้ามห้วงสังสารวัฏได้ ล่วงพ้นวัฏทุกข์ได้ ย่อมหมดจดจากมลทินคือกิเลสได้จริง ดังนั้นผู้ไม่มีศรัทธาเมื่อไม่เชื่อก็แล่นไปสู่ที่ข้ามโอฆะไม่ได้ ผู้ประมาทแล้วด้วยการปล่อยใจไปในกามคุณ 5 ก็ข้ามห้วงสงสารไม่ได้ เพราะติดอยู่ในกามคุณนั้น ผู้เกียจคร้านคลุกเคล้าด้วยอกุศลธรรมย่อมอยู่เป็นทุกข์ผู้ไม่มีปัญญา ไม่รู้ทางบริสุทธิ์ ย่อมไม่บริสุทธิ์ ศรัทธาจึงมีศีลเป็นราก มีสมถะและวิปัสสนาเป็นหน่อ หากรากฐานคือศีลบริบูรณ์ย่อมทำให้เกิดความมั่นคง แม้จะถูกลมแห่งโลกธรรมกระหน่ำก็ไม่หวั่นไหว ย่อมแตกหน่อก่อใบคือสมถะและวิปัสสนาเกิดผลสัมฤทธิ์คืออริยมรรคอันเป็นหนทางดับทุกข์สิ้นทุกข์ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

คุณค่าเป็นความดีงามที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะเมื่อกล่าวถึงศรัทธาความเชื่อแล้วสามารถวิเคราะห์พิจารณาได้ว่าศรัทธาความเชื่อในทางพระพุทธศาสนานี้มีคุณค่าทั้งในตัวเองและนอกตัว เช่น ความศรัทธาเชื่อในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงประทานหลักธรรมต่างๆ เพื่อให้บุคคลทั้งหลายนำไปใช้ประพฤติปฏิบัติให้ตนเองประสบแต่ความสุข ความเจริญ ความเชื่อศรัทธานี้มีคุณประโยชน์ต่อผู้ที่เชื่อและปฏิบัติตามหลักคำสอน โดยหลักธรรมคำสอนแล้วมีคุณค่าคุณประโยชน์ในตัวเองอยู่แล้วเพราะหลักคำสอนล้วนเป็นหลักแห่งความจริงทุกประการคุณค่าคุณประโยชน์จึงเกิดขึ้นภายในหลักคำสอนเอง ในฐานะผู้ประพฤติปฏิบัติตามได้รับคุณค่าคุณประโยชน์จากการประพฤติปฏิบัติตามแล้วก่อให้เกิดผลคือความสุขความเจริญแก่ตนเองนั้นเป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติเองคือหากไม่นำไปประพฤติปฏิบัติคุณค่าคุณประโยชน์ก็จะไม่เกิดขึ้นเลย จะเห็นได้ว่าความสมบูรณ์ในมิติคุณค่าทั้งภายในและภายนอกของหลักคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นโดยเฉพาะศรัทธาความเชื่อนั้นมีคุณค่าทั้งสองประการ เป็นต้น

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้สรุปคุณค่าของศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทออกเป็นประเด็นต่างๆ โดยใช้หลักศรัทธา 4 ทฤษฎีคุณค่า และชุดคุณค่าของชวอทช์ (Schwartz Shalom H.) มาสรุปได้ผลเป็นคุณค่าของศรัทธาซึ่งมี 7 ประการดังนี้

1. ความสามัคคี การที่บุคคลหลายๆ คน หรือในสังคมหลายๆ สังคมต่างมีความเชื่ออย่างเดียวกันโดยเฉพาะเชื่อในหลักคำสอนของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วย่อมก่อให้เกิดพลัง เพราะบุคคลหรือสังคมเชื่ออย่างเดียวกันย่อมปฏิบัติในสิ่งเดียวกันมีความพร้อมเพรียงทำในสิ่งเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกันนับเป็นพลังอันยิ่งใหญ่เป็นพลังแห่งความร่วมแรงร่วมใจกัน เป็นพลังแห่งความสามัคคี ดังนั้นความสามัคคีจึงเป็นคุณค่าหนึ่งที่เกิดจากศรัทธาตามหลักพุทธศาสนา

ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียง ความปรองดองกัน ความกลมเกลียวกัน ความมีจุดรวมตัวเข้าด้วยกันหรือมุ่งไปด้วยกัน[104] ความสามัคคีเป็นความพร้อมเพรียงกัน ของคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่มีความคิดเห็นร่วมกัน และมีความรักใคร่นับถือกัน ปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันจนทำหน้าที่ได้สำเร็จ[105] ความสามัคคีเป็นคุณธรรมสำคัญของการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ไม่ว่าจะเป็นหน่วยสังคมขนาดเล็ก ระดับครอบครัว ระดับองค์กร หรือขนาดใหญ่ ระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับโลก ความสามัคคีจะช่วยเกื้อหนุนให้กิจการงานที่ทำร่วมกันประสบความสำเร็จตามความประสงค์ ทุกคนเกิดความพึงพอใจ บรรลุเป้าหมายร่วมกัน มีพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองให้เกิดความเจริญก้าวหน้า แม้ว่าความสามัคคีจะเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ทุกคนต่างยอมรับ แต่ความสามัคคีที่แท้จริงที่จะมีพลังสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและคุณูปการแก่สังคมการอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้นต้องเป็นความสามัคคีบนฐานความดี ความงาม และความจริง ยึดผลประโยชน์ของสังคมและส่วนรวมเป็นสรณะ ประสานการทำงานร่วมกันเป็นทีมอย่างมีเอกภาพ มีจิตใจทุ่มเทเสียสละ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ช่วยเหลือเกื้อกูลยึดมั่นในระบบคุณธรรม และทำอย่างเต็มกำลัง เต็มศักยภาพ พลังทวีคูณของความสามัคคีเช่นนี้ จะช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองให้เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างมีพลังมากขึ้น[106]

ความสามัคคีในพระพุทธศาสนากล่าวไว้โมทสูตรว่า “ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข และการอนุเคราะห์ซึ่งหมู่ผู้พร้อมเพรียงกันให้เกิดสุข ผู้ยินดีแล้วในหมู่ผู้พร้อมเพรียงกัน ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่เสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ผู้นั้นกระทำหมู่ให้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ตลอดกัป”[107]

พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงเหตุแห่งความพร้อมเพรียง 10 ประการไว้ในอานันทสังฆสามัคคีสูตร ดังนี้ “ดูกรอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าไม่ใช่ธรรม ย่อมแสดงสิ่งที่เป็นธรรมว่าเป็นธรรม ... ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ ย่อมแสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตได้บัญญัติไว้ ภิกษุเหล่านั้นย่อมไม่ทอดทิ้งกัน ไม่แยกจากกัน ไม่ทำสังฆ

---

[104]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ้างแล้ว, หน้า 481.

[105]รศ.ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์ และ ผศ.วิธาน สุชีวคุปต์, *หลักการดำรงชีวิตในสังคม,* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2538), หน้า 149.

[106]ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, อารยสามัคคี พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง, *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, ฉบับเดือนกันยายน-ธันวาคม พ.ศ.2556, หน้า 5.

[107]ขุ.ขุ.25/197/206.

กรรมแยกกัน ไม่สวดปาติโมกข์แยกกัน ด้วยวัตถุ 10 ประการนี้ ดูกรอานนท์ สงฆ์ย่อมเป็นผู้พร้อมเพรียงกันด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล”[108]

สรุป ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียง ความปรองดองกัน ความกลมเกลียวกัน การมีจุดมุ่งหมายเดียวกันในการที่จะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้สำเร็จลุล่วงเกิดความพึงพอใจร่วมกัน ความสามัคคีเป็นคุณธรรมสำคัญของการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ไม่ว่าจะเป็นหน่วยสังคมขนาดใด ความสามัคคีจะช่วยเกื้อหนุนให้กิจการงานที่ทำร่วมกันประสบความสำเร็จตามความประสงค์ เป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ความสามัคคีที่แท้จริงจะมีพลังสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและคุณูปการแก่สังคมการอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้น ต้องเป็นความสามัคคีบนฐานความดี ความงาม และความจริง ยึดผลประโยชน์ของสังคมและส่วนรวม

2. ความกล้าหาญ เมื่อบุคคลมีศรัทธาที่มั่นคงย่อมเกิดความมั่นใจในสิ่งที่ตนเองศรัทธา ความกล้าหาญจึงเป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นจากความท้าทายที่ผู้มีศรัทธาเชื่อมั่นและปรารถนาจะกระทำการนั้นๆ โดยตัดสินใจกระทำการตามสิ่งที่ตนเองเชื่อถือโดยไม่ลังเล อีกทั้งยังมีความกล้าหาญรับผิดชอบต่อผลของการตัดสินใจในสิ่งนั้นๆ ด้วย

ความกล้าหาญ หมายถึง ความทรหดอดทน (fortitude) หรือ เจตจำนง (will) คือความสามารถในการเผชิญหน้ากับความกลัว ความเจ็บปวด อันตราย การเสี่ยงภัย ความไม่แน่นอน การข่มขู่ ความกล้าหาญภายนอก คือความกล้าหาญหรือความอดทนเมื่อต้องพบกับความเจ็บปวดทางกาย ความลำบาก ความตาย การคุกคามเอาชีวิต ความกล้าหาญภายใน คือความสามารถในการทำงานหรือกิจการต่างๆ อย่างถูกต้องเป็นธรรม ถึงแม้ว่าจะต้องพบกับการคัดค้านอย่างกว้างขวาง ถึงแม้ว่าจะต้องพบกับความอับอาย เรื่องอื้อฉาว และการบั่นทอนกำลังใจ[109]

ความกล้าหาญในพระพุทธศาสนามีกล่าวไว้ในเวสารัชชกรณสูตร ความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แกล้วกล้าแห่งภิกษุผู้เสขะ 5 ประการนี้ 5 ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศรัทธา 1 เป็นผู้มีศีล 1 เป็นพหูสูต 1 เป็นผู้ปรารภความเพียร 1 เป็นผู้มีปัญญา 1 ความครั่นคร้ามใด ย่อมมีแก่ผู้ไม่มีศรัทธา ความครั่นคร้ามนั้นย่อมไม่มีแก่ผู้มีศรัทธา ฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แกล้วกล้าแห่งภิกษุผู้เสขะ ความครั่นคร้ามใดย่อมมีแก่ผู้ทุศีล ความครั่นคร้ามนั้นย่อมไม่มีแก่ผู้มีศีล ฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แกล้วกล้าแห่งภิกษุผู้เสขะความครั่นคร้ามใดย่อมมีแก่ผู้ได้ศึกษาน้อย ความครั่นคร้ามนั้นย่อมไม่มีแก่ผู้เป็นพหูสูต ฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แกล้วกล้าแห่งภิกษุผู้เสขะ ความครั่น

---

[108]องฺ.ทสก.24/39/79.

[109]ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2552), หน้า 636.

คร้ามใดย่อมมีแก่ผู้เกียจคร้าน ความครั่นคร้ามนั้นย่อมไม่มีแก่ผู้ปรารภความเพียร ฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แกล้วกล้าแห่งภิกษุผู้เสขะ ความครั่นคร้ามใดย่อมมีแก่ผู้มีปัญญาทราม ความครั่นคร้ามนั้นย่อมไม่มีแก่ผู้มีปัญญา ฉะนั้น ธรรมนี้จึงชื่อว่าเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แกล้วกล้าแห่งภิกษุผู้เสขะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นเครื่องกระทำความเป็นผู้แกล้วกล้าแห่งภิกษุผู้เสขะ 5 ประการนี้แล”[110]

สรุป ความกล้าหาญ หมายถึง ความอดทนอย่างมีเจตจำนงในการเผชิญหน้ากับความกลัว ภัยอันตราย และความไม่แน่นอนด้วยความเด็ดเดี่ยว ไม่ครั่นคร้าม หรือหวั่นไหวในการตัดสินใจกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยความมุ่งมั่น มีสติปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบไม่สร้างความเดือดร้อนต่อบุคคลอื่นหรือต่อสังคม ยึดถือความถูกต้องชอบธรรม ในทางพระพุทธศาสนาเป็นความกล้าหาญในการต่อสู้ทำลายล้างกิเลสในจิตใจทั้งปวงให้หมดสิ้นไป มีความแกล้วกล้าปรารภความเพียรในการเผากิเลส ศรัทธาเชื่อมั่นปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อการดับทุกข์สิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

3. ความมั่นคง เกิดขึ้นเมื่อบุคคลในสังคมหรือกลุ่มของสังคมมีความเชื่อศรัทธาในสิ่งเดียวกันหรือเหมือนกันพลังศรัทธาจึงเป็นพลังแห่งความพร้อมเพรียงเกิดความสามัคคีกันไม่ขัดแย้งกันเคารพปฏิบัติตามในสิ่งเดียวกันย่อมทำให้เกิดเสถียรภาพ เกิดความมั่นใจในสิ่งที่จะกระทำหรือกำลังเป็นอยู่เป็นความรู้สึกที่ปลอดภัยคือความมั่นคงแก่ตนเอง แก่บุคคลอื่นในกลุ่มสังคมนั้น หรือแม้กระทั้งทรัพย์สินเงินทอง กลุ่มสังคมนั้นๆ ซึ่งอาจหมายถึงความมั่นคงและเสถียรภาพของประเทศชาติด้วย ในมิตินี้ความมั่นคงจึงเป็นคุณค่าหนึ่งของศรัทธาตามแนวพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้น

ความมั่นคงในความหมายของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ หมายถึง การทรงตัวอย่างถาวร มีเสรีภาพ มีความสงบสุข มีความแน่นอนในชีวิตและเศรษฐกิจของพลเมือง ประชาชนพลเมืองรู้สึกมีความปลอดภัย มีความหวัง ความมั่นคงแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ ความมั่นคงด้านการเมือง ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงด้านสังคมจิตวิทยา และความมั่นคงด้านทหาร[111]

คณะกรรมาธิการระหว่างประเทศว่าด้วยการแทรกแซงและอธิปไตยของรัฐ ให้ความหมายความมั่นคงของมนุษย์ว่า หมายถึงความมั่นคงของประชาชน รวมถึงความปลอดภัยทางด้าน

---

[110]องฺ.ปญฺจก.22/101/127.

[111]อุปถัมภ์ อินทามาระ, “นโยบายเขตการค้าเสรีอาเซียน (AFTA) : ผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ”, สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีปทุม), 2540, หน้า 42.

กายภาพ ความอยู่ดีกินดีทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม การเคารพในเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนการปกป้องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนด้วย[112]

Caroline Thomas นักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ได้อธิบายความหมายความมั่นคงของมนุษย์ว่า ความมั่นคงของมนุษย์เป็นการอธิบายเงื่อนไขของการดำรงชีวิตที่ได้รับปัจจัยที่สนองความต้องการขั้นพื้นฐานและสามารถอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์รวมถึงการได้เข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องที่สำคัญๆ ในชุมชนของตน[113]

ความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาในพลสูตร ได้กล่าวถึงศรัทธาพละหมายถึงบุคคลผู้มีศรัทธา คือ เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ฯลฯ กล่าวถึงศรัทธาในฐานะที่เป็นทรัพย์ ประกอบด้วย สัทธาธนัง สีลธนัง หิริธนัง โอตตัปปธนัง สุตธนัง จาคธนัง และปัญญาธนัง[114] ศรัทธาที่มีพลังกำลังนั้นทำให้เกิดอริยทรัพย์ได้เป็นสัทธาพละที่ทำให้เกิดความมั่นคงแน่วแน่ ไม่หวั่นไหว เมื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตสามารถสร้างความเจริญเข้มแข็ง ความมั่นคงในการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างมีความสุขทั้งแก่ตนเองและเพื่อนรอบข้าง ซึ่งจะครอบคลุมความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ 3 ระดับคือ ความต้องการทางร่างกาย ความต้องการทางจิตใจ และความต้องการทางสังคม[115] ความต้องการทางกายหรือความมั่นคงทางกาย คือ การอยู่เป็นสุขทางด้านร่างกายนั้นหมายถึงการดับทุกข์ทางด้านร่างกาย อันเป็นเหตุให้บรรเทาความต้องการทางกาย ความต้องการทางใจหรือความมั่นคงทางใจ ได้แก่ การดับทุกข์ด้วยการพัฒนาสมาธิและปัญญา ความต้องการทางสังคมหรือความมั่นคงทางสังคม ได้แก่ การปฏิบัติตนตามหลักทางสายกลาง เข้าใจหลักแห่งความจริงของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นและดำเนินไปโดยมีเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงต่อสังคมอยู่ตลอดเวลา วิธีการสร้างความมั่นคงทางกายมี 3 ประการ คือ 1.การเจรจาชอบ 2.การกระทำชอบ 3.การเลี้ยงชีพชอบ ดังนั้น การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกสังคมสุดท้ายมีความปรารถนาเดียวกันคือ การมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตจึงเป็นส่วนประกอบหนึ่งที่ทำให้สังคมมนุษย์มีความสุขได้ถึงแม้ว่าความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์จะประกอบไปด้วย ความต้องการปัจจัย 4 ความต้องการที่พึ่งทางจิตวิญญาณแล้ว

---

[112]ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์, *"โครงการการวิเคราะห์ผลสำเร็จของการดำเนินโครงการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม"*, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ.2562, หน้า 2-3.

[113]เรื่องเดียวกัน, หน้า 2-3.

[114]ที.ปา.11/326/253.

[115]พลสรรค์ สิริเดชนนท์ และ พูนชัย ปันธิยะ, "ความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวพุทธศาสนา", *พิฆเนศวร์สาร*, ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2561: หน้า 161.

ความต้องการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงสังคมขนาดใหญ่ด้วยความมั่นคงมีสันติสุข สงบร่มเย็นนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์ในทุกสังคมปรารถนา

สรุป ความมั่นคง หมายถึง ความต้องการในการดำรงชีวิตอย่างปลอดภัยมีความสุข ความอยู่ดีกินดีทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม ครอบคลุมความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทางกาย ทางจิตใจ และทางสังคม ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตเป็นส่วนประกอบหนึ่งที่ทำให้สังคมมนุษย์มีความสุขได้ ถึงแม้ว่าความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์จะประกอบไปด้วย ความต้องการปัจจัย 4 ความต้องการที่พึ่งทางจิตวิญญาณแล้วความต้องการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงสังคมขนาดใหญ่ด้วยความมั่นคงมีสันติสุข สงบร่มเย็นนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์ในทุกสังคมปรารถนา

4. การสงเคราะห์ มีความเอื้อเฟื้อเอื้ออาทรมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในสังคม เกิดจากความเชื่อในหลักคำสอนของพุทธศาสนาโดยเฉพาะเรื่องกรรม คือ การกระทำ เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วทำให้คนในสังคมมุ่งมั่นที่จะทำแต่ความดี เผื่อแผ่สงเคราะห์ช่วยเหลือกันมีความเห็นอกเห็นใจกันพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ การสงเคราะห์จึงถือเป็นคุณค่าด้านหนึ่งที่เกิดจากศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา

การสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือ การเอื้อเฟื้อเกื้อกูล[116] การสงเคราะห์จึงเป็นการช่วย เหลือในด้านต่างๆ แก่บุคคลที่ประสบปัญหาความขาดแคลนทุกข์ยาก เป็นการช่วยเหลือผู้คนทั่วไปในสังคมที่มีความเดือดร้อนมากโดยไม่เจาะจง ถ้าไม่ได้รับการสงเคราะห์ช่วยเหลือก็อาจจะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ หรืออยู่ได้แต่เดือดร้อนอย่างมากจึงต้องได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในการแนะนำชี้ช่องทางอำนวยประโยชน์ให้ผู้ประสบภัยจนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ตามอัตภาพ รองศาสตราจารย์ นันทนีย์ ไชยสุต อดีตคณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แสดงความเห็นว่า การสงเคราะห์เป็นการจัดให้มีมาตรการต่างๆ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนโดยใช้หลักทฤษฎีของการสังคมสงเคราะห์เป็นแนวปฏิบัติ และมีนักวิชาการชาวตะวันตกได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสงเคราะห์ในประเด็นสังคมสงเคราะห์ไว้ดังนี้[117]

สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (NASW) ให้ความหมายว่า เป็นกิจกรรมทางวิชาชีพที่จัดขึ้นเพื่อมุ่งหวังให้ความช่วยเหลือมนุษย์ โดยการส่งเสริม ฟื้นฟูและพัฒนาความสามารถของบุคคล ครอบครัวและชุมชนให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม

---

[116]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, อ้างแล้ว, หน้า 430.

[117]จรรยา เจตนสมบูรณ์, *การสังคมสงเคราะห์กับการบำบัดรักษาผู้ติดยาและสารเสพติด*, สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มกราคม 2566, เข้าถึงได้จาก https://www.sdtc.go.th>upload>forum.

Helen I.Clarke ศาสตราจารย์ทางสังคมสงเคราะห์แห่งมหาวิทยาลัย Wisconsin ให้ความหมายว่า การสังคมสงเคราะห์เป็นรูปแบบหนึ่งการบริการวิชาชีพซึ่งประกอบด้วยความรู้และทักษะในอันที่จะช่วยเหลือบุคคลให้มีความพึงพอใจตามความต้องการของสังคม ทั้งเป็นการขจัดปัดเป่าปัญหาต่างๆ ให้บุคคลมีการปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมได้เป็นอย่างดี

การสงเคราะห์ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีกล่าวไว้ในพลสูตรว่าศรัทธาในฐานะที่เป็นทรัพย์ประกอบ ด้วย สัทธาธนัง สีลธนัง หิริธนัง โอตตัปปธนัง สุตธนัง จาคธนัง และปัญญาธนัง[118] จาคธนังเป็นศรัทธาที่ทำให้เกิดการสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ พบแนวคิดการสาธารณสงเคราะห์ปรากฏครั้งแรกเมื่อคราวที่พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอรหันตสาวกจำนวน 60 องค์ซึ่งถือว่าเป็นพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งออกประกาศพระศาสนา พระพุทธองค์ได้ทรงประทานโอวาทไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธุลีคือกิเลสในจักษุน้อย มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”[119] จะเห็นได้ว่าเป็นปฏิปทาของพระพุทธองค์ที่ต้องการเผยแผ่พระธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนเป็นการสงเคราะห์ด้วยการให้ธรรมะในรูปแบบหนึ่งโดยการให้กำลังกาย กำลังสติปัญญา ทักษะความสามารถด้านต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่สาธารณชนบนพื้นฐานแห่งพระกรุณาธิคุณ พระปัญญาธิคุณ และพระวิสุทธิคุณ สำหรับหลักธรรมที่ใช้ในการสงเคราะห์ช่วยเหลือกันในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นได้กล่าวถึง สังคหวัตถุ 4 ไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ 4 ประการนี้ 4 ประการเป็นไฉน คือ ทาน การให้ 4 เปยยวัชชะ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก 4 อัตถจริยา ความประพฤติประโยชน์ 4 สมานัตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอ 4 ดูกรภิกษุทั้งหลายสังคหวัตถุ 4 ประการนี้แล ฯ การให้ 1 ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก 1 ความประพฤติประโยชน์ในโลกนี้ 1 ความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอในธรรมนั้นๆ ตามสมควร 1 ธรรมเหล่านั้นแลเป็นเครื่องสงเคราะห์โลกประดุจสลักเพลาควบคุมรถที่แล่นไปอยู่ไว้ได้”[120] สังคหวัตถุ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อเกื้อกูลเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เป็นวิธีการผูกใจคนเพื่อสร้างมนุษย์สัมพันธ์ระหว่างกัน

สรุป การสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือ การเอื้อเฟื้อเกื้อกูลช่วยเหลือในด้านต่างๆ แก่บุคคลที่ประสบปัญหาความขาดแคลนทุกข์ยาก เป็นการช่วยเหลือผู้คนทั่วไปในสังคมที่มีความเดือด

---

[118]ที.ปา.11/326/253.

[119]วิ.มหา.4/32/32.

[120]องฺ.จตุกฺก.21/32/37.

ร้อนมากโดยไม่เจาะจง การสงเคราะห์ช่วยเหลือนี้อาจจะช่วยเหลือได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นการแนะนำชี้ช่องทางอำนวยประโยชน์ให้ผู้ประสบภัยจนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ตามอัตภาพ ทั้งนี้การสงเคราะห์ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่บุคคลหรือส่วนรวมโดยมิได้หวังผลประโยชน์ตอบแทนใดๆ เป็นการสงเคราะห์ด้วยจิตที่มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นโดยมีหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรีกัน

5. สิทธิเสรีภาพและความยุติธรรม บุคคลในสังคมที่มีทัศนคติเดียวกันมีความเชื่อเดียวกัน โดยเฉพาะเชื่อในหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เมื่อบุคคลในสังคมปฏิบัติตามย่อมเป็นสังคมที่สงบร่มเย็น มีเมตตากรุณา เห็นอกเห็นใจกัน เคารพซึ่งกันและกัน ต่างคนต่างตระหนักในความเป็นมนุษย์เหมือนกันไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ ทุกคนมีสิทธิเท่ากันมีเสรีภาพในการกระทำต่างๆ ที่อยู่ในกรอบของศีลธรรม ไม่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกันทำให้ไม่ขัดแย้งแย่งชิงกัน ทุกคนมีศีลมีธรรมอยู่ในใจรักความยุติธรรมเสมอกัน สิทธิเสรีภาพและความยุติธรรมเป็นคุณค่าด้านหนึ่งที่เกิดจากศรัทธาตามแนวพระพุทธศาสนา

เสรีภาพ หมายถึง สภาวการณ์ของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของบุคคลอื่น หรือปราศจากการหน่วงเหนี่ยวขัดขวาง บุคคลใดบุคคลหนึ่งย่อมมีเสรีภาพอยู่เท่าที่บุคคลนั้นไม่ถูกบังคับให้ต้องกระทำในสิ่งที่ไม่ประสงค์จะกระทำหรือไม่ถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวางไม่ให้กระทำในสิ่งที่บุคคลนั้นประสงค์ที่จะกระทำ โดยสรุปแล้ว เสรีภาพ คือ อำนาจของบุคคลในอันที่จะกำหนดตนเอง โดยอำนาจนี้บุคคลย่อมเลือกวิถีชีวิตของตนเองได้ด้วยตนเองตามใจปรารถนา เสรีภาพจึงเป็นอำนาจที่บุคคลมีอยู่เหนือตนเอง[121]

เสรีภาพ คือ ความสามารถของบุคคลในสถานการณ์นั้นๆ ที่จะกระทำการใดๆ ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคมาขัดขวาง ทั้งนี้ การใช้เสรีภาพของบุคคลนั้นจะต้องไม่เป็นการละเมิดต่อเสรีภาพของบุคคลอื่นด้วย[122]

ความยุติธรรม คือ แนวคิดเกี่ยวกับความถูกต้องตามศีลธรรมบนพื้นฐานของจริยธรรม ความสมเหตุสมผล กฎหมาย กฎหมายธรรมชาติ ศาสนา ความเที่ยงธรรม และความเป็นธรรม ตลอดจนการบังคับใช้กฎหมายโดยคำนึงถึงสิทธิ โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งเชื้อชาติ เพศ รสนิยมทางเพศ อัตลักษณ์ทางเพศ เหล่ากำเนิด สีผิว ชาติพันธุ์ ศาสนา ความพิการ อายุ ความยากดีมีจน และลักษณะประการอื่น ทั้งยังถือด้วยว่ารวมถึงความยุติธรรมทางสังคม

---

[121]นายอานันท์ เกียรติสารพิภพ, *สิทธิและเสรีภาพ*, รายการ ร้อยเรื่องเมืองไทย สถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภาและสำนักวิชาการ, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ออกอากาศเมื่อ มกราคม 2563, หน้า 1.

[122]ศาสตราจารย์ ศรีราชา เจริญพานิช, “หลักสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย : แนวความคิดและภาคปฏิบัติ”, *วารสารจุลนิติ,* ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ 2554, หน้า 4.

ความยุติธรรม หมายถึง ความสุจริต ความเป็นธรรม ความชอบธรรม ความชอบด้วยกฎหมาย ความถูกต้องตามกฎหมาย สิทธิตามกฎหมาย การปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนประเพณี และการปฏิบัติตามหน้าที่[123]

เสรีภาพและความยุติธรรมในพระพุทธศาสนา พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการรู้แจ้ง เห็นจริงตามความเป็นจริงแห่งสังขารทั้งหลาย มีเป้าหมายสูงสุดคือการปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์ สิ้นทุกข์ไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกข้ามวัฏฏสงสารมุ่งสู่พระนิพพานอันบรมสุข พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงความจริงตามธรรมชาติว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลายประกอบด้วยขันธ์ 5 ตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มนุษย์และสัตว์ต่างถือกำเนิดจากกระบวนการธรรมชาติเดียวกัน ทุกสรรพชีวิตต้องเกิด แก่ เจ็บและตายเหมือนกันหมด สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเครื่องนำชีวิต ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว หลักคำสอนนี้แสดงให้เห็นถึงความมีอิสระเสรีเสมอภาคเท่าเทียมกันคือทุกชีวิตเกิดมาล้วนตกอยู่ใต้สภาวะเดียวกันคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทุกชีวิตประกอบด้วย รูปนามคือขันธ์ 5 เหมือนกันหมดและทุกชีวิตมีอิสระในการเลือกทำความดีหรือความชั่ว

การอุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้คนทุกวรรณะอุปสมบทได้โดยไม่นำเชื้อชาติวรรณะมากำหนดหน้าที่บทบาทของภิกษุ เมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันคือการปฏิบัติตนตามสิกขาบท ภิกษุเคารพกันตามลำดับอาวุโส มีความเสมอภาคในการนับถือพระรัตนตรัยเสมอกันทุกคน ในกรรณกัตถลสูตรกล่าวถึง วรรณะ 4 ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความเพียรว่า “ดูกรมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษเก็บเอาไม้สาละแห้งมาใส่ไฟ พึงก่อไฟให้โพลงขึ้น ต่อมาบุรุษอีกคนหนึ่งเก็บเอาไม้มะม่วงแห้งมาใส่ไฟ พึงก่อไฟให้โพลงขึ้น และภายหลังบุรุษอีกคนหนึ่งเก็บเอาไม้มะเดื่อแห้งมาใส่ไฟพึงก่อไฟให้โพลงขึ้น ดูกรมหาบพิตร มหาบพิตรจะทรงสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เปลวกับเปลวสีกับสี หรือแสงกับแสงของไฟที่เกิดขึ้นจากไม้ต่างๆ กันนั้น จะพึงมีความแตกต่างกันอย่างไรหรือหนอ ขอถวายพระพร”[124]

ในพรหมชาลสูตรกล่าวถึงสุปปิยปริพาชกผู้เป็นอาจารย์ของพรหมทัตมาณพ ที่กล่าวติเตียนพระพุทธเจ้า ติเตียนพระธรรมและพระสงฆ์ ในขณะที่พรหมทัตมาณพศิษย์หนุ่มกล่าวชื่นชมพระรัตนตรัย เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทราบเรื่องทรงตรัสสอนแก่ภิกษุทั้งหลายว่าหากใครมาติเตียนพระรัตนตรัยก็ไม่ให้โกรธและหากใครสรรเสริญก็มิให้ยินดี ดังพุทธพจน์กล่าวว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพวกอื่นจะพึงกล่าวติเรา ติพระธรรม ติพระสงฆ์ ก็ตาม เธอทั้งหลายไม่ควรอาฆาต ไม่ควรโทมนัสน้อยใจ ไม่ควรแค้นใจในคนเหล่านั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพวกอื่นจะพึงกล่าวติเรา ติพระธรรม

---

[123]โสภณ รัตนากร, *ความยุติธรรม : บทนำทางประวัติศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์, 2526), หน้า 307.

[124]ม.ม.13/579/396.

ติพระสงฆ์ ถ้าเธอทั้งหลายจักขุ่นเคืองหรือจักโทมนัสน้อยใจในคนเหล่านั้น อันตรายจะพึงมีแก่เธอทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นเป็นแน่”และ “ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพวกอื่นจะพึงกล่าวชมเรา ชมพระธรรม ชมพระสงฆ์ ดูกรภิกษุทั้งหลายถ้าเธอทั้งหลายจักเบิกบานใจ จักดีใจ จักกระเหิมใจในคำชมนั้น อันตรายจะพึงมีแก่เธอทั้งหลายเพราะเหตุนั้นเป็นแน่”[125] หลักคำสอนดังกล่าวเป็นการแสดงถึงเสรีภาพแห่งความคิด มโนธรรม ศรัทธาความเชื่อถือในพระพุทธศาสนาและการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

จะเห็นได้ว่าหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่เป็นสัจจธรรมคือความจริง สิทธิตามธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์โดยแท้แม้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาจะไม่ได้ใช้คำว่าสิทธิมนุษยชนโดยตรงแต่เนื้อหาสาระล้วนกล่าวและเชื่อมโยงถึงหลักเสรีภาพความยุติธรรมแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องมนุษย์เกิดมามีอิสระเสรี มีความเท่าเทียมกัน ไม่แบ่งเชื้อชาติวรรณะ สีผิว การนับถือศาสนา สิทธิเสรีภาพในการแสดงความเห็น เกียรติและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ฉะนั้นหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาจึงส่งเสริมให้มนุษย์ละเว้นความชั่ว ทำความดีต่อกัน มีเมตตากรุณาต่อกัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น พุทธศาสนาจึงเป็นศาสตร์แห่งการดำรงชีวิตที่มีคุณค่าและส่งเสริมเสรีภาพความยุติธรรมอย่างแท้จริง[126]

สรุป สิทธิเสรีภาพและความยุติธรรม ความหมายโดยรวมหมายถึง การตระหนักรับรู้อำนาจที่บุคคลมีอยู่เหนือตนเองโดยอำนาจนี้บุคคลสามารถเลือกวิถีการดำเนินชีวิตของตนเองได้ตามใจปรารถนา การใช้อำนาจนั้นจะต้องไม่เป็นการละเมิดต่อเสรีภาพของบุคคลอื่นด้วย อีกทั้งบุคคลต้องปฏิบัติตนด้วยความสุจริต ตั้งอยู่บนความถูกต้องตามศีลธรรมและจริยธรรม ความสมเหตุสมผล ตามกฎหมาย ศาสนา ความเที่ยงธรรม และความเป็นธรรมโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ ทั้งนี้สิทธิเสรีภาพและความยุติธรรมนั้นต้องเป็นไปเพื่อสร้างความสันติสุขให้เกิดแก่บุคคลและสังคมโดยรวม

6. ความคิดสร้างสรรค์ ศรัทธาเป็นแรงผลักอย่างยอดเยี่ยมในการผลักดันให้เกิดงานสร้างสรรค์ต่างๆ อย่างมากมาย เพราะเมื่อมนุษย์เชื่อมั่นศรัทธาในสิ่งใดอย่างสูงสุดแล้ว มนุษย์จะมีจินตนาการในสิ่งที่เชื่อและศรัทธาอย่างสูงสุดในสิ่งนั้นแล้วแสดงออกโดยจะเป็นการถ่ายทอดความศรัทธาความเชื่อนั้นๆ ผ่านงานศิลปะ งานจิตรกรรม งานสถาปัตยกรรม งานดนตรี นาฏศิลป์หรือแม้กระทั่งงานวรรณกรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีปรากฏให้เห็นชัดตั้งแต่อดีตสืบมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นความคิดสร้างสรรค์ในงานวิจัยนี้ถือเป็นคุณค่าด้านหนึ่งที่เกิดจากศรัทธาในพระพุทธศาสนา

---

[125]ที.สี.9/1/2-3.

[126]พลเอกศุภวุฒิ อุตมะ, *สิทธิมนุษยชนกับประชาธิปไตย : ศึกษากรณีหลักธรรมในพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2561), หน้า 36.

ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง กระบวนการคิดที่นำไปสู่นวัตกรรม การแก้ปัญหา หรือการสงเคราะห์ในเรื่องต่างๆ สร้างสิ่งประดิษฐ์ที่แปลกใหม่ มีประโยชน์ มีคุณค่าและมีความเหมาะสม[127] ทั้งนี้ในพจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา ฉบับราชบัณฑิตสถานให้ความหมายของการคิดสร้างสรรค์ไว้ว่า หมายถึง กระบวนการคิดที่นำไปสู่นวัตกรรม แก้ปัญหาหรือการสงเคราะห์ในเรื่องต่างๆ[128] ความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการคิดของสมองซึ่งมีความสามารถในการคิดได้หลากหลายและแปลกใหม่จากเดิมโดยสามารถนำไปประยุกต์กับทฤษฎีหรือหลักการได้อย่างรอบคอบและมีความถูกต้องจนนำไปสู่การคิดค้นและสร้างสิ่งประดิษฐ์ที่แปลกใหม่มีประโยชน์และคุณค่า มีความเหมาะสม

เอม.เอ. รันโค (M.A.Runco) ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่า หมายถึง ความสามารถในการคิดสิ่งที่แปลกใหม่และเป็นวิถีทางที่ไม่ปกติและแก้ปัญหาที่ไม่เป็นทางการ แต่เป็นไปอย่างสร้างสรรค์ด้วยวิธีการที่แปลกใหม่ มีคุณภาพสูงและมีประโยชน์ ความคิดสร้างสรรค์มีประโยชน์อย่างชัดเจนสำหรับบุคคลและสังคมโดยรวม[129]

ทฤษฎีมนุษยนิยมของการคิดสร้างสรรค์ เป็นทฤษฎีการคิดสร้างสรรค์หนึ่งที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย ผู้ให้การสนับสนุนทฤษฎีนี้ได้แก่ เอบราแฮม ฮาโรลด์ มาสโลว์ (Abraham Harold Maslow) คาร์ล แรงซัม โรเจอร์ส (Carl Ransom Rogers) เอริค ฟรอมม์ (Erich Fromm) โดยหลักการที่สำคัญของทฤษฎีคือ มนุษย์มีความต้องการขั้นพื้นฐาน ความต้องการเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการตอบสนองก่อนที่จะเจริญก้าวหน้าขึ้นไป เมื่อความต้องการเหล่านี้ได้รับการตอบสนอง บุคคลก็จะก้าวขึ้นสู่การบรรลุศักยภาพของตน และตอนนี้จะมีความเป็นอิสระและสะดวกสบายเพียงพอที่จะแสดงลักษณะของการคิดสร้างสรรค์ การคิดสร้างสรรค์เป็นศูนย์กลางของกระบวนการเจริญเติบโตและการเรียนรู้ การคิดสร้างสรรค์แบบบูรณาการจะเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของศิลปะที่ยิ่งใหญ่ ปรัชญา และการค้นพบทางวิทยาศาสตร์หรือความสำเร็จ[130]

ในทางพระพุทธศาสนานั้นความคิดสร้างสรรค์เกิดจากปัญญา เป็นโลกียปัญญาที่ใช้ในการสรรค์สร้างคิดประดิษฐ์สิ่งต่างๆ บนโลกนี้เพื่อให้มนุษย์ได้ใช้สอยอำนวยความสะดวกสบายทำให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสุขสบาย ศรัทธามีกล่าวไว้ในพลสูตรโดยกล่าวถึงพละ 7 ประการว่าประกอบไปด้วย ศรัทธาพละ วิริยพละ หิริพละ โอตตัปปพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ ศรัทธา

---

[127]รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน ศาสตรภัทร, การคิดสร้างสรรค์, *วารสารสุขภาพกับการจัดการสุขภาพ,* ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 เดือน กันยายน-ธันวาคม 2557, หน้า 10.

[128]ราชบัณฑิตสถาน, *พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา ฉบับราชบัณฑิตสถาน* พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : บจก.ไอเดียสแควร์, 2553), หน้า 165.

[129]M.A.Runco, อ้างถึงใน รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน ศาสตรภัทร, *การคิดสร้างสรรค์*, อ้างแล้ว, หน้า 11.

[130]เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

พละหมายถึงบุคคลผู้มีศรัทธาคือ เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ฯลฯ เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม บุคคลผู้มีพละ 7 ประการนี้ เป็นบัณฑิตย่อมอยู่เป็นสุข พึงเลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคาย ย่อมเห็นอรรถแห่งธรรมชัดด้วยปัญญา และยังกล่าวว่าศรัทธาในฐานะที่เป็นทรัพย์ ประกอบด้วย สัทธาธนัง สีลธนัง หิริธนัง โอตตัปปธนัง สุตธนัง จาคธนัง และปัญญาธนัง[131] ความคิดสร้างสรรค์เป็นการใช้สติเป็นตัวเชื่อมประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัสเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์[132] ความคิดสร้างสรรค์เกิดจากการฝึกสมาธิ จิตอยู่กับความสงบ ไม่ซัดส่าย ไม่หวั่นไหว ไม่ฟุ้งซ่าน เมื่อจิตบริสุทธิ์เป็นกุศลไม่เจือด้วยกิเลสต่างๆ คือ ราคะ โทสะ โมหะไม่เศร้าหมอง มีความตั้งมั่น จิตพร้อมที่จะใช้งานคือเกิดสัมมาทิฏฐิ เกิดปัญญาเพื่อที่จะรู้เข้าใจความจริงของสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องแล้ว ความคิดสร้างสรรค์ก็จะเกิดขึ้นบนพื้นฐานแห่งประโยชน์ตนเองและผู้อื่น[133]

สรุป ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง กระบวนการคิดที่นำไปสู่นวัตกรรมเป็นความสามารถในการคิดสิ่งที่แปลกใหม่จากเดิมโดยสามารถนำไปประยุกต์กับทฤษฎีหรือหลักการได้อย่างรอบคอบและมีความถูกต้องจนนำไปสู่การคิดค้นและสร้างสิ่งประดิษฐ์ที่แปลกใหม่มีประโยชน์และมีคุณค่า มีความเหมาะสมอย่างชัดเจนสามารถสร้างความสงบสุขให้เกิดได้แก่บุคคลและสังคมโดยรวม

7. ความสงบสุข บุคคลเมื่อมีศรัทธาความเชื่อโดยเฉพาะศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนาแล้วย่อมสามารถดำเนินวิถีชีวิตของตนเองได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ความสำเร็จที่เกิดขึ้นเกิดจากพลังศรัทธาที่ผลักดันให้มีขันติความอดทน มีความเพียร มีสติสัมปชัญญะโดยมีปัญญาเป็นเครื่องนำทางนั้นย่อมนำพาไปสู่เป้าหมายได้ดังหวัง หากแต่เป้าหมายนั้นอาจจะเป็นเป้าหมายแค่ความสุขสบายในชีวิตความเป็นมนุษย์ หรือ ความสุขอันเป็นบรมสุขของอริยบุคคลก็แล้วแต่เป้าหมายของแต่ละบุคคลที่ตั้งไว้

ความสุข หมายถึง ความสบาย ความสำราญ ความฉ่ำชื่นรื่นกายรื่นใจ[134] เป็นความสุขที่เกิดจากการได้เสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนาน่าใคร่น่าพอใจ ความสุขเป็นความสบายกาย ความสบายใจและ

---

[131]ที.ปา.11/326/253.

[132]พระชูศักดิ์ ถินธมฺโม (เล้าเฮง), การคิดสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้เชิงพุทธในสถานการณ์ปัจจุบัน, *Journal of Buddhist Education and Research : JBER,* ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2563, หน้า 349.

[133]อนุชา โสภาคย์วิจิตร, การเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ของนักออกแบบโดยรูปแบบการฝึกสมาธิเชิงประยุกต์, *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย,* ปีที่ 37 (1) พ.ศ.2560, หน้า 306.

[134]สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว, หน้า 496.

ความสงบ หรือสงบระงับด้วยวิธีทางจิตและทางปัญญาให้ไม่ต้องสนองความต้องการที่ไม่ดี ความสงบนั้นก็เป็นความสุข ความสุขเป็นสันติ คือสันติสุข[135]

Abraham Maslow นักจิตวิทยากลุ่มมนุษย์นิยมได้กล่าวว่า ความสุขเกิดจากการที่ความต้องการได้รับการตอบสนอง มนุษย์จะมีความต้องการที่เรียงลำดับจากระดับพื้นฐานไปยังระดับสูง เรียกว่าทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ ประกอบด้วยความต้องการ 5 ขั้น คือ 1.ความต้องการทางกายคือความต้องการปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต 2.ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย 3.ความต้องการความรักและการเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม 4.ความต้องการได้รับการยกย่องจากผู้อื่น 5. ความต้องการในการเข้าใจและรู้จักตนเอง[136]

ความสุขนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ด้วยเหตุหลายประการในพลสูตรได้กล่าวถึงพละ 7 ประการ ว่าประกอบไปด้วย ศรัทธาพละ วิริยพละ หิริพละ โอตตัปปพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ ศรัทธาพละหมายถึงบุคคลผู้มีศรัทธา คือ เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ฯลฯ เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม บุคคลผู้มีพละ 7 ประการนี้ เป็นบัณฑิตย่อมอยู่เป็นสุข พึงเลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคาย ย่อมเห็นอรรถแห่งธรรมชัดด้วยปัญญา ความหลุดพ้นแห่งจิต คือ ความดับของบุคคลนั้นย่อมมีได้ เหมือนความดับแห่งประทีป ฉะนั้น[137] ความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นเป็นสภาพที่ตรงกันข้ามจากความทุกข์ เมื่อบำบัดทุกข์ได้แล้วความสุขก็ปรากฏ ความสุขในพระพุทธศาสนามี 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ สุขกายกับสุขใจ หรือสุขในระดับโลกคือโลกิยสุข และสุขในระดับเหนือโลกคือโลกุตรสุข[138] ดังมีพุทธพจน์กล่าวถึงความ สุขไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุข 2 อย่างนี้ 2 อย่างเป็นไฉน คือกายิกสุข 1 เจตสิกสุข 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุข 2 อย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาสุข 2 อย่างนี้ เจตสิกสุขเป็นเลิศ”[139] โลกิยสุขเป็นความสุขทางกายที่มีความอยากความปรารถนาที่จะให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการเป็นความสุขของปุถุชนคนทั่วไปเป็นความสุขของคฤหัสถ์ซึ่งผู้ครองเรือนพึงมี ชีวิตคฤหัสถ์จะสมบูรณ์ได้เพราะสุข 4 ประการดังพุทธพจน์กล่าวไว้ว่า “ดูกรคฤหบดี สุข 4 ประการนี้ อันคฤหัสถ์ผู้บริโภคกามพึงได้รับตาม

---

[135]พระมหาวิเชียร สุธีโร, ความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา, *วารสารพุทธมัคค์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษาสำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม,* ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม-มิถุนายน พ.ศ.2562, หน้า 42.

[136]Abraham Maslow, อ้างถึงใน อัจฉราวรรณ กันจินะ, *ความสุขในพระพุทธศาสนา*, สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มกราคม 2566, เข้าถึงได้จาก https://firstojs.com>jba.article>download.

[137]ที.ปา.11/326/253.

[138]พระราชวิมลโมลี, ความสุขในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท, *วารสารวนัมฎองแหรกพุทธศาสตรปริทัศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์,* ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน 2564, หน้า 65.

[139]องฺ.เอก.20/315/90.

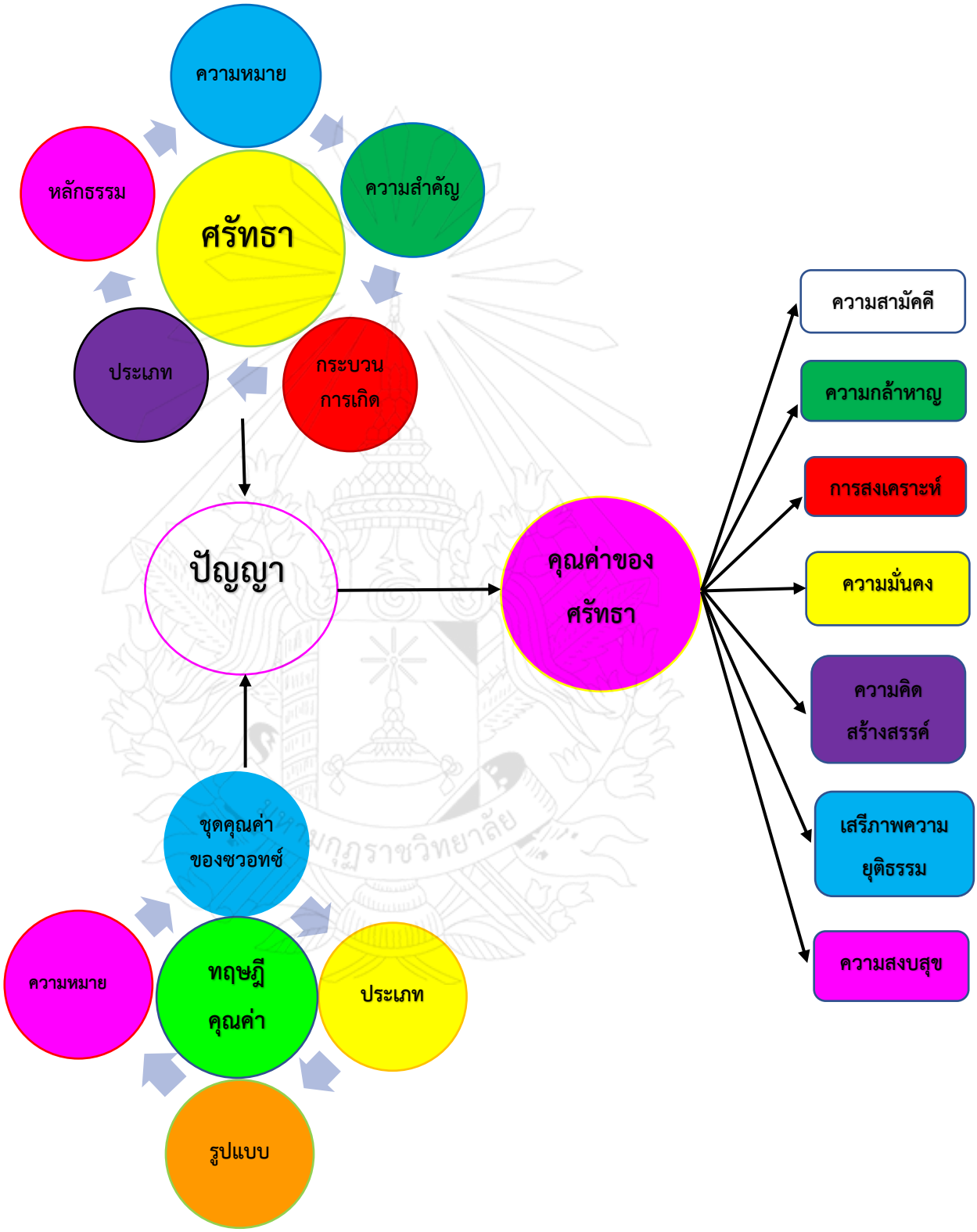
กาลตามสมัย สุข 4 ประการเป็นไฉน คือ สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ 1 สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค 1 สุขเกิดแต่ความไม่เป็นหนี้ 1 สุขเกิดแต่ประกอบการงานที่ปราศจากโทษ 1”[140] ส่วนโลกุตรสุขนั้นเป็นความสุขที่อยู่เหนือวิถีชาวโลก เป็นความสุขทางใจที่เกิดแต่ภาวะหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงด้วยการประพฤติปฏิบัติธรรมด้วยสติปัญญา ความสุขระดับนี้จะเข้าถึงได้ด้วยหลักอริยมมรคมีองค์ 8 อันเป็นแนวทางปฏิบัติให้ถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือนิพพาน

สรุป ความสงบสุข หมายถึง ความสุขที่เกิดจากการได้เสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนาน่าใคร่น่าพอใจเป็นความสบายกาย ความสบายใจและความสงบ คือสงบระงับด้วยวิธีทางจิตและทางปัญญา ความสงบนั้นเป็นสันติสุขที่ทุกคนปรารถนาให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคมเพราะจะทำให้ตนเองและสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจกัน ช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน ไม่เบียดเบียนกันและพร้อมมุ่งมั่นทำให้สังคมเกิดความเจริญ ในทางพระพุทธศาสนาความสงบสุขมี 2 ประเภทคือ สุขในระดับโลกคือโลกิยสุขและสุขในระดับเหนือโลกคือโลกุตรสุข ความสุขที่มนุษย์ปรารถนาเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาคือการดับทุกข์สิ้นทุกข์ไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกคือพระนิพพานอันเป็นบรมสุข

ผู้วิจัยได้ทำแผนผังสรุปคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทไว้เพื่อประกอบการทำความเข้าใจ ดังนี้

[140]องฺ.จตุกฺก.21/62/79.

แผนผังคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

3.4 สรุป

ศรัทธา คือความเชื่อ หมายถึง ความมั่นใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ฝังใจว่าสิ่งเหล่านั้นสามารถทำให้ตนเองมีความสุข หรือดลบันดาลให้ได้รับความสุขมากกว่าความทุกข์ โดยศรัทธาความเชื่อนั้นสามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ก็ตาม ซึ่งศรัทธาความเชื่อนั้นอาจเกิดมาจากความคิด ความดีงาม แบบแผนการปฏิบัติหรือความรอบรู้ ศรัทธามีความสำคัญคือทำให้เกิดการรวมกลุ่มชนทางสังคมผ่านความเชื่อในสิ่งเดียวกัน ศรัทธายังเป็นตัวกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนต่างๆ ให้ประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน ศรัทธาจึงขึ้นอยู่ที่บุคคลจะเลือกเชื่อสิ่งใด บุคคลในกลุ่มเดียวกันย่อมมีความเชื่อเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน ความเชื่อของแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มชนอาจมีความแตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมหรือลัทธิความเชื่อดั่งเดิมของแต่ละกลุ่มชนเป็นปัจจัย ถึงอย่างไรก็ตามเป้าหมายรวมของทุกกลุ่มชนย่อมต้องการให้บุคคลในกลุ่มนั้นอยู่เย็นเป็นสุข มีอิสระเสรีภาพ มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีบนความมั่นคง ปรองดอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสุดท้ายเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาคือการพ้นทุกข์ ไม่เบียดเบียนกัน นำไปสู่สันติสุข ความสำคัญของศรัทธาตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทมี 2 ประการ คือ 1) ความสำคัญทางสังคม ศรัทธาความเชื่อเป็นพลังทางสังคมที่มีบทบาทและอิทธิพลครอบคลุมกิจกรรมของมนุษย์ในทุกๆ ด้าน 2) ความสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศรัทธาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาให้เกิดปัญญา บุคคลเมื่อเกิดความเชื่อในหลักคำสอนของพุทธศาสนานั่นย่อมหมายถึงการเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อว่าธรรมะหลักคำสอนที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้เป็นจริงสามารถนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์ได้

การเกิดศรัทธามีเหตุปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดได้ 4 ทาง คือ 1. เกิดจากการถือประมาณ เช่น รูปประมาณคือการถือประมาณในรูป โฆสประมาณคือการถือประมาณในเสียง ลูขประมาณคือถือประมาณในความคร่ำคร่า ธรรมประมาณคือการถือประมาณในธรรม 2. เกิดจากการสดับเสียงภายนอก หรือปรโตโฆสะ 3. เกิดจากการคิดค้นด้วยตนเอง 4.เกิดจากการปฏิบัติด้วยตนเอง ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการนี้เป็นปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฏฐิ โดยมีโยนิโสมนสิการเป็นแกนกลาง คือเป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ การที่บุคคลจะบรรลุจุดมุ่งหมายได้ต้องอาศัยโยนิโสมนสิการเป็นหลักและอาศัยปรโตโฆสะเป็นตัวชักนำชี้ช่องทางให้ ปัจจัยทั้งสองนี้เป็นปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิเป็นองค์ประกอบสำคัญของมรรคซึ่งเป็นจุดเริ่มของการปฏิบัติธรรมหรือเป็นขั้นเริ่มแรกในการศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยเริ่มต้นจากปรโตโฆสะที่ส่งผลให้เกิดศรัทธาและจบลงในทางโลกิยสัมมาทิฏฐิ ปรโตโฆสะเป็นธรรมที่ต้องได้รับการพัฒนาให้บริสุทธิ์ ชัดเจน เป็นอิสระโดยปลุกโยนิโสมนสิการให้มีขึ้นเกิดขึ้นจึงจะนำไปสู่โลกุตตรสัมมาทิฏฐิบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาได้ในที่สุด ศรัทธามี 5 ประเภท ได้แก่ 1) ศรัทธาความเชื่อทางธรรมชาติ เป็นศรัทธาดั่งเดิมที่เกิดกับมนุษย์เมื่อเกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติแล้วไม่สามารถหาคำตอบได้จึงเชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติที่ดลบันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆ ขึ้น

2) ศรัทธาความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ โดยเชื่อว่าผี และวิญญาณต่างๆ สามารถให้คุณและโทษแก่ตนเองได้ 3) ศรัทธาความเชื่อเรื่องเทพเทวดา มนุษย์มีความเชื่อว่าสรรพสิ่งทั้งหลายบนโลกนี้มีเทพเทวาคอยปกปักรักษา สามารถดลบันดาลให้มนุษย์มีความสุข หรือความทุกข์ก็ได้ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องสักการะและสวดอ้อนวอนเทพเทวาอยู่เสมอๆ 4) ศรัทธาความเชื่อทางไสยศาสตร์ เป็นความเชื่อเรื่องสิ่งลี้ลับที่จะมาให้โทษแก่ตน หรือเป็นความต้องการที่ตนอยากได้ใคร่เป็นโดยอาศัยอำนาจความขลังลี้ลับมาช่วยปัดเป่าให้ตนได้สมปรารถนาที่ต้องการ 5) ศรัทธาความเชื่อทั่วไป มนุษย์เชื่อในเรื่องฤกษ์ยาม เรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ด ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคน สัตว์ ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ ศรัทธาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงพระสูตรหลายพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับศรัทธา ได้แก่ เกสปุตตสูตร สาฬหสูตร สัทธาสูตร พลสูตร มหาปรินิพพานสูตร สันทกสูตร ทักขิณาวิภังคสูตร เสขปฏิปทาสูตร และจัณฑาลสูตร

ศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นศรัทธาที่มีปัญญาเป็นตัวกำกับเป็นสัมมาทิฏฐิคือความเห็นชอบ ศรัทธาหรือความเชื่อนั้นมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตอย่างมาก ถ้าบุคคลมีศรัทธาความเชื่อที่ผิดเป็นมิจฉาทิฏฐิแล้ว บุคคลนั้นย่อมมีทัศนคติที่ไม่ดีจะประพฤติปฏิบัติตนในทางเสื่อมไม่เป็นไปตามทำนองคลองธรรม คือไม่ดำเนินชีวิตตามกรอบของศีลธรรมทำให้เป้าหมายการดำเนินชีวิตไม่ประสบกับความสุข ศรัทธา 4 เป็นศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่เมื่อบุคคลเจริญหรือมีศรัทธาความเชื่อดังกล่าวแล้วย่อมกระตุ้นผลักดันให้การดำเนินชีวิตของบุคคลนั้นเป็นไปในทางที่ชอบประกอบด้วยคุณธรรมทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งในทางโลกและทางธรรม ศรัทธา 4 ได้แก่ 1) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง 2) วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบาก เป็นไปตามกรรมของตน 4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ

คุณค่าหมายถึง ลักษณะที่พึงปรารถนาที่ได้จากการประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นคุณค่าเชิงวัตถุวิสัยเป็นนามธรรม เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้ความปรารถนาของมนุษย์เต็มบริบูรณ์มีส่วนในการพัฒนาชีวิตและนำบุคคลให้เข้าถึงการรู้แจ้งตนเอง ทฤษฎีคุณค่านั้นประกอบด้วย 3 ประเด็น คือ 1. คุณค่าควรถูกตัดสินในมิติของเจตจำนง (Intention) หรือ ผลลัพธ์ (outcome) 2. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic value) กับคุณค่าที่เป็นเครื่องมือ (Instrumental value) เป็นอย่างไร และ 3. การให้ค่าความชอบธรรมคุณค่าหรือค่านิยมสาธารณะและแนวปฏิบัติร่วมกัน (Collective action) คุณค่าแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1. คุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) เป็นคุณค่าที่มีอยู่ชั่วคราวไม่มีคุณค่าในตัวเอง 2. คุณค่าในตัว (Intrinsic Value) เป็นสิ่งที่แฝงเร้นอยู่ในสิ่งนั้นตลอดเวลาและมีลักษณะของความเป็นสากล เป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างถาวร รูปแบบของคุณค่า ความดีสูงสุด คือ คุณค่าสูงสุด สิ่งที่น่าพึงพอใจทั้งหมดมีคุณค่าทางด้านปฏิบัติคือสิ่งนั้นจะมีคุณค่าได้ก็เพราะอำนวยประโยชน์

ให้แก่ผู้ใช้ ดังนั้นคุณค่าของสิ่งต่างๆ ทางศีลธรรมจึงขึ้นอยู่กับความมีประโยชน์ของสิ่งนั้นเองในการบรรลุคุณค่าสูงสุด คุณค่าสูงสุดเป็นเครื่องกำหนดความดีและความชั่ว คุณค่าเป็นสิ่งที่ทำให้ความปรารถนาของมนุษย์เต็มบริบูรณ์ สิ่งต่างๆ ทั้งหมดมีคุณค่าได้เพราะอาศัยคุณธรรม คุณค่าเป็นสิ่งเปลี่ยนแปลงได้ (Value is dynamic) ตามกาลเวลาและคุณค่ามักจะเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญที่วิวัฒนาการไปเสมอ

คุณค่าของศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทสามารถสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1. ความสามัคคี บุคคลหรือสังคมเชื่ออย่างเดียวกันย่อมปฏิบัติในสิ่งเดียวกันมีความพร้อมเพรียงทำในสิ่งเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกันนับเป็นพลังอันยิ่งใหญ่เป็นพลังแห่งความสามัคคี

2. ความกล้าหาญ เป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นจากความท้าทายที่ผู้มีศรัทธาเชื่อมั่นและปรารถนาจะกระทำการนั้นๆ โดยตัดสินใจกระทำการตามสิ่งที่ตนเองเชื่อถือโดยไม่ลังเล

3. ความมั่นคง ความสามัคคีกันไม่ขัดแย้งกันเคารพปฏิบัติตามในสิ่งเดียวกันย่อมทำให้เกิดเสถียรภาพคือความมั่นคงให้แก่บุคคล กลุ่มสังคมนั้นๆ ซึ่งอาจหมายถึงความมั่นคงและเสถียรภาพของประเทศชาติด้วย

4. การสงเคราะห์ มีความเอื้อเฟื้อเอื้ออาทรมีน้ำใจซึ่งกันและกันของคนในสังคม

5. สิทธิเสรีภาพและความยุติธรรม บุคคลในสังคมที่มีทัศนคติเดียวกันมีความเชื่อเดียวกันเคารพซึ่งกันและกัน ต่างคนต่างตระหนักในความเป็นมนุษย์เหมือนกันไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ

6. ความคิดสร้างสรรค์ ศรัทธาเป็นแรงผลักอย่างยอดเยี่ยมในการผลักดันให้เกิดงานสร้างสรรค์ต่างๆ อย่างมากมาย มนุษย์จะมีจินตนาการในสิ่งที่เชื่อและศรัทธาอย่างสูงสุดนั้นแล้วแสดงออกโดยจะเป็นการถ่ายทอดความศรัทธาความเชื่อนั้นๆ ผ่านงานศิลปะ งานจิตรกรรม งานดนตรี นาฏศิลป์ หรือแม้กระทั่งงานวรรณกรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ปรากฏให้เห็นชัดตั้งแต่อดีตสืบมาจนถึงปัจจุบัน

7. ความสงบสุข บุคคลเมื่อมีศรัทธาความเชื่อโดยเฉพาะศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนาแล้วย่อมสามารถดำเนินวิถีชีวิตของตนเองได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

จากคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทนี้ผู้วิจัยจะได้นำไปบูรณาการต่อไปว่าคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นจะมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างไรบ้าง

บทที่ 4
บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

การบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้นเป็นการศึกษาที่นำคุณค่าของศรัทธาซึ่งผู้วิจัยได้สรุปคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทไว้มีดังนี้ ความสามัคคี ความกล้าหาญ ความมั่นคง การสงเคราะห์ เสรีภาพความยุติธรรม ความคิดสร้างสรรค์ และ ความสงบสุข นำไปบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยซึ่งกำหนดประเด็นศึกษาไว้ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านศาสนาและสังคม ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี และ ด้านดนตรีนาฏศิลป์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ออกภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิเคราะห์และบูรณาการ คุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย โดยแบ่งเนื้อหาในการศึกษาไว้ดังนี้

4.1 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านความมั่นคงที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านเศรษฐกิจ

4.2 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านเสรีภาพความยุติธรรมและด้านความสามัคคีที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านการเมืองการปกครอง

4.3 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านการสงเคราะห์และความสงบสุขที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านศาสนาและสังคม

4.4 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านความกล้าหาญที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี

4.5 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านความคิดสร้างสรรค์ที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านดนตรีนาฏศิลป์

4.6 สรุปบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

4.1 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านความมั่นคงที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจเป็นงานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชนถือว่าเป็นปัจจัยตัวชี้วัดความเจริญทางกายภาพของคนในสังคม กลุ่มคนและประเทศชาติได้อย่างเป็นรูปธรรม เศรษฐกิจหนึ่ง ๆ เป็นผลมาจากกระบวนการซึ่งเกี่ยวข้องทั้งวิวัฒนาการทาง

เทคโนโลยี ประวัติศาสตร์และสถาบันสังคม เศรษฐกิจจึงเป็นตัวขับเคลื่อนที่ทำให้เกิดความเจริญขึ้นในชุมชนหรือประเทศนั้นๆ โดยเฉพาะในสังคมไทยที่ประชากรส่วนใหญ่มีวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายสอดคล้องกับธรรมชาติ สภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่สามารถปลูกพืชพรรณธัญญาหารต่างๆ ได้เกือบทุกชนิด มีความอุดมสมบูรณ์สามารถผลิตอาหารได้อย่างเพียงพอที่จะเลี้ยงประชากรทั้งประเทศได้ ทำให้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันประชากรส่วนใหญ่ของประเทศมีอาชีพทำการเกษตร ทำสวนทำไร่ โดยเฉพาะการปลูกข้าวซึ่งถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของประเทศไทย ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์และจากคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 13 กล่าวว่า อาชีพของคนไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นอาชีพดั่งเดิมของคนไทย รองลงมาคืออาชีพด้านอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม การบริการ และผู้ใช้แรงงานทั่วไป การดำเนินชีวิตของคนไทยด้านเศรษฐกิจนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง[1]การทำอาชีพการเกษตรของคนไทยจึงทำกันเฉพาะไว้บริโภคกันในครอบครัวหากมีผลผลิตมากก็จะนำส่วนที่เหลือไปขาย ในยามที่ว่างเว้นจากฤดูการทำไร่ทำสวน เกษตรกรก็จะใช้เวลาว่างผลิตเครื่องปั้นดินเผา ผลิตงานจักสาน ทำมีดพร้า ทอผ้า แกะสลักงานไม้ เป็นต้น ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบพึ่งพาตนเองหมุนเวียนกันในกลุ่มสังคมเล็กๆ รายได้ของครอบครัวจึงไม่แน่นอนเป็นไปตามฤดูกาลเพาะปลูกไม่มีความมั่นคงของรายได้ประชากรส่วนใหญ่โดยเฉพาะเกษตรกรจึงมีฐานะที่ยากจนมีหนี้สินครัวเรือน หาเช้ากินค่ำ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 กล่าวไว้ว่า การดำเนินชีวิตของคนไทยด้านเศรษฐกิจนั้นคนไทยส่วนใหญ่ค่อนข้างลำบาก ฐานะไม่มั่นคง ทั้งอาชีพที่ทำมาหากินก็ได้รายได้น้อยไม่แน่นอนไม่พอเพียงต่อการดำรงชีพ ส่งผลให้เศรษฐกิจโดยรวมของสังคมไทยอยู่ในภาวะกับดักความยากจนขาดเสถียรภาพความมั่นคง[2]ถึงแม้ว่าตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ประเทศไทยจะได้มีการปฏิรูปโครงสร้างทางสังคมและรับอารยธรรมความเจริญจากต่างประเทศเข้ามาทำให้ประเทศไทยก้าวพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ เกิดความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคมไทยทั้งในด้านที่เป็นวัตถุและด้านอารยธรรมต่างๆ ในสภาพปัจจุบันที่โลกได้พัฒนาไปสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ความเจริญทางเทคโนโลยีมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกมิติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้นั้น คนในสังคมไทยบริโภคความสะดวกสบายตามกระแสนิยมอย่างรู้ไม่เท่าทัน อะไรที่ทำให้ตนเองและครอบครัวสะดวกสบายมีความสุขก็จะไขว่คว้าหาเอามา โดยบางครั้งอาจหลงลืมความถูกต้องด้านศีลธรรม สถานภาพการดำรงชีพ ความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัว หลงเสพและบริโภคความเจริญนั้นจนเกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจการเงินแก่ตนเองและครอบครัวเป็นปัญหาความยากจน หนี้สินล้นตัว ภาวะอดอยากขาดแคลนปัจจัยสี่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตที่ดีมีคุณภาพต่อตนเองและครอบครัว

[1]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 13 สัมภาษณ์ วันที่ 22 มีนาคม 2566.

[2]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 สัมภาษณ์ วันที่ 1 มีนาคม 2566.

รวมถึงสังคมด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8 ได้แสดงความเห็นว่า มีการนำระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อสร้างความสะดวกสบายให้คนในสังคมไทย ครอบครัวคนไทยกลายเป็นสังคมบริโภควัตถุนิยมทั้งๆ ที่วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยยังคงอยู่บนพื้นฐานการเกษตรแบบพอเลี้ยงชีพ ฐานะยากจน ครอบครัวมีภาระหนี้สินมากมีความเลื่อมล้ำทางรายได้สูง[3]สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 กล่าวว่าการดำเนินชีวิตของคนไทยเท่าที่สังเกตเห็นโดยมากมักตกอยู่ในกระแสบริโภคนิยม กระแสวัตถุนิยม จึงทำให้สภาพทางเศรษฐกิจไทยไม่สู้แข็งแรงพอที่จะก้าวไปสู่ประเทศมีรายได้สูงระดับเบื้องต้นได้ในเวลาอันสั้น หากคนไทยจำนวนมากใช้หลักดำเนินชีวิตแบบรู้เท่าทันไม่ตกในกระแสบริโภคนิยมและวัตถุนิยม[4] ระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันมีลักษณะเป็นระบบทุนนิยมมีการเปิดกว้างให้นักลงทุนชาวต่างชาติเข้ามาลงทุน ตัวชี้วัดความเจริญมั่งคั่งของประเทศถูกกำหนดด้วยระบบเศรษฐกิจ ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ในภาพรวมระบบเศรษฐกิจของประเทศจะเจริญเติบโตขึ้นมีการพัฒนาขึ้นก็ตามแต่ความยากจนของประเทศไทยเพิ่มขึ้นพร้อมกับจำนวนประชากรยากจนที่เพิ่มขึ้นระหว่างปี 2558- 2561 อัตราความยากจนของประเทศไทยเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 7.2 เป็นร้อยละ 9.8 จำนวนประชากรที่อยู่ในภาวะยากจนเพิ่มขึ้นจาก 4,850,000 คนเป็นมากกว่า 6,700,000 คน และในปี 2564 พบว่ามีประชากรยากจนหลายมิติอยู่ 8.1 ล้านคน ในจำนวนนี้มี 4.4 ล้านคนอยู่ใต้เส้นความยากจน ในไตรมาสสาม ปี 2565 มีหนี้สินครัวเรือนขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.9 คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 86.5 ต่อ GDP[5]

ความมั่นคงเป็นคุณค่าประการหนึ่งของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ทั้งนี้ความมั่นคงจะเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลในสังคมหรือกลุ่มของสังคมมีศรัทธาความเชื่อสิ่งเดียวกันหรือเชื่อเหมือนกันโดยเฉพาะความเชื่อศรัทธา 4 ในพระพุทธศาสนา เมื่อมีศรัทธาเชื่ออย่างเดียวกันแล้วจะกระทำการใดๆ ก็จะเป็นไปในแนวทางหรือทิศทางเดียวกันเกิดความพร้อมเพรียงความสามัคคีขึ้น มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันไม่ขัดแย้งกันเคารพปฏิบัติตามในสิ่งเดียวกันย่อมทำให้เกิดเสถียรภาพคือความมั่นคงให้แก่บุคคล กลุ่มสังคมนั้นๆ ซึ่งอาจหมายถึงความมั่นคงและเสถียรภาพของตนเองและประเทศชาติด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 ได้กล่าวว่าคุณค่าของศรัทธาทำให้เกิดความมั่นคงได้ถ้าศรัทธาในสิ่งที่เรียกว่า“ตถาคตโพธิสัทธา”คือเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การกระทำใดๆ ก็ตามก็มักจะเป็นไปสู่เป้าหมายสูงสุดได้[6]สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 ที่ได้กล่าวไว้ว่าคุณค่าของศรัทธาทำให้

---

[3]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8 สัมภาษณ์ วันที่ 15 มีนาคม 2566.

[4]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 สัมภาษณ์ วันที่ 10 เมษายน 2566.

[5]สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, *รายงานตัวชี้วัดความยากจนและการกระจายรายได้ทั่วราชอาณาจักร ปี 2565*, สืบค้นเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2566 เข้าถึงได้จาก https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=social.

[6]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 สัมภาษณ์ วันที่ 17 มีนาคม 2566.

เกิดความเชื่อมั่นอย่างมั่นคง ยึดถือนำไปปฏิบัติหรือกระทำการให้ไปสู่เป้าหมายได้อย่างถูกต้องตามที่ปรารถนา[7] ผู้วิจัยได้มุ่งประเด็นศึกษาความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นความมั่นคงพื้นฐานของมนุษย์อย่างหนึ่งในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขที่มนุษย์ทุกคนทุกสังคมปรารถนาต้องการ ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจนั้นได้แก่ความมั่นคงทางการเงิน มีรายได้แน่นอนมั่นคงมีความอยู่ดีกินดี มีปัจจัยสี่ใช้สอยบริโภคไม่ติดกับดักความยากจน ตนเองครอบครัวและสังคมอยู่เย็นเป็นสุขภายใต้ระบบเศรษฐกิจที่ดีทั่วหน้าซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายพื้นฐานของคนในสังคมที่ต้องการเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีมีคุณภาพ มีความสงบสุข[8]

การบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในมิติด้านเศรษฐกิจนั้น ความมั่นคงซึ่งเป็นคุณค่าของศรัทธานั้นสามารถนำมาบูรณาการเพื่อลดและแก้ไขปัญหาความยากจน ความเลื่อมล้ำทางรายได้และปัญหาพฤติกรรมบริโภคนิยมและวัตถุนิยมของคนไทยในสังคมได้ การที่จะเกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจการเงินได้นั้นต้องเริ่มที่ศรัทธาความเชื่อก่อนคือถ้าทุกคนศรัทธาเชื่ออย่างเดียวกันโดยเฉพาะหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เชื่อในพระปัญญาของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสรู้ ทรงรู้แจ้งเห็นธรรม หลักธรรมของพระพุทธองค์ที่เมื่อนำไปปฏิบัติสามารถทำให้สรรพสัตว์พ้นทุกข์ สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขมีสันติได้ เมื่อบุคคลเชื่ออย่างนี้แล้วย่อมประพฤติปฏิบัติตนตามกรอบคำสอนของพุทธศาสนาคือไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำแต่ความดี และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว การดำเนินชีวิตก็จะเป็นไปตามทำนองคลองธรรมไม่เห็นผิด เช่นนี้แล้วการกระทำกิจกรรมต่างๆ ในสังคมย่อมเป็นไปในทิศทางเดียวกันเกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงเข้มแข็งมีพลังขึ้นเป็นความมั่นคง มีความเชื่อมั่นและมั่นใจ โดยเฉพาะถ้ามองในด้านเศรษฐกิจแล้วคนในสังคมชนบทหรือแม้กระทั่งคนในสังคมเมืองต่างมีเป้าหมายการดำเนินชีวิตของครอบครัวเหมือนกันคือการทำให้ตนเองและครอบครัวสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคงมีความสุข คือ สุขในการมีทรัพย์อย่างมั่นคง สุขในการมีอาชีพทำมาหากินอย่างมั่นคง สุขในการมีปัจจัย 4 ไว้ใช้สอยอย่างพอเพียงมั่นคงไม่ขัดสน การที่บุคคลในสังคมจะสามารถดำเนินชีวิตมีเศรษฐกิจอย่างมั่นคงมีความสุขได้นั้น ต้องมีความเห็นที่ถูกต้องเป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเชื่อมั่นในการประพฤติปฏิบัติตนตามกรอบของหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ดำรงตนอยู่ในทำนองคลองธรรมประคับประคองตนให้ดำเนินชีวิตตามทางสายกลางเพื่อที่จะสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมั่นคงมีความสุข ใช้ปัญญาพิจารณาถึงการเลี้ยงชีพโดยชอบ คือการประกอบอาชีพหาเลี้ยงชีพโดยสุจริตเป็นสัมมาอาชีวะได้แก่ การงดเว้นจากอกุศลทางกาย 3 และ

---

[7]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 สัมภาษณ์ วันที่ 29 มีนาคม 2566.

[8]ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์, *“โครงการการวิเคราะห์ผลสำเร็จของการดำเนินโครงการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม”,* คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ.2562, หน้า 2-3.

อกุศลทางวาจา 4 คือ งดเว้นจากการหาเลี้ยงชีพที่ผิดจากทำนองคลองธรรม เว้นจากมิจฉาอาชีวะคือการหาเลี้ยงชีพไม่ชอบ ด้วยการคดโกงหลอกลวงบังคับขู่เข็ญ ทำให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อนด้วยวิธีต่าง ๆ การหาเลี้ยงชีวิตโดยสัมมาอาชีวะนั้นต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน ขณะเดียวกันเมื่อรู้จักประกอบอาชีพโดยชอบแล้วต้องมีความเพียรชอบด้วยคือสัมมาวายามะ ไม่เป็นคนขี้เกียจ ขยันหมั่นเพียรในการประกอบหาเลี้ยงชีพ ขยันหาแล้วต้องขยันเก็บรักษาด้วยคือรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาไม่ฟุ่มเฟือยใช้จ่ายพอควรแก่ฐานะเช่นนี้ก็จะทำให้สามารถดำเนินชีวิตมีเศรษฐกิจอย่างมั่นคงมีความสุขได้ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิที่ 13 ว่าการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านเศรษฐกิจนั้นสามารถใช้หลักพุทธธรรมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทมาบูรณาการในการประกอบอาชีพได้โดยใช้หลักธรรมสัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ ละการเลี้ยงชีพที่ผิด สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงชีพชอบ[9] เมื่อบุคคลมีสัมมาอาชีวะในการหาเลี้ยงชีพแล้วต้องมีความเพียรชอบคือสัมมาวายามะด้วย สัมมาวายามะคือเพียรชอบ พยายามชอบ มีฉันทะปรารภความเพียรด้วยการเห็นประโยชน์ ลงมือปฏิบัติด้วยความเพียรทางกายและใจ รักษาความเพียรให้ดำเนินอยู่ต่อไปโดยไม่ย่อท้อ ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า การมีศรัทธาในกรรม ผลกรรม ทุกคนมีกรรมเป็นของตน และศรัทธาในการตรัสรู้ของตถาคต สามารถบูรณาการส่งเสริมเศรษฐกิจได้ ด้วยเหตุผลว่า ทำให้เกิดความขยันหมั่นเพียรทำงานจนเกิดผลสำเร็จ ประโยชน์ต่างๆ ย่อมมีแก่ผู้ลงมือทำ ขยันทำงานย่อมได้เนื้องาน ได้สร้างประโยชน์มาก การดำเนินชีวิตก็จะเป็นสัมมาตามหลักศรัทธาในปัญญาตรัสรู้ของตถาคต[10] สัมมาวายามะและสัมมาอาชีวะประกอบกันจะทำให้บุคคลนั้นมีความมุ่งมั่นตั้งใจพากเพียรทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความขยันหมั่นเพียรไม่เกียจคร้าน ทุ่มเทกำลังกายและกำลังสติปัญญาด้วยความพากเพียรเพื่อความเจริญรุ่งเรืองงอกงามร่ำรวยทำให้เกิดทรัพย์มากในการทำมาหากินหาเลี้ยงชีพนั้นๆ ความมั่นคงทางการเงินก็จะเกิดขึ้นปัญหาความยากจนก็จะหมดไป ทั้งนี้การที่บุคคลนั้นมีความเห็นถูกต้องในการดำเนินชีวิตแล้วย่อมประคับประคองตนเองให้ดำเนินชีวิตไปในทางสายกลาง จะกินจะใช้หรือบริโภคสิ่งใดก็จะทำแต่พอประมาณมีความพอเพียงไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมไปตามกระแสนิยม รู้จักคุณค่าประโยชน์ของการใช้สอยบริโภค จะบริโภคใช้สอยตามความจำเป็นเท่านั้น ดังนั้นปัญหาเรื่องบริโภคนิยมหรือวัตถุนิยมก็จะหมดไป เมื่อเป็นดังนี้แล้วการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยก็จะดำเนินไปอย่างมีความสุขมีความพอดีเหมาะสมกับสถานภาพของตน มีความปรองดองสามัคคีกัน คนในสังคมก็จะอยู่เย็นเป็นสุขซึ่งความสงบสุขที่ยอดเยี่ยมที่สุดในพระพุทธศาสนาคือสันติสุขอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ทุกคน

---

[9]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 13 สัมภาษณ์ วันที่ 22 มีนาคม 2566.

[10]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 สัมภาษณ์ วันที่ 10 เมษายน 2566.

4.2 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านเสรีภาพความยุติธรรมและด้านความสามัคคีที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านการเมืองการปกครอง

การรวมตัวกันโดยอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการความปลอดภัย โดยปกติมนุษย์จะไม่อาศัยอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังตนเอง เนื่องจากไม่สามารถสนองความต้องการในปัจจัยพื้นฐานได้ทั้งหมดด้วยตนเอง จึงมีความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น ถึงแม้มนุษย์จะมีภาวะแตกต่างจากสัตว์ตรงที่มนุษย์มีระบบความคิดที่ซับซ้อน จึงสามารถคิดและให้เหตุผลต่อสิ่งต่างๆ ได้ มนุษย์แต่ละคนก็มีความแตกต่างในระหว่างกัน ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องของเชื้อชาติ สภาพแวดล้อมทั้งทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี การเลี้ยงดูและอื่นๆ ซึ่งส่งผลต่อความคิดและการกระทำของมนุษย์โดยตรง ซึ่งบางครั้งสิ่งเหล่านี้อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกันได้ซึ่งส่งผลกระทบต่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมได้ ความขัดแย้งดังกล่าวก่อให้เกิดภาวะผู้นำขึ้นในสังคมนั้น ซึ่งสมาชิกจะให้ความเคารพยอมรับนับถือและเชื่อฟัง มีลักษณะของการมีผู้นำ ผู้ตาม ผู้ออกคำสั่งและผู้รับคำสั่งไปปฏิบัติ ลักษณะการนำในอดีตได้ถูกพัฒนาผ่านกาลเวลามาตามลำดับจากหัวหน้ากลุ่มเล็กๆ เป็นผู้นำกลุ่มใหญ่จากผู้นำกลุ่มใหญ่เป็นกษัตริย์ผู้ปกครองแว่นแคว้นจากกษัตริย์ผู้ปกครองแว่นแคว้นเป็นจักรพรรดิผู้ปกครองทั้งภูมิภาค เป็นต้น จนถึงปัจจุบันนี้ลักษณะการนำหรือการปกครองมีลักษณะเป็นระบบเป็นองค์กรมากขึ้น แต่ละรัฐหรือประเทศจะใช้สัญชาติเป็นจุดเชื่อมระหว่างรัฐกับสมาชิกของรัฐ รัฐจะมีอำนาจเหนือคนที่ตนให้สัญชาติอย่างเต็มที่ในการดูแลปกครองสมาชิกของรัฐให้มีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี

การเมืองการปกครองในสังคมไทยนั้นก็เช่นเดียวกันที่ผ่านมามีการพัฒนาตามกาลเวลาเรื่อยมาจากอดีตที่ปกครองโดยพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์ซึ่งเปรียบเสมือนสมมติเทพปกครองประเทศโดยใช้พระราชอำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียวได้เปลี่ยนระบบการปกครองจากเดิมมาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขในปี พ.ศ.2475 ทำให้ประชาชนมีสิทธิมีเสียงมีอำนาจในการเลือกผู้แทนเข้าไปบริหารประเทศทำหน้าที่ปกครองประชาชนพลเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข มีการแบ่งปันจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ให้ประชาชนด้วยความยุติธรรม ทั่วถึง ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิโดยผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 ได้กล่าวแสดงความเห็นว่า ตั้งแต่อดีตสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี กษัตริย์ผู้ปกครองมักถูกเรียกว่าพ่อขุน เป็นกษัตริย์ผู้ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนทรงปกครองแบบพ่อปกครองลูกดูแลทุกข์สุขของประชาชน หากไพร่ฟ้าประชาชนมีเรื่องเดือดร้อนก็สามารถไปสั่นกระดิ่งร้องทุกข์ที่หน้าพระราชวังได้ พ่อขุนก็จะออกมาเพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหานั้น ต่อมาในสมัยอยุธยาบ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในพระราชพิธีต่างๆ ความเชื่อเรื่องพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์แพร่หลายมากขึ้น ความเชื่อที่ว่าพระมหากษัตริย์คือสมมติเทพจึงถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความเคารพยำเกรงมีเดชานุภาพความมีอำนาจพิเศษเหนือมนุษย์ทั่วไปถูกปรุงแต่งขึ้นในตัวพระมหากษัตริย์ ความเชื่อนี้ถูกส่งผ่านสืบ

ทอดมายังคนรุ่นต่อๆ ไป ดังนั้นพระมหากษัตริย์จึงทรงพระราชอำนาจเด็ดขาดในการปกครองราชอาณาจักรตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันความเชื่อนี้ก็ยังถูกปลูกฝังอยู่ในสายเลือดของคนไทย เพียงแต่ว่าบทบาทของพระมหากษัตริย์ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เรามีผู้แทนและรัฐบาลในการบริหารปกครองประเทศแทนพระมหากษัตริย์[11]สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 13 ว่า การเมืองการปกครองยังคงเป็นรูปแบบเดิม ประเทศไทยเป็นรัฐเดี่ยวมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภาภายใต้ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุขแห่งรัฐ มีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้ารัฐบาล รัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ[12] ถึงแม้ประเทศไทยจะเปลี่ยนระบบการปกครองจากเดิมมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุขตามแบบสากลนิยมที่ทั่วโลกใช้อยู่ซึ่งถือว่าเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุดแล้วก็ตาม แต่ปัญหาทางการเมืองการปกครองของสังคมไทยก็ยังเกิดขึ้นอยู่ มีการแย่งชิงอำนาจการปกครองโดยฝ่ายทหาร มีการซื้อสิทธิ์ขายเสียง การทุจริตคอรัปชั่นโดยฝ่ายนักการเมือง ปัญหาเหล่านี้ทำให้ระบบการเมืองการปกครองของสังคมไทยไม่มีเสถียรภาพ ไม่มั่นคงขาดความน่าเชื่อถือจากนานาอารยประเทศ คนในสังคมไทยแตกแยกเป็นกลุ่มๆ เนื่องจากมีความเห็นไม่ตรงกัน สังคมไทยขาดความสามัคคีกัน ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 ได้ให้ความเห็นว่า ระบบการเมืองไทยยังมีปัญหามากในเรื่องการยึดถือกติกาในระบอบประชาธิปไตย เช่น ยังมีการรัฐประหารบ่อยๆ กองทัพหรือคนชั้นสูงยังใช้ระบบอุปถัมภ์เข้ามาแทรกแซงการเมืองและองค์กรต่างๆ เพื่อผลประโยชน์และอำนาจของตนเองและพวกพ้อง กล่าวคือปกครองระบอบประชาธิปไตยแต่ไม่เล่นตามกติกาประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้การเมืองการปกครองไทยจึงยังมีปัญหามีความไม่ชัดเจน[13]

เสรีภาพและความยุติธรรม เป็นคุณค่าประการหนึ่งที่เกิดจากศรัทธา การที่บุคคลในสังคมมีทัศนคติเดียวกันมีความเชื่อเดียวกันคือเชื่อในหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของของตน และเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าแล้วย่อมประพฤติปฏิบัติดำเนินชีวิตของตนไปในแนวทางที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนเป็นคนดีของสังคมเพราะเชื่อว่าถ้าทำกรรมดีแล้วผลกรรมดีจะตอบสนองส่งผลให้ตนเองมีชีวิตที่ดีขึ้นมีความสุข ความเชื่อนี้ทำให้บุคคลในสังคมเคารพในกฎกติกา ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่บุคคลอื่น มีเมตตากรุณา เห็นอกเห็นใจกัน เคารพซึ่งกันและกัน ต่างคนต่างตระหนักในความเป็นมนุษย์เหมือนกันไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ ทุกคนมีสิทธิเท่ากันมีเสรีภาพในการกระทำต่างๆ ที่อยู่ในกรอบของศีลธรรม ไม่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกันทำให้ไม่ขัดแย้งแย่งชิงกัน ทุกคนมีศีลมีธรรมอยู่ในใจรัก

[11]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 สัมภาษณ์ วันที่ 19 เมษายน 2566.

[12]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 13 สัมภาษณ์ วันที่ 22 มีนาคม 2566.

[13]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 สัมภาษณ์ วันที่ 10 เมษายน 2566.

ความยุติธรรมเสมอกัน เสรีภาพและความยุติธรรมถือเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ควรได้รับการยอมรับเคารพและให้เกียรติบนพื้นฐานความเท่าเทียมกัน มีศักดิ์ศรีไม่เลือกปฏิบัติเพราะเหตุความแตกต่างทางเชื้อชาติ สีผิว ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม มนุษย์ควรมีสิทธิเสรีภาพ มีความเสมอภาคภายใต้กฎหมายเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อให้มวลมนุษย์ได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีความเอื้ออาทรต่อกันบนความแตกต่างในด้านต่างๆ สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิประจำตัวของมนุษย์ทุกคนเพราะมนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรี มีเกียรติศักดิ์ประจำตัว สิทธิมนุษยชนไม่สามารถโอนให้แก่กันได้ เป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้คนนั้นมีชีวิตอยู่รอดได้อย่างเหมาะสมแก่ความเป็นคนและสามารถมีการพัฒนาตนเองได้[14] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 ได้แสดงความเห็นว่าหลักกรรมศรัทธาในพุทธศาสนาคือการส่งเสริมเสรีภาพของมนุษย์ในแง่ที่ว่ามนุษย์มีจิตใจ จิตใจมีเจตนาทำทางกาย วาจา ใจ เรียกว่า กรรม มนุษย์มีเสรีภาพที่จะทำสิ่งต่างๆ ให้แก่ตัวเอง จะดีจะชั่วอยู่ที่มนุษย์ทำนี่คือหลักการเสรีภาพพื้นฐาน[15] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 ได้กล่าวว่าความศรัทธาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ย่อมควรได้รับการตอบสนองเพื่อให้เกิดเสรีภาพในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน เพราะฉะนั้นคุณค่าของความศรัทธา แน่นอนย่อมทำให้เกิดเสรีภาพ คนทุกคนมีความต้องการเสรีภาพซึ่งอาจจะเป็นเสรีภาพของบุคคล หรือกลุ่มคนก็เป็นไปได้[16] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 ได้แสดงความเห็นว่าส่วนหนึ่งของเสรีภาพเริ่มต้นด้วยศรัทธา ผู้ที่มีศรัทธาย่อมได้อานิสงส์ 5 ประการ หนึ่งในนั้นคือความหลุดพ้นซึ่งเป็นเสรีภาพขั้นสูงสุด ดังที่แสดงไว้ใน สัทธานิสังสสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจก (22/38/41)[17] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6 ได้กล่าวว่า เสรีภาพความยุติธรรมที่มนุษย์เรียกร้องใฝ่หานั้นเป็นเสรีภาพความยุติธรรมที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ พิจารณาดีๆ แล้วควรจะเรียกว่าไม่มีเสรีภาพความยุติธรรมจริงนั้นเป็นเพียงสมมติบัญญัติทั้งสิ้น เสรีภาพความยุติธรรมที่แท้จริงคือความเป็นอิสระที่จิตปลอดจากกิเลสทั้งปวง ไม่มีสิ่งใดที่จิตต้องยึดข้องแวะ ส่วนความยุติธรรมเท่าเทียมกันนั้นกรรมเป็นผู้ทำหน้าที่อย่างเที่ยงตรงไม่มีชนชั้นวรรณะ ผู้ใดทำกรรมใดไว้จะดีหรือชั่วก็ตามกรรมจะทำหน้าที่จัดสรรเองไม่ต้องให้มนุษย์มาจัดการตัดสิน[18] ทั้งนี้ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 13 ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงเทศนาสั่งสอนเวไนยสัตว์เป็นจำนวนมาก สัตว์เหล่านี้ล้วนมาฟังพระธรรมเทศนาด้วยความศรัทธาคือเชื่อในหลักธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้แล้วว่าเป็นความจริงทำให้พ้นทุกข์เกิดความผาสุกได้จึงรับเอาคำสอนมาปฏิบัติตาม พระพุทธองค์ไม่ได้บังคับขู่เข็ญให้ใครมาเชื่อในพระธรรมคำสอนแต่ทรงให้ใช้ปัญญาพิจารณาเอาเอง ดังนั้นเวไนยสัตว์ทั้งหลายเมื่อเกิดปัญญาแล้วก็สามารถตัดสินใจได้เองว่าควร

---

[14]กมล กมลตระกูล, *สิทธิมนุษยชนและกลไกการคุ้มครองสิทธิ*, (นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2548), หน้า 14.

[15]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 สัมภาษณ์ วันที่ 10 เมษายน 2566.

[16]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 สัมภาษณ์ วันที่ 1 มีนาคม 2566.

[17]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 สัมภาษณ์ วันที่ 17 มีนาคม 2566.

[18]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6 สัมภาษณ์ วันที่ 12 พฤษภาคม 2566.

เชื่อและปฏิบัติตามหรือไม่ ถือว่าเป็นอิสระเสรีภาพหนึ่งที่เกิดจากศรัทธาโดยมีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา[19] ถึงแม้ว่าคนในสังคมไทยจะตื่นตัวและตระหนักในสิทธิเสรีภาพความเท่าเทียมยุติธรรมของตนตามกฎหมายก็ตาม ความอยุติธรรม ความเลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกันยังมีมากในสังคมไทยทั้งทางด้านฐานะ เศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ และโอกาสทางการเมือง เช่น คนร่ำรวยมีเงินมีพรรคพวกมากจะเข้าไปมีบทบาททางการเมืองมากกว่าคนจนเพื่อสร้างฐานอำนาจทางสังคมและฐานอำนาจทางธุรกิจของตนเอง เป็นต้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมไทยทำให้คนในสังคมไทยไม่สามารถดำเนินชีวิตและนำพาครอบครัวและสังคมไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง สู่ความสงบสุขได้

การบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในมิติด้านการเมืองการปกครองนั้น ผู้วิจัยได้นำเสรีภาพและความยุติธรรมซึ่งเป็นคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านการเมืองการปกครองเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาทางการเมืองการปกครองของสังคมไทยที่เกิดขึ้น เช่น การแย่งชิงอำนาจการปกครองโดยฝ่ายทหาร การซื้อสิทธิ์ขายเสียง การทุจริตคอรัปชั่นโดยฝ่ายนักการเมือง คนในสังคมไทยแตกแยกเป็นกลุ่มๆ ขาดความสามัคคีกัน ความอยุติธรรม ความเลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกันและปัญหาการขาดโอกาสทางการเมือง การที่จะเกิดเสรีภาพและความยุติธรรมได้นั้น บุคคลในสังคมไทยต้องเริ่มที่มีศรัทธาก่อน เมื่อบุคคลในสังคมมีความเชื่อคือศรัทธาอย่างมั่นคงในหลักศรัทธา 4 แล้วย่อมมีความเห็นที่ถูกต้องเป็นสัมมาทิฏฐิ เชื่อในหลักกรรม เชื่อในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสรู้ เชื่อว่าถ้าตนทำความดีด้วยใจจริงแล้วผลแห่งความดีนั้นย่อมตอบสนองในทางที่ดีแก่ตนเอง ตรงข้ามหากทำกรรมชั่วผลกรรมนั้นก็ย่อมตอบสนองในทางทุกข์โทษเช่นกัน ดังนั้นบุคคลนั้นจึงสังวรระวังดำรงตนให้ตั้งอยู่ในหลักของศีลธรรม ไม่เบียดเบียนทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอยู่เสมอว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาไม่มีอะไรติดตัวมามีแต่บาปบุญที่ติดตัวมา คราวยังมีชีวิตอยู่ก็ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดปลอดภัย ในช่วงชีวิตของทุกคนต้องประสบกับความทุกข์ยากลำบากบ้าง ความโศกเศร้า ความสุขสบาย ดีใจบ้างเสียใจบ้างคละเคล้ากันไปหาความแน่นอนไม่ได้ ทุกอย่างล้วนเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปแม้กระทั่งชีวิตของตนเองและของทุกๆ คนด้วยเมื่อเกิดมาไม่มีอะไรเท่ากัน ตายละจากโลกนี้ไปก็ไม่สามารถนำเอาอะไรไปได้เช่นกันล้วนไปมือเปล่าเหมือนกันทุกคน มนุษย์ทุกคนมีสภาวะที่เหมือนกันหมดทุกคนไม่มีอะไรพิเศษแตกต่างกันมีความเท่าเทียมเสมอภาคกันไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ มนุษย์ควรเคารพเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ควรตระหนักในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ว่าทุกคนมีสิทธิเท่ากันมีเสรีภาพในการกระทำต่างๆ ที่อยู่ในกรอบของศีลธรรมมีใจรักความยุติธรรมเสมอกัน เมื่อคุณค่าของศรัทธาเกิดขึ้นกับบุคคลในสังคมแล้ว คุณค่าของศรัทธาคือเสรีภาพและความยุติธรรมย่อมส่งผลให้คนในสังคมนั้นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความ

[19]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 13 สัมภาษณ์ วันที่ 22 มีนาคม 2566.

สามัคคีปรองดองกัน เข้าใจกันเห็นอกเห็นใจกัน มีเหตุมีผลเคารพซึ่งกันและกัน ปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการแย่งชิงอำนาจ การซื้อสิทธิ์ขายเสียง การทุจริตคอรัปชั่น การแตกความสามัคคีกันของคนในสังคมย่อมไม่เกิดขึ้นเนื่องจากทุกคนต่างตระหนักในสิทธิเสรีภาพของตนรู้ว่าตนเองมีสิทธิ์และหน้าที่ที่ต้องทำอย่างไร ต่างเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รู้ว่าความยุติธรรมเป็นสิ่งที่ควรเกิดขึ้นเพื่อความเท่าเทียมกันของคนทุกคนในสังคม ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 ได้แสดงความเห็นว่าการมีศรัทธาในกรรม ผลกรรม ทุกคนมีกรรมเป็นของตน และศรัทธาในการตรัสรู้ของตถาคตสามารถบูรณาการส่งเสริมการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านการเมืองการปกครองได้ ด้วยเหตุผลว่ายึดความเท่าเทียมไม่มีระบบชนชั้นที่เอาเปรียบ ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการทำกรรม รับผลกรรม มีกรรมเป็นของตนหมายถึงเท่าเทียม ยุติธรรม เสมอภาค นี่คือหลักพื้นฐานการปกครองประชาธิปไตย[20] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 ได้กล่าวไว้ว่าการมีศรัทธาในสิ่งใดก็ตาม คุณค่าของศรัทธาก็ย่อมมีขึ้นตามระดับความเชื่อ หากคนไทยเชื่อในระบอบการปกครองใดก็ต้องยึดถือกติกาของระบอบนั้นด้วย ต้องเคารพในกติกาดำเนินไปตามกรอบของระบอบด้วยศรัทธาจึงจะมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต หากเชื่อโดยไม่ใช้ปัญญากำกับก็อาจจะทำให้หลงหรือกระทำในสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ได้ มีบางประเทศใช้ศาสนานำการเมือง คือหากคนที่นับถือศาสนาเดียวกันย่อมดำเนินชีวิตไปในทิศทางเดียวกัน[21] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 ได้กล่าวว่า การนำคุณค่าของศรัทธาด้านเสรีภาพและความยุติธรรมมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านการเมืองการปกครองนั้นจะทำให้สังคมไทยมีความสงบสุข คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างญาติพี่น้องเป็นครอบครัวเดียวกัน ไม่สร้างปัญหาความเดือดร้อน ความเห็นต่างกันเพราะประโยชน์จากคุณค่าของศรัทธาที่เกิดขึ้นนั่นเอง[22] นอกเหนือจากคุณค่าของศรัทธาคือเสรีภาพและความยุติธรรมในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยในมิติการเมืองการปกครองแล้ว ความสามัคคีและความสงบสุขเป็นคุณค่าหนึ่งที่เกิดจากศรัทธาเช่นกันซึ่งเป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นในทุกมิติของการดำเนินชีวิตเนื่องจากเป็นเป้าหมายร่วมกันที่ทำให้คนในสังคมบรรลุเป้าหมายของการดำเนินชีวิตคือเกิดความสามัคคีกลมเกลียวกันเป็นพลังแห่งความพร้อมเพรียงสร้างความมั่นคงแข็งแกร่งให้สังคม ทำให้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สังคมสงบสุขมีสันติ

[20]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 สัมภาษณ์ วันที่ 10 เมษายน 2566.

[21]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 สัมภาษณ์ วันที่ 17 มีนาคม 2566.

[22]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 สัมภาษณ์ วันที่ 1 มีนาคม 2566.

4.3 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านการสงเคราะห์และด้านความสงบสุขที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านศาสนาและสังคม

ศาสนา เป็นลัทธิความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับการกำเนิด ความเป็นไป และการสิ้นสุดของโลก หลักศีลธรรม หลักธรรมคำสอน ตลอดจนลัทธิพิธีที่กระทำตามความเชื่อนั้น ๆ[23] หลายศาสนามีการบรรยายสัญลักษณ์ ประวัติศาสตร์ และความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเจตนาอธิบายความหมายของชีวิต การกำเนิดชีวิตหรือเอกภพจากความเชื่อของศาสนาเกี่ยวกับจักรวาล ธรรมชาติ มนุษย์ และศีลธรรม จริยศาสตร์ กฎหมายหรือวิถีชีวิต ศาสนาต่างๆ ล้วนมีอิทธิพลทางด้านศิลปวัฒนธรรม ภาษา ประวัติศาสตร์ ตลอดจนแนวคิดและหลักความเชื่อของบุคคลต่างๆ[24] พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่มีความเป็นมายาวนานสืบทอดหลักคำสอนและเผยแผ่มานานกว่า 2,000 ปี ในประเทศไทยมีการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักที่มีคนศรัทธานับถือมากสืบมาตั้งแต่ครั้งที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณฑูตเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิเมื่อราวปี พ.ศ.236 เป็นต้นมาพระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานเจริญรุ่งเรืองตามกาลเวลามาจนถึงปัจจุบัน

วิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยในอดีตจะสัมพันธ์ยึดโยงกันบนพื้นฐานของหลักคำสอนทางศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่นมานานหลายศตวรรษแล้ว คนในสังคมไทยมีศรัทธาความเชื่อในหลักคำสอนของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแน่วแน่ กิจกรรมการดำเนินชีวิตจึงได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก ทั้งนี้ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาถึงปัจจุบัน แม้พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์เองก็ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาตลอดมา ในอดีตมักจะมีการสร้างวัดวาอารามขึ้นอย่างมากมาย วัดจึงเป็นศาสนสถานที่เป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคมไทยมาโดยตลอด ถึงแม้บางครั้งบ้านเมืองจะเกิดวิกฤตสงครามความไม่สงบ ประชาชนคนไทยก็ยังคงยึดมั่นในหลักคำสอนของพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต ทำให้วิถีชีวิตของคนไทยสงบเรียบร้อยร่มเย็นเป็นสังคมที่อบอุ่นครอบครัวมีความสุขอยู่กินอย่างพอเพียง พุทธศาสนาจึงเป็นที่พึ่งทางใจของประชาชนคนไทยทุกคน ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8 ได้แสดงความเห็นว่า ในสมัยก่อน การดำเนินชีวิตของคนไทยโดยมากมักจะยึดโยงกับวัดตั้งแต่เกิดจนตาย เกิดมาก็ให้พระท่านตั้งชื่อบ้าง โกนผมไฟตัดจุกตัดเปียบ้าง โตขึ้นหน่อยก็ให้มาเล่าเรียนเขียนอ่านกับพระในวัด อายุครบบวชก็บวชอยู่ในวัด ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อลาสิกขาออกไปมีครอบครัวแต่งงานก็นิมนต์พระให้ไปเจริญพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคล จนกระทั่งตายก็ต้องอาศัยวัดจัดงาน

---

[23]ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 1142.

[24]วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, *ศาสนา (แก้ไขวันที่ 26 ตุลาคม 2565)*, สืบค้นเมื่อวันที่ 24 มกราคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/ศาสนา.

ศพ ดังนั้นความสัมพันธ์ของคนไทยในอดีตจึงเกี่ยวข้องยึดโยงกับวัดมาก วันพระวันสำคัญก็มาทำบุญใส่บาตรถือศีลฟังธรรมตามกาลบ้าง วิถีชีวิตของคนไทยในอดีตจึงสงบเรียบง่าย ในใจมีธรรมะ กลัวบาปไม่กล้าทำบาป จึงตั้งหน้าตั้งตาทำแต่ความดี บ้านเมืองก็สงบ ราษฎรก็อยู่ดีมีสุข[25] สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 ว่า วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในหมู่บ้านในชุมชน เวลามีกิจกรรมงานประเพณี งานรื่นเริงหรืองานบุญสำคัญๆ ประชาชนก็จะมาทำกันที่วัด วัดจึงเป็นแหล่งรวมของผู้คนทุกชนชั้น อีกทั้งวัดยังเป็นแหล่งรวบรวมสรรพวิชาความรู้ทุกแขนง ทุกศาสตร์ที่ประชาชนสามารถมาศึกษาหาความรู้ได้โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แนะนำสั่งสอนให้[26] ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 ได้กล่าวไว้ว่า การดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านศาสนาและสังคมนับว่าพอจะเป็นจุดแข็งได้บ้างเพราะมีวัดวาอารามมีกิจกรรมทางศาสนามากมายให้คนไทยมาร่วมพิธีกรรมและมีกิจกรรมที่ผูกพันกับศาสนา แต่อย่างไรก็ตามศาสนาต้องพยายามทำให้คนปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนให้มากยิ่งขึ้นจึงจะได้ประโยชน์อย่างแท้จริงและยั่งยืน[27] สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 ว่าการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยมีความผูกพันธ์กับพระพุทธศาสนามายาวนานแล้ว วิถีชีวิตดำเนินตามกรอบของศีลธรรม การกระทำกิจกรรมต่างๆ ทำตามแบบประเพณีที่ยึดถือสืบทอดกันมา เป็นพิธีการที่มีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องโดยอาศัยศรัทธาเป็นตัวขับเคลื่อนในรูปแบบต่างๆ นับว่าเป็นการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาอีกทางด้วย[28] สังคมไทยโดยทั่วไปเป็นสังคมเดี่ยวอาศัยอยู่เป็นครอบครัวโดยแต่ละครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันอาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนเดียวกันโดยเฉพาะในชนบทเป็นสังคมบ้านหรือสังคมชาวนาที่อาศัยอยู่นอกเขตเมืองมีประชากรอาศัยอยู่มากบนอาณาเขตที่กว้างขวางแต่อยู่กันอย่างไม่แออัด สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดอาศัยแรงงานซึ่งกันและกัน ให้ความเคารพผู้อาวุโสกว่า รักใคร่สนิทสนม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมประเพณีต่างๆ เป็นศูนย์รวมทำให้เกิดความสามัคคีปรองดองกัน คนในสังคมส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกรใช้ชีวิตอยู่อย่างสมถะพอเพียงสมกับฐานะความเป็นอยู่ สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 5 ได้กล่าวไว้ว่า ในสังคมชนบทโดยมากคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันมักมีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดเป็นญาติกัน อาศัยพึ่งพากัน ทุกคนในหมู่บ้านมักรู้จักกันดี คนชนบทส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรทำไร่ทำนากันใช้ชีวิตเรียบง่ายพอเพียงตามฐานะแต่มักใจบุญชอบทำบุญทำทาน เมื่อว่างเว้นจากฤดูกาลทำไร่ทำนาคนชนบทมักจะทำอาชีพเสริม เช่น ทอผ้า ทอเสื่อ แกะสลัก ทำงานหัตถกรรมที่ตนถนัด หรือบางทีก็ไปรับจ้างเป็นแรงงานในเมืองใหญ่ๆ โดยเฉพาะใน

[25]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8 สัมภาษณ์ วันที่ 15 มีนาคม 2566.

[26]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 สัมภาษณ์ วันที่ 3 เมษายน 2566.

[27]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 สัมภาษณ์ วันที่ 10 เมษายน 2566.

[28]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 สัมภาษณ์ วันที่ 29 มีนาคม 2566.

กรุงเทพฯ ก็มี[29] ในขณะที่สังคมเมืองเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่เนื่องจากมีประชากรจำนวนมากเข้ามาอยู่อาศัยรวมกันในเมืองใหญ่ๆ จึงเป็นสังคมที่อยู่อาศัยกันอย่างแออัดท่ามกลางความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ประชากรส่วนใหญ่เป็นหนุ่มสาววัยทำงาน มีการศึกษาดีทำงานในบริษัทห้างร้านหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว ครอบครัวมีขนาดเล็กอาศัยอยู่ 2-3 คน ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวเปราะบาง ทุกคนต้องเร่งรีบแข่งขันกันในทุกเรื่องแต่มีความตื่นตัวในเรื่องสิทธิผลประโยชน์และเสรีภาพมาก คนในสังคมเมืองสามารถรับทราบข้อมูลข่าวสารและติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้อย่างรวดเร็วผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่มีประสิทธิภาพสูง อิทธิพลของสื่อมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมเมืองอย่างมาก ตรงกันข้ามความสนใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเริ่มเลือนรางบทบาทความสำคัญของศาสนาและพิธีกรรมลดลงอย่างเห็นได้ชัด สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 ว่าคนสมัยนี้โดยเฉพาะในเมืองใหญ่เช่น กรุงเทพฯ ห่างเหินจากวัดวาอารามมาก หลักศีลธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าก็ไม่สนใจศึกษาเรียนรู้ ต้องดิ้นรนทำมาหาเงินเลี้ยงชีพแทบเป็นแทบตายแต่ไม่ได้ใช้เงิน คนเมืองกรุงจึงเป็นโรคเครียดกันเยอะมากไม่รู้จักที่จะไขว่คว้าหาความสุขให้แก่จิตใจตนเอง เวลามีปัญหาก็ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ คนเมืองจึงควรเข้าวัดเข้าวาฟังธรรมให้เกิดปัญญาแก้ไขปัญหาของตนเองได้รู้จักใช้ธรรมะให้เป็นเสมือนน้ำอมฤตที่ชโลมจิตใจให้คลายทุกข์ ชีวิตจะได้ดำเนินต่อไปอย่างมีความสุข[30] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6 ได้แสดงความเห็นว่า ความเจริญทางเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย เดี๋ยวนี้คนไม่ค่อยเข้าวัดวาอารามไปทำบุญทำกุศลกัน แต่ชอบไปเดินตามห้างสรรพสินค้ามากกว่า อนาคตคนจะเข้าวัดยิ่งน้อยลง คุณธรรมศีลธรรมเสื่อม คนมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น สังคมจะอยู่กันลำบาก[31] อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าสังคมเมืองจะแออัดวุ่นวาย ชีวิตต้องเร่งรีบแข่งขันกันก็ตาม ก็ปรากฏว่ามีผู้คนจากสังคมชนบทอพยพหลั่งไหลเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองใหญ่ๆ มากขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อมาประกอบอาชีพ ศึกษาเล่าเรียน และเพื่อแสวงหาโอกาสใหม่ๆ ให้กับชีวิตตนเอง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยตั้งแต่ระดับครอบครัวเป็นต้นมา สถาบันครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ความสัมพันธ์ในครอบครัวเปลี่ยนไปเมื่อแรงงานถูกเคลื่อนย้ายไปสู่โรงงานอุตสาหกรรม คนในครอบครัวไม่ได้อยู่ร่วมกัน ผู้ใหญ่ต้องไปทำงาน เด็กถูกส่งเข้าโรงเรียน ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ครอบครัวมีขนาดเล็กลงเหลือเพียงพ่อแม่ลูก ไม่มีญาติผู้ใหญ่ คนในครอบครัวไม่มีเวลาให้กัน ขาดความอบอุ่นและความเป็นปึกแผ่นของสมาชิกในครอบครัว พ่อแม่ลูกจะแยกสลายและเกิดปัญหาทางสังคมตามมา ปัญหาค่านิยมเกี่ยวกับความดี ความชั่ว เกี่ยวกับการนับ

[29]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 5 สัมภาษณ์ วันที่ 19 มีนาคม 2566.

[30]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 สัมภาษณ์ วันที่ 18 เมษายน 2566.

[31]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6 สัมภาษณ์ วันที่ 12 พฤษภาคม 2566.

ถือศาสนา คนรุ่นใหม่นอกจากไม่รักษาศีลปฏิบัติธรรมแล้ว ยังมองผู้รักษาศีลปฏิบัติธรรมว่าเป็นพวกงมงายไม่ทันสมัยด้วย สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 14 ว่าปัญหาครอบครัวเป็นปัญหาใหญ่ที่เป็นจุดเริ่มของปัญหาทั้งปวง ในกลุ่มเยาวชนมักพบว่าเด็กเป็นจำนวนมากขาดความอบอุ่น ขาดการอบรมสั่งสอน ขาดการเอาใจใส่ดูแล พ่อแม่ไม่ได้เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำแก่ลูกๆ ในยามที่เขามีปัญหา เด็กเยาวชนมักเชื่อเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ของตน บางครั้งด้วยความรู้เท่าไม่ทัน ด้วยความคึกคะนองเพื่อนๆ พาไปเสพยาเสพติด ลักขโมย ก่อปัญหาอาชญากรรมก็มี[32]

การสงเคราะห์เป็นคุณค่าที่เกิดจากศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท การสงเคราะห์จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีศรัทธาความเชื่อในหลักคำสอนของพุทธศาสนาโดยเฉพาะเรื่องกรรม คือ การกระทำ เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อเรื่องผลของกรรมคือเชื่อว่าทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองไม่ว่าจะเป็นความดีหรือความชั่ว เชื่อว่ามนุษย์มีกรรมเป็นของของตน กรรมนั้นจะติดตามตัวไปทั้งในภพนี้และภพหน้า ความเชื่อดังกล่าวทำให้คนในสังคมต่างเห็นอกเห็นใจกัน มุ่งมั่นที่จะทำแต่ความดีจิตใจมีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกันพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือแก่กันโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 ได้กล่าวว่าถ้าคนมีศรัทธาแล้วย่อมทำให้เกิดความเห็นใจคนอื่นๆ พร้อมที่จะให้การช่วยเหลือเพราะมองว่าคนอื่นก็ไม่ต่างจากเรามีพื้นฐานอย่างเดียวกัน แต่เพราะกรรมทั้งเก่าและใหม่อาจจะทำให้พวกเขาขาดบางอย่างไป จิตที่มีศรัทธาจึงพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ[33] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 ได้แสดงความเห็นว่าการมีปัญญาเข้าใจว่าทุกคนมีกรรม ผลกรรมเป็นของตนเอง ย่อมเกิดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นปรารถนาที่จะช่วยเหลือสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ด้วยกันยิ่งขึ้นเพราะเป็นกรรมดีอย่างหนึ่ง[34] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 ได้กล่าวไว้ว่า การสงเคราะห์ช่วยเหลือกันเป็นปฏิปทาหนึ่งของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ทรงประทานโอวาทไว้ให้แก่พระสาวกในคราวที่ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์.....” การที่บุคคลมีศรัทธาแน่วแน่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าย่อมเชื่อมั่นว่าหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเมื่อปฏิบัติตามแล้วย่อมทำให้บุคคลนั้นพ้นทุกข์มีความสุข การพ้นทุกข์มีความสุขนั้นถือว่าเป็นการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ที่เกิดจากศรัทธาปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้านั่นเอง เป็นการสงเคราะห์ด้วยการให้ธรรมะในรูปแบบหนึ่งโดยการให้กำลังกาย กำลังสติปัญญา ทักษะความสามารถด้านต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่สาธารณชนบน

---

[32]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 14 สัมภาษณ์ วันที่ 3 เมษายน 2566.

[33]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 สัมภาษณ์ วันที่ 17 มีนาคม 2566.

[34]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 สัมภาษณ์ วันที่ 10 เมษายน 2566.

พื้นฐานแห่งพระกรุณาธิคุณ พระปัญญาธิคุณ และพระวิสุทธิคุณ[35] การสงเคราะห์ช่วยเหลือกันเป็นคุณธรรมที่บ่งบอกถึงความมีเมตตา การเสียสละประโยชน์ตนเพื่อผู้อื่น เป็นการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลช่วยเหลือในด้านต่างๆ แก่บุคคลที่ประสบปัญหาความขาดแคลนทุกข์ยากโดยไม่เจาะจง สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 ได้แสดงความเห็นว่า เราควรถือเอาพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราเป็นแบบอย่างในเรื่องของการสงเคราะห์อนุเคราะห์ช่วยเหลือ พระพุทธองค์ทรงมีพระกรุณาธิคุณอย่างใหญ่หลวงในการอนุเคราะห์สัตว์โลกทั้งหลายไม่มีประมาณ หากมนุษย์ทุกคนมีการเสียสละสงเคราะห์ผู้ด้อยกว่าเรา โลกนี้คงอยู่ด้วยความสงบไม่เบียดเบียนกัน[36] การสงเคราะห์ช่วยเหลือนี้อาจจะช่วยเหลือได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ หรือเป็นการแนะนำชี้ช่องทางอำนวยประโยชน์ให้ผู้ประสบภัยจนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ตามอัตภาพ ทั้งนี้การสงเคราะห์ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่บุคคลหรือส่วนรวมโดยมิได้หวังผลประโยชน์ตอบแทนใดๆ เป็นการสงเคราะห์ด้วยจิตที่มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น

การบูรณการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านศาสนาและสังคมนั้น ผู้วิจัยได้นำการสงเคราะห์ซึ่งเป็นคุณค่าของศรัทธามาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านศาสนาและสังคมเพื่อให้คนในสังคมไทยนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่ดีได้และยังสามารถช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี เช่น ปัญหาความแตกแยกในครอบครัว เด็กเยาวชนขาดความอบอุ่น ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง คนในสังคมขาดคุณธรรมจริยธรรม ปัญหาในการนับถือศาสนา เป็นต้น การบูรณาการต้องเริ่มต้นที่บุคคลในสังคมก่อน คือบุคคลในสังคมต้องเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิคือคิดดีก่อน ศรัทธาเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นเมื่อมีสัมมาทิฏฐิแล้ว คือความเชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงสอนเรื่องศรัทธา 4 ที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายพึงรู้และทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง คือรู้และเชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง สัตว์โลกมีกรรมเป็นของของตน สัตว์โลกต้องได้รับผลของกรรมนั้น และเชื่อในพระปัญญาของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสรู้อริยธรรมทั้งหลายทั้งปวงด้วยพระองค์เอง ศรัทธาความเชื่อที่มีปัญญากำกับนี้จะพิจารณาเห็นถึงความเป็นจริงของเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายที่เกิดมาล้วนมีกรรมเป็นของของตน ต้องมาใช้ชีวิตระคนด้วยความทุกข์ยาก มีทุกข์มีสุข ดีใจเสียใจ สมหวังผิดหวัง ชีวิตต้องมาเผชิญกับความทุกข์ยากลำบากกาย ลำบากใจอย่างนี้ช่างน่าสงสารเวทนานัก การทำความดีช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งที่น่ายกย่อง เมื่อพิจารณาดังนี้แล้วจิตเกิดความเมตตาสงสารอยากช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายที่ประสบปัญหาต่างๆ ให้พ้นจากความทุกข์ยากนั้นการสงเคราะห์ช่วยเหลือเป็นการเสียสละที่เป็นรูปธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อได้ดำเนินการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันแล้วทั้งผู้ให้และผู้รับการสงเคราะห์ต่างสุขใจในความสำเร็จที่ตนได้ตั้งเป้าหมายไว้ ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 ได้กล่าวไว้ว่า ศรัทธาในกรรม ผลของกรรม ทุกคนมีกรรมเป็นของตน และศรัทธาในการตรัสรู้ของ

[35]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 สัมภาษณ์ วันที่ 29 มีนาคม 2566.

[36]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 สัมภาษณ์ วันที่ 20 เมษายน 2566.

ตถาคตสามารถบูรณาการส่งเสริมการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านด้านศาสนาและสังคมได้ เพราะว่าหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่สำคัญก็คือหลักกรรมวาที วิริยวาที นั่นเอง ถือได้ว่าหากคนไทยปฏิบัติได้ตามหลักนี้เท่ากับสังคมไทยเป็นสังคมพุทธแท้จริง[37] ศรัทธาจึงเป็นพลังที่ขับเคลื่อนทำให้เกิดการสงเคราะห์ช่วยเหลือกันในสังคมไทย สังคมที่ประกอบไปด้วยความเมตตาอารีเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่แบ่งปันและเสียสละกันเป็นสังคมที่ร่มเย็นสงบปราศจากการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน คนในสังคมร่วมแรงร่วมใจกันสามัคคีกลมเกลียวกันเป็นพลังแห่งสันตินำพาสังคมและประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาครอบครัว ปัญหาผู้สูงอายุ ปัญหาการนับถือศาสนา จะไม่เกิดขึ้นเหตุเพราะคนในสังคมนั้นๆ ต่างมีจิตเมตตาอารีรักที่จะช่วยเหลือเอื้อเฟื้อสงเคราะห์กันและกัน ทำให้ครอบครัวอบอุ่นไม่ทอดทิ้งกัน การเจรจาพูดคุยแนะนำมีเหตุมีผลมากขึ้น เข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น มีความจริงใจต่อกันมากขึ้น ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10 ได้แสดงความเห็นว่าศรัทธาถือว่าเป็นหลักธรรมหลักที่ประคับประคองและจรรโลงพระพุทธศาสนาให้สามารถดำรงอยู่และเจริญงอกงามได้บนโลกนี้มา 2,000 กว่าปีแล้วคุณค่าของศรัทธาสามารถกระจายออกมาเป็นประเด็นสำคัญได้มากมาย เช่น การสงเคราะห์ช่วยเหลือกันก็เป็นหนึ่งในคุณค่าของศรัทธาซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์มากกับบุคคลผู้มีศรัทธาเองและแก่พระศาสนาด้วย ในมิติของการสงเคราะห์นั้นถือเป็นประโยชน์หลักและสำคัญของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงประกาศว่าหลักธรรมคำสั่งสอนทั้งปวงของพระองค์นั้น ทรงแสดง ทรงเผยแผ่เพื่ออนุเคราะห์ เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนทั้งหลายทั้งปวง การนำคุณค่าของศรัทธาโดยเฉพาะการสงเคราะห์นี้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตย่อมส่งผลเป็นความดี ความเจริญแก่คนในสังคมให้ประสบกับความสงบสุขร่มเย็น[38] สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 ว่า คุณค่าของศรัทธานั้นทำให้เกิดการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบร่มเย็นขึ้น หากศรัทธาโดยไม่ไตร่ตรองก็อาจจะทำให้เกิดปัญหาสังคมได้ง่าย ในสังคมใดที่มีศรัทธาเป็นไปในทิศทางเดียวกันจะก่อให้เกิดความสงบสุขได้ง่ายกว่าสังคมที่ไร้ศรัทธา[39]

4.4 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านความกล้าหาญที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี

ศิลปวัฒนธรรม เป็นรูปแบบหนึ่งที่เป็นส่วนประกอบของอารยธรรมซึ่งเป็นความเจริญทางวัฒนธรรมและเป็นความเจริญของสังคมในทุกด้านที่ได้สั่งสมมาทั้งการเมืองการปกครอง กฎหมาย เศรษฐกิจ ศิลปวิทยาการ ศีลธรรม ความเชื่อทางศาสนาที่เป็นระบบ ศิลปวัฒนธรรมจึงเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนแต่ละกลุ่มที่สืบทอดความคิด ความเชื่อ วิธีการจากสังคมรุ่นก่อน ๆ มีการ

[37]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 สัมภาษณ์ วันที่ 10 เมษายน 2566.

[38]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10 สัมภาษณ์ วันที่ 30 มีนาคม 2566.

[39]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 สัมภาษณ์ วันที่ 17 มีนาคม 2566.

เรียนรู้และถ่ายทอดไปยังรุ่นต่อๆ ไปเพื่อเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขในสังคม ศิลปวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละสังคมจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ และบริบททางสังคม สังคมไทยได้มีการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมประเพณีจากบรรพบุรุษมาอย่างยาวนานนับแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ศิลปวัฒนธรรมประเพณีล้วนบ่งบอกแสดงออกถึงเอกลักษณ์ ความเป็นมา วิวัฒนาการ ความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทยตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาได้อย่างน่าภาคภูมิใจ ศิลปวัฒนธรรมประเพณีในสังคมไทยนั้นส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากพระพุทธศาสนาซึ่งได้ผสมกลมกลืนเข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นอย่างดี ทำให้คนในสังคมไทยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 กล่าวว่า ในด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีของคนไทยถือว่าเป็นจุดแข็งไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าศาสนาเพราะว่าวัฒนธรรมประเพณีของไทยมักเกี่ยวโยงกับศาสนาอย่างแยกไม่ออก และศาสนาในไทยมักเจริญในด้านวัฒนธรรมและประเพณีเพราะภาคประชาชนมีส่วนร่วมสูงและเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญ[40] งานศิลปะไทยที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นงานด้านสถาปัตยกรรม ด้านประติมากรรม ด้านจิตรกรรมล้วนพบเห็นได้ในวัดวาอารามต่างๆ แม้กระทั่งในพระราชวังก็ตามยังคงสืบทอดรูปแบบเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละยุคแต่ละสมัย บางครั้งก็ผสมผสานกันระหว่างยุคสมัยทำให้งานศิลปะไทยมีความสวยงามโดดเด่นไม่เหมือนชาติใดๆ มีความลงตัวอย่างครบถ้วน ส่วนด้านประเพณีนั้นมีหลายประเพณีที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา หลายประเพณีผสมสานกับความเชื่อดั่งเดิมซึ่งสืบทอดมาถึงปัจจุบันกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำของชาติไทย เช่น ประเพณีการบวช การทอดกฐิน ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีผีตาโขน ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีแห่นางแมว เป็นต้น ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 ได้กล่าวไว้ว่า คนไทยยังคงรักษาประเพณีที่สำคัญเอาไว้อย่างเหนียวแน่น หากเป็นคนเมืองก็ยังคงเข้าร่วมกิจกรรมของประเพณีหลัก ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตไม่ว่าจะเป็น ประเพณีการบวชนาค งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานอวมงคล ก็ยังคงทำกันอย่างเคร่งครัด สำหรับประเพณีทั่วไป เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง การทำบุญวันเข้าพรรษา ออกพรรษา วันพระใหญ่ในวาระต่างๆ หรืออื่นๆ แต่ถ้าเป็นคนต่างจังหวัดยังคงเหนียวแน่นมั่นคงโดยเฉพาะวัฒนธรรมประเพณีทางศาสนา[41] ในยุคโลกาภิวัตน์นี้ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและระบบการสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็วมีความล้ำสมัยมาก ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยอย่างมาก การเปิดกว้างข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดนทำให้ศิลปวัฒนธรรมจากทั่วโลกต่างหลั่งไหลเข้าสู่วงจรวิถีชีวิตของคนไทยโดยขาดระบบการกลั่นกรองแยกแยะ การปรับตัวเพื่อรับความเจริญนี้ยังไม่ทั่วถึงทั้งประเทศ ยังผลให้เยาวชนไทยเกือบทั่วประเทศพากันนิยมชมชอบกับความแปลกใหม่ของวัฒนธรรมต่างชาติ และบางคนถึงกับดูหมิ่นหรือเกิดความอับอายในศิลปะ

[40]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 สัมภาษณ์ วันที่ 10 เมษายน 2566.

[41]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 สัมภาษณ์ วันที่ 1 มีนาคม 2566.

วัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าห่วงใย เพราะการสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปะวัฒนธรรมของคนในชาติไปอย่างสิ้นเชิงนั้นนำไปสู่การล่มสลายของชาติ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 14 ว่าในสังคมปัจจุบัน เยาวชนคนรุ่นใหม่มักมีรสนิยมชื่นชอบความทันสมัยแปลกใหม่ พฤติกรรมการเลียนแบบโดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตก เช่น การพูดจาสนทนา การแต่งกาย การเต้น การฟังเพลงฝรั่ง การบริโภคอาหารฝรั่ง เป็นต้น วัฒนธรรมประเพณีไทยหลายอย่างถูกลืมเลือนไม่ได้รับความสนใจ จะมีบางประเพณีสำคัญที่ยังได้รับความนิยมสนใจ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ซึ่งเป็นประเพณีที่รู้จักทั่วโลกและผู้คนทั่วโลกให้ความสนใจร่วมกิจกรรมประเพณีนี้ด้วย[42] วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตที่เคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด การเปลี่ยนแปลงในอดีตนั้นเป็นไปอย่างเชื่องช้า มีการปรับเปลี่ยนจนผสมกลมกลืนเป็นวัฒนธรรมเดียวได้ แทบจะหารอยต่อระหว่างวัฒนธรรมเก่ากับวัฒน ธรรมใหม่ไม่ได้ ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงแต่เดิมนั้นไม่ได้มีความขัดแย้งกันดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้เห็นคุณค่าของเก่าและของใหม่ มีการสืบทอดคุณค่าดั้งเดิมด้วยรูปแบบใหม่หลากหลายวิธี ซึ่งต้องไม่ทำลายคุณค่าเดิมแต่กลับทำให้เพิ่มคุณค่าขึ้น หรืออย่างน้อยก็ไม่ได้ทำให้วัฒนธรรมเดิมนั้นลดคุณค่าลงไป ในช่วงเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมาอิทธิพลของกระแสวัฒนธรรมต่างชาติได้แผ่ขยายไปทั่วโลก แม้จะเป็นการแผ่ขยายของเทคนิควิทยา การสมัยใหม่ และเศรษฐกิจทุนนิยมเสรี อันจะนำไปสู่อนาคตที่เป็นสังคมแห่งข้อมูลข่าวสารก็ตาม มีส่วนทำให้วัฒนธรรมไทย ค่านิยมของคนไทยต้องปรับเปลี่ยนสภาพตามไป ทำให้ขาดความเข้าใจและความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของไทยไปด้วย การหลงชื่นชมในวัฒนธรรมต่างชาติเช่นนี้เป็นเหตุให้เกิดการเสื่อมสลายของศิลปะวัฒนธรรมไทยไปในที่สุด ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 ได้กล่าวไว้ว่า กระแสวิวัฒนาการโลกยุคปัจจุบันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติหลายสิ่งหลายอย่าง ทั้งนี้เพื่อการดำรงคงอยู่ของมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยเรานอกจากจะธำรงรักษาไว้แล้วยังคงต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่งได้โดยที่ไม่ละทิ้งเอกลักษณ์คุณค่าเดิมจึงจะช่วยทำให้ศิลปวัฒนธรรมไทยคงอยู่ตลอดไปไม่สูญสลายไปตามกระแสนิยม[43]

ความกล้าหาญ เป็นความสามารถในการเผชิญหน้ากับความกลัว ความเจ็บปวด อันตราย การเสี่ยงภัย ความไม่แน่นอน การข่มขู่ ไม่ครั่นคร้ามหรือหวั่นไหวในการตัดสินใจกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยความมุ่งมั่น มีสติปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบไม่สร้างความเดือดร้อนต่อบุคคลอื่นหรือต่อสังคม ยึดถือความถูกต้องชอบธรรม ความกล้าหาญเป็นคุณค่าหนึ่งที่เกิดจากศรัทธาคือเมื่อบุคคลมีศรัทธาความเชื่อที่มั่นคงย่อมเกิดความมั่นใจในสิ่งที่ตนเองเชื่อและศรัทธา ซึ่งศรัทธาความเชื่อนี้เป็นศรัทธาความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาในทางพระพุทธศาสนาคือ ศรัทธา 4 ได้แก่ เชื่อเรื่องกรรม

[42]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 14 สัมภาษณ์ วันที่ 3 เมษายน 2566.

[43]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 สัมภาษณ์ วันที่ 1 มีนาคม 2566.

เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของของตน และเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ความมั่นใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าว่าทำดีต้องได้ดี ทำชั่วต้องได้ชั่วนั้น เกิดความเชื่อมั่นกล้าที่จะเผชิญหน้ากับความดีความชั่ว กล้าคิดกล้าทำ เป็นผู้มีเหตุมีผล มีความเด็ดเดี่ยวกล้าตัดสินใจกระทำการตามสิ่งที่ตนเองเชื่อถือโดยไม่ลังเล อีกทั้งยังมีความกล้าหาญรับผิดชอบต่อผลของการตัดสินใจในสิ่งนั้นๆ ด้วย สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 ได้กล่าวว่า ศรัทธาทำให้เกิดความกล้าหาญ ไม่กลัวภัยอันตรายใดๆ ไม่หวาดหวั่นหรืออ่อนไหว กล้าเผชิญกับความจริงทุกประการเพราะยึดมั่นในหลักการทำความดีว่าทำดีต้องได้รับผลดี ตรงข้ามทำชั่วต้องได้รับผลของความชั่วนั้น[44] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 ได้แสดงความเห็นว่าคุณค่าของศรัทธาทำให้เกิดความกล้าหาญได้เพราะหลักแห่งกรรมวาที วิริยวาที และเชื่อว่าแม้แต่พระพุทธเจ้าก็ตรัสรู้ด้วยหลักกรรมวาที วิริยวาที ดังนั้นชาวพุทธควรต้องนำมาเป็นแบบอย่างกล้าที่จะเผชิญ กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม[45] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11 ได้แสดงความเห็นว่าถ้ามนุษย์เราเชื่อถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมากแล้วจะเกิดความมั่นใจในสิ่งที่ตนเองเชื่อเป็นความมั่นใจที่ประกอบด้วยปัญญาแล้วมนุษย์เรากล้าจะทำ กล้าจะคิด กล้าจะแสดงออกในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อนั้นโดยไม่ลังเล ทั้งนี้ความกล้าหาญในสิ่งที่ทำนั้นไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นเลย[46]

การบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีนั้น ผู้วิจัยได้นำความกล้าหาญมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีเพื่อให้สามารถนำคุณค่าของศรัทธาคือความกล้าหาญมาใช้ในการดำเนินชีวิตและใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี เช่น ปัญหาความเสื่อมและค่านิยมของศิลปวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น การบูรณาการต้องเริ่มที่การที่บุคคลมีศรัทธา คือเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อในหลักธรรมคำสอนของพระองค์ว่าเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นพบแต่ความสุขความเจริญ สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข หรือถึงที่สุดแล้วสามารถดับทุกข์สิ้นทุกข์ได้ เมื่อบุคคลศรัทธาเชื่ออย่างนี้แล้วย่อมเกิดความมั่นใจที่จะปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาคือ ไม่ทำความชั่ว ทำแต่ความดี และทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ความมั่นใจที่แน่วแน่ไม่โลเลดังกล่าวเป็นความกล้าหาญที่เด็ดเดี่ยวไม่ครั่นคร้าม หรือหวั่นไหวในการตัดสินใจที่จะกระทำความดีการกระทำการใดๆ ก็ตามจะกระทำโดยมีสติปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบไม่สร้างความเดือดร้อนต่อตนเองและบุคคลอื่นในสังคม ดังนั้นหากบุคคลในสังคมนำความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวอย่างนี้มาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตและยังสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาความเสื่อมและค่านิยมของศิลปวัฒนธรรมประเพณีได้อีกด้วย ย่อมเป็นการส่งเสริมและรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณีให้เจริญรุ่งเรืองและคงอยู่คู่

---

[44]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 สัมภาษณ์ วันที่ 19 เมษายน 2566.

[45]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 สัมภาษณ์ วันที่ 10 เมษายน 2566.

[46]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11 สัมภาษณ์ วันที่ 22 มีนาคม 2566.

กับชาติไทย เนื่องจากคนในสังคมไทยมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวใช้ปัญญาพิจารณาถึงคุณค่าของศิลปะวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นอัตลักษณ์ของคนไทยที่มีวิวัฒนาการและสืบทอดผ่านกาลเวลามาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบันแล้วเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ หวงแหนและรักในศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นสมบัติของชาติที่บอกถึงความเป็นมาเรื่องราวความเจริญรุ่งเรืองของชนชาติไทยที่กว่าจะมาเป็นประเทศไทยในวันนี้ได้ ความกล้าหาญนี้สามารถที่จะเผชิญหน้ากับอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นและพร้อมที่จะเข้าแก้ไขเพื่อความถูกต้องเป็นธรรมในการดำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมประเพณีด้วย ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11 โดยท่านได้แสดงความเห็นไว้ว่า ศิลปวัฒนธรรมประเพณีถือว่าเป็นความงดงามอย่างหนึ่งในสุนทรียศาสตร์ที่เป็นมรดกทางภูมิปัญญาของมนุษยชาติที่สรรสร้างขึ้นเพื่อบอกเล่าชาติภูมิ ความเชื่อ วิถีการดำเนินชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม ชนชาติหนึ่งๆก็จะมีอัตลักษณ์ความเป็นชนชาติต่างกันหรือใกล้เคียงกันโดยมีศิลปวัฒนธรรมประเพณีเป็นเครื่องยืนยันความเป็นชาตินั้นๆ การบูรณาการนำคุณค่าของศรัทธาคือความกล้าหาญมาใช้ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในมิติด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีนั้นถือว่าเป็นการรักษาคุณค่าและสืบต่ออายุของงานศิลปะไทย งานวัฒนธรรมประเพณีไทยไว้ให้ชนรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี[47] สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 ได้แสดงความเห็นว่า คุณค่าของศรัทธาคือความกล้าหาญนั้นเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งของการสร้างสรรค์ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีเพราะสิ่งเหล่านี้มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความสุข ความสวยงามของชีวิตมนุษย์[48] ทั้งนี้คุณค่าของศรัทธาคือความกล้าหาญที่เกิดขึ้นมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยในมิติศิลปวัฒนธรรมประเพณีแล้ว ความสามัคคีอันเป็นคุณค่าหนึ่งของศรัทธาก็จะเกิดขึ้นในสังคมไทยด้วยเพราะการที่จะนำคุณค่าของศรัทธาไปขับเคลื่อนการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยในมิติอื่นๆ นั้นสังคมนั้นต้องมีความพร้อมเพรียง มีความร่วมแรงร่วมใจกันกระทำการใดๆ ไปในทิศทางเดียวกันสอดคล้องกันจึงจะเกิดผลสำเร็จคือความสงบสุขได้นั้น ความสามัคคีจึงเป็นคุณค่าหนึ่งของศรัทธาที่จะขาดไม่ได้ในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10 ได้แสดงความเห็นว่า คุณค่าที่เกิดจากศรัทธาโดยเฉพาะเมื่อนำมาบูรณาการใช้ในการดำเนินชีวิตในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมประเพณีนั้นนอกเหนือจากความภาคภูมิใจในมรดกของชาติแล้วยังตอบสนองความสำเร็จในการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดด้วยซึ่งเป้าหมายของแต่ละคนอาจเพื่อความสุขในการอยู่ครองเรือนดำเนินชีวิตอย่างสุขสบายหรือเป้าหมายเพื่อการดับทุกข์สิ้นทุกข์คือสันติสุขอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาก็ได้[49]

---

[47]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11 สัมภาษณ์ วันที่ 22 มีนาคม 2566.

[48]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 สัมภาษณ์ วันที่ 10 เมษายน 2566.

[49]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10 สัมภาษณ์ วันที่ 30 มีนาคม 2566.

4.5 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านความคิดสร้างสรรค์ที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านดนตรีนาฏศิลป์

ดนตรีนาฏศิลป์ เป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่สร้างสรรค์สุนทรียะด้านจิตใจและอารมณ์ให้กับคนทุกระดับชั้นในสังคมโดยผ่านท่าทางการร่ายรำและเสียงของเครื่องดนตรี ดนตรีนาฏศิลป์จึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่สามารถสะท้อนวิถีชีวิตและกิจกรรมของคนในสังคมได้อย่างเด่นชัด ทั้งที่เป็นกิจกรรมส่วนตัวและกิจกรรมส่วนรวม ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีความเป็นเอกราชมาช้านาน มีศิลปวัฒนธรรมประเพณีโดยเฉพาะด้านดนตรีนาฏศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติแสดงออกถึงความมีอารยธรรมของชนชาติไทยที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน ดนตรีนาฏศิลป์ไทยไม่ได้ตอบสนองอารมณ์ความรื่นเริงบันเทิงใจให้แก่ผู้ชมเท่านั้น หากแต่ได้สอดแทรกคติธรรม คุณธรรม จริยธรรม ศรัทธาและความเชื่อในพุทธศาสนาผ่านท่าทางการร่ายรำหรือเสียงบรรเลงเพลงของเครื่องดนตรี ทั้งนี้ดนตรีนาฏศิลป์ของไทยนั้นได้รับอิทธิพลมาจากอารยธรรมด้านนาฏยศิลป์ของอินเดียโบราณโดยได้เผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยตามประวัติการสร้างเทวาลัยศิวะนาฏราชที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1800 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ไทยมีกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี[50] ในระยะแรกดนตรีนาฏศิลป์นี้นำมาใช้เฉพาะการแสดงและบรรเลงขับกล่อมในพระราชพิธีเท่านั้นเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ เกิดศรัทธาเคารพยำเกรง ในระยะต่อมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการดัดแปลง เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงและคิดประดิษฐ์ท่ารำต่างๆ และการบรรเลงดนตรีให้เหมาะสมกับงานพิธีต่างๆ ทั้งที่เป็นพระราชพิธีและราษฎร์พิธี ดนตรีนาฏศิลป์ไทยได้ถูกนำออกแสดงต่อสาธารณชนและได้รับความนิยมแพร่หลายอย่างมากถือว่าเป็นเครื่องบันเทิงใจแก่คนในสังคมไทยเรื่อยมา วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยมีความเชื่อมโยงกับดนตรีนาฏศิลป์ในชีวิตประจำวันมากขึ้น ตั้งแต่เกิดจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตทั้งที่ใช้ในงานมงคลและงานอวมงคล เช่น งานทำบุญประจำปีหมู่บ้าน งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานบวช จนกระทั่งงานศพก็ยังใช้ดนตรีนาฏศิลป์ประโคมขับกล่อมด้วย ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 ได้กล่าวแสดงความเห็นว่า วิถีชีวิตของคนไทยถึงแม้ว่าจะรักสงบไม่ต่อสู้แย่งชิงกันแต่ก็รักสนุก สังเกตได้เวลาที่ชุมชนหรือวัดมีการจัดงาน เช่น งานบุญงานกุศล งานปิดทองฝังลูกนิมิต งานบวชนาค งานขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ มักจะมีโขน ลิเก ลำตัด บางทีก็วงปี่พาทย์บรรเลงขับกล่อมในงานเสมอ คนไทยเราก็มีความสุขที่ได้มาเที่ยวชมดูมหรสพงานวัดด้วยได้ทำบุญด้วย[51] สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 ว่าการดำเนินชีวิตด้านดนตรีนาฏศิลป์นั้น คนไทยก็มีความสุนทรียในจิตใจ รักสนุกชอบการร้องเพลง รักการแสดงเป็นส่วน

---

[50]วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, *นาฏศิลป์ไทย*, *แก้ไขวันที่ 2 ธันวาคม 2565*, สืบค้นเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2566, เข้าถึงได้จาก https://th.wikipedia.org/wiki/นาฏศิลป์ไทย.

[51]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 สัมภาษณ์ วันที่ 3 เมษายน 2566.

ใหญ่ จะเห็นได้จากการร้องเพลงหรือการเต้นรำในงานต่างๆ[52] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 ได้แสดงความเห็นว่า ดนตรีนาฏศิลป์นั้นมีความเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว เช่น ในพุทธประวัติตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติที่สวนลุมพินีนั้นก็มีเทวดานางฟ้าทั้งหลายมาขับกล่อมบรรเลงดนตรีถวายเมื่อเวลาประสูติ หรือตอนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้นั้นมีธิดามาร 3 ตนคือ นางตัณหา นางราคะและนางอรดี มาร่ายรำเย้ายวนพระพุทธองค์เพื่อขัดขวางการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นต้น จะเห็นว่าดนตรีนาฏศิลป์นั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์มาช้านานแล้ว และถือว่ามีส่วนสำคัญที่จะทำให้มนุษย์เราเกิดความสุข ผ่อนคลายและมีกำลังใจในการต่อสู้ชีวิตต่อไปได้[53] นอกจากการแสดงดนตรีนาฏศิลป์เพื่อความรื่นเริงบันเทิงแล้ว การแสดงดนตรีนาฏศิลป์ในพิธีกรรมต่างๆ จะแสดงถึงศรัทธาความเชื่อในพลังเหนือธรรมชาติของภูตผีปีศาจและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่เชื่อว่าจะคอยปกปักรักษา ช่วยรักษาโรค และดลบันดาลโชคลาภความร่ำรวยให้คนในสังคมได้ เช่น การบรรเลงเพลงเพื่ออัญเชิญเทวดาในพิธีไหว้ครู การฟ้อนรำในพิธีรำผีฟ้าเพื่อรักษาโรค หรือสะเดาะเคราะห์ของภาคอีสาน การฟ้อนผีมดผีเม็งในภาคเหนือ เป็นต้น

ความเจริญทางเทคโนโลยีในปัจจุบันทำให้การรับรู้ข่าวสารจากทั่วทุกมุมโลกเป็นไปอย่างไร้ขอบเขตและรวดเร็ว คนในสังคมไทยตื่นตัวและเสพความเจริญเปิดรับอารยธรรมจากชาติตะวันตกมากขึ้นส่งผลให้งานศิลปะด้านนาฏศิลป์และดนตรีของต่างชาติที่มีรูปแบบการนำเสนอแบบสมัยใหม่เข้ามาอยู่ในกระแสความนิยมของคนในสังคมไทยมากขึ้น การแสดงคอนเสิร์ต ละครและภาพยนตร์ซีรี่ย์ที่ใช้เทคโนโลยีประกอบทำให้ดูตื่นตาตื่นใจ ปลุกเร้าอารมณ์ความสนุกสนานมากขึ้นจึงได้รับความนิยมอย่างสูงในสังคมไทย ค่านิยมในดนตรีนาฏศิลป์ไทยนั้นหดตัวลงเริ่มถดถอยอย่างเห็นได้ชัด เยาวชนรุ่นใหม่บริโภคสื่อออนไลน์ติดตามความเคลื่อนไหวของศิลปินนักร้องนักแสดงจากต่างชาติอย่างเมามัน อีกทั้งยังลอกเลียนแบบพฤติกรรมของศิลปินเหล่านั้นมาเป็นต้นแบบให้แก่ตนเองด้วย สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11 ที่ว่า โลกปัจจุบันนี้เยาวชนรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงสื่อออนไลน์ หรือ สามารถใช้ application ต่างๆ ในการสื่อสารติดตามเรื่องราวต่างๆ ที่ตนสนใจ เช่น Concert ภาพยนตร์ ละครซีรี่ย์ รายการเกมโชว์ ฯลฯ จากทั่วทุกมุมโลกได้โดยที่ตนเองนั่งอยู่ในบ้าน กระแสความนิยมนี้เป็นในกลุ่มเยาวชนทั่วโลก[54] ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 ได้แสดงความเห็นไว้ว่าด้านดนตรี ด้านศิลปะการละคร ศิลปินมักจะมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างยิ่ง เห่อตามเพลงเร่งตามดนตรี มีชีวิตอยู่กับละคร เป็นโลกแห่งความฝัน มักจะมีศิลปินที่เป็นแบบอย่างในการดำเนิน

[52]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 สัมภาษณ์ วันที่ 1 มีนาคม 2566

[53]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 สัมภาษณ์ วันที่ 20 เมษายน 2566.

[54]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11 สัมภาษณ์ วันที่ 22 มีนาคม 2566.

ชีวิตของตน[55] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 ได้กล่าวแสดงความเห็นที่แตกต่างว่า ด้านดนตรีและนาฏศิลป์คนไทยมีเอกลักษณ์ของตนเองชัดเจน เป็นการสร้างสรรค์จากรุ่นสู่รุ่นของคนไทยโดยแท้และหากเทียบกับประเทศต่างๆ รอบประเทศไทย ไทยเราถือได้ว่าเป็นผู้นำในด้านดนตรีเลยก็ว่าได้แสดงว่าคนไทยมีพลังสร้างสรรค์ในเรื่องดนตรีสูงทำให้เกิดความเจริญในส่วนนี้ไม่น้อย[56]

ความคิดสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการคิดที่นำไปสู่นวัตกรรม การแก้ปัญหา หรือการสร้างสิ่งประดิษฐ์ที่แปลกใหม่ มีประโยชน์ มีคุณค่าและมีความเหมาะสม[57] โลกมนุษย์ที่มีความเจริญในด้านต่างๆ ได้นั้นเป็นเพราะการมีความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ในการคิดประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ไว้เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งหลายนั่นเอง ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณค่าหนึ่งของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกิดขึ้นจากศรัทธาความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่าหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงรู้แจ้งนั้นหากผู้ใดประพฤติปฏิบัติตามแล้วย่อมนำพาชีวิตให้ประสบแต่ความสุขความเจริญ เชื่อหลักของกรรม เชื่อว่าเรามีกรรมเป็นของของตน และเชื่อผลของกรรมว่าหากเราทำกรรมอย่างไรไว้กรรมนั้นย่อมส่งผลต่อผู้กระทำทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ศรัทธาความเชื่อที่เป็นความมั่นใจนี้จะเป็นแรงผลักอย่างยอดเยี่ยมในการผลักดันให้เกิดงานสร้างสรรค์ต่างๆ อย่างมากมาย เพราะเมื่อมนุษย์เชื่อมั่นศรัทธาในสิ่งใดอย่างสูงสุดแล้ว มนุษย์จะเชื่อมโยงหลักความเชื่อนั้นเพื่อสร้างจินตนาการตามความนึกคิดของตนแล้วแสดงออกโดยการถ่ายทอดความรู้สึกนั้นผ่านงานศิลปะ งานจิตรกรรม งานสถาปัตยกรรม งานดนตรี นาฏศิลป์หรือแม้กระทั่งงานวรรณกรรม เพื่อบอกเล่าความเชื่อของตนโดยเฉพาะในเรื่องพระพุทธศาสนา เช่น ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังตามวัดวาอารามที่แสดงถึง นรก สวรรค์ ประติมากรรมรูปปั้นของเทวดา ยักษ์ พญานาค ท่าร่ายรำของเทพบุตรเทพธิดา ท่าร่ายรำในการแสดงโขน การบรรเลงเพลงสาธุการเพื่ออัญเชิญพระพุทธเจ้า อัญเชิญเทพเทวดา ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีปรากฏให้เห็นชัดถึงศรัทธาความเชื่อที่ถ่ายทอดออกมาในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่อดีตสืบมาจนถึงปัจจุบัน คำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10 ได้กล่าวว่า ศรัทธาความเชื่อเป็นเรื่องที่มนุษย์ทุกสังคมยอมรับและเกิดขึ้นจริงในการดำเนินชีวิต มนุษย์ผู้มีสติปัญญาสามารถดลบันดาลสรรสร้างงานและสิ่งต่างๆ ได้เพราะแรงขับเคลื่อนของศรัทธาที่ตนเองมีต่อสิ่งนั้นๆ ผ่านจินตนาการที่ตนเองอยากจะสื่อความหมายถ่ายทอดสู่งานศิลปะหรืองานอื่นๆ โดยสาระสำคัญต้องการบอกเล่าถึงศรัทธาความเชื่อในสิ่งนั้นๆ ให้ผู้อื่นรับทราบและร่วมยินดีในศรัทธานั้น ในงานด้านนาฏศิลป์ก็จะถ่ายทอดอารมณ์จินตนาการผ่านการแสดงละคร โขน ลิเก ลำตัด ฯลฯ ด้านดนตรีก็ถ่ายทอดผ่านการประพันธ์บทเพลง การขับร้อง การบรรเลง

---

[55]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 สัมภาษณ์ วันที่ 17 มีนาคม 2566.

[56]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 สัมภาษณ์ วันที่ 10 เมษายน 2566.

[57]รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน ศาสตรภัทร, การคิดสร้างสรรค์, *วารสารสุขภาพกับการจัดการสุขภาพ*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 เดือน กันยายน-ธันวาคม 2557, หน้า 10.

เครื่องดนตรีในรูปแบบต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้ผลงานที่ถูกถ่ายทอดออกมานั้นล้วนสร้างคุณประโยชน์ให้แก่คนในสังคมทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นความสนุกสนานเพลิดเพลิน เกร็ดความรู้ คุณธรรมจริยธรรม ก็ตาม สุดท้ายคือทำให้คนในสังคมมีความสุข[58] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 ได้กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์นั้นเกิดได้กับความเชื่อทุกรูปแบบ ทุกศาสนา ที่สำคัญคือ ไม่ต้องการศรัทธาหรือเชื่ออยู่แค่คนเดียวจึงพยายามถ่ายทอดด้วยจินตนาการของตนเพื่อสื่อความหมายไปยังกลุ่มคนในสังคมที่ศรัทธาเหมือนกัน จึงปรากฏเป็นผลงานในรูปแบบต่างๆ เช่น งานด้านดนตรีนาฏศิลป์ งานวรรณกรรม งานสถาปัตยกรรม เป็นต้น[59]

การบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้น ผู้วิจัยได้นำคุณค่าด้านความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเป็นคุณค่าที่เกิดจากศรัทธามาบูรณาการเข้ากับการดำเนินชีวิตของคนไทยในมิติด้านดนตรีนาฏศิลป์ การบูรณาการนี้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยและยังสามารถนำไปแก้ไขปัญหาที่เกิดในด้านดนตรีนาฏศิลป์ได้อย่างลงตัว ความคิดสร้างสรรค์นี้เกิดจากการที่คนในสังคมไทยมีศรัทธาต่อหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคงคือ เชื่อในหลักศรัทธา 4 ได้แก่ เชื่อเรื่องกรรม เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง เชื่อผลของกรรม และเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ความเชื่อที่แน่วแน่นี้ทำให้คนในสังคมพยายามประคับประคองตนเองให้ดำเนินชีวิตไปตามทำนองคลองธรรม รักษากาย วาจา ใจ ให้สุจริตประพฤติตนตามกรอบของศีลธรรม มั่นคงแน่วแน่ต่อการทำความดีโดยไม่หวั่นไหว ความเชื่ออย่างสูงสุดนี้ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์เกิดจินตนาการต่อสิ่งที่ตนเองเชื่อ มีความปรารถนาอยากที่จะให้ผู้อื่นได้รับรู้เช่นเดียวกับที่ตนเองรับรู้ จึงถ่ายทอดความเชื่อ ความรู้สึกนั้นผ่านงานศิลปะต่างๆ ดนตรีนาฏศิลป์จึงเป็นช่องทางหนึ่งที่ถ่ายทอดออกมาเพื่อกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อเดียวกัน ในด้านดนตรีนั้นได้ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นเสียงการขับร้อง การบรรเลงเพลงของเครื่องดนตรีต่างๆ ที่ให้ความรู้สึกเกิดสุนทรียะซาบซึ้ง ในขณะที่ทางด้านนาฏศิลป์นั้นถูกถ่ายทอดออกมาเป็นท่าทาง การร่ายรำ การเต้นประกอบกับการบรรเลงเพลงของเครื่องดนตรี เป็นการถ่ายทอดที่นอกจากจะซาบซึ้งกับเสียงเพลงแล้วยังเห็นภาพของการเคลื่อนไหวที่แสดงอารมณ์ต่างๆ ซ่อนไปด้วยคติธรรม ความเชื่อ การบอกเล่าเรื่อง ความเป็นมา สร้างความสุขความบันเทิงใจให้แก่ผู้รับชม สังคมมีรอยยิ้ม มีความหวัง มีกำลังใจที่จะฝ่าฟันอุปสรรคดำเนินชีวิตต่อไปเพื่อบรรลุเป้าหมายของการมีชีวิตต่อไป ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11 ได้แสดงความเห็นว่า คุณค่าของศรัทธาทำให้เกิดจินตนาการในการคิดสร้างสรรค์งานศิลปะต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตให้ประสบแต่ความสุข ความสุขในมิติของจริยศาสตร์คือสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความเคารพกฎระเบียบ คนในสังคมมีจิตสำนึกและคุณธรรม ความสุขในมิติของสุนทรียะคือจิตใจที่เป็นอิสระประณีตงดงามภายใน ส่งเสริม

[58]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10 สัมภาษณ์ วันที่ 30 มีนาคม 2566.

[59]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 สัมภาษณ์ วันที่ 29 มีนาคม 2566.

ให้เกิดพลังบวกในการนำพาชีวิตให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายตามที่ต้องการ[60] ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 5 ได้แสดงความเห็นว่า ปฏิเสธไม่ได้ว่าดนตรีและนาฏศิลป์ส่วนหนึ่งของไทยได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา มาจากวรรณกรรมที่ถ่ายทอดออกมาเป็นรูปนาม ดนตรีและนาฏศิลป์ทำให้จิตใจมนุษย์สงบสุข ในยุคโบราณมักจะนำดนตรีและนาฏศิลป์มาขับกล่อมให้ประชาชนพลเมืองได้มีจิตใจสงบสุข มีส่วนทำให้คนใจเย็น ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท ไม่ก่อให้เกิดสงคราม เป็นต้น[61] จากปัญหากระแสความเจริญทางเทคโนโลยีที่ทำให้เยาวชนไทยนั้นให้ความสนใจในดนตรีนาฏศิลป์น้อยลงนั้น หากคนในสังคมรวมถึงเยาวชนคนรุ่นใหม่ปลูกฝังให้เกิดศรัทธาในตนเองแล้ว ความกล้าหาญ ความภาคภูมิใจย่อมเกิดขึ้นทำให้คนในสังคมและเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักในคุณค่าของดนตรีนาฏศิลป์และพร้อมที่จะร่วมแรงร่วมใจกันรังสรรค์ผลงานใหม่ๆ ออกมาพร้อมกับการธำรงรักษาและพัฒนางานดนตรีนาฏศิลป์ให้เจริญก้าวหน้าและคงอยู่ในสังคมไทยต่อไป ทั้งนี้เนื่องด้วยงานด้านดนตรีนาฏศิลป์นั้นถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชนชาติไทยที่ว่าด้วยสุนทรียศาสตร์คือเรื่องของความงามที่สัมผัสได้ด้วยตา หู จมูกและปาก ทั้งที่แสดงออกมาในรูปแบบของศิลปะการดนตรีและการร้องรำ คุณค่าของดนตรีนาฏศิลป์นี้สะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ความเป็นชนชาติไทยที่มีวิถีการดำเนินชีวิตและรากเหง้าพื้นฐานความเป็นชาติที่สืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษอย่างยาวนานและได้ประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน อันมีคุณค่าทางภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์รักษาไว้ ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 ได้กล่าวว่า ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาคือศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญานั้นมีความสำคัญมากต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์เรา ศรัทธาทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าคุณค่าตามมามากมาย หนึ่งในนั้นคือ ความคิดสร้างสรรค์ โลกเราเจริญ รุ่งเรืองมนุษย์อยู่กันอย่างสุขสบายมีเครื่องอำนวยความสะดวกทุกอย่าง ทั้งหมดล้วนมาจากปัญญาการคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์ทั้งนั้น การคิดสร้างสรรค์นั้นมีทั้งผลดีและผลเสีย ผลดีคือเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อมวลมนุษย์ ผลเสียคือการทำลายล้างกัน การสังหารฆ่าฟันกัน ดังนั้น ถ้ามนุษย์เราเริ่มต้นดีคือ คิดดี ทำดี พูดดี ผลก็ต้องออกมาดีด้วย การนำคุณค่าของศรัทธามาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยเรานั้นย่อมทำให้เกิดความสามัคคีปรองดองนำมาซึ่งความผาสุกมาสู่ตนเองและสังคมอย่างแน่นอน สิ่งที่สำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้คือ การกระทำใดๆ ก็ตามต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ชนหมู่มาก ไม่ทำความเดือนร้อนให้ผู้อื่น จึงจะถือว่าดี[62]

[60]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11 สัมภาษณ์ วันที่ 22 มีนาคม 2566.

[61]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 5 สัมภาษณ์ วันที่ 19 มีนาคม 2566.

[62]ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 สัมภาษณ์ วันที่ 18 เมษายน 2566.

4.6 สรุป บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้น ผู้วิจัยได้นำคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทซึ่งจากการศึกษาสรุปได้ 7 ประการคือ ความมั่นคง ความกล้าหาญ ความคิดสร้างสรรค์ การสงเคราะห์ เสรีภาพความยุติธรรม ความสามัคคี และความสงบสุข นำมาบูรณาการเข้ากับการดำเนินชีวิตของคนไทยโดยการดำเนินชีวิตของคนไทยนี้ได้แบ่งมิติการดำเนินชีวิตออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนาและสังคม ศิลปวัฒนธรรมประเพณี และ ดนตรีนาฏศิลป์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดการบูรณาการไว้ดังนี้

1. ความมั่นคง นำมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านเศรษฐกิจ การบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในมิติด้านเศรษฐกิจนั้น สามารถลดและแก้ไขปัญหาความยากจน ความเลื่อมล้ำทางรายได้และปัญหาพฤติกรรมบริโภคนิยมและวัตถุนิยมของคนไทยในสังคมได้ โดยเริ่มที่ศรัทธาความเชื่อก่อนคือถ้าทุกคนศรัทธาเชื่ออย่างเดียวกันโดยเฉพาะหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เชื่อในพระปัญญาของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสรู้ ทรงรู้แจ้งเห็นธรรม เช่นนี้แล้วการกระทำกิจกรรมต่างๆ ในสังคมย่อมเป็นไปในทิศทางเดียวกันเกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงเข้มแข็งมีพลังขึ้นเป็นความมั่นคง มีความเชื่อมั่นและมั่นใจ เมื่อบุคคลใช้ปัญญาพิจารณาดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง คือการประกอบอาชีพหาเลี้ยงชีพโดยสุจริตเป็นสัมมาอาชีวะมีความเพียรชอบด้วยคือสัมมาวายามะ ไม่เป็นคนขี้เกียจ ขยันหมั่นเพียรในการประกอบหาเลี้ยงชีพรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาไม่ฟุ่มเฟือยใช้จ่ายพอควรแก่ฐานะเช่นนี้ก็จะทำให้สามารถดำเนินชีวิตมีเศรษฐกิจอย่างมั่นคงมีความสุขได้ ปัญหาความยากจนก็จะหมดไป เมื่อเป็นดังนี้แล้วการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยก็จะดำเนินไปอย่างมีความสุขมีความพอดีเหมาะสมกับสถานภาพของตน มีความปรองดองสามัคคีกัน คนในสังคมก็จะอยู่เย็นเป็นสุขซึ่งความสงบสุขที่ยอดเยี่ยมที่สุดในพระพุทธศาสนาคือสันติสุขอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ทุกคน

2. เสรีภาพความยุติธรรม และ ความสามัคคีนำมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านการเมืองการปกครอง การบูรณาการนี้สามารถลดและแก้ไขปัญหาทางการเมืองการปกครองของสังคมไทยที่เกิดขึ้นได้เช่น การแย่งชิงอำนาจการปกครองโดยฝ่ายทหาร การซื้อสิทธิ์ขายเสียง การทุจริตคอรัปชั่นโดยฝ่ายนักการเมือง คนในสังคมไทยแตกแยกเป็นกลุ่มๆ ขาดความสามัคคีกัน ความอยุติธรรม ความเลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกันและปัญหาการขาดโอกาสทางการเมือง การที่จะเกิดเสรีภาพและความยุติธรรมได้นั้น บุคคลในสังคมไทยต้องเริ่มที่มีศรัทธาก่อน เมื่อบุคคลในสังคมมีความเชื่อคือศรัทธาอย่างมั่นคงในหลักศรัทธา 4 แล้วย่อมมีความเห็นที่ถูกต้องเป็นสัมมาทิฏฐิ คือเชื่อในหลักกรรมใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ ตรองอยู่เสมอว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาไม่มีอะไรติดตัวมามีแต่บาปบุญที่ติดตัวมา ทุกอย่างล้วนเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปแม้กระทั่งชีวิตของตนเองและของทุกๆ คนด้วย เมื่อเกิดมาไม่มี

อะไรเท่ากัน มนุษย์ทุกคนมีสภาวะที่เหมือนกันหมดทุกคน มีความเท่าเทียมเสมอภาคกันไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ มนุษย์ควรเคารพเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ควรตระหนักในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ เมื่อคุณค่าของศรัทธาเกิดขึ้นกับบุคคลในสังคมแล้วย่อมส่งผลให้คนในสังคมนั้นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความสามัคคีปรองดองกัน เข้าใจกันเห็นอกเห็นใจกัน มีเหตุมีผลเคารพซึ่งกันและกัน ปัญหาต่างๆ ก็จะหมดไป การดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยเกิดความสามัคคีกลมเกลียวกันเป็นพลังแห่งความพร้อมเพรียงสร้างความมั่นคงแข็งแกร่งให้สังคม ทำให้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สังคมสงบสุขมีสันติ

3. การสงเคราะห์ และความสงบสุขนำมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านศาสนาและสังคม การบูรณการนี้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่ดีได้และยังสามารถช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตได้ เช่น ปัญหาความแตกแยกในครอบครัว เด็กเยาวชนขาดความอบอุ่น ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง คนในสังคมขาดคุณธรรมจริยธรรม ปัญหาในการนับถือศาสนา เป็นต้น การบูรณาการต้องเริ่มต้นที่บุคคลในสังคมคิดดีก่อน ศรัทธาเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นเมื่อมีสัมมาทิฏฐิแล้ว คือความเชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงสอนเรื่องศรัทธา 4 ศรัทธาความเชื่อที่มีปัญญากำกับนี้จะพิจารณาเห็นถึงความเป็นจริงของเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายที่เกิดมาล้วนมีกรรมเป็นของของตน การทำความดีช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งที่น่ายกย่อง เมื่อพิจารณาดังนี้แล้วจิตเกิดความเมตตาสงสารอยากช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายที่ประสบปัญหาต่างๆ ให้พ้นจากความทุกข์ยากนั้น การสงเคราะห์ช่วยเหลือเป็นการเสียสละที่เป็นรูป ธรรมก็จะเกิดขึ้นทำให้สังคมร่มเย็นสงบปราศจากการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน มีความเมตตาอารีเอื้อ เฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันเสียสละกัน คนในสังคมร่วมแรงร่วมใจกันสามัคคีกลมเกลียวกันเป็นพลังแห่งสันตินำพาสังคมและประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ปัญหาต่างๆ จะไม่เกิดขึ้นกลับทำให้ครอบครัวอบอุ่นไม่ทอดทิ้งกัน การเจรจาพูดคุยแนะนำมีเหตุมีผลมากขึ้น เข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น มีความจริงใจต่อกันมากขึ้น

4. ความกล้าหาญ นำมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี การบูรณาการนี้สามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตและใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้านศิลปะวัฒนธรรมประเพณีได้ เช่น ปัญหาความเสื่อมและค่านิยมของศิลปวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น การบูรณาการต้องเริ่มที่การที่บุคคลมีศรัทธา คือเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อในหลักธรรมคำสอนของพระองค์ว่าเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นพบแต่ความสุขความเจริญ เมื่อบุคคลศรัทธาเชื่ออย่างนี้แล้วย่อมเกิดความมั่นใจที่แน่วแน่ไม่โลเลที่จะปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นความกล้าหาญที่เด็ดเดี่ยวไม่ครั่นคร้าม ดังนั้นหากบุคคลในสังคมนำความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตที่ดีได้และยังสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาความเสื่อมและค่านิยมของศิลปวัฒนธรรมประเพณีได้อีกด้วย ย่อมเป็นการส่งเสริมและรักษาศิลปวัฒนธรรม

ประเพณีให้เจริญรุ่งเรืองและคงอยู่คู่กับชาติไทย ความสามัคคีอันเป็นคุณค่าหนึ่งของศรัทธาก็จะเกิดขึ้นในสังคมไทยด้วยทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

5. ความคิดสร้างสรรค์ นำมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านดนตรีนาฏศิลป์ การบูรณาการนี้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยและยังสามารถนำไปแก้ไขปัญหาที่เกิดในด้านดนตรีนาฏศิลป์ได้อย่างลงตัว ความคิดสร้างสรรค์นี้เกิดจากการที่คนในสังคมไทยมีศรัทธาต่อหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคงคือ เชื่อในหลักศรัทธา 4 ความเชื่ออย่างสูงสุดนี้ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์เกิดจินตนาการต่อสิ่งที่ตนเองเชื่อ มีความปรารถนาอยากที่จะให้ผู้อื่นได้รับรู้เช่นเดียวกับที่ตนเองรับรู้ จึงถ่ายทอดความเชื่อความรู้สึกนั้นผ่านงานศิลปะต่างๆ ดนตรีนาฏศิลป์จึงเป็นช่องทางหนึ่งที่ถ่ายทอดออกมาเพื่อกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อเดียวกัน ความกล้าหาญ ความภาคภูมิใจย่อมเกิดขึ้นทำให้คนในสังคมและเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักในคุณค่าของดนตรีนาฏศิลป์และพร้อมที่จะร่วมแรงร่วมใจกันธำรงรักษาและพัฒนางานดนตรีนาฏศิลป์ให้เจริญก้าวหน้าและคงอยู่ในสังคมไทยต่อไป

จากการนำคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาททั้ง 7 ประการมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยทั้ง 5 ด้านแล้วพบว่าความสามัคคีและความสงบสุขนั้นเป็นคุณค่าร่วมที่เกิดขึ้นกับการดำเนินชีวิตของคนไทยทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนาและสังคม ศิลปวัฒนธรรมประเพณี และ ดนตรีนาฏศิลป์ ความสามัคคีนั้นเกิดขึ้นตลอดกระบวนการเกิดคุณค่าของศรัทธาด้านอื่นๆ เพราะถ้าคนในสังคมไม่มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความเชื่อความเห็นที่ต่างกันแล้ว คุณค่าของศรัทธาอื่นๆ จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย ความสงบสุขเป็นคุณค่าร่วมสุดท้ายที่เกิดหลังจากคุณค่าอื่นๆ เกิดขึ้นกล่าวคือ เป็นผลสรุปของการเกิดคุณค่าของศรัทธาทุกด้านที่ทำให้การดำเนินชีวิตของคนไทยไปสู่เป้าหมายสุดท้ายคือความสงบสุขนั้นเอง ความสงบสุขมีนัย 2 อย่างคือ ความสงบสุขระดับทั่วไปได้แก่ ความสุขกายสุขใจอยู่ดีกินดีครอบครัวอบอุ่นมีปัจจัย 4 บริโภคสมบูรณ์ครบถ้วน ความสงบสุขอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า สันติสุข หรือ บรมสุข เป็นความสงบสุขที่หลุดพ้นจากวัฏฏสงสารไม่เวียนว่ายตายเกิดอีก หมดสิ้นอาสวะกิเลสทั้งปวงเป็นพระอรหันต์บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง เป็นความสุขที่ไม่มีสุขใดเปรียบจึงเป็นบรมสุขคือการดับขันธ์นิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนานั่นเอง

บทที่ 5
สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก ผู้วิจัยมีการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิต โดยนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์สรุปและนำเสนอแนวทางการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย” ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 4 ประการ คือ 1. เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตของคนไทย 2. เพื่อศึกษาคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท 3. เพื่อบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย และ 4. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของเนื้อหาของการศึกษาไว้เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยมุ่งเน้นศึกษาใน 3 ประเด็นดังนี้ 1. การดำเนินชีวิตของคนไทย โดยศึกษาถึงความหมายหลักการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ความเป็นมาของคนไทย วิถีชีวิตของคนไทยในสมัยต่างๆ ลักษณะและโครงสร้างของสังคมไทย ลักษณะการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบของการดำเนินชีวิตของคนไทย 2. คุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในพระสูตรต่างๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เอกสารตำรางานวิชาการต่างๆ โดยศึกษาถึงแนวคิดทฤษฎีคุณค่า ความหมายของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ความสำคัญของศรัทธา กระบวนการเกิดของศรัทธา ประเภทของศรัทธา รวมถึงศึกษาถึงคุณค่าของศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาท และ 3. บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย โดยนำหลักคุณค่าของศรัทธามาบูรณาการร่วมกับหลักการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยประกอบกับบทสัมภาษณ์ที่สัมภาษณ์จากนักวิชาการหรือผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ทราบว่าหลักคุณค่าดังกล่าวมีผลหรืออิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างไรบ้าง ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นศึกษาไว้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.3 องค์ความรู้

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

เป้าหมายการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคนคือการมีชีวิตอยู่บนโลกใบนี้อย่างมีความสุขคือสุขทางกายและสุขทางใจ ทั้งนี้วิถีการดำเนินชีวิตของคนแต่กลุ่มแต่ละสังคมต่างก็มีวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมนั้นๆ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ การศึกษา สภาพแวดล้อม ศาสนา และความเจริญทางเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของคนในโลกสมัยใหม่ จากการศึกษาเรื่องบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย สามารถสรุปประเด็นการศึกษาได้ดังนี้

5.1.1 การดำเนินชีวิตของคนไทย

ชีวิต หมายถึง สิ่งที่มีการเกิดขึ้น มีการเจริญเติบโตและต้องตายในที่สุด ชีวิตประกอบไปด้วยกายและจิตที่เนื่องอาศัยกันและกันอยู่เมื่อยังมีลมหายใจ ชีวิตมีการต่อสู้ดิ้นรน เพื่อความอยู่รอด เพื่อความมั่นคงปลอดภัยเพื่อที่จะสามารถดำเนินหรือใช้ชีวิตให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุดที่ตนปรารถนาไว้ตั้งไว้

เมื่อสิ่งมีชีวิตได้ถือกำเนิดขึ้นเป็นธรรมดาของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่จะต้องดำเนินใช้ชีวิตไปตามวิถีของตนทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดจึงต้องประคับประคองการดำเนินชีวิตให้ดีที่สุด ธรรมชาติของชีวิตในทางพระพุทธศาสนานั้นศึกษาถึงการเริ่มก่อกำเนิดเป็นชีวิตขึ้นซึ่งประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ รูปธรรมและนามธรรม หรือ กายกับจิต การดำเนินชีวิตที่ดีให้ประสบกับความสุขนั้นต้องรู้จักประคับประคองชีวิตให้อยู่ในสุจริต 3 ทั้งทางกาย วาจา และใจแล้วชีวิตนั้นจะเป็นชีวิตที่ดีงาม เป็นชีวิตที่พัฒนาเจริญก้าวหน้าประสบประโยชน์สุข ซึ่งจุดมุ่งหมายของการดำเนินชีวิตที่ดีสูงสุดในพระพุทธศาสนานั้นคือการลดละกิเลส หมั่นสร้างคุณความดี ละเว้นการประพฤติชั่วทั้งปวง และทำจิตใจให้ผ่องแผ้วแล้ว ความสงบบริสุทธิ์ของจิตใจจะบังเกิดขึ้นซึ่งเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์สิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เป็นที่เลื่อมใสเคารพศรัทธาของประชาชนคนไทยมาโดยตลอดแม้บางครั้งบ้านเมืองจะเกิดวิกฤตสงครามความไม่สงบ ประชาราษฎรคนไทยก็ยังยึดมั่นในหลักคำสอนของพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต ทำให้วิถีชีวิตของคนไทยสงบเรียบร้อยร่มเย็นเป็นสังคมที่อบอุ่นครอบครัวมีความสุขอยู่กินอย่างพอเพียง พุทธศาสนาจึงเป็นที่พึ่งทางใจของประชาชนคนไทยทุกคน ในด้านการเมืองการปกครองนั้นเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีอำนาจสูงสุดในการปกครอง พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองบ้านเมือง ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกทำนุบำรุงกิจการของพระศาสนาเสมอมา จนกระทั่งมีการเปลี่ยน แปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 จึงเปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ประชาชนมีสิทธิมีเสียงมีความเสมอภาคในการเลือกผู้แทนราษฎรเพื่อจัดตั้งรัฐบาลเข้ามาทำหน้าที่บริหารราชการบ้านเมือง ด้านเศรษฐกิจนั้นประชาชนคนไทยส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรทำนาทำ

ไร่ทำสวนหาเลี้ยงชีพแบบเลี้ยงตัวเองและครอบครัว ถ้ามีผลผลิตเหลือจากการเลี้ยงครอบครัวก็จะนำไปขาย สินค้าที่ผลิตได้ส่วนใหญ่เป็นงานหัตถกรรมข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือนและงานฝีมือปราณีต สังคมของคนไทยเป็นสังคมเครือญาติมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันระหว่างครอบครัว พื้นฐานการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีนั้นยังคงรักษาสืบทอดอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มอาณาจักรสุโขทัยเป็นต้นมา ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ความเชื่อต่างๆ ล้วนหล่อหลอมสู่วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยมาตลอดแล้วถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบันเป็นมรดกที่แสดงเอกลักษณ์ความเป็นคนไทยที่ไม่มีที่ไหนในโลกนี้ ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีกระแสวัฒนธรรมและความเจริญด้านเทคโนโลยีทางตะวันตกเข้ามาผสมผสานในวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยซึ่งยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ก็ตาม กระแสความรักชาติ ความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ความเป็นไทยคงจะต้องให้คนไทยทุกคนช่วยกันส่งเสริมและรักษาไว้เพื่อในอนาคตจะได้มีบันทึกหน้าประวัติศาสตร์ประเทศไทยแสดงให้คนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจในเกียรติภูมิความเป็นชนชาติไทยที่มีหนึ่งเดียวในโลก

โครงสร้างของสังคมไทยมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชนต่างๆ ในประเทศไทยโดยพฤติกรรม ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ ช่วยส่งเสริมให้เกิดความมั่นคง ความเป็นปึกแผ่น และสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศ โครงสร้างของสังคมไทยมี 2 ระดับคือ สังคมบ้านหรือสังคมชาวนา และสังคมเมือง สังคมบ้านหรือสังคมชาวนา เป็นสังคมชนบทที่อาศัยอยู่นอกเขตเมือง สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ให้ความเคารพผู้อาวุโสกว่า รักใคร่สนิทสนม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมประเพณีต่างๆ เป็นศูนย์รวมทำให้เกิดความสามัคคีปรองดองกัน คนในสังคมส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกรใช้ชีวิตอยู่อย่างสมถะพอเพียงสมกับฐานะความเป็นอยู่ สังคมเมือง เป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่เนื่องจากมีประชากรจำนวนมากเข้ามาอยู่อาศัยรวมกันในเมืองใหญ่ๆ จึงเป็นสังคมที่อยู่อาศัยกันอย่างแออัดท่ามกลางความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ประชากรส่วนใหญ่เป็นหนุ่มสาววัยทำงาน มีการศึกษาดีทำงานในบริษัทห้างร้านหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว ครอบครัวมีขนาดเล็ก มีความตื่นตัวในเรื่องสิทธิผลประโยชน์และเสรีภาพมาก ความสนใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมต่างๆ มีความใกล้ชิดน้อยกว่าคนในสังคมบ้านหรือสังคมชาวนา

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยมีการส่งต่อสืบเนื่องความเปลี่ยนแปลงนั้นจากอดีตสู่ปัจจุบันซึ่งปรากฏเห็นเด่นชัดเรื่อยมา คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึงอยู่ตลอดเวลาในสภาวะโลกปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ มนุษย์ซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมต้องคอยปรับตัวให้พร้อมกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน สังคมไทยเป็นสังคมที่เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมและก้าวสู่สังคมสารสนเทศ หรือสังคมของข้อมูลข่าวสาร ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมาก ส่งผลต่อแนวโน้มในการดำเนินชีวิตอย่างยิ่งใน

อนาคตที่ต้องเผชิญกับปัญหาของการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในอดีตที่กำลังเผชิญกับคลื่นอารยธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาสู่ประเทศไทย การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยที่เห็นเด่นชัดเริ่มจากสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่ทรงมีพระอัจฉริยภาพ มีวิสัยทัศน์ในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมไทยสู่ความเป็นสากลมากขึ้นจนเป็นที่ยอมรับของนานาอารยประเทศทำให้ประเทศไทยขณะนั้นพัฒนาขึ้นในด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วมีความเจริญใหม่เข้ามาทำให้การดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เช่น การมีรถไฟ รถยนต์ น้ำประปา ไปรษณีย์โทรเลข ไฟฟ้า ฯลฯ ให้ประชาชนได้ใช้ เป็นต้น

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในสังคมไทยขึ้นย่อมต้องส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยด้วยซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมก่อให้เกิดผลดีต่อคนในสังคมและประเทศชาติ ทำให้คนในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตประจำวันมากขึ้น ในมุมกลับกันการเปลี่ยนแปลงนี้ย่อมส่งผลก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาด้วยเช่นกัน ผลกระทบที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน ได้แก่ ค่านิยม โครงสร้างครอบครัว การขยายตัวของเมือง ความเสมอภาค สุขภาพอนามัย เป็นต้น ซึ่งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงนี้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันหลอกลวง ปัญหาความยากจน ปัญหาครอบครัว ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทางความเชื่อ ฯลฯ โดยเฉพาะเรื่องความเชื่อนั้นเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมอย่างมากเนื่องจากศรัทธาความเชื่อนั้นมักยึดโยงกับหลักคำสอนของศาสนา สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมชาวพุทธที่หลักคำสอนของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้หล่อหลอมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีจนกลายเป็นวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่โบราณสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นศรัทธาความเชื่อในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงผิดเพี้ยนไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนของพุทธศาสนาและขัดแย้งกับขนบธรรมเนียมประเพณีย่อมเป็นผลเสียต่อการดำเนินชีวิตและอัตลักษณ์ความเป็นชนชาติไทยเองอีกทั้งยังสะท้อนถึงความล้มเหลวในการพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้าควบคู่กับเอกลักษณ์ความเป็นชนชาติไทยด้วย

5.1.2 คุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

ศรัทธา คือความเชื่อ หมายถึง ความมั่นใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ฝังใจว่าสิ่งเหล่านั้นสามารถทำให้ตนเองมีความสุข หรือดลบันดาลให้ได้รับความสุขมากกว่าความทุกข์ โดยศรัทธาความเชื่อนั้นสามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ก็ตาม ซึ่งศรัทธาความเชื่อนั้นอาจเกิดมาจากความคิด ความดีงาม แบบแผนการปฏิบัติหรือความรอบรู้ ศรัทธามีความสำคัญคือทำให้เกิดการรวมกลุ่มชนทางสังคมผ่านความเชื่อในสิ่งเดียวกัน ศรัทธายังเป็นตัวกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนต่างๆ ให้ประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีบนความมั่นคง ปรองดอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และ

สุดท้ายเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาคือการพ้นทุกข์สิ้นทุกข์ ไม่เบียดเบียนกันนำไปสู่สันติสุข ความสำคัญของศรัทธาตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทมี 2 ประการ คือ 1) ความสำคัญทางสังคม 2) ความสำคัญทางพระพุทธศาสนา

การเกิดศรัทธามีเหตุปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดได้ 4 ทาง คือ 1.เกิดจากการถือประมาณ เช่น รูปประมาณคือการถือประมาณในรูป โฆสประมาณคือการถือประมาณในเสียง ลูขประมาณคือถือประมาณในความคร่ำคร่า ธรรมประมาณคือการถือประมาณในธรรม 2.เกิดจากการสดับเสียงภายนอก หรือปรโตโฆสะ 3.เกิดจากการคิดค้นด้วยตนเอง 4.เกิดจากการปฏิบัติด้วยตนเอง ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการนี้เป็นปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฏฐิ โดยมีโยนิโสมนสิการเป็นแกนกลาง ศรัทธามี 5 ประเภท ได้แก่ 1) ศรัทธาความเชื่อทางธรรมชาติ 2) ศรัทธาความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ 3) ศรัทธาความเชื่อเรื่องเทพเทวดา 4) ศรัทธาความเชื่อทางไสยศาสตร์ 5) ศรัทธาความเชื่อทั่วไป

ศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นศรัทธาที่มีปัญญาเป็นตัวกำกับเป็นสัมมาทิฏฐิคือศรัทธา 4 ได้แก่ 1) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง 2) วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบาก เป็นไปตามกรรมของตน 4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ

ปรากฏการณ์ศรัทธาของคนไทยที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมถือเป็นสาเหตุหลักต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างศาสนาที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์ศรัทธาของคนไทยที่เหินห่างออกนอกเขตแดนพระพุทธศาสนาโดยมีตัวแปรสำคัญ 2 ตัวแปร คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ศาสนสถาน หลักคำสอน พระสงฆ์ และ ปัจจัยยภายนอก ได้แก่ โครงสร้างทางสังคม ศาสนิกชน ซึ่งถือเป็นตัวแปรสำคัญที่สุดกล่าวคือเมื่อสังคม สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงมนุษย์ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมก็ถูกเปลี่ยนตามบริบทของสังคมด้วย จึงทำให้มนุษย์ต้องดิ้นรนแสวงหาความมั่งคงปลอดภัยและสมหวังอิทธิพลความเชื่อต่างๆ จึงเป็นเสมือนทางออกที่ตอบสนองความกลัวของมนุษย์ได้ดังปรากฏการณ์ความศรัทธาของคนไทยในปัจจุบันที่พอสรุปได้ 3 ประเด็นคือ 1. ความศรัทธาตามคำล่ำลือ เป็นศรัทธาความเชื่อที่เกิดจากคำล่ำลือเป็นคำบอกเล่าจากปากต่อปากแล้วแพร่ขยายออกไปเป็นวงกว้างอย่างรวดเร็ว ส่วนมากจะหาต้นตอแหล่งกำเนิดข่าวที่แท้จริงไม่ค่อยชัดเจนมักจะเป็นความเชื่อพื้นบ้านที่ไม่คำนึงถึงเหตุผล ส่วนใหญ่จะเป็นความเชื่อที่แปลกพิสดาร เช่น การรักษาโรคด้วยวิธีการรักษาแปลกๆ ให้ดื่มน้ำปัสสาวะ กินอุจจาระ กินเสมหะ เป็นต้น 2. ความศรัทธาตามคำโฆษณา เป็นศรัทธาที่เกิดจากการเชิญชวน ชักชวน โน้มน้าวให้คล้อยตามต่อปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งซึ่งได้รับความสนใจจากกระแสสังคมเป็นอย่างมาก โดยผู้เสพสื่อโฆษณานั้นมีความชื่นชมนิยมในปรากฏการณ์นั้นอยู่เดิมแล้วเมื่อมีโฆษณาเชิญชวนโน้มน้าวก็เกิดความชื่นชมมั่นใจยิ่งขึ้นกลายเป็นความเชื่อศรัทธาในสิ่งนั้นๆ ตามที่สื่อโฆษณานำเสนอเช่น ถ้ำนาคา บุญบั้งไปพญานาค เป็นต้น 3. ความศรัทธาเพราะ

ความศักดิ์สิทธิ์ เป็นศรัทธาความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เชื่อในอำนาจลี้ลับปาฏิหาริย์เหนือธรรมชาติที่จะสามารถช่วยคุ้มครอง ป้องกัน หรือดลบันดาลในสิ่งที่ตนเองปรารถนา ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคล ความเชื่อเรื่องเวทย์มนต์คาถา เครื่องรางของขลัง ด้วยศรัทธาความเชื่อที่ว่าวัตถุมงคลเหล่านี้มีความศักดิ์สิทธิ์สามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ให้กับผู้ที่ครอบครองได้ ทำให้เกิดเมตตามหานิยม แคล้วคลาด อยู่ยงคงกระพัน และสามารถดลบันดาลให้ตนเองสมหวังในสิ่งที่ปรารถนา มีโชคลาภทรัพย์สินเงินทองไหลมาเทมาทำให้ร่ำรวยได้เช่น พญานาคคำชะโนด ไอ้ไข่ เป็นต้น

คุณค่าหมายถึง ลักษณะที่พึงปรารถนาที่ได้จากการประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นคุณค่าเชิงวัตถุวิสัยเป็นนามธรรม เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้ความปรารถนาของมนุษย์เต็มบริบูรณ์มีส่วนในการพัฒนาชีวิตและนำบุคคลให้เข้าถึงการรู้แจ้งตนเอง ทฤษฎีคุณค่านั้นประกอบด้วย 3 ประเด็น คือ 1.คุณค่าควรถูกตัดสินในมิติของเจตจำนง (Intention) หรือ ผลลัพธ์ (outcome) 2.ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic value) กับคุณค่าที่เป็นเครื่องมือ (Instrumental value) เป็นอย่างไร และ 3.การให้ค่าความชอบธรรมคุณค่าหรือค่านิยมสาธารณะและแนวปฏิบัติร่วมกัน (Collective action) คุณค่าแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1. คุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) เป็นคุณค่าที่มีอยู่ชั่วคราวไม่มีคุณค่าในตัวเอง 2. คุณค่าในตัว (Intrinsic Value) เป็นสิ่งที่แฝงเร้นอยู่ในสิ่งนั้นตลอดเวลาและมีลักษณะของความเป็นสากล เป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างถาวร รูปแบบของคุณค่า ความดีสูงสุด คือ คุณค่าสูงสุด สิ่งที่น่าพึงพอใจทั้งหมดมีคุณค่าทางด้านปฏิบัติคือสิ่งนั้นจะมีคุณค่าได้ก็เพราะอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้ใช้ ดังนั้นคุณค่าของสิ่งต่างๆ ทางศีลธรรมจึงขึ้นอยู่กับความมีประโยชน์ของสิ่งนั้นเองในการบรรลุคุณค่าสูงสุด คุณค่าสูงสุดเป็นเครื่องกำหนดความดีและความชั่ว คุณค่าเป็นสิ่งที่ทำให้ความปรารถนาของมนุษย์เต็มบริบูรณ์ สิ่งต่างๆ ทั้งหมดมีคุณค่าได้เพราะอาศัยคุณธรรม คุณค่าเป็นสิ่งเปลี่ยนแปลงได้ (Value is dynamic) ตามกาลเวลาและคุณค่ามักจะเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญที่วิวัฒนาการไปเสมอ

คุณค่าของศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทสามารถสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1. ความสามัคคี บุคคลหรือสังคมเชื่ออย่างเดียวกันย่อมปฏิบัติในสิ่งเดียวกันมีความพร้อมเพรียงทำในสิ่งเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกันนับเป็นพลังอันยิ่งใหญ่เป็นพลังแห่งความสามัคคี

2. ความกล้าหาญ เป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นจากความท้าทายที่ผู้มีศรัทธาเชื่อมั่นและปรารถนาจะกระทำการนั้นๆ โดยตัดสินใจกระทำการตามสิ่งที่ตนเองเชื่อถือโดยไม่ลังเล

3. ความมั่นคง ความสามัคคีกันไม่ขัดแย้งกันเคารพปฏิบัติตามในสิ่งเดียวกันย่อมทำให้เกิดเสถียรภาพคือความมั่นคงให้แก่บุคคล กลุ่มสังคมนั้นๆ ซึ่งอาจหมายถึงความมั่นคงและเสถียรภาพของประเทศชาติด้วย

4. การสงเคราะห์ มีความเอื้อเฟื้อเอื้ออาทรมีน้ำใจซึ่งกันและกันของคนในสังคม

5. สิทธิเสรีภาพและความยุติธรรม บุคคลในสังคมที่มีทัศนคติเดียวกันมีความเชื่อเดียวกันเคารพซึ่งกันและกัน ต่างคนต่างตระหนักในความเป็นมนุษย์เหมือนกันไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ

6. ความคิดสร้างสรรค์ ศรัทธาเป็นแรงผลักอย่างยอดเยี่ยมในการผลักดันให้เกิดงานสร้างสรรค์ต่างๆ อย่างมากมาย มนุษย์จะมีจินตนาการในสิ่งที่เชื่อและศรัทธาอย่างสูงสุดนั้นแล้วแสดงออกโดยจะเป็นการถ่ายทอดความศรัทธาความเชื่อนั้นๆ ผ่านงานศิลปะ งานจิตรกรรม งานดนตรี นาฏศิลป์หรือแม้กระทั่งงานวรรณกรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ปรากฏให้เห็นชัดตั้งแต่อดีตสืบมาจนถึงปัจจุบัน

7. ความสงบสุข บุคคลเมื่อมีศรัทธาความเชื่อโดยเฉพาะศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนาแล้วย่อมสามารถดำเนินวิถีชีวิตของตนเองได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

5.1.3 บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้น ผู้วิจัยได้นำคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทซึ่งจากการศึกษาสรุปได้ 7 ประการคือ ความมั่นคง ความกล้าหาญ ความคิดสร้างสรรค์ การสงเคราะห์ เสรีภาพความยุติธรรม ความสามัคคีและความสงบสุข นำมาบูรณาการเข้ากับการดำเนินชีวิตของคนไทยโดยการดำเนินชีวิตของคนไทยนี้ได้แบ่งมิติการดำเนินชีวิตออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนาและสังคม ศิลปวัฒนธรรมประเพณี และ ดนตรีนาฏศิลป์ ทั้งนี้ สามารถสรุปได้ดังนี้

บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านความมั่นคงที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านเศรษฐกิจ

ผู้วิจัยได้นำความมั่นคงมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงซึ่งเป็นคุณค่าของศรัทธานั้นสามารถนำมาบูรณาการเพื่อลดและแก้ไขปัญหาความยากจน ความเลื่อมล้ำทางรายได้และปัญหาพฤติกรรมบริโภคนิยมและวัตถุนิยมของคนไทยในสังคมได้ การที่จะเกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจการเงินได้นั้นต้องเริ่มที่ศรัทธาความเชื่อก่อนคือถ้าทุกคนศรัทธาเชื่ออย่างเดียวกันโดยเฉพาะหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เชื่อในพระปัญญาของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสรู้ ทรงรู้แจ้งเห็นธรรม หลักธรรมของพระพุทธองค์ที่เมื่อนำไปปฏิบัติสามารถทำให้สรรพสัตว์พ้นทุกข์สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขมีสันติได้ ทั้งนี้การที่บุคคลนั้นมีความเห็นถูกต้องในการดำเนินชีวิตแล้วย่อมประคับประคองตนเองให้ดำเนินชีวิตไปในทางสายกลาง จะกินจะใช้หรือบริโภคสิ่งใดก็จะทำแต่พอประมาณมีความพอเพียงไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมไปตามกระแสนิยม รู้จักคุณค่าประโยชน์ของการใช้สอยบริโภค จะบริโภคใช้สอยตามความจำเป็นเท่านั้น ดังนั้นปัญหาเรื่องบริโภคนิยมหรือวัตถุนิยมก็จะหมดไป เมื่อเป็นดังนี้แล้วการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยก็จะดำเนินไปอย่างมีความสุขมีความพอดีเหมาะสมกับสถานภาพของตน มีความปรองดองสามัคคีกัน คนในสังคมก็จะอยู่

เย็นเป็นสุขซึ่งความสงบสุขที่ยอดเยี่ยมที่สุดในพระพุทธศาสนาคือสันติสุขอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ทุกคน

บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านเสรีภาพความยุติธรรมและความสามัคคีที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านการเมืองการปกครอง

ผู้วิจัยได้นำ เสรีภาพความยุติธรรม และความสามัคคีมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านการเมืองการปกครอง คุณค่าของศรัทธานั้นสามารถนำมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยได้เป็นอย่างดีและยังสามารถแก้ไขปัญหาทางการเมืองการปกครองของสังคมไทยที่เกิดขึ้นได้ด้วย เช่น การแย่งชิงอำนาจการปกครองโดยฝ่ายทหาร การซื้อสิทธิ์ขายเสียง การทุจริตคอร์รัปชันโดยฝ่ายนักการเมือง คนในสังคมไทยแตกแยกเป็นกลุ่มๆ ขาดความสามัคคีกัน ความอยุติธรรม ความเลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกันและปัญหาการขาดโอกาสทางการเมือง การที่จะคุณค่าของศรัทธาจะเกิดขึ้นได้นั้น บุคคลในสังคมไทยต้องมีศรัทธาก่อน คือศรัทธาอย่างมั่นคงในหลักศรัทธา 4 ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอยู่เสมอว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาไม่มีอะไรติดตัวมามีแต่บาปบุญที่ติดตัวมา มนุษย์ทุกคนมีสภาวะที่เหมือนกันหมดทุกคนไม่มีอะไรพิเศษแตกต่างกันมีความเท่าเทียมเสมอภาคกันไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ เมื่อคุณค่าของศรัทธาเกิดขึ้นกับบุคคลในสังคมแล้ว คุณค่าของศรัทธาคือเสรีภาพและความยุติธรรมย่อมส่งผลให้คนในสังคมนั้นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความสามัคคีปรองดองกัน เข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจกัน การดำเนินชีวิตเกิดความสามัคคีกลมเกลียวกันเป็นพลังแห่งความพร้อมเพรียงสร้างความมั่นคงแข็งแกร่งให้สังคม ทำให้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สังคมสงบสุขมีสันติ

บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านการสงเคราะห์และความสงบสุขที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านศาสนาและสังคม

ผู้วิจัยได้นำ การสงเคราะห์และความสงบสุขมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านศาสนาและสังคม การบูรณการคุณค่าของศรัทธานั้นสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตที่ดีได้และยังช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี เช่น ปัญหาความแตก แยกในครอบครัว เด็กเยาวชนขาดความอบอุ่น ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง คนในสังคมขาดคุณธรรมจริยธรรม ปัญหาในการนับถือศาสนา เป็นต้น การบูรณาการต้องเริ่มต้นที่บุคคลคือต้องเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิคือคิดดีก่อน พระองค์ทรงสอนเรื่องศรัทธา 4 ศรัทธาความเชื่อที่มีปัญญากำกับนี้จะพิจารณาเห็นถึงความเป็นจริงของเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายที่เกิดมาล้วนมีกรรมเป็นของของตน ชีวิตต้องมาเผชิญกับความทุกข์ยากลำบาก การทำความดีช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งที่น่ายกย่อง เมื่อพิจารณาดังนี้แล้วจิตเกิดความเมตตาสงสารอยากช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายที่ประสบปัญหาต่างๆ ให้พ้นจากความทุกข์ยากนั้นจึงเกิดการสงเคราะห์ช่วยเหลือเป็นการเสียสละที่เป็นรูปธรรมที่เกิดขึ้น ศรัทธาจึงเป็นพลังที่ขับเคลื่อนทำให้เกิดการสงเคราะห์ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่แบ่งปัน และเสียสละกันเป็นสังคมที่ร่มเย็นสงบปราศจากการแก่ง

แย่งชิงดีชิงเด่นกัน คนในสังคมร่วมแรงร่วมใจกันสามัคคีกลมเกลียวกันเป็นพลังแห่งสันตินำพาสังคมและประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ปัญหาต่างๆ ก็จะหมดสิ้นไป

บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านความกล้าหาญที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี

ผู้วิจัยได้นำ ความกล้าหาญมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี คุณค่าของศรัทธานี้สามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตและใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เช่น ปัญหาความเสื่อมและค่านิยมของศิลปวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น การบูรณาการต้องเริ่มที่การที่บุคคลมีศรัทธา คือเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อในหลักธรรมคำสอนของพระองค์ว่าเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นพบแต่ความสุขความเจริญ สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข ศรัทธาเกิดเป็นความมั่นใจที่แน่วแน่ไม่โลเลเป็นความกล้าหาญที่เด็ดเดี่ยวไม่ครั่นคร้าม หรือหวั่นไหว ดังนั้นหากบุคคลในสังคมนำความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวอย่างนี้มาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตและนำไปใช้แก้ไขปัญหาความเสื่อมและค่านิยมของศิลปวัฒนธรรมประเพณีแล้ว ย่อมเป็นการส่งเสริมและรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณีให้เจริญรุ่งเรืองและคงอยู่คู่กับชาติไทย ความสามัคคีอันเป็นคุณค่าหนึ่งของศรัทธาก็จะเกิดขึ้นในสังคมไทยด้วยเพราะการที่จะนำคุณค่าของศรัทธาไปขับเคลื่อนการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยในมิติอื่นๆ นั้นสังคมนั้นต้องมีความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน มีความร่วมแรงร่วมใจกันกระทำการใดๆ ไปในทิศทางเดียวกันสอดคล้องกันจึงจะเกิดผลสำเร็จคือความสงบสุขได้นั้น ความสามัคคีจึงเป็นคุณค่าหนึ่งของศรัทธาที่จะขาดไม่ได้ในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม

บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทด้านความคิดสร้างสรรค์ที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านดนตรีนาฏศิลป์

ผู้วิจัยได้นำ ความคิดสร้างสรรค์ มาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านดนตรีนาฏศิลป์ คุณค่าที่เกิดจากศรัทธาเมื่อนำมาบูรณาการแล้วเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยอย่างมากและยังสามารถนำไปแก้ไขปัญหาที่เกิดในด้านดนตรีนาฏศิลป์ได้อย่างลงตัว ความคิดสร้างสรรค์นี้เกิดจากการที่คนในสังคมไทยมีศรัทธาต่อหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคงคือเชื่อในหลักศรัทธา 4 ความเชื่อที่แน่วแน่นี้ทำให้คนในสังคมพยายามประคับประคองตนเองให้ดำเนินชีวิตไปตามทำนองคลองธรรม รักษากาย วาจา ใจ ให้สุจริตประพฤติตนตามกรอบของศีลธรรม มั่นคงแน่วแน่ต่อการทำความดีโดยไม่หวั่นไหว ความเชื่ออย่างสูงสุดนี้ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์เกิดจินตนาการต่อสิ่งที่ตนเองเชื่อ ความกล้าหาญ ความภาคภูมิใจย่อมเกิดขึ้นทำให้คนในสังคมและเยาวชนรุ่นใหม่ตระหนักในคุณค่าของดนตรีนาฏศิลป์และพร้อมที่จะร่วมแรงร่วมใจกันรังสรรค์ผลงานใหม่ๆ ออกมาพร้อมกับการธำรงรักษาและพัฒนางานดนตรีนาฏศิลป์ให้เจริญก้าวหน้าไปตามยุคสมัยและคงอยู่ในสังคมไทยต่อไป

จากการนำคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาททั้ง 7 ประการมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยทั้ง 5 ด้านแล้วพบว่าความสามัคคีและความสงบสุขนั้นเป็นคุณค่าร่วมที่เกิดขึ้นกับการดำเนินชีวิตของคนไทยทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนาและสังคม ศิลปวัฒนธรรมประเพณี และ ดนตรีนาฏศิลป์ ความสามัคคีนั้นเกิดขึ้นตลอดกระบวนการเกิดคุณค่าของศรัทธาด้านอื่นๆ ทั้งนี้เพราะอาศัยความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกันของศรัทธาจึงจะเกิดเป็นพลังขึ้นทำให้มีความมั่นคงเข็มแข็ง กล้าหาญ พร้อมที่จะสามารถขับเคลื่อนให้การดำเนินชีวิตและการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยเป็นไปตามเป้าหมายได้ ความสงบสุขเป็นคุณค่าร่วมสุดท้ายที่เกิดหลังจากคุณค่าอื่นๆ เกิดขึ้น กล่าวคือ เป็นผลสรุปของการเกิดคุณค่าของศรัทธาทุกด้านที่ทำให้การดำเนินชีวิตของคนไทยไปสู่เป้าหมายสุดท้ายคือความสงบสุขนั้นเอง ความสงบสุขมีนัย 2 อย่างคือ ความสงบสุขระดับทั่วไปที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา คือ ความสุขกายสุขใจอยู่ดีกินดีครอบครัวอบอุ่นมีปัจจัย 4 บริโภคสมบูรณ์ครบถ้วนเป็นความสงบสุขขั้นพื้นฐาน ความสงบสุขอีกประเภทเป็นความสงบสุขที่อยู่เหนือความสงบสุขระดับพื้นฐานคือไม่ได้หวังเพียงสุขกายสุขใจสุขในปัจจัย 4 เท่านั้น ความสุขนี้ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า สันติสุข หรือ บรมสุข เป็นความสงบสุขที่หลุดพ้นจากวัฏฏสงสารไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกหมดสิ้นอาสวะกิเลสทั้งปวงเป็นพระอรหันต์บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง เป็นความสุขที่ไม่มีสุขใดเปรียบจึงเป็นบรมสุขคือการดับขันธ์นิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนานั่นเอง

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย นั้น มีประเด็นข้อค้นพบที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และมีคุณค่าทางวิชาการที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป จึงนำมาอภิปรายผลเพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินชีวิตของคนไทย ในงานวิจัยนี้เริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันคือกรุงรัตนโกสินทร์ โดยกล่าวถึงวิถีการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ของคนในสังคมไทยตามยุคสมัยนั้นๆ ซึ่งจำแนกแบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านศาสนาและสังคม ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี และด้านดนตรีนาฏศิลป์ ผลการวิจัยมีดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า เกิดความไม่มั่นคงของรายได้ของคนในสังคมไทย มีปัญหาความยากจน ปัญหาบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ทำให้การดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัวไม่เป็นไปตามเป้าหมายการอยู่ดีกินดีมีความสุข มีความมั่นคงในชีวิต คือ สุขในการมีทรัพย์อย่างมั่นคง สุขในการมีอาชีพทำมาหากินอย่างมั่นคง สุขในการมีปัจจัย 4 ไว้ใช้สอยอย่างพอเพียงมั่นคงไม่ขัดสน สาเหตุหนึ่งมากจากกระแสอารยธรรมตะวันตกและความทันสมัยทางเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบเกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง คนใน

สังคมไม่ทันต่อการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงหลงยินดีและเสพการเปลี่ยนแปลงโดยไม่พิจารณาไตร่ตรองให้ดีก่อน ความยากจนที่เคยเป็นมาในอดีตผสมกับความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมในความทันสมัยสะดวกสบายของยุคสมัยทำให้คนในสังคมไทยตกหลุมกับดักความยากจนเพิ่มขึ้น มีพฤติกรรมตามกระแสบริโภคนิยมและวัตถุนิยมมากขึ้น เกิดความไม่มั่นคงต่อเศรษฐกิจของตนเองและสังคม สอดคล้องกับ **จิตศริณย์พร ปัญจวัฒนคุณ** ได้ศึกษาเรื่องการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์กล่าวไว้ว่าการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุควัตถุนิยม บริโภคนิยม ยุคดิจิตอล และเทคโนโลยีสารสนเทศ มีการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาทำให้คุณภาพและการดำเนินชีวิตดีขึ้น การบริโภคที่ไม่ตรงตามจุดประสงค์ที่แท้จริงของเทคโนโลยีย่อมให้โทษทำให้เกิดปัญหา 5 ด้าน คือ จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี[1] ทั้งนี้ **ศิริพรรณ วีระนันทาเวทย์** ได้ศึกษาเรื่องการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสองทศวรรษหน้าเชิงพุทธบูรณาการ ได้กล่าวไว้ว่า สภาพการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยปัจจุบันมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจเนื่องจากไม่ได้วางแผนการเงินล่วงหน้า[2]

ด้านการเมืองการปกครอง พบว่า คนในสังคมไทยขาดเสรีภาพและความยุติธรรมทำให้เกิดปัญหาการแย่งชิงอำนาจการปกครองโดยฝ่ายทหาร การซื้อสิทธิ์ขายเสียง การทุจริตคอร์รัปชันโดยฝ่ายนักการเมือง ปัญหาความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกันและปัญหาการขาดโอกาสทางการเมือง ทำให้การเมืองการปกครองของสังคมไทยขาดเสถียรภาพ ขาดความน่าเชื่อถือจากนานาอารยประเทศ คนในชาติขาดความสามัคคีกันเกิดความแตกแยก ทั้งนี้อาจเกิดจากการที่คนในสังคมไทยตกอยู่ในกระแสวัตถุนิยมมากเกินไปจนทำให้ไม่เห็นคุณค่าที่เกิดจากจิตใจของผู้อื่น เห็นแต่สิ่งที่สามารถจับต้องได้ ทำให้เป็นคนมองโลกด้านเดียวจิตใจคับแคบไม่ให้ความเคารพผู้อื่น มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น สอดคล้องกับ **พระครูปทุมธรรมโศภิต** ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยไม่สามารถสร้างความสุข ความสงบสุขให้กับประชาชนได้อย่างเต็มที่เนื่องจากขาดระบบธรรมาภิบาลที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการตรวจสอบความถูกต้องของนักการเมือง ขาดระบบธรรมาธิปไตยที่ยึดถือความเป็นธรรม ความถูกต้อง สิทธิเสรีภาพเป็นใหญ่ นักการเมืองยึดถือผลประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้งก่อให้เกิดปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน

---

[1]จิตศริณย์พร ปัญจวัฒนคุณ, “การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์”, ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2563.

[2]ศิริพรรณ วีระนันทาเวทย์, “ การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยในสองทศวรรษหน้าเชิงพุทธบูรณาการ”, ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2560.

ความขัดแย้ง ความต้องการอำนาจและความเหลื่อมล้ำทางสังคม[3] ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาการเมืองการปกครองในสังคมไทยนั้นมีการพัฒนาตามกาลเวลาเรื่อยมาจากอดีตที่ปกครองโดยพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์ซึ่งเปรียบเสมือนสมมติเทพปกครองประเทศโดยใช้พระราชอำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียวได้เปลี่ยนระบบการปกครองจากเดิมมาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขในปี พ.ศ.2475 ทำให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมีอำนาจในการเลือกผู้แทนเข้าไปบริหารประเทศเพื่อทำหน้าที่ปกครองประชาชนพลเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข มีการแบ่งปันจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ให้ประชาชนอย่างทั่วถึง ทั้งนี้ **ปิ่นบุญญา ลำมะนา** ได้ศึกษาเรื่อง การจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกในประเทศไทย ได้กล่าวว่า เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองทั้งในกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในของรัฐในฐานะเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบอบประชาธิปไตย แต่เสรีภาพดังกล่าวมิใช่สิทธิเด็ดขาด รัฐจึงมีอำนาจในการจำกัดเสรีภาพของประชาชนได้โดยให้เป็นไปตามกติกาว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966 อย่างไรก็ดี การใช้อำนาจรัฐเพื่อจำกัดเสรีภาพของประชาชนต้องไม่สร้างความขัดแย้งและทำให้เกิดการแตกแยกความสามัคคีในสังคมไทย รัฐจะต้องตระหนักว่าการใช้อำนาจเป็นไปเพื่อคุ้มครองประโยชน์ร่วมกันของประชาชนในสังคมและความมั่นคงแห่งรัฐ อีกทั้งรัฐยังคงมีหน้าที่ยึดมั่นต่อการเคารพสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอันเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยธำรงไว้ซึ่งระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เป็นรากฐานในการเสริม สร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาประเทศในทุกด้าน[4]

ด้านศาสนาและสังคม พบว่า คนในสังคมไทยขาดความเอื้ออารีช่วยเหลือสงเคราะห์กัน ความสัมพันธ์ในครอบครัวของคนในสังคมไทยเปลี่ยนไปทำให้เกิดปัญหาความแตกแยกในครอบครัว เด็กเยาวชนขาดความอบอุ่น ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง คนในสังคมขาดคุณธรรมจริยธรรม ปัญหาในการนับถือศาสนา ทั้งนี้เนื่องมาจากความเจริญทางเทคโนโลยีที่เข้ามามากขึ้น ระบบอุตสาหกรรมเข้ามาพัฒนากำลังผลิตสินค้าต่างๆ มากขึ้นทำให้คนในชนบทอพยพเข้ามาทำงานหาเลี้ยงชีพในเมืองมากขึ้น ความแออัด การแข่งขันแย่งชิงทรัพยากรมีมากขึ้น คนในสังคมเมืองต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด วิถีชีวิตที่เคยเป็นมาต้องเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนไป ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวเริ่มเหินห่างกัน เด็กเยาวชนขาดความอบอุ่นขาดคนดูแล ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง คนในสังคมขาดคุณธรรมจริยธรรม คนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจเรื่องการนับถือศาสนา สอดคล้องกับ พระครูปลัดสุวัฒนเมธากุล (ชัยยันต์

---

[3]พระครูปทุมธรรมโศภิต (รณชัย สุมิตฺโต), “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง, (คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2559.

[4]ปิ่นบุญญา ลำมะนา, “การจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกในประเทศไทย”, *วารสารสังคมศาสตร์ นิติรัฐศาสตร์,* ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม 2560.

สืบกระพันธุ์) ได้ศึกษาเรื่องบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน กล่าวไว้ว่า ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเคลื่อนตัวไปอย่างรวดเร็วนั้นส่งผลให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมโลก ความเจริญด้านวัตถุมีอย่างต่อเนื่อง แต่ความเจริญทางด้านจิตใจกลับเสื่อมถอยลงซึ่งก่อให้เกิดปัญหาเชิงจริยธรรมมากมายในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันในทุกกลุ่มอาชีพ[5]

ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี พบว่า คนในสังคมไทยขาดความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวและความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ความเป็นชนชาติไทย ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมและค่านิยมของศิลปะวัฒนธรรมประเพณี ปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและระบบการสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็วมีความล้ำสมัยมาก ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยอย่างมาก การเปิดกว้างข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดนทำให้ศิลปวัฒนธรรมจากทั่วโลกต่างหลั่งไหลเข้าสู่วงจรวิถีชีวิตของคนไทยโดยขาดระบบการกลั่นกรองแยกแยะ การปรับตัวเพื่อรับความเจริญนี้ยังไม่ทั่วถึงทั้งประเทศ ยังผลให้เยาวชนไทยเกือบทั่วประเทศพากันนิยมชมชอบกับความแปลกใหม่ของวัฒนธรรมต่างชาติ และบางคนถึงกับดูหมิ่นหรือเกิดความอับอายในศิลปวัฒนธรรมของตนเอง การสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปะวัฒนธรรมของคนในชาติไปอย่างสิ้นเชิงนั้นนำไปสู่การล่มสลายของชาติ สอดคล้องกับ **พรพรรณ สวัสดิสิงห์, หทัยรัตน์ ทับพร และ อัศวิทย์ เรืองรอง** ได้ศึกษาเรื่องวิถีไทยเพื่อการพัฒนา : ภาพสะท้อนจากพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจุบันอยู่ในยุคของโลกไร้พรมแดน คนไทยจำนวนมากโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนเริ่มรับวัฒนธรรมของต่างชาติเข้ามาอย่างหลากหลายโดยไม่พิจารณาถึงความควรไม่ควรส่งผลต่อวิกฤตค่านิยม ทัศนคติและพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต ความอ่อนแอของสังคมตกอยู่ในกระแสวัตถุนิยมก่อให้เกิดปัญหาทางศีลธรรมและปัญหาทางสังคมมากขึ้น[6]

ด้านดนตรีนาฏศิลป์ พบว่า เยาวชนคนรุ่นใหม่ให้ความสนใจในดนตรีนาฏศิลป์น้อยลง เนื่องจากดนตรีนาฏศิลป์ไม่มีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย คนในสังคมไทยขาดทัศนคติเชิงสร้างสรรค์ในการอนุรักษ์และพัฒนางานดนตรีนาฏศิลป์ให้ร่วมสมัยเพื่อให้สามารถพลวัตตามกระแสความเจริญทางเทคโนโลยีที่รุมเร้าเข้ามาในสังคมไทยได้ ท่ามกลางความเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็วของสื่อเทคโนโลยีที่

---

[5]พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธุ์), “บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน” ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2556.

[6]พรพรรณ สวัสดิสิงห์, หทัยรัตน์ ทับพร และอัศวิทย์ เรืองรอง, “วิถีไทยเพื่อการพัฒนา : ภาพสะท้อนจากพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี”, *วารสารเซนต์จอห์น*, ปีที่ 23 ฉบับที่ 32 (มกราคม-มิถุนายน 2563).

เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้น ทำให้เกิดกระแสความนิยมในดนตรีนาฏศิลป์ต่างชาติมากขึ้นเนื่องจากมีความทันสมัยเร้าใจ สนุกสนานตอบสนองความต้องการได้ดี เยาวชนคนรุ่นใหม่จึงสนใจและชื่นชอบในกระแสดังกล่าวมากกว่าดนตรีนาฏศิลป์ของไทย สอดคล้องกับ **ศรัณยา รัตน์ จตุรภูมิทรัพย์ และ บารมี อริยะเลิศเมตตา** ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ประชาคมอาเซียนและผลกระทบทางวัฒนธรรมได้กล่าวว่า วิถีชีวิต ประเพณี ดนตรีนาฏศิลป์ไทย ถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมตะวันตกเกิดผลกระทบในสังคมอย่างกว้างขวาง คนไทยควรใส่ใจและพึงระวังอนุรักษ์รักษาวิถีชีวิต ประเพณี ดนตรีนาฏศิลป์ไทยให้คงไว้และมีวิธีที่จะตั้งรับให้เหมาะสมสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ การอนุรักษ์รักษาไม่ได้หมายถึงการรักษาทุกประการให้คงไว้ดังเดิม หากแต่มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทสังคมโดยยังรักษาคุณค่าไว้ไม่ด้อยคุณค่าจึงจะเป็นการอนุรักษ์รักษาที่ถูกต้อง[7]

ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีคุณค่า ชุดคุณค่าของชวอทช์ (Schwartz Shalom H.) และหลักศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อให้ได้ผลลัพธ์เป็นคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ทั้งนี้ผลลัพธ์ที่ได้มี 7 ประการได้แก่ ความมั่นคง เสรีภาพและความยุติธรรม ความกล้าหาญ การสงเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ ความสามัคคี และ ความสงบสุข จากผลการวิจัยในประเด็นคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า

ความมั่นคง เป็นคุณค่าของศรัทธาที่เกิดขึ้นจากความเชื่ออย่างเดียวกันโดยเฉพาะเชื่อหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เชื่อในพระปัญญาของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสรู้ ทรงรู้แจ้งเห็นธรรม หลักธรรมของพระพุทธองค์ที่เมื่อนำไปปฏิบัติสามารถทำให้สรรพสัตว์พ้นทุกข์ สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขมีสันติได้ เมื่อบุคคลเชื่ออย่างนี้แล้วย่อมประพฤติปฏิบัติตนตามกรอบคำสอนของพุทธศาสนาคือไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำแต่ความดี และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว การดำเนินชีวิตก็จะเป็นไปตามทำนองคลองธรรมไม่เห็นผิด เช่นนี้แล้วการกระทำกิจกรรมต่างๆ ในสังคมย่อมเป็นไปในทิศทางเดียวกันเกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงเข้มแข็งมีพลังขึ้นเป็นความมั่นคง มีความเชื่อมั่นและมั่นใจ ทั้งนี้คณะกรรมาธิการระหว่างประเทศว่าด้วยการแทรกแซงและอธิปไตยของรัฐ ได้กล่าวถึง

[7]ศรัณยารัตน์ จตุรภูมิทรัพย์ และ บารมี อริยะเลิศเมตตา, “การศึกษาวิเคราะห์ประชาคมอาเซียนและผลกระทบทางวัฒนธรรม”, *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-เมษายน 2562.

ความมั่นคงของมนุษย์ว่าเป็นความมั่นคงของประชาชน รวมถึงความปลอดภัยทางด้านกายภาพ ความอยู่ดีกินดีทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม การเคารพในเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์[8]

เสรีภาพและความยุติธรรม เป็นคุณค่าของศรัทธาที่เกิดขึ้นจากความเชื่ออย่างมั่นคงในหลักศรัทธา 4 แล้วย่อมมีความเห็นที่ถูกต้องเป็นสัมมาทิฏฐิ เชื่อในหลักกรรม เชื่อในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสรู้ เชื่อว่าถ้าตนทำความดีด้วยใจจริงแล้วผลแห่งความดีนั้นย่อมตอบสนองในทางที่ดีแก่ตนเอง ตรงข้ามหากทำกรรมชั่วผลกรรมนั้นก็ย่อมตอบสนองในทางทุกข์โทษเช่นกัน ดังนั้นบุคคลนั้นจึงสังวรระวังดำรงตนให้ตั้งอยู่ในหลักของศีลธรรม ไม่เบียดเบียนทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอยู่เสมอว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาไม่มีอะไรติดตัวมามีแต่บาปบุญที่ติดตัวมา คราวยังมีชีวิตอยู่ก็ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดปลอดภัย ในช่วงชีวิตของทุกคนต้องประสบกับความทุกข์ยากลำบากบ้าง ความโศกเศร้า ความสุขสบาย ดีใจบ้างเสียใจบ้างคละเคล้ากันไป หาความแน่นอนไม่ได้ ทุกอย่างล้วนเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปแม้ กระทั่งชีวิตของตนเองและของทุกๆ คนด้วย เมื่อเกิดมาไม่มีอะไรเท่ากัน ตายละจากโลกนี้ไปก็ไม่สามารถนำเอาอะไรไปได้เช่นกันล้วนไปมือเปล่าเหมือนกันทุกคน มนุษย์ทุกคนมีสภาวะที่เหมือนกันหมดทุกคนไม่มีอะไรพิเศษแตกต่างกันมีความเท่าเทียมเสมอภาคกันไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ มนุษย์ควรเคารพเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ควรตระหนักในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ว่าทุกคนมีสิทธิเท่ากันมีเสรีภาพในการกระทำต่างๆ ที่อยู่ในกรอบของศีลธรรมมีใจรักความยุติธรรมเสมอกัน

การสงเคราะห์ เป็นคุณค่าของศรัทธาที่เกิดขึ้นนั้นบุคคลในสังคมต้องเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิคือคิดดีก่อน ศรัทธาเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นเมื่อมีสัมมาทิฏฐิแล้ว คือความเชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงสอนเรื่องศรัทธา 4 ที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายพึงรู้และทำความเข้า ใจให้แจ่มแจ้ง คือรู้และเชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง สัตว์โลกมีกรรมเป็นของของตน สัตว์โลกต้องได้รับผลของกรรมนั้น และเชื่อในพระปัญญาของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสรู้อริยธรรมทั้งหลายทั้งปวงด้วยพระองค์เอง ศรัทธาความเชื่อที่มีปัญญากำกับนี้จะพิจารณาเห็นถึงความเป็นจริงของเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายที่เกิดมาล้วนมีกรรมเป็นของของตน ต้องมาใช้ชีวิตระคนด้วยความทุกข์ยาก มีทุกข์มีสุข ดีใจเสียใจ สมหวังผิดหวัง ชีวิตต้องมาเผชิญกับความทุกข์ยากลำบากกาย ลำบากใจอย่างนี้ช่างน่าสงสารเวทนานัก การทำความดีช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งที่น่ายกย่อง เมื่อพิจารณาดังนี้แล้วจิตเกิดความเมตตาสงสารอยากช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายที่ประสบปัญหาต่างๆ ให้พ้นจากความทุกข์ยากนั้นการสงเคราะห์ ช่วยเหลือเป็นการเสียสละที่เป็นรูปธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อได้ดำเนินการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันแล้ว ทั้งผู้ให้และผู้รับ

---

[8]ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์, “โครงการการวิเคราะห์ผลสำเร็จของการดำเนินโครงการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม”, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ.2562, หน้า 2-3.

การสงเคราะห์ต่างสุขใจในความสำเร็จที่ตนได้ตั้งเป้าหมายไว้ ทั้งนี้มีข้อความกล่าวไว้ใน อังคุตรนิกาย จตุกกนิบาต ว่า “การให้ 1 ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก 1 ความประพฤติประโยชน์ในโลกนี้ 1 ความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอในธรรมนั้นๆ ตามสมควร 1 ธรรมเหล่านั้นแลเป็นเครื่องสงเคราะห์โลกประดุจสลักเพลาควบคุมรถที่แล่นไปอยู่ไว้ได้” การสงเคราะห์เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูลเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เป็นวิธีการผูกใจคนเพื่อสร้างมนุษย์สัมพันธ์ระหว่างกัน[9]

ความกล้าหาญ เป็นคุณค่าของศรัทธาที่เกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีศรัทธา คือเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อในหลักธรรมคำสอนของพระองค์ว่าเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นพบแต่ความสุขความเจริญ สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข หรือถึงที่สุดแล้วสามารถดับทุกข์สิ้นทุกข์ได้ เมื่อบุคคลศรัทธาเชื่ออย่างนี้แล้วย่อมเกิดความมั่นใจที่จะปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาคือ ไม่ทำความชั่ว ทำแต่ความดี และทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ความมั่นใจที่แน่วแน่ไม่โลเลดังกล่าวเป็นความกล้าหาญที่เด็ดเดี่ยวไม่ครั่นคร้าม หรือหวั่นไหวในการตัดสินใจที่จะกระทำความดี การกระทำการใดๆ ก็ตามจะกระทำโดยมีสติปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบไม่สร้างความเดือดร้อนต่อตนเองและบุคคลอื่นในสังคม

ความคิดสร้างสรรค์ เป็นคุณค่าของศรัทธาที่เกิดขึ้นจากความเชื่อต่อหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคงคือ เชื่อในหลักศรัทธา 4 ได้แก่ เชื่อเรื่องกรรม เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง เชื่อผลของกรรม และเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ความเชื่อที่แน่วแน่นี้ทำให้คนในสังคมพยายามประคับประคองตน เองให้ดำเนินชีวิตไปตามทำนองคลองธรรม รักษากาย วาจา ใจ ให้สุจริต ประพฤติตนตามกรอบของศีลธรรม มั่นคงแน่วแน่ต่อการทำความดีโดยไม่หวั่นไหว ความเชื่ออย่างสูงสุดนี้ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์เกิดจินตนาการต่อสิ่งที่ตนเองเชื่อ มีความปรารถนาอยากที่จะให้ผู้อื่นได้รับรู้เช่นเดียวกับที่ตนเองรับรู้ จึงถ่ายทอดความเชื่อ ความรู้สึกนั้นผ่านงานศิลปะต่างๆ ดนตรี นาฏศิลป์จึงเป็นช่องทางหนึ่งที่ถ่ายทอดออกมาเพื่อกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อเดียวกัน ทั้งนี้ **อนุชา โสภาคย์วิจิตร** ศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ของนักออกแบบโดยรูปแบบการฝึกสมาธิเชิงประยุกต์ ได้กล่าวไว้ ความคิดสร้างสรรค์เกิดจากการฝึกสมาธิ จิตอยู่กับความสงบ ไม่ซัดส่าย ไม่หวั่นไหว ไม่ฟุ้งซ่าน เมื่อจิตบริสุทธิ์เป็นกุศลไม่เจือด้วยกิเลสต่างๆ คือ ราคะ โทสะ โมหะไม่เศร้าหมองมีความตั้งมั่น จิตพร้อมที่จะใช้งานคือเกิดสัมมาทิฏฐิ เกิดปัญญาเพื่อที่จะรู้เข้าใจความจริงของสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องแล้วความคิดสร้างสรรค์ก็จะเกิดขึ้นบนพื้นฐานแห่งประโยชน์ตนเองและผู้อื่น[10]

---

[9]องฺ.จตุกฺก.21/32/37.

[10]อนุชา โสภาคย์วิจิตร, การเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ของนักออกแบบโดยรูปแบบการฝึกสมาธิเชิงประยุกต์, *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย,* ปีที่ 37 (1) พ.ศ.2560.

ความสามัคคี เป็นคุณค่าของศรัทธาที่เกิดขึ้นตลอดกระบวนการเกิดคุณค่าของศรัทธาด้านอื่นๆ เพราะถ้าคนในสังคมไม่มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความเชื่อความเห็นที่ต่างกันแล้วคุณค่าของศรัทธาอื่นๆ จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย เช่น ความมั่นคง ความกล้าหาญ เสรีภาพความยุติธรรม เป็นต้น ทั้งนี้เพราะอาศัยความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกันของศรัทธาจึงจะเกิดเป็นพลังขึ้นทำให้มีความมั่นคงเข็มแข็ง กล้าหาญ พร้อมที่จะสามารถขับเคลื่อนให้การดำเนินชีวิตและการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยเป็นไปตามเป้าหมายได้คือการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับข้อความในโมทสูตรว่า “ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข และการอนุเคราะห์ซึ่งหมู่ผู้พร้อมเพรียงกันให้เกิดสุข ผู้ยินดีแล้วในหมู่ผู้พร้อมเพรียงกัน ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่เสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ ผู้นั้นกระทำหมู่ให้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ตลอดกัป”[11]

ความสงบสุข เป็นคุณค่าของศรัทธาที่เกิดขึ้นท้ายสุดหลังจากเกิดคุณค่าอื่นๆ แล้ว กล่าวคือเป็นผลสรุปของการเกิดคุณค่าของศรัทธาทุกด้านที่ทำให้การดำเนินชีวิตของคนไทยไปสู่เป้าหมายสุดท้ายคือความสงบสุขนั้นเอง ความสงบสุขมีนัย 2 อย่างคือ ความสงบสุขระดับทั่วไปที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา คือ ความสุขกายสุขใจอยู่ดีกินดีครอบครัวอบอุ่นมีปัจจัย 4 บริโภคสมบูรณ์ครบถ้วนเป็นความสงบสุขขั้นพื้นฐาน ความสงบสุขอีกประเภทเป็นความสงบสุขที่อยู่เหนือความสงบสุขระดับพื้นฐานคือไม่ได้หวังเพียงสุขกายสุขใจสุขในปัจจัย 4 เท่านั้น ความสุขนี้ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าสันติสุข หรือ บรมสุข เป็นความสงบสุขที่หลุดพ้นจากวัฏฏสงสารไม่เวียนว่ายตายเกิดอีก หมดสิ้นอาสวะกิเลสทั้งปวงเป็นพระอรหันต์บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง เป็นความสุขที่ไม่มีสุขใดเปรียบจึงเป็นบรมสุขคือการดับขันธ์นิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนานั่นเอง ดังมีพุทธพจน์กล่าวถึงความ สุขไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุข 2 อย่างนี้ 2 อย่างเป็นไฉน คือกายิกสุข 1 เจตสิกสุข 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุข 2 อย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาสุข 2 อย่างนี้ เจตสิกสุขเป็นเลิศ”[12]

ผลการวิจัยพบว่า บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย ผู้วิจัยได้นำคุณค่าของศรัทธามาบูรณาการเข้ากับการดำเนินชีวิตของคนไทยโดยการบูรณาการมีดังนี้

การดำเนินชีวิตของคนไทยด้านเศรษฐกิจนั้นพบปัญหาความยากจน ปัญหาบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ทำให้การดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยไม่เป็นไปตามเป้าหมายการอยู่ดีกินดีมีความสุข มีความมั่นคงในชีวิต ผู้วิจัยได้ศึกษาแล้วพบว่า การนำคุณค่าของศรัทธาคือความมั่นคงมาบูรณาการเข้ากับการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้นสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ เพราะถ้าคนในสังคมไทยมีความเชื่อ

---

[11]ขุ.ขุ.25/197/206.

[12]องฺ.เอก.20/315/90.

อย่างเดียวกันโดยเฉพาะเชื่อหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเรื่องศรัทธา 4 มีความเห็นที่ถูกต้องเป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเชื่อมั่นในการประพฤติปฏิบัติตนตามกรอบของหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ดำรงตนอยู่ในทำนองคลองธรรมประคับประคองตนให้ดำเนินชีวิตตามทางสายกลางเพื่อที่จะสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมั่นคงมีความสุข ใช้ปัญญาพิจารณาถึงการเลี้ยงชีพโดยชอบ คือการประกอบอาชีพหาเลี้ยงชีพโดยสุจริตเป็นสัมมาอาชีวะได้แก่ การงดเว้นจากอกุศลทางกาย 3 และอกุศลทางวาจา 4 มีความเพียรชอบด้วยคือสัมมาวายามะ ไม่เป็นคนขี้เกียจ ขยันหมั่น เพียรในการประกอบหาเลี้ยงชีพ ขยันหาแล้วต้องขยันเก็บรักษาด้วยคือรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาไม่ฟุ่มเฟือยใช้จ่ายพอควรแก่ฐานะเช่นนี้ก็จะทำให้สามารถดำเนินชีวิตมีเศรษฐกิจอย่างมั่นคงมีความสุขได้ สอดคล้องกับ **สิริพร ครองชีพ** ได้ศึกษาเรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อดูแลคุณภาพชีวิตในสถานการณ์โควิด 19 ได้กล่าวว่า ระบบเศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิต หมายถึงความมั่นคงทางการเงิน ได้แก่สถานะทางเศรษฐกิจการเงิน รายได้ที่มั่นคงที่เอื้อต่อความเป็นอยู่ การที่จะเกิดความมั่นคงทางการเงินได้ต้องมีสัมมาอาชีวะเป็นหลักสำคัญ การเว้นจากมิจฉาอาชีวะ อันได้แก่ การเลี้ยงชีพไม่ชอบ การคดโกงหลอกลวง การแสวงหาลาภโดยปราศจากความเพียร คือ สัมมาวายามะ[13] ซึ่งสอดคล้องกับ **สรวิชญ์ วงษ์สอาด** ได้ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท ได้กล่าวว่า ศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทมี 4 ประการ คือ 1) เชื่อกฎแห่งกรรม 2) เชื่อผลแห่งกรรม 3) เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตัวเอง 4) เชื่อพระปัญญาการตรัสรู้เองโดยชอบของพระผู้มีพระภาคเจ้า ความเชื่อทั้ง 4 ประการนี้เป็นความเชื่อที่เกิดจากเหตุปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ โยนิโสมนสิการ และปรโตโฆสะ ปัจจัยทั้ง 2 นี้ทำให้เกิดสัมมาทิฏฐิที่คอยอบรม และพัฒนาตนเองให้อยู่ในกรอบของศีล สมาธิ และปัญญา ตามลำดับด้วยคุณลักษณะของจิตที่ไม่คิดร้ายเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมในด้านเศรษฐกิจ ศาสนา สังคมและวัฒนธรรมประเพณี[14]

การดำเนินชีวิตของคนไทยด้านการเมืองการปกครองนั้นพบปัญหาคนในสังคมไทยขาดเสรีภาพและความยุติธรรมทำให้เกิดปัญหาการแย่งชิงอำนาจการปกครองโดยฝ่ายทหาร การซื้อสิทธิ์ขายเสียง การทุจริตคอร์รัปชันโดยฝ่ายนักการเมือง ปัญหาความเลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกันและปัญหาการขาดโอกาสทางการเมือง ทำให้การเมืองการปกครองของสังคมไทยขาดเสถียรภาพ ขาดความน่าเชื่อถือจากนานาอารยประเทศ คนในชาติขาดความสามัคคีกันเกิดความแตกแยก ผู้วิจัยได้ศึกษา

---

[13]สิริพร ครองชีพ, “บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อดูแลคุณภาพชีวิตในสถานการณ์โควิด 19”, ดุษฎีนิพนธ์ ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2565.

[14]สรวิชญ์ วงษ์สอาด, “วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2554.

แล้วพบว่า การนำคุณค่าของศรัทธาคือเสรีภาพ ความยุติธรรม และ ความสามัคคีมาบูรณาการเข้ากับการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้นสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ เมื่อบุคคลในสังคมมีความเชื่อคือศรัทธาอย่างมั่นคงในหลักศรัทธา 4 มีความเห็นที่ถูกต้องเป็นสัมมาทิฏฐิ เชื่อในหลักกรรม เชื่อว่าถ้าตนทำความดีด้วยใจจริงแล้วผลแห่งความดีนั้นย่อมตอบสนองในทางที่ดีแก่ตนเอง สอดคล้องกับ **สโรชา คุณาธิปพงษ์** ได้ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์พัฒนาการของศรัทธาในพระพุทธศาสนา กล่าวว่า ความศรัทธาต่อสิ่งสูงสุดในพระพุทธศาสนานั้น คือ ความศรัทธาต่อการตรัสรู้ขององค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงเป็นมนุษย์ต้นแบบที่แสดงให้เห็นว่าหากมนุษย์ได้เพียรพยายามฝึกฝนตนเองก็จะเข้าถึงความดีสูงสุดด้วยศักยภาพของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งแหล่งอำนาจสูงสุดใดๆ นอกจากนี้ยังศรัทธาในหลักธรรมที่ทรงตรัสรู้ พระสงฆ์สาวกผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระพุทธองค์ และความเชื่อในเรื่องกรรม 4[15] มนุษย์ทุกคนเกิดมาไม่มีอะไรติดตัวมามีแต่บาปบุญที่ติดตัวมา หาความแน่นอนในชีวิตไม่ได้ ทุกอย่างล้วนเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปเมื่อตายละจากโลกนี้ไปแล้วก็ไม่สามารถนำเอาอะไรไปได้เช่นกันล้วนไปมือเปล่าเหมือนกันทุกคน ไม่มีอะไรพิเศษแตกต่างกันมีความเท่าเทียมเสมอภาคกันไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ มนุษย์ควรเคารพเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ควรตระหนักในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ว่าทุกคนมีสิทธิเท่ากันมีเสรีภาพในการกระทำ มีใจรักความยุติธรรมเสมอกัน เมื่อคุณค่าของศรัทธาคือเสรีภาพและความยุติธรรมขึ้นกับบุคคลในสังคมแล้ว ย่อมส่งผลให้คนในสังคมนั้นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความสามัคคีปรองดองกัน เข้าใจกันเห็นอกเห็นใจกัน มีเหตุมีผลเคารพซึ่งกันและกัน ปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการแย่งชิงอำนาจ การซื้อสิทธิ์ขายเสียง การทุจริตคอร์รัปชัน การแตกความสามัคคีกันของคนในสังคมย่อมไม่เกิดขึ้นเนื่องจากทุกคนต่างตระหนักในสิทธิเสรีภาพของตนรู้ว่าตนเองมีสิทธิ์และหน้าที่ที่ต้องทำอย่างไร ต่างเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รู้ว่าความยุติธรรมเป็นสิ่งที่ควรเกิดขึ้นเพื่อความเท่าเทียมกันของคนทุกคนในสังคม เช่นนี้คนในสังคมไทยก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีสันติ มีความสามัคคี สังคมและประเทศชาติก็สามารถที่จะพัฒนาให้เจริญรุ่งเรืองมีเสถียรภาพได้รับการยอมรับจากนานาอารยประเทศ ทั้งนี้ **พระอุดมธีรคุณ (สมคิด จินฺตามโย)** ได้ศึกษา เรื่องบูรณาการการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธด้วยหลักสติในพุทธปรัชญาเถรวาท ได้กล่าวไว้ว่า ชาวพุทธที่ดีต้องเรียนรู้การดำเนินชีวิตโดยไม่ล่วงละเมิดกรรมกิเลสทั้งหลายพร้อมเข้าใจการใช้สติเพื่อการดำเนินชีวิต ทั้งนี้เพื่อให้ชีวิตสามารถดำเนินไปได้อย่างสงบสุขไม่เบียดเบียนกัน การดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธควรใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตร่วมด้วย เช่น ศรัทธา ฯลฯ ซึ่งเป็น

[15]สโรชา คุณาธิปพงษ์, “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการของศรัทธาในพระพุทธศาสนา”, สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2554

หลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมประคับประคองให้เกิดความมั่นใจความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายด้วย[16]

การดำเนินชีวิตของคนไทยด้านศาสนาและสังคมพบว่าคนในสังคมไทยขาดความเอื้ออารีช่วยเหลือสงเคราะห์กัน ความสัมพันธ์ในครอบครัวของคนในสังคมไทยเปลี่ยนไปทำให้เกิดปัญหาความแตกแยกในครอบครัว เด็กเยาวชนขาดความอบอุ่น ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง คนในสังคมขาดคุณธรรมจริยธรรม ปัญหาในการนับถือศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาแล้วพบว่า การนำคุณค่าของศรัทธาคือการสงเคราะห์และความสงบสุขมาบูรณาการเข้ากับการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้นสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ หากคนในสังคมไทยมีความเชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องศรัทธา 4 ที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายพึงรู้และทำความเข้า ใจให้แจ่มแจ้ง คือรู้และเชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง สัตว์โลกมีกรรมเป็นของของตน สัตว์โลกต้องได้รับผลของกรรมนั้น และเชื่อในพระปัญญาของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสรู้อริยธรรมทั้งหลายทั้งปวงด้วยพระองค์เอง ศรัทธาความเชื่อที่มีปัญญากำกับนี้จะพิจารณาเห็นถึงความเป็นจริงของเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายที่เกิดมาล้วนมีกรรมเป็นของของตน ต้องมาใช้ชีวิตระคนด้วยความทุกข์ยาก มีทุกข์มีสุขดีใจเสียใจ สมหวังผิดหวัง ชีวิตต้องมาเผชิญกับความทุกข์ยากลำบากกาย ลำบากใจอย่างนี้ช่างน่าสงสารเวทนานัก การทำความดีช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งที่น่ายกย่อง เมื่อพิจารณาดังนี้แล้วจิตเกิดความเมตตาสงสารอยากช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายที่ประสบปัญหาต่างๆ ให้พ้นจากความทุกข์ยากนั้นการสงเคราะห์ ช่วยเหลือเป็นการเสียสละที่เป็นรูปธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อได้ดำเนินการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันแล้ว ทั้งผู้ให้และผู้รับการสงเคราะห์ต่างสุขใจในความสำเร็จที่ตนได้ตั้งเป้าหมายไว้ ดังนั้นคนในสังคมก็จะรู้จักการสงเคราะห์ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อกันมีจิตเมตตาเข้าใจซึ่งกันและกัน ให้อภัยกัน เป็นสังคมที่เปี่ยมไปด้วยคุณธรรมจริยธรรม สังคมก็จะสงบร่มเย็นมีความสุขมีความสามัคคีปรองดองกัน สอดคล้องกับ **สุมานพ ศิวารัตน์** ได้ศึกษาเรื่อง การเรียนรู้เพื่อการพึ่งพาตนเองและการพึ่งพากันในสังคมตามแนวพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสนานั้นเป็นการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาที่ศึกษาเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ หลักคำสอนที่สำคัญคือ เรื่องทุกข์และการดับทุกข์ของชีวิตโดยอาศัยปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยไตร่ตรองพิจารณา การดำเนินชีวิตของมนุษย์ย่อมต้องเผชิญกับนานาอุปสรรคทั้งทุกข์และสุข หลักการพึ่งพาตนเองและการพึ่งพากันตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นแนวทางที่ใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตเพื่อให้คนสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันได้จนสามารถดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายของตนเองได้[17]

---

[16]พระอุดมธีรคุณ (สมคิด จินฺตามโย), “บูรณาการการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธด้วยหลักสติในพุทธปรัชญาเถรวาท”, ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2558.

[17]สุมานพ ศิวารัตน์, “การเรียนรู้เพื่อการพึ่งพาตนเองและการพึ่งพากันในสังคมตามแนวพุทธศาสนาเถรวาท”, ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2552.

การดำเนินชีวิตของคนไทยด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี พบว่าคนในสังคมไทยขาดความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวและความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ความเป็นชนชาติไทย ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมและค่านิยมของศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี ผู้วิจัยได้ศึกษาแล้วพบว่า การนำคุณค่าของศรัทธาคือความกล้าหาญมาบูรณาการเข้ากับการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้นสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ การบูรณาการต้องเริ่มที่การที่บุคคลมีศรัทธา คือเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อในหลักธรรมคำสอนของพระองค์ว่าเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นพบแต่ความสุขความเจริญ สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข หรือถึงที่สุดแล้วสามารถดับทุกข์สิ้นทุกข์ได้ เมื่อบุคคลศรัทธาเชื่ออย่างนี้แล้วย่อมเกิดความมั่นใจที่จะปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาคือ ไม่ทำความชั่ว ทำแต่ความดี และทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ความมั่นใจที่แน่วแน่ไม่โลเลดังกล่าวเป็นความกล้าหาญที่เด็ดเดี่ยวไม่ครั่นคร้าม หรือหวั่นไหวในการตัดสินใจที่จะกระทำความดีการกระทำการใดๆ ก็ตามจะกระทำโดยมีสติปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบไม่สร้างความเดือดร้อนต่อตนเองและบุคคลอื่นในสังคม ดังนั้นหากบุคคลในสังคมนำความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวอย่างนี้มาประยุกต์ ใช้กับการดำเนินชีวิตและยังสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาความเสื่อมและค่านิยมของศิลปวัฒนธรรมประเพณีได้อีกด้วย ย่อมเป็นการส่งเสริมและรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณีให้เจริญรุ่งเรืองและคงอยู่คู่กับชาติไทย เนื่องจากคนในสังคมไทยมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวใช้ปัญญาพิจารณาถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นอัตลักษณ์ของคนไทยที่มีวิวัฒนาการและสืบทอดผ่านกาลเวลามาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบันแล้วเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ หวงแหนและรักในศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นสมบัติของชาติที่บอกถึงความเป็นมาเรื่องราวความเจริญรุ่งเรืองของชนชาติไทยที่กว่าจะมาเป็นประเทศไทยในวันนี้ได้ ความกล้าหาญนี้สามารถที่จะเผชิญหน้ากับอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นและพร้อมที่จะเข้าแก้ไขเพื่อความถูกต้องเป็นธรรมในการดำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมประเพณีด้วย สอดคล้องกับ **พรพรรณ สวัสดิสิงห์, หทัยรัตน์ ทับพร และ อัศวิทย์ เรืองรอง** ได้ศึกษาเรื่องวิถีไทยเพื่อการพัฒนา : ภาพสะท้อนจากพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้กล่าวไว้ว่า คนไทยมีศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดต่อๆ กันมาจากความเชื่อและความเลื่อมใสศรัทธา หมุนเวียนเปลี่ยนไปตามวงจรชีวิตและวาระสำคัญต่างๆ ทั้งนี้ ศิลปขนบธรรมเนียมประเพณีมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเกี่ยวพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทย ศิลปขนบธรรมเนียมประเพณีควรได้รับการสืบทอดและรักษาไว้เพราะศิลปขนบธรรมเนียมประเพณีสามารถทำให้คนในชาติเกิดความรัก ความสามัคคี ความเอื้ออาทรต่อกัน ยังผลให้ประชาชนของชาติอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข อีกทั้งยังทำให้คนในชาติเกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของชาติที่มีมาแต่บรรพกาลทำให้ชาติมั่นคงสถาพรและดำรงอยู่สืบไป การอนุรักษ์รักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณีนั้นต้อง

สามารถปรับเปลี่ยนแก้ไขได้โดยต้องคงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประเพณีนั้นๆ ไว้เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันจึงจะเป็นการอนุรักษ์เพื่อการพัฒนาอย่างแท้จริง[18]

การดำเนินชีวิตของคนไทยด้านดนตรีนาฏศิลป์ พบว่าเยาวชนคนรุ่นใหม่ในสังคมไทยให้ความสนใจในดนตรีนาฏศิลป์น้อยลง เนื่องจากดนตรีนาฏศิลป์ไม่มีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย คนในสังคมไทยขาดทัศนคติเชิงสร้างสรรค์ในการอนุรักษ์และพัฒนางานดนตรีนาฏศิลป์ให้ร่วมสมัยเพื่อให้สามารถพลวัตตามกระแสความเจริญทางเทคโนโลยี ผู้วิจัยได้ศึกษาแล้วพบว่า การนำคุณค่าของศรัทธาคือความคิดสร้างสรรค์มาบูรณาการเข้ากับการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้นสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ หากคนในสังคมไทยมีศรัทธาต่อหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคงคือ เชื่อในหลักศรัทธา 4 ได้แก่ เชื่อเรื่องกรรม เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง เชื่อผลของกรรม และเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งสอดคล้องกับ **วศิน อินทสระ** โดยได้กล่าวถึงศรัทธาว่า ศรัทธาที่ถูกต้องจะต้องเป็นศรัทธาในคุณของพระรัตนตรัยอย่างไม่หวั่นไหว หรือเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา จึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง ศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนให้เชื่อเรื่องกรรม และผลของกรรม เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของๆ ตน และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ใช้สติพิจารณาด้วยเหตุและผล ไม่ถือมงคลตื่นข่าว พระองค์สอนว่าความสุขและความทุกข์ของมนุษย์นั้น ขึ้นอยู่กับกรรมคือการกระทำไม่มีใครเป็นผู้บันดาลให้เกิดขึ้น[19] ความเชื่อที่แน่วแน่นี้ทำให้คนในสังคมพยายามประคับประคองตนเองให้ดำเนินชีวิตไปตามทำนองคลองธรรม รักษากาย วาจา ใจ ให้สุจริตประพฤติตนตามกรอบของศีลธรรม มั่นคงแน่วแน่ต่อการทำความดีโดยไม่หวั่นไหว ความเชื่ออย่างสูงสุดนี้ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์เกิดจินตนาการต่อสิ่งที่ตนเองเชื่อ มีความปรารถนาอยากที่จะให้ผู้อื่นได้รับรู้เช่นเดียวกับที่ตนเองรับรู้ จึงถ่ายทอดความเชื่อ ความรู้สึกนั้นผ่านงานศิลปะต่างๆ ดนตรีนาฏศิลป์จึงเป็นช่องทางหนึ่งที่ถ่ายทอดออกมาเพื่อกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อเดียวกัน ในด้านดนตรีนั้นได้ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นเสียงการขับร้อง การบรรเลงเพลงของเครื่องดนตรีต่างๆ ที่ให้ความรู้สึกเกิดสุนทรียะซาบซึ้ง ในขณะที่ทางด้านนาฏศิลป์นั้นถูกถ่ายทอดออกมาเป็นท่าทาง การร่ายรำ การเต้นประกอบกับการบรรเลงเพลงของเครื่องดนตรี เป็นการถ่ายทอดที่นอกจากจะซาบซึ้งกับเสียงเพลงแล้วยังเห็นภาพของการเคลื่อนไหวที่แสดงอารมณ์ต่างๆ ซ่อนไปด้วยคติธรรม ความเชื่อ การบอกเล่าเรื่องความเป็นมา สร้างความสุขความบันเทิงใจให้แก่ผู้รับชม สังคมมีรอยยิ้ม มีความหวัง มีกำลังใจที่จะฝ่าฟันอุปสรรคดำเนินชีวิตต่อไปเพื่อบรรลุเป้าหมายของการมีชีวิตต่อไป ทั้งนี้ **ประวิทย์ ฤทธิบูลย์** ได้ศึกษาเรื่อง นาฏศิลป์ไทย : สื่อทางวัฒนธรรมที่มากกว่าความบันเทิง ได้กล่าวไว้ว่า การแสดงดนตรี

---

[18]พรพรรณ สวัสดิสิงห์, หทัยรัตน์ ทับพร และอัศวิทย์ เรืองรอง, “วิถีไทยเพื่อการพัฒนา : ภาพสะท้อนจากพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี”, อ้างแล้ว.

[19]วศิน อินทสระ, ศรัทธากับปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2554).

นาฏศิลป์เป็นมายาคติที่ได้พัฒนาการมาจากศาสนาพราหมณ์โดยมีการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม นำเอานวนิยาย เทพนิยายที่มีความเชื่อและความศรัทธาในศาสนามาสอดแทรกในรูปแบบการแสดง ซึ่งเป็นการนำเอาความเป็นจริงในสังคม การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏมาถ่ายทอดผ่านในรูปแบบของการแสดง การอนุรักษ์และพัฒนาไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ดนตรีนาฏศิลป์ นั้นมีแนวคิดของกลุ่มคนแบบอนุรักษ์นิยม คือ การรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด และอีกแนวคิดเป็นกลุ่มคนนักพัฒนาเป็นความคิดที่ขัดแย้งและนอกกรอบ คือ อนุรักษ์ไว้แต่มิได้อยู่ในกรอบเดิมแต่เป็นการทำให้ดีกว่าเดิม ดำรงอยู่อย่างเหมาะสมตามกาลสมัย ความเป็นอดีตและปัจจุบันสามารถนำมาประสานให้สืบเนื่องในความเป็นวัฒนธรรม ดนตรีนาฏศิลป์เดียวกันได้ การรักษาดนตรีนาฏศิลป์เดิมไว้ให้คงอยู่ไม่ได้เป็นเพียงแค่เก็บไว้สอนเพียงอย่างเดียว แต่สามารถนำมาพัฒนาให้เข้ากับยุคสมัยเพื่อเป็นการเผยแพร่และแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรมด้วย[20]

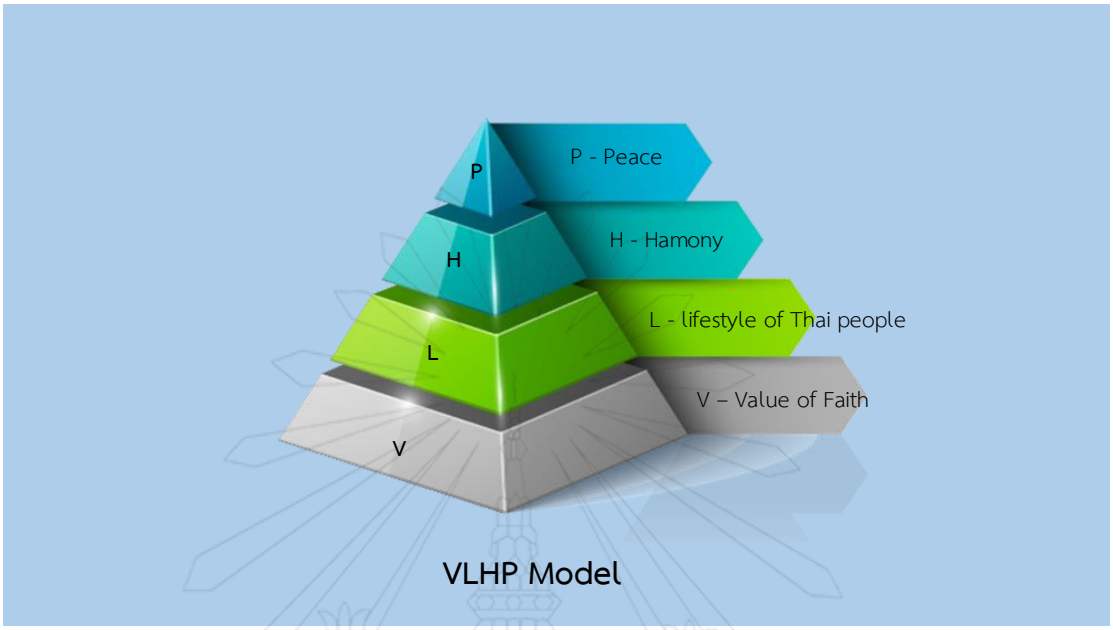
5.3 องค์ความรู้เรื่องบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

การบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้นเป็นการนำคุณค่าของศรัทธามาบูรณาการเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ผู้วิจัยได้สรุปคุณค่าของศรัทธาไว้ 7 ประการ คือ ความมั่นคง ความกล้าหาญ เสรีภาพความยุติธรรม การสงเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ ความสามัคคี และ ความสงบสุข ในมิติการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้นจำแนกได้ 5 ประเด็นคือ ด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนาและสังคม ศิลปะวัฒนธรรมประเพณี และ ดนตรีนาฏศิลป์ เมื่อนำมาบูรณาการเข้าด้วยแล้วได้กรอบองค์ความรู้ใหม่ คือ VLHP Model ดังนี้

---

[20]ประวิทย์ ฤทธิบูลย์, “นาฏศิลป์ไทย : สื่อทางวัฒนธรรมที่มากกว่าความบันเทิง”, *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์ Journal Art Klong Hok คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญญบุรี*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน 2558.

แผนภูมิที่ 5.3 องค์ความรู้เรื่องบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท
ที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

V มาจาก Value of Faith เป็นคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทประกอบด้วย 1) ความมั่นคง 2) ความกล้าหาญ 3) เสรีภาพความยุติธรรม 4) การสงเคราะห์ 5) ความคิดสร้างสรรค์ 6) ความสามัคคี และ 7) ความสงบสุข คุณค่านี้เกิดจากความเชื่อของบุคคลในหลักศรัทธา 4 คือ 1) กัมมสัทธา คือ เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง 2) วิปากสัทธา คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล 3) กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของของตน 4) ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีคุณค่า และชุดคุณค่าของชวอทช์ (Schwartz Shalom H.) มาวิเคราะห์ร่วมกับหลักศรัทธา 4 จึงเกิดเป็นคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท 7 ประการดังกล่าว ตัวอย่างเช่น การสงเคราะห์ ซึ่งเป็นคุณค่าหนึ่งของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท การสงเคราะห์จะเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลในสังคมมีสัมมาทิฏฐิเชื่อในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าเรามีกรรมเป็นของของตน หากบุคคลทำกรรมดีแล้ว ผลของกรรมดีย่อมตอบสนองให้เกิดความสุขความเจริญทั้งหลายทั้งปวง ตรงข้ามหากทำกรรมชั่วผลของกรรมย่อมตามสนองทำให้เกิดทุกข์เกิดโทษไปทุกภพทุกชาติ เมื่อบุคคลเชื่ออย่างนี้แล้วย่อมเห็นประโยชน์ของการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้อื่นจิตเกิดความเมตตาเอื้ออาทรสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ที่ได้รับทุกข์ให้เขาพ้นจากทุกข์โดยไม่หวังผลตอบแทน การประพฤติปฏิบัติตามกันเป็นแนวทางเดียวกันเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดพลังแห่งความพร้อมเพรียง สังคมเข้มแข็ง บุคคลในสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นต้น จะเห็นว่านี้เป็นคุณค่าของศรัทธาคือการสงเคราะห์สามารถทำให้สังคมสงบสุขร่มเย็นได้

L มาจาก lifestyle of Thai people เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ปัจจุบัน โดยผลจากการศึกษาสามารถสรุปวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นพื้นฐานจำเป็นและเกี่ยวข้องต่อการดำรงชีพของคนในสังคมไทยในทุกยุคสมัยเป็นประเด็นหลัก 5 ประเด็นดังนี้ 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านการเมืองการปกครอง 3) ด้านศาสนาและสังคม 4) ด้านศิลปะวัฒนธรรมประเพณี และ 5) ด้านดนตรีนาฏศิลป์

H มาจาก Harmony ความสามัคคี เป็นคุณค่าร่วมที่เกิดจากศรัทธา เมื่อนำคุณค่าด้านใดด้านหนึ่งของศรัทธาไปบูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนไทยแล้ว จะเกิดความสามัคคีขึ้นตลอดกระบวนการ เพราะถ้าคนในสังคมไม่มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความเชื่อความ เห็นที่ต่างกันแล้ว คุณค่าของศรัทธาอื่นๆ จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย เช่น ความมั่นคง ความกล้าหาญ เสรีภาพความยุติธรรม เป็นต้น ทั้งนี้เพราะอาศัยความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกันของศรัทธาจึงจะเกิดเป็นพลังขึ้น ทำให้มีความมั่นคงเข็มแข็ง กล้าหาญ พร้อมที่จะสามารถขับเคลื่อนให้การดำเนินชีวิตและการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยเป็นไปตามเป้าหมายได้

P มาจาก Peace ความสงบสุข เป็นคุณค่าร่วมสุดท้ายที่เกิดขึ้นกับการบูรณาการในทุกด้าน เป็นผลสำเร็จจากการบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยไปสู่เป้าหมายสุดท้ายคือความสงบสุขนั้นเอง ความสงบสุขมีนัย 2 อย่างคือ ความสงบสุขระดับทั่วไปที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา คือ ความสุขกายสุขใจอยู่ดีกินดีครอบ ครัวอบอุ่นมีปัจจัย 4 บริโภคสมบูรณ์ครบถ้วนเป็นความสงบสุขขั้นพื้นฐาน ความสงบสุขอีกประเภทเป็นความสงบสุขที่อยู่เหนือความสงบสุขระดับพื้นฐานคือไม่ได้หวังเพียงสุขกายสุขใจสุขในปัจจัย 4 เท่านั้น ความสุขนี้ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า สันติสุข หรือ บรมสุข เป็นความสงบสุขที่หลุดพ้นจากวัฏฏสงสารไม่เวียนว่ายตายเกิดอีก หมดสิ้นอาสวะกิเลสทั้งปวงเป็นพระอรหันต์บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง เป็นความสุขที่ไม่มีสุขใดเปรียบจึงเป็นบรมสุขคือการดับขันธ์นิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนานั่นเอง

5.4 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้น ผู้วิจัยพบว่ายังมีประเด็นบางประการที่น่าสนใจที่สามารถนำมาต่อยอดงานวิจัยนี้ได้ จึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในประเด็นดังต่อไปนี้

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ถึงแม้ว่าคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทจะมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมก็ตาม แต่ที่น่าเป็นห่วงคือยังมีคนในสังคมไทยส่วนใหญ่ยังเข้าใจเรื่องของศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนาคลาดเคลื่อนจากหลักคำสอนของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าไปมาก อาจทำให้การ

นำคุณค่าของศรัทธาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันอาจจะไม่เกิดผลเต็มประสิทธิภาพเท่าที่ควร ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการส่งเสริมให้ความรู้เรื่องศรัทธาความเชื่ออย่างจริงจังอย่างแพร่หลายทั้งในและนอกสถานศึกษา มีการนำเสนอทั้งในรูปแบบที่เป็นเอกสารและรูปแบบออนไลน์มีทั้งวีดีโอและแบบ Live สดโดยเชิญนักวิชาการพระพุทธศาสนาหรือผู้ทรงคุณวุฒิมาแสดงความเห็นในเนื้อหาทางพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น บ่อยขึ้น เป็นสาธารณะมากขึ้นในขณะที่ทุกวัดก็ควรส่งเสริมด้วยเช่นกัน พระสงฆ์ควรนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องโดยเฉพาะเรื่องศรัทธาความเชื่อมาชี้แจงหรือเทศนาบอกกล่าวสาธุชนอยู่เนืองๆ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เรื่องศรัทธาความเชื่อเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ศรัทธาเป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา ฉะนั้นจึงต้องกระทำด้วยความรอบคอบไม่ให้เกิดผลกระทบต่อพระศาสนา เมื่อสาธุชนมีความเข้าใจในศรัทธาที่แท้จริงตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นสัมมาทิฏฐิแล้ว ปัญญาย่อมเกิดขึ้นจะทำให้สาธุชนทั้งหลายสามารถพิจารณาแยกแยะศรัทธาความเชื่อได้อย่างมีเหตุผล สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขตามเป้าหมายที่วางไว้ไม่ว่าจะเป็นทางโลกหรือทางธรรมก็ตาม คนในสังคมประเทศชาติก็จะอยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางวัตถุและจิตใจ

5.4.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัย

จากการวิจัยเรื่องบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ามีประเด็นที่เกี่ยวข้องที่สามารถนำไปทำการวิจัยต่อเพื่อที่จะได้องค์ความรู้ใหม่เพิ่มเติมเพื่อประโยชน์ต่อการนำไปใช้จริงแล้วยังเป็นคุณประโยชน์ในด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนาด้วย โดยประเด็นที่ควรนำไปศึกษาวิจัยต่อได้แก่

1) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักปรัชญาการเมืองการปกครองกับคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

2) บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการพัฒนาบุคลากรต้นแบบขององค์กร

3) วิเคราะห์คุณค่าของศรัทธากับสันติภาพโลก กรณีศึกษา : สงครามรัสเซียกับยูเครน

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

กรมการศาสนา. *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง.* เล่มที่ 4, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 31, 34, 35. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2530.

ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือทั่วไป

กรมศิลปากร. *ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 : จารึกสุโขทัย.* กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2515.

_____ . *ประชุมพงศาวดารภาคที่ 65-66 เล่ม 40 : จดหมายเหตุรายวันทัพสมัยกรุงธนบุรี.* กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2512.

กีรติ บุญเจือ. *ชุดพื้นฐานปรัชญา จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2528.

กมล กมลตระกูล. *สิทธิมนุษยชนและกลไกการคุ้มครองสิทธิ.* นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2548.

จิตร ภูมิศักดิ์. *ความเป็นมาของคำ สยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ.* พระนคร : มูลนิธิโครงการนักสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2519.

จำนงค์ ทองประเสริฐ ศ.(พิเศษ). *ศาสนาปรัชญาประยุกต์.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, 2550.

จักรพันธ์ โปษยกฤต. *หุ่นไทย ศิลปวัฒนธรรมไทยเล่มที่ 7 : นาฏดุริยางค์ไทยกรุงรัตนโกสินทร์.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิฆเณศ, 2525.

เฉลี่ยว เอี่ยมตระกูล. *ปรัชญาชีวิต.* กรุงเทพมหานคร : พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2551.

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์ รศ. และ พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม ผศ.ดร. *ทฤษฎีและปัญหาจริยศาสตร์.* กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมม่าดีไซน์แอนด์พริ้นท์ จำกัด, 2561.

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์ รศ. และ ผศ.วิธาน สุชีวคุปต์. *หลักการดำรงชีวิตในสังคม.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2538.

ธนิต อยู่โพธิ์. *ศิลปะละครรำหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย (อ้างจากศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1).* พิมพ์ในงานฉลองพระชนมายุครบ 5 รอบ ของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร 29 เมษายน 2516.

บุษกร เมธากูร. *ใครให้คุณเกิด.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2546.

บุญมี แท่นแก้ว, ผศ. *จริยธรรมกับชีวิต.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2552.

บุญลือ วันทายนต์. *สังคมวิทยาศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 13*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2555.

บรรจบ บรรณรุจิ, ผศ.ดร. *ปัญญาในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร : ชื่อเรียกและพัฒนาการ รายงานการวิจัย.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.

พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ, ดร. (ชัยยันต์ จตฺตาลโย). *ประวัติและพัฒนาการพระพุทธศาสนา*. นครปฐม : สาละพิมพการ, 2562.

พระอุปติสสเถระ. *วิมุตติมรรค. คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ.* พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2541.

พระพุทธโฆสเถระ. *คัมภีร์วิสุทธมรรค แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร).* กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2554.

พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). *ธรรมะกับการดำเนินชีวิต.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2550.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *จาริกบุญ-จาริกธรรม.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์สวย, 2551.

_____. *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2551.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). *โพธิปักขิยธรรม.* กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2542.

_____. *พจนานุกรมธรรม ฉบับพุทธทาส.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2554.

พุทธทาสภิกขุ. *ชีวิตคือขันธ์ 5*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2545.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). *พุทธธรรม (ฉบับเดิม). พิมพ์ครั้งที่ 16*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2544.

พระราชเวที (สมพงษ์ พรหมวโส). *สัททาวิสสวิคคหะ.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประดิพัทธ์, 2536.

พระมหานวม คุตฺตธโม. *ปรัชญาสังเคราะห์.* กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, 2495.

พระโสภณมหาเถร (มหาสีสยาดอ) รจนา. พระคันธสาราภิวงศ์ แปลและเรียบเรียง. พระพรหมโมลี ตรวจชำระ. *มหาสติปัฏฐานสูตรทางสู่พระนิพพาน. พิมพ์ครั้งที่ 2*. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, 2549.

พระมหาอำนาจ พุทฺธิเมธี. *นวโกวาท ฉบับสมบูรณ์.* กรุงเทพมหานคร : หจก.รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2551.

พระทักษิณคณาธิการ. *ปรัชญา.* กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2544.

ฟื้น ดอกบัว. *พุทธปรัชญาแห่งชีวิต.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2550.

_____ . *ปวงปรัชญาจีน.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2555.

ภารดี มหาขันธ์. *พื้นฐานอารยธรรมไทย.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2532.

ภาธิดา สมิง. *ชีวิตและวัฒนธรรมไทย.* กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็ม เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, 2546.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. *พระบาฬีลิปิกรม.* กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2532.

มณี พะยอมยงค์. *ความเชื่อของคนไทย.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร. *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ.* กรุงเทพมหานคร : บจก.อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2535.

เยาวลักษณ์ กะรัสนันทน์. *ชีวิตและวัฒนธรรมไทย.* กรุงเทพมหานคร : บริษัท พัฒนาวิชาการ จำกัด, 2535.

ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์ พริ้นท์, 2546.

_____. *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ 2*. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, 2540.

_____. *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2556.

_____. *พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา ฉบับราชบัณฑิตสถาน* พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : บจก. ไอเดียสแควร์, 2553.

_____. *พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.* กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2552.

วศิน อินทสระ. *ศรัทธากับปัญญา.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2554.

_____ . *หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา.* กรุงเทพมหานคร : ธนธัชการพิมพ์, 2544.

_____ . *พุทธจริยศาสตร์.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญกิจ, 2529.

วิไลลักษณ์ เมฆารัตน์. *พื้นฐานสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร* : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.

วัชระ งามจิตเจริญ, ดร. *พุทธศาสนาเถรวาท. พิมพ์ครั้งที่ 2.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.

วันเพ็ญ สุจิปุตโต. *ชีวิตและวัฒนธรรมไทย.* กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด, 2546.

ศิริพร ดาบเพชร, คมคาย มากบัว และประจักษ์ แป๊ะสกุล. *ประวัติศาสตร์ไทย ม.4-ม.6.* กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2535.

ศุภวุฒิ อุตมะ พลเอก. *สิทธิมนุษยชนกับประชาธิปไตย : ศึกษากรณีหลักธรรมในพระพุทธศาสนา.* กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2561.

ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์. *โครงการการวิเคราะห์ผลสำเร็จของการดำเนินโครงการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม.* คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ.2562.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก. *ประวัติและพระนิพนธ์.* กรุงเทพมหานคร : บริษัท ส่องศยาม จำกัด, 2536.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง. *คัมภีร์วิสุทธิมรรค.* กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2554.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.พิมพ์ครั้งที่ 31.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2561.

_____. *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 61.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา บันลือธรรม, 2565.

_____. *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ 53.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทบพัน, 2562.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข รศ.ดร. *สังคมไทย : ลักษณะการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา.* กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552.

สมัคร บุราวาส. *ปัญญา.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2542.

แสง จันทร์งาม. *ศาสนศาสตร์.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์, 2534.

สิทธิ์ บุตรอินทร์ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. *ปรัชญานิพนธ์ Philosophical Composition.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม, 2559.

สรวิชญ์ วงษ์สอาด ดร. *ศรัทธากับปัญญา.* กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2561.

สุเชาวน์ พลอยชุม. *พุทธศาสนาเถรวาท.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549.

_____. *พุทธปรัชญาในสุตตันตปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 2.* กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนบางกอกบล็อก จำกัด, 2553.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. *ฮินดู-พุทธ จุดยืนที่แตกต่าง.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2536.

สุวรรณา สถาอานันท์ รองศาสตราจารย์ ดร. *ศรัทธากับปัญญา.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

สุภัทรดิศ ดิสกุล หม่อมเจ้า. *ศิลปะในประเทศไทย.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, 2518.

โสภณ รัตนากร. *ความยุติธรรม : บทนำทางประวัติศาสตร์.* กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์, 2526.

อสัมภินพงศ์ ฉัตราคม. *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2527.

(2) วิทยานิพนธ์

จิตศรินย์พร ปัญจวัฒนคุณ. *การดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 ด้วยหลักพุทธสุนทรียศาสตร์.* ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2563.

ธาราทิพย์ ต้นชมภู. *วิเคราะห์ปรากฏการณ์ความศรัทธาของคนไทยตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2563.

พระครูโกศลวิหารคุณ (จูม กุสโล). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์การดำเนินชีวิตของชาวพุทธไทยตามความเชื่อเรื่องสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท.* ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2558.

พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ (ชัยยันต์ สืบกระพันธุ์). *บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน.* ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2556.

พระครูปลัดสังวาล เทวสโร (ศรีสุข). *ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์.* วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

พระครูปทุมธรรมโศภิต (รณชัย สุมิตฺโต). *ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา* .วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง, คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2559.

พระมหาสังคม ชยานนฺโท (ช่างเหล็ก). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2548.

พระมหาสุธน ยสสีโล (ผลชอบ). *การดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุขของผู้ปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท.* ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย , มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557.

พระอุดมธีรคุณ (สมคิด จินฺตามฺโย). *บูรณาการการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธด้วยหลักสติในพุทธปรัชญาเถรวาท.* ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2558.

ภาวิณี ภาพันธ์. *กระบวนการสร้างคุณค่าและความหมายใหม่ของบุคคลต้นแบบในการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ.* ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

ศิริพรรณ วีระนันทาเวทย์. *การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยในสองทศวรรษหน้าเชิงพุทธบูรณาการ*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

สรวิชญ์ วงษ์สอาด. *วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศรัทธากับปัญญาในพุทธปรัชญาเถรวาท*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

สโรชา คุณาธิปพงษ์. *การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการของศรัทธาในพระพุทธศาสนา.* สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

สมสวัสดิ์ เตชพฤทธินันท์. *ความรู้ ความเชื่อ และพฤติกรรมเรื่องกฎแห่งกรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร.* วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2553.

สุมานพ ศิวารัตน์. *การเรียนรู้เพื่อการพึ่งพาตนเองและการพึ่งพากันในสังคมตามแนวพุทธศาสนาเถรวาท.* ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

สุนทรา บุญรัตนหิรัญ. *การเสริมสร้างการพัฒนาความสามารถในด้านปัญญาและด้านอารมณ์ด้วยหลักพุทธธรรม.* ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2564.

สิริพร ครองชีพ. *บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อดูแลคุณภาพชีวิตในสถานการณ์โควิด 19*. ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2565.

อุปถัมภ์ อินทามาระ. *นโยบายเขตการค้าเสรีอาเซียน (AFTA) : ผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ.*

สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2540.

(3) บทความในวารสาร

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ศาสตราจารย์ ดร. อารยสามัคคี พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า.* ฉบับเดือนกันยายน-ธันวาคม พ.ศ.2556, 5-18.

ดวงเดือน ศาสตรภัทร รองศาสตราจารย์ ดร. การคิดสร้างสรรค์. *วารสารสุขภาพกับการจัดการสุขภาพ.* ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 เดือนกันยายน-ธันวาคม 2557, 10-23.

ปิ่นบุญญา ลำมะนา. การจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกในประเทศไทย. *วารสารสังคมศาสตร์ นิติรัฐศาสตร์.* ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม 2560, 63-81.

ประวิทย์ ฤทธิบูลย์. นาฏศิลป์ไทย : สื่อทางวัฒนธรรมที่มากกว่าความบันเทิง. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์ Journal Art Klong Hok คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญญบุรี.* ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน 2558, 106-137.

พระชูศักดิ์ ถินธมฺโม (เล้าเฮง). การคิดสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้เชิงพุทธในสถานการณ์ปัจจุบัน. *Journal of Buddhist Education and Research : JBER.* ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2563, 348-357.

พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) และ พระมหาบุญไทย ปุญฺญมโน ดร. วิเคราะห์ศรัทธาทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก. *วารสารการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 3. คณะศาสนาและปรัชญา. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย* ฉบับที่ 1, 2564, 604-616.

พระมหาวิเชียร สุธีโร. ความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา. *วารสารพุทธมัคค์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม.* ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม-มิถุนายน 2562, 42-47.

พระราชวิมลโมลี. ความสุขในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารวนัมฎองแหรกพุทธศาสตรปริทัศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.* ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน 2564, 65-82.

พรพรรณ สวัสดิสิงห์, หทัยรัตน์ ทับพร และอัศวิทย์ เรืองรอง. วิถีไทยเพื่อการพัฒนา : ภาพสะท้อนจากพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. *วารสารเซนต์จอห์น.* ปีที่ 23 ฉบับที่ 32 เดือนมกราคม-มิถุนายน 2563, 1-21.

พลสรรค์ สิริเดชนนท์ และ พูนชัย ปันธิยะ. ความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวพุทธศาสนา. *พิฆเนศวร์สาร.* ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2561, 159-172.

ศรีราชา เจริญพานิช ศาสตราจารย์. หลักสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย : แนวความคิดและภาคปฏิบัติ. *วารสารจุลนิติ.* ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ 2554, 1-10.

ศรัณยารัตน์ จตุรภูมิทรัพย์ และ บารมี อริยะเลิศเมตตา. การศึกษาวิเคราะห์ประชาคมอาเซียนและผลกระทบทางวัฒนธรรม. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.* ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-เมษายน 2562, 161-171.

สุรเดช โชติอุดมพันธ์. การนำเสนอคุณค่า : บทสำรวจเชิงทฤษฎี. *บทความวิชาการ ภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมายด้านสังคม แผนงานยคนไทย 4.0. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ*, เมษายน 2565, 1-35.

อนุชา โสภาคย์วิจิตร. การเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ของนักออกแบบโดยรูปแบบการฝึกสมาธิเชิงประยุกต์. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย.* ปีที่ 37 (1) พ.ศ.2560, 303-325.

(4) บทความในหนังสือพิมพ์

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ศาสตราจารย์พิเศษ. *มัชฌิมาปฏิปทา : สายกลางสองมิติ. คอลัมน์ ธรรมะใต้ธรรมาสน์.* ข่าวสด. 24 กุมภาพันธ์ 2549, 29.

อานันท์ เกียรติสารพิภพ. *สิทธิและเสรีภาพ.* รายการ ร้อยเรื่องเมืองไทย สถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภาและสำนักวิชาการ. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. ออกอากาศเมื่อมกราคม 2563, 1-2.

(5) เอกสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์

จรรยา เจตนสมบูรณ์. *การสังคมสงเคราะห์กับการบำบัดรักษาผู้ติดยาและสารเสพติด.* สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มกราคม 2566. เข้าถึงได้จาก https://www.sdtc.go.th>upload>forum.

ฐิติพงศ์ อมรไตรลักษณ์, *คำชะโนด*, มกราคม 2565, สืบค้นเมื่อ 14 สิงหาคม 2565. เข้าถึงได้จาก <https://t-udoncarrent.com/khamchanod/.

เทพสงวนกิตติพันธุ์. *ความเชื่อ*. 19 มิถุนายน 2561. สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2565. เข้าถึงได้จาก <http://www.stou.ac.th/offices/rdec/udon/upload/socities9_10.html.

ไทยรัฐออนไลน์ สกู๊ปไทยรัฐ>The issue. *กินฉี่รักษาโรคได้จริงหรือ ลัทธิเพี้ยน"พระบิดา".* วันที่ 12 พ.ค.2565. สืบค้นเมื่อ 11 ก.ย. 2565. เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/scoop/theissue/2390830.

ประชาชาติธุรกิจออนไลน์ ธุรกิจท่องเที่ยว. *ถ้ำนาคา : ความศักดิ์สิทธิ์ วิธีเดินทาง ข้อห้าม รวมเรื่องควรรู้.* วันที่ 7 ก.พ. 2565. สืบค้นเมื่อ 11 ก.ย.2565. เข้าถึงได้จาก https://www.prachachat.net/tourism/news-859381.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. *ศาสนา (แก้ไขวันที่ 26 ตุลาคม 2565).* สืบค้นเมื่อวันที่ 24 มกราคม 2566.

เข้าถึงได้จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/ศาสนา.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. *นาฏศิลป์ไทย. (แก้ไขวันที่ 2 ธันวาคม 2565).* สืบค้นเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2566, เข้าถึงได้จาก https://th.wikipedia.org/wiki/นาฏศิลป์ไทย.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. *ดนตรี. (แก้ไขวันที่ 4 กรกฎาคม 2565).* สืบค้นเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2566, เข้าถึงได้จาก https://th.wikipedia.org/wiki/ดนตรี.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. *รายงานตัวชี้วัดความยากจนและการกระจายรายได้ทั่วราชอาณาจักร ปี 2565.* สืบค้นเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2566. เข้าถึงได้จาก https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=social.

อัจฉราวรรณ กันจินะ. *ความสุขในพระพุทธศาสนา.* สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มกราคม 2566, เข้าถึงได้จาก https://firstojs.com>jba.article>download.

บุคลานุกรม

1. พระเทพปริยัติกวี (เชษฐา ฉินนาลโย), ดร.

ตำแหน่ง ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 14, เจ้าอาวาสวัดสุวรรณภูมิ จังหวัดสุพรรณบุรี

สัมภาษณ์ 3 เมษายน 2566

2. พระราชธรรมนิเทศ (พะยอม กลฺยาโณ)

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี

สัมภาษณ์ 18 เมษายน 2566

3. พระราชนันทมุนี (ไสว สุขวโร), ดร.

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ, เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี

สัมภาษณ์ 20 เมษายน 2566

4. พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร), รศ.ดร.

ตำแหน่ง คณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง, รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี

สัมภาษณ์ 19 เมษายน 2566

5. พระครูวิบูลเจติยานุรักษ์ (ประไพ ปุณฺญกาโม), ดร.

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

สัมภาษณ์ 19 มีนาคม 2566

6. พระครูวินัยธรเจริญ ทนฺตจิตฺโต, ดร.

ตำแหน่ง หัวหน้าภาคสาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, เจ้าอาวาสวัดนครอินทร์

สัมภาษณ์ 12 พฤษภาคม 2566

7. พระมหาบุญไทย ปุญฺญมโน, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์พิเศษประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ 17 มีนาคม 2566

8. พระครูศรีนนทวัฒน์ (นันทา นนฺทปญฺโญ), ดร.

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลสวนใหญ่, เจ้าอาวาสวัดบางแพรกใต้ จังหวัดนนทบุรี

สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2566

9. รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ 29 มีนาคม 2566

10. รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม

ตำแหน่ง ที่ปรึกษาและคณะกรรมการสถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษา ราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, กรรมการและที่ปรึกษาทางวิชาการมูลนิธิแผ่นดินธรรม ในพระสังฆราชูปถัมภ์, อาจารย์พิเศษประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ 30 มีนาคม 2566

11. ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ 22 มีนาคม 2566

12. ผศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ

ตำแหน่ง รองคณบดีวิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

สัมภาษณ์ 10 เมษายน 2566

13. นางสาวจันทิรา เคหะนาค

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุพรรณบุรี

สัมภาษณ์ 22 มีนาคม 2566

14. นางสิรินุช อันตรเสน

ตำแหน่ง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสุพรรณบุรี

สัมภาษณ์ 3 เมษายน 2566

15. ศาสตราจารย์ ดร.ขำคม พรประสิทธิ์

ตำแหน่ง หัวหน้าศูนย์เชี่ยวชาญวัฒนธรรมดนตรีไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัมภาษณ์ 1 มีนาคม 2566

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

1. พระศรีวินยาภรณ์, ดร.

ตำแหน่ง รองอธิการบดีด้านกิจการคณะสงฆ์และบริการสังคม
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก, ป.ธ.7, ศน.บ., อ.ม., M.Phil., Ph.D.

2. พระมหาวิโรจน์ คุตฺตวีโร, ผศ.ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก, ป.ธ.6, ศน.บ., สส.ม., Ph.D.

3. รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

ตำแหน่ง หัวหน้าภาควิชาศาสนศาสตร์ คณะศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วุฒิการศึกษา ศน.บ., รป.ม., M.A., Ph.D.

4. ดร.กฤตสุชิน พลเสน

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วุฒิการศึกษา ศน.บ., M.A., Ph.D.

5. ดร.อารดา ฉิมมากูร

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วุฒิการศึกษา ศศ.บ., วท.ม., รป.ด.

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๙-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๖๖๐ **วันที่** ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เรียน พระศรีวินยาภรณ์, ดร.

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVEES OF THAI PEOPLE)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ตรวจแล้ว
14 ธ.ค. 65

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๙-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๖๖๐ **วันที่** ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เรียน พระมหาวิโรจน์ คุตฺตวีโร, ผศ.ดร.

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVEES OF THAI PEOPLE)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

- รับเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ
- ตรวจสอบเครื่องมือแล้ว มีข้อเสนอแนะปรับปรุงเพิ่มเติม ให้นศ. พิจารณาข้อเสนอแนะกับ อ.ที่ปรึกษาก่อนนำไปใช้ต่อไป
- ควรทำเป็นแบบประเมินการทดสอบความเที่ยงตรงตามเกณฑ์ของเครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ (CVI)

(พระมหาวิโรจน์ คุตฺตวีโร, ดร.)

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๙-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๖๖๐ **วันที่** ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เจริญพร รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVEES OF THAI PEOPLE)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ตรวจแล้ว
14 ธันวาคม 2565

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๙-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๖๖๐ **วันที่** ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เจริญพร ดร.กฤตสุชิน พลเสน

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVEES OF THAI PEOPLE)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ตรวจสอบเครื่องมือเรียบร้อยแล้ว

15 ธ.ค. 65

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๙-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๖๖๐ **วันที่** ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เจริญพร ดร.อารดา ฉิมมากูร

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVEES OF THAI PEOPLE)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เห็นสมควรให้เป็นไปตามข้อเสนอแนะและดำเนินการต่อไป

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ดร.อารดา ฉิมมากูร

(ดร.อารดา ฉิมมากูร)

ภาคผนวก ค
เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน

ที่ จว. ๒๕๙/๒๕๖๖

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง : บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

TITLE : INTEGRATING THE VALUE OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS LIVING LIVES OF THAI PEOPLE

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์)

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน

คณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๖๖ วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๖ มติที่ ๓๗๐/๒๕๖๖ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าโครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการทำวิจัยในคน โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดภยันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่างและผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในคนฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๗

ออกให้ ณ วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๖

ลงนาม

(พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ง
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์นี้ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาและปรัชญา เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การสัมภาษณ์ยึดถือจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เป็นสำคัญ ไม่นำไปสู่ความเสียหายแก่ผู้ให้สัมภาษณ์ โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนไทย

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....ฉายา.....นามสกุล.....

พรรษา.....อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....หน่วยงาน/สังกัด.....

.....

ที่อยู่บ้าน/ วัด.....เลขที่.....หมู่ที่.....

ถนน.....แขวง/ตำบล.....อำเภอ/เขต.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....

E-mail.....

วันที่ให้สัมภาษณ์.....เดือน.....ปี.....เวลา.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนไทย

2.1 ท่านคิดว่าหลักการดำเนินชีวิตของคนไทยโดยทั่วไปคืออะไร ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.2 ท่านคิดว่าลักษณะการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

2.3 ท่านคิดว่าลักษณะการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านการเมืองการปกครองเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2.4 ท่านคิดว่าลักษณะการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านศาสนาและสังคมเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2.5 ท่านคิดว่าลักษณะการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

2.6 ท่านคิดว่าลักษณะการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านดนตรีนาฏศิลป์เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

3.1 ท่านคิดว่าคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทคืออะไร ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 ท่านคิดว่าคุณค่าของศรัทธาทำให้เกิดความสามัคคีได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.3 ท่านคิดว่าคุณค่าของศรัทธาทำให้เกิดความกล้าหาญได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.4 ท่านคิดว่าคุณค่าของศรัทธาทำให้เกิดความมั่นคงได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.5 ท่านคิดว่าคุณค่าของศรัทธาทำให้เกิดการสงเคราะห์ได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.6 ท่านคิดว่าคุณค่าของศรัทธาทำให้เกิดเสรีภาพได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.7 ท่านคิดว่าคุณค่าของศรัทธาทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.8 ท่านคิดว่าคุณค่าของศรัทธาทำให้เกิดความสงบสุขได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

4.1 ท่านคิดว่าการบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

4.2 ท่านคิดว่าการบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านการเมืองการปกครองเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

4.3 ท่านคิดว่าการบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านศาสนาและสังคมเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

4.4 ท่านคิดว่าการบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

4.5 ท่านคิดว่าการบูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยด้านดนตรีนาฏศิลป์เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

กราบขอบพระคุณ/อนุโมทนา ในความเมตตานุเคราะห์ที่กรุณาให้คำสัมภาษณ์

พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์)
นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก จ
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิให้การสัมภาษณ์

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิให้การสัมภาษณ์

1. พระเทพปริยัติกวี (เชษฐา ฉินนาลโย), ดร.

ตำแหน่ง ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 14, เจ้าอาวาสวัดสุวรรณภูมิ จังหวัดสุพรรณบุรี

สัมภาษณ์ 3 เมษายน 2566

2. พระราชธรรมนิเทศ (พะยอม กลฺยาโณ)

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี

สัมภาษณ์ 18 เมษายน 2566

3. พระราชนันทมุนี (ไสว สุขวโร), ดร.

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ, เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี

สัมภาษณ์ 20 เมษายน 2566

4. พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร), รศ.ดร.

ตำแหน่ง คณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง, รองเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี

สัมภาษณ์ 19 เมษายน 2566

5. พระครูวิบูลเจติยานุรักษ์ (ประไพ ปุณฺญกาโม), ดร.

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

สัมภาษณ์ 19 มีนาคม 2566

6. พระครูวินัยธรเจริญ ทนฺตจิตฺโต, ดร.

ตำแหน่ง หัวหน้าภาคสาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, เจ้าอาวาสวัดนครอินทร์

สัมภาษณ์ 12 พฤษภาคม 2566

7. พระมหาบุญไทย ปุญฺญมโน, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์พิเศษประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ 17 มีนาคม 2566

8. พระครูศรีนนทวัฒน์ (นันทา นนฺทปญฺโญ), ดร.

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลสวนใหญ่, เจ้าอาวาสวัดบางแพรกใต้ จังหวัดนนทบุรี

สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2566

9. รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ 29 มีนาคม 2566

10. รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม

ตำแหน่ง ที่ปรึกษาและคณะกรรมการสถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษา ราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, กรรมการและที่ปรึกษาทางวิชาการมูลนิธิแผ่นดินธรรม ในพระสังฆราชูปถัมภ์, อาจารย์พิเศษประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ 30 มีนาคม 2566

11. ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย

ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ 22 มีนาคม 2566

12. ผศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ

ตำแหน่ง รองคณบดีวิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

สัมภาษณ์ 10 เมษายน 2566

13. นางสาวจันทิรา เคหะนาค

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุพรรณบุรี

สัมภาษณ์ 22 มีนาคม 2566

14. นางสิรินุช อันตรเสน

ตำแหน่ง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสุพรรณบุรี

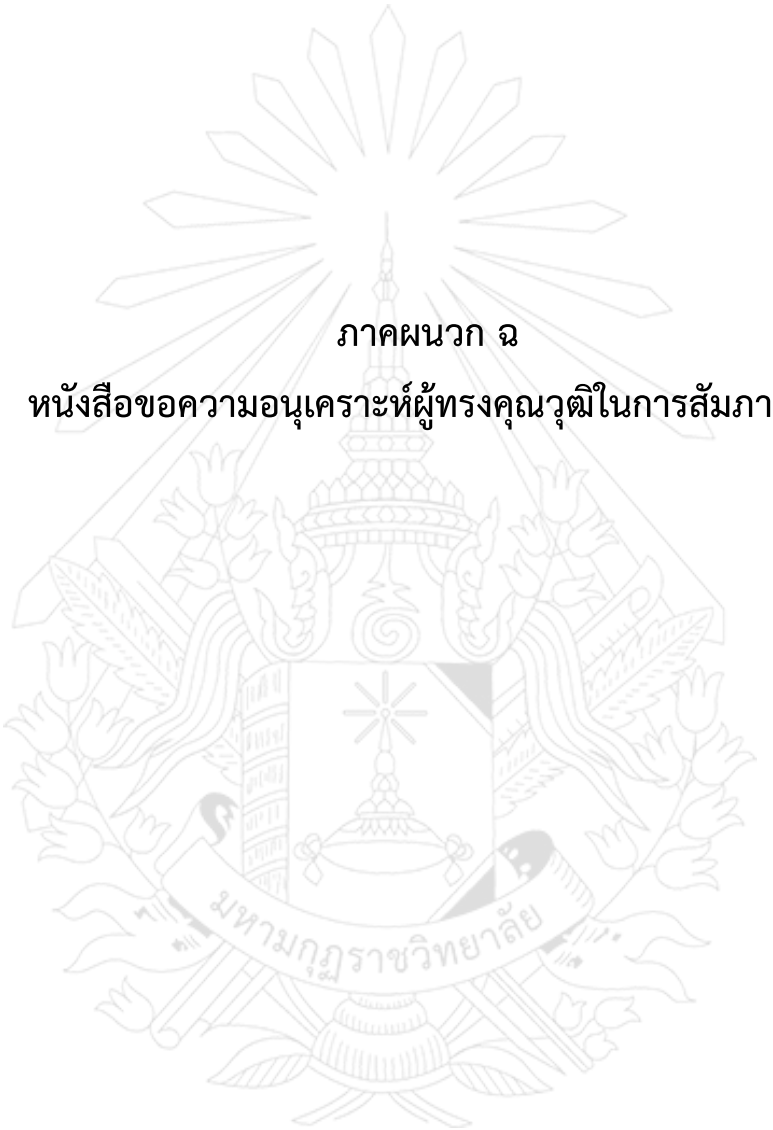
สัมภาษณ์ 3 เมษายน 2566

15. ศาสตราจารย์ ดร.ขำคม พรประสิทธิ์

ตำแหน่ง หัวหน้าศูนย์เชี่ยวชาญวัฒนธรรมดนตรีไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัมภาษณ์ 1 มีนาคม 2566

ภาคผนวก ฉ
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๔๔

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
กราบเรียน **พระเทพปริยัติกวี ดร. (เชษฐา ฉินนาลโย) เจ้าอาวาสวัดสุวรรณภูมิ**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๔๔

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
กราบเรียน พระราชธรรมนิเทศ (พะยอม กลฺยาโณ)เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ได้โปรดพิจารณาด้วย

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

พระราชธรรมนิเทศ

18 เม.ย. 66

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๔๔

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
กราบเรียน พระราชนันทมุนี (ไสว สุขวโร) เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

20 ม.ค. 66.

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๐๕๕

๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เรียน พระอุดมสิทธินายก รศ.ดร. คณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๘๐๕/ว ๐๐๕๕

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เรียน พระครูวิบูลเจติยานุรักษ์ ดร. (ประไพ ปุญญกาโม) ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ปิมหาตอบปฏิเสธมาก่อน
ให้สัมภาษณ์แล้ว

(พระครูวิบูลเจติยานุรักษ์)
เจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี
19 มี.ค. 66

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๐๕๕

๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เรียน พระครูวินัยธรเจริญ ทนฺตจิตฺโต ดร. เจ้าอาวาสวัดนครอินทร์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ได้ให้สัมภาษณ์แล้ว
พระครูวินัยธรเจริญ ทนฺตจิตฺโต
12 พ.ค. 2566

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๕๕

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เรียน พระมหาบุญไทย ปุญญมโน ดร. อาจารย์พิเศษประจำบัณฑิตวิทยาลัย มมร.
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา–นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๕๕

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เรียน พระครูศรีนนทวัฒน์ ดร.(นันทา นนฺทปญฺโญ) เจ้าคณะตำบลสวนใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ให้สัมภาษณ์ได้
(พระครูศรีนนทวัฒน์)
15 มี.ค. 66

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/๐๐๙๘ **วันที่** ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๕๖

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม กรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

30 มี.ค. 66

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๐๕๖

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร ดร.เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย ดร. รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

22/3/2566.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๐๕๖

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร ผศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ รองคณบดี วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ได้ทำหนังสือแล้ว
10 มี.ค. 66

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๕๖

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร **นางสาวจันทิรา เคหะนาค ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุพรรณบุรี**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๐๕๖

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสิรินุช อันตรเสน พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสุพรรณบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ได้ให้สัมภาษณ์แล้ว
เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๖
(นางสิรินุช อันตรเสน)
พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
จ.สุพรรณบุรี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ บ้านวัดสุวรรณ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๐๕๖

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร ศ.ดร.ขำคม พรประสิทธิ์ รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระประสาน ขยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๑๕๐๒๑๒๐๐๔ นักศึกษาหลักสูตร ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคุณค่าของศรัทธาตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย (INTEGRATING THE VALUES OF FAITH ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY TOWARDS THE LIVES OF THAI PEOPLE)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ยินดีให้สัมภาษณ์
ขอนัดสะดวกวันเสาร์
ที่ ๑๑ มีนาคม
(ศ.ดร.ขำคม พรประสิทธิ์)
1 มีนาคม ๒๕๖๖

ภาคผนวก ช
เอกสารวุฒิบัตร/เกียรติบัตร

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มอบเกียรติบัตรนี้ไว้เพื่อแสดงว่า

พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์)

ได้เข้าร่วมเสวนาวิชาการ

เรื่อง พุทธบริษัท : การปกป้องพระพุทธศาสนา

จัดโดยนักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา รุ่นที่ ๙

ขอให้มีความสุข ความเจริญและมีความมั่นคงในบวรพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

ให้ไว้ ณ วันที่ ๓๑ เดือนกรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๖๕

(พระครูวินัยธรบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ, ผศ.ดร.)
ประธานกรรมการบริหารหลักสูตร
สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มอบเกียรติบัตรนี้ไว้เพื่อแสดงว่า

พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์)

ได้เข้าร่วมโครงการสัมมนาเทคนิคการสร้างเครื่องมือวิจัยสำหรับนักศึกษา

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยจงดลบันดาลให้ท่าน จงประสบแต่ความสุขความเจริญเป็นนิตย์ เทอญ.

ให้ไว้ ณ วันที่ ๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๖๔

(พระมหาพงวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.)

อาจารย์รับผิดชอบหลักสูตร

รองอธิการบดี ด้านวิจัยและนวัตกรรม

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มอบเกียรติบัตรนี้ไว้เพื่อแสดงว่า

พระประสาน ชยาภิรโต [อร่ามวาณิชย์]

ได้เข้าร่วมโครงการสัมมนาหัวข้อและวัตถุประสงค์งานวิจัยของนักศึกษาดุษฎีบัณฑิต
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยจงดลบันดาลให้ท่าน จงประสพแต่ความสุขความเจริญเป็นนิตย์ เทอญ.
ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๖๕

(พระสุพจีสารเมธี, ดร.)
อาจารย์รับผิดชอบหลักสูตร

(พระมหามนินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.)
อาจารย์รับผิดชอบหลักสูตร

(รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน)
อาจารย์รับผิดชอบหลักสูตร

(พระมหาบุญไทย ปุญฺญมโน, ดร.)
อาจารย์ประจำหลักสูตร

(ดร.กฤตสุจิน พลเสน)
อาจารย์ประจำหลักสูตร

MBUREC-175

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ร่วมกับ
ศูนย์จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มอบประกาศนียบัตรฉบับนี้ไว้เพื่อแสดงว่า

พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์)

เป็นผู้ผ่านการอบรมระบบออนไลน์ (Online) โปรแกรม Zoom Cloud Meetings
โครงการพัฒนาศักยภาพการทำวิจัยของอาจารย์
กิจกรรมที่ 1 "จริยธรรมการทำวิจัยในมนุษย์ด้านสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์"
ให้ไว้ ณ วันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2565 หมดอายุ วันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2570

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

(ผศ.ดร.จักรพันธ์ ชัดชุมแสง)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ชุดที่ 3
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	:	พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวาณิชย์)
วัน เดือน ปีเกิด	:	วันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2506
ชาติภูมิ	:	สุพรรณบุรี
ภูมิลำเนา	:	31 ถนนพลายณรงค์ ตำบลท่าพี่เลี้ยง อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี 72000 E-Mail : Danghu@hotmail.com
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	วัดนครอินทร์ ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี 11000
การศึกษา	:	บริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการบริหารทั่วไป มหาวิทยาลัยรามคำแหง
	:	ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
	:	นักธรรมชั้นเอก วัดโพธิ์คลาน สำนักเรียนคณะจังหวัด สุพรรณบุรี
	:	เปรียญธรรมประโยค 1-2 สำนักเรียนคณะจังหวัด สุพรรณบุรี
หน้าที่การทำงาน		
พ.ศ.2532	:	พนักงานชั้นกลาง ฝ่ายบริหารการเงิน ธนาคารไทยพาณิชย์ สำนักงานใหญ่
พ.ศ.2534	:	พนักงานช่วยบริหาร ฝ่ายธุรกิจตลาดทุน ธนาคารไทย พาณิชย์ สำนักงานใหญ่
พ.ศ.2537	:	ผู้จัดการทั่วไป บริษัท สกายซิสเต็มส์ จำกัด
พ.ศ.2539	:	มัคคุเทศก์ภาษาอังกฤษ บริษัท มาร์วินทัวร์ จำกัด
พ.ศ.2545	:	มัคคุเทศก์ภาษาอังกฤษ บริษัท รอยัลซิลค์ ฮอลิเดย์ จำกัด
พ.ศ.2549-2554	:	ผู้ประเมินคุณภาพภายนอก บริษัทกรุงเทพการประเมิน จำกัด